

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

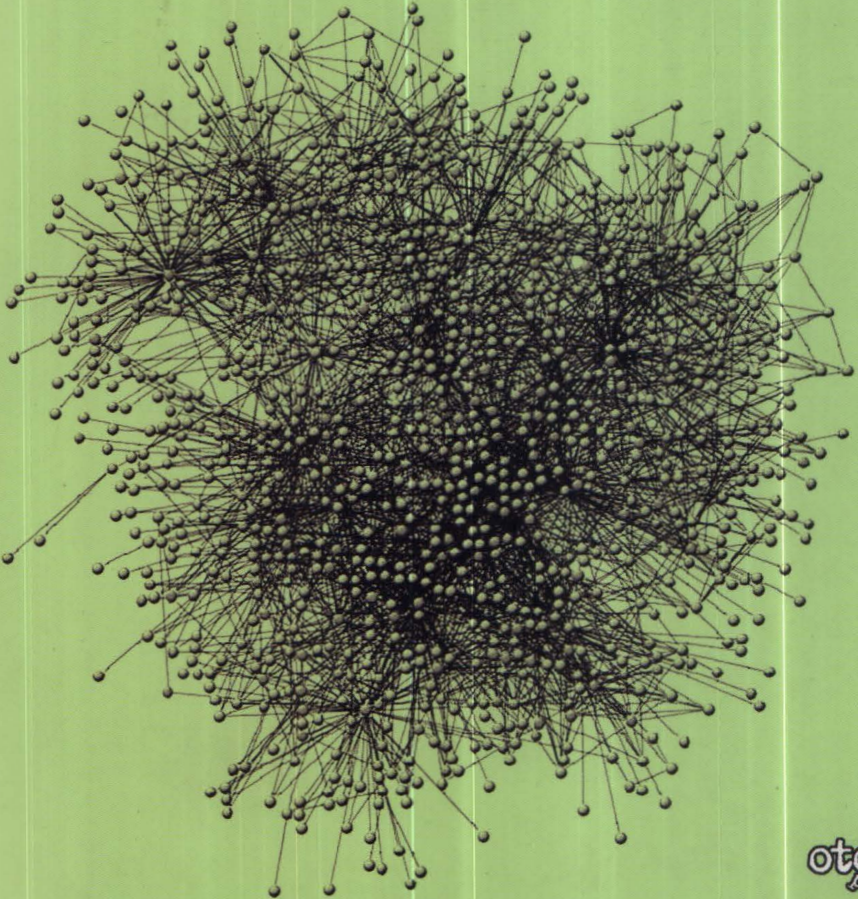
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

İKTİDARI DAĞITMAK

Devlet Karşıtı Kuvvetler Olarak Toplumsal Hareketler

RAÚL ZIBECHI

İKTİDARI DAĞITMAK

Devlet Karşısı Kuvvetler Olarak Toplumsal Hareketler

Raúl Zibechi

Tıpkı yazdıkları gibi **Raúl Zibechi**'nin aktivizmi, çalışmaları ve deneyimleri de coğrafik ve tarihsel zeminden derinden etkilenmiştir. 1969-1973 yılları arasında Uruguay'da *Tupamaros Ulusal Özgürlük Hareketi* ile bağlantılı bir öğrenci hareketinin üyesiydi. Uruguay'daki diktatörlük karşıtı hareketlere katıldığı için 1976 yılında Madrid'e sürüldü. Burada Komünist Harekete katılarak kırsal kesimdeki okuma-yazma ve anti-militarizm çalışmalarında aktif rol aldı. 1980'lerde, Orta Amerika'daki özgürlük hareketlerinde oldukça tanınan biri haline geldi ve Arjantin ile Uruguay'daki çeşitli gazeteler için yazdı. Zibechi, şu anda Latin Amerika'daki en iyi haftalık yayınlardan biri olan *La Brecha*'da uluslararası analisttir ve *Americas Program'a*, *La Jornada*'ya ve başka pek çok yayına düzenli olarak katkıda bulunmaktadır. Arjantin'in 2001'de yaşadığı isyan ve kriz sırasında, ülkedeki toplumsal hareketleri inceleyen kitabı, *Genealogy of the Revolt, Argentina: Society in Movement* ile 2003 yılında José Martí Gazetecilik Ödülü aldı. En son kitabı *Territories in Resistance: Political Cartography of the Latin American Urban Peripheries* de dahil olmak üzere pek çok kitabın yazarıdır. Aynı zamanda, *Latin Amerika Fransiskan Multiversitesi*'nde öğretim görevlisi ve toplumsal hareketler araştırma görevlisidir.

Otonom 71

Politika Dizisi 20

İktidarı Dağıtmak: Devlet Karşıtı Kuvvetler Olarak Toplumsal Hareketler
Raúl Zibechi

ISBN 978-975-6056-74-5

1. Basım Temmuz 2015, İstanbul (1000 adet)

Kitabın Özgün Adı

Dispersing Power: Social Movements as Anti-State Forces

© Raúl Zibechi, 2014

© Türkçe yayım hakları Otonom Yayıncılık, 2015

İngilizceden Çeviren

Nurhayat Köklü

Düzeltili

Nalan Kurunç

Kapak ve İç Tasarım

H. Mert İnan

Baskı ve Cilt

Kayhan Matbaacılık Sanayi Tic. Ltd. Şti.

Tel (0212) 576 01 36

Yayınevi Sertifika no: 31383

Otonom Yayıncılık

Firuzaga Mah. Çukurcuma Cad. Yazıcı Çıkmazı No:2

Beyoğlu - İSTANBUL

Tel 0 212 244 87 09

Faks 0 212 244 87 88

iletisim@otonomyayincilik.com

www.otonomyayincilik.com

İKTİDARI DAĞITMAK

Devlet Karşıtı Kuvvetler Olarak
Toplumsal Hareketler

Raúl Zibechi

İÇİNDEKİLER

7	Türkçe Basıma Önsöz
13	İngilizce Çevirmenin Notu
17	İngilizce Basıma Önsöz
25	Almanca Basıma Önsöz
29	Giriş
43	Toplumsal Makine Olarak Topluluk
73	Kendi Kendini İnşa Eden Şehir: Dağılma ve Farklılık
85	Gündelik Yaşam ve İsyan: Bölünmemiş Bedenler
113	Devlet Güçleri ve Devlet Dışı Güçler: Zor Biraradalık
149	Topluluk Adaleti ve El Alto Adaleti
163	Bir Aymara “Devlet”ine mi Doğru?
207	Sonsöz: “Topluluk” Kavramına İlişkin Notlar

TÜRKÇE BASIMA ÖNSÖZ |

Raúl Zibechi'nin bizi Bolivya sokaklarında uzun bir gezintiye çıkaran *İktidarı Dağıtmak* adlı kitabının İngilizce ve Almanca basımına yazılan önsözlere bir de Türkçe basıma önsöz ekleyebildiğimiz için bu kitabın çevirmeni ve editörü olarak ne kadar mutlu olduğumuzu herhalde ancak biz de bir kitap yazarak anlatabiliriz. Çünkü kitabın hazırlanması sürecinde bizim de tarihsel arka planımızda Bolivya'nın deneyimiyle kesişen bir Gezi komünü deneyimi ve hemen yanı başımızda bir Rojava devrimi yaşandı. Bir yandan bizim hayatımızda Bolivya'da dolaştığımız bu kitap akıp giderken, diğer yandan Rojava'dan Gezi Komününe, ortak olanın nasıl devletsiz ve kolektif eylemin kurucu gücüyle alınabileceğini ve inşa edilebileceğini bizzat kendimiz de deneyimledik. Bizler, devletin ötesinde başka bir toplumsallık tahayyül eden dünyanın yerlileri olarak, dertlerimizin Aymaralılarla aslında ne kadar çok kesiştiğini Zibechi sayesinde o kadar güzel gördük ki, sanıyoruz bu kitap her zaman alet çantamızda bulundurabileceğimiz eşsiz bir kaynak olacak.

Kökeni Rusça olan “entelijensiya” sözcüğünü Karl Mannheim *İdeoloji ve Ütopya* adlı kitabında şöyle tanımlıyor: “Her toplumda, görevi özel olarak o topluma dünyanın bir yorumunu sunmak olan gruplar vardır. Bu gruplara ‘entelijensiya’ diyoruz.” Böyle bir görev her zaman çok zordur ve öyle bir an gelir ki olup bitenler, bu olayları yorumlamak isteyenlerin tüm çabalarının çok ötesine geçer. Bir gazeteci ve bir yazar olarak Zibechi, Bolivya’da olayların her türlü yorumlama girişimini aştığı bir döneme denk gelmiş bir Latin Amerika entelektüelidir. Ancak Zibechi hem içinde bulunduğu coğrafyanın ve tarihsel anın hem de görevinin oldukça farkındadır, bu nedenle *İktidarı Dağıtmak*’ta salt olay anlatıcılığı ve yorumlayıcılığı yapmaz. Zibechi, kalemini topraklarındaki, şehirlerindeki, mahallelerindeki, ilişkilerindeki, hayatlarındaki neoliberal saldırılara ve bu saldırılarla işbirliği yapan herkese adeta bir silah gibi doğrultur. Elbette Zibechi Bolivya’da yaşananları anlatır, üstelik bizi Bolivya şehirlerinin sokaklarında dolaştırarak uzun uzun anlatır ve elbette Zibechi Bolivya’da yaşananları yorumlar, ama onun yorumu özlemini çektiğimiz dünyayı hemen şimdi kura-bileceğimizi gösterir bize. Zibechi, kapitalist devlet, kurum ve lider baskısının olmadığı özgür bir dünyada yaşamak isteyenler için her zaman bir kâbus olan devleti tamamen yok etmeyi beklemeden özlemini çektiğimiz, yaşamak istediğimiz başka bir dünya inşa etmenin kesinlikle bir rüya değil, hemen şimdi gerçek olabileceğini Bolivya’da yaşananları anlatarak gösterir. Zibechi bizi şehre götürür ve her şeyi yepyeni bir gözle yeniden gösterir. Bizce bu göz, hepimiz için bir ilham kaynağı olabilir. Bize Aymara deneyimini yepyeni bir dille aktarır. Bu, iktidarın diliyle konuşamayıp sürekli kekeleyen bizler için heyecan verici bir umut olabilir.

Çünkü, Zibechi’de evrensellik kisvesine bürünmüş kavramlar, her an duruma ve koşullara göre yeniden kullanabileceğimiz aletlere dönüşür. Devlet, adalet, kurum, örgütlenme,

lider, devrim, iktidar gibi içi çok fazla doldurulduğu için artık neredeyse kullanılamayacak kadar ağırlaşmış ve anlamsızlaşmış kavramları Zibechi bu kitabında olayların içinden çekip alarak Bolivya şehirlerinin her köşesinde bizi de yanına alarak gezintiye çıkarır. Bu büyük kavramları kullanma hakkını kendi elinde toplayan muktedirlerden bu kavramları ve bu kavramların gücünü alır ve iktidarın ötekileştirdiği insanlara dağıtır. Adalet, özgürlük, devrim, örgütlenme gibi yalnızca birilerinin mülkiyetini ve kullanma hakkını elinde tuttuğu kavramlar, bu kitapta El Alto mahalle sakinlerinin sokakları, evleri, kurdukları ilişkiler haline gelir. Örneğin, El Alto sakinleri için adalet artık kocaman cübbeli bir Yargıcın evrensel yasası değil, mahallede bir evin camına asılan oyuncak bebektedir. Ya da devrim, kıızıl bayrak altında “bilinçli” politik öznelerin devlet iktidarını ve üretim araçlarını savaşıarak ele geçirdiği ve her şeyin bir anda değiştiği tarihsel bir an değil, haftada bir mahalle meclisi toplantısında kendi adına konuşma ve lidersiz karar alabilme süreçleri icat eden mahalle sakinlerinin gündelik hayatıdır. Az evvel de belirttiğimiz gibi, Zibechi bir entelektüel olarak kendi çağını ve dünyasını elbette yorumlar ve toplumu adına elbette konuşur; ancak Zibechi bulunduğu tarihsel anı ve coğrafyayı devletsiz, lidersiz, hiyerarşisiz, sömürsüz, baskısız bir dünyanın hayalini kuran ve bunun için mücadele eden hepimizin kendi çağını ve dünyasını yorumlayabileceği bir alan yaratacak şekilde yorumlar. Belki de bu yüzden *İktidarı Dağıtmak*, iktidarsız bir dünya tahayyül eden bizlerin bazen sırt çantasında bazen yastığının altında, satırlarımızda ve satır aralarımızda zamansız ve mekânsız bir yere sahip olacak.

Holloway’ın *İktidarı Dağıtmak*’ın Almanca baskısına yazdığı önsözün girişine kısaca kulak verelim:

“Bolivya’nın uzak bir ülke olduğunu düşünüyorsan, boş ver. Bu kitabı okumakla uğraşma. Kitabı bir arkadaşına ver, gitsin. Bu seninle ilgili bir kitap. Umutlarınla ve korkularınla, yaşa-

ma olanaklarıyla ve hatta hayatta kalma olanaklarıyla ilgili bir kitap. *De te fabula narratur*, sevgili okur, Bolivya'daki isyana sen de dâhil olacaksın, bunu sakın unutma.”

Herhalde Zibehci'nin *İktidarı Dağıtmak*'ta yaptığı şey daha iyi özetlenemezdi. Zibechi'nin kaleminde Bolivya bizi hemen içine alır, bizim de içinde yaşadığımız dünya haline gelir; Bolivya'daki isyanlar bizim isyanımız, Aymara'nın dertleri ve mücadeleleri bizim dertlerimiz ve mücadelelerimiz, El Alto mahalle konseyi toplantıları bizim toplantılarımız, barikatlar bizim barikatlarımız olurur. Çünkü Bolivya'daki deneyim, bizim de umutlarımızla, ilişkilerimizle, korkularımızla, hayatlarımızla ilgilidir. Ve Zibechi isyan anlarında Aymara dünyasının tüm liderleri, sendikaları, kurumları, devlet güçlerini bir kenara iterek iktidarı nasıl dağıttığını bizlere aktarırken, yazar ve okuyucu arasındaki iktidarı da dağıtır. Böylece, Zibechi'de teori artık deneyimin soğuk ve kuru bir soyutlaması ya da yorumu olmaktan çıkar. Her hafta mahalle konseylerinde toplanan El Alto sakinlerinin pratiği teoriyle sohbet eder *İktidarı Dağıtmak*'ta. Teori ve deneyim arasındaki neşeli sohbet, iktidarı, devlet güçlerini ve neoliberal saldırıları kahkahasıyla dağıtır.

Örneğin, 2. Bölüm'de anlatılan, ABD Kalkınma Ajansı'nın hava fotoğraflarıyla, haritalarla, uydu görüntüleriyle ve istatistiklerle El Alto hareketlerini “anlamaya çalışmak” için geliştirdiği özneye “panoramik” bakış, Zibechi'nin teori ve pratik arasında geliştirdiği sohbetin kahkahasından yayılan ışıkla körleşir. Ve biz *sevgili okurlar* da *İktidarı Dağıtmak*'ın satırlarında dolaşırken, bunun bir okuma deneyimi değil, bir sohbet etme deneyimi olduğunu anında hissederiz. Çünkü Zibechi teori ve pratik arasındaki, yazar ve okuyucu arasındaki iktidarı da dağıtır. Zaten böylece Bolivya'da dolaşır, El Alto sakinlerinin dertlerini anlar ve onlara dertlerimizi anlatabiliriz, böylece iktidarın gözünü körleştirebilir ve yeni gözler, yeni bakışlar yaratabiliriz; iktidarın dilini konuşamayıp kekelediğimizde

Zibechi'yle bir sohbet edip yeni diller yaratmanın imkânlarını tahayyül edebiliriz.

Ancak, Zibechi'yle yapacağınız sohbetin tehlikeli olabileceğini de söylemeden geçemeyeceğiz. Çünkü *İktidarı Dağıtmak*, bizi gündelik hayatımıza, ilişkilerimize, bildiklerimize, konuştuklarımıza, gördüklerimize dair zorlu sorular ve görevlerle de baş başa bırakıyor. Fakat kitabın her satırında korku ya da karamsarlık değil, cesaret ve umut var. Zibechi tarihin yönünü değiştirme potansiyeline sahip isyanların, tam da karşı oldukları neoliberal modeli güçlendirerek sona erebileceklerine dair yaptığı bir dizi uyarıyla birlikte, karşı oldukları şeyi bir kenara itip gündelik hayatın bölünmemiş bedenlerini yaratabilme gücüne de sahip olduğunu Bolivya'dan pek çok örnekle ve Bolivya'daki Yerli hareketlerinin çeşitli belirsizlikleriyle bizlere gösteriyor. Biz bu belirsizliklerin bizim için cesaret ve umut verici olabileceğini düşünüyoruz. Çünkü özgürlük ve itaat arasında var olan biz insanlara içkin olan bu belirsizlik, özgür bir dünya olasılığına dair umudumuzun da kaynağıdır. Bu noktada, Aymaralı bedenlerin, El Alto topluluklarının, komüniter mücadele dinamiğinin bizlere verdiği derslerin ve umudun, uyarıların ve ilhamın çok değerli olduğunun farkındayız. Özlemini çektiğimiz dünyanın çok uzaklarda değil kendi hayatlarımızın, ilişkilerimizin, sohbetlerimizin içinde olduğunu biliyoruz.

Umuyoruz ki, özgürlük umudunu bedeninin her zerresinde taşıyan bizler için *İktidarı Dağıtmak*, gündelik hayatlarımızı ve ilişkilerimizi her daim özgür, devletsiz, itaatsiz bir dünya olarak inşa etmemize yardımcı olacak neşeli bir yoldaş, umutsuzluğa ve karamsarlığa kapıldığımızda ise devletlerin ve iktidarların hayatlarımızı felç eden kâbuslarından bizi uyandıracak bir kahkaha olur...

Nurhayat Köklü ve Nalan Kurunç

İNGİLİZCE ÇEVİRMENİN NOTU |

Bir kitabın çevirisini yaparken, çevirinin aynı zamanda bir deneyim olarak yaşandığı durumlar çok nadir gerçekleşmiştir, sayfadaki kelimeler ve metinler çevrenizdeki dünyayı yansıtmaya ve orada canlılık kazanmaya başlar. 2009 kışında bu kitabın çevirisi üzerinde çalışmaya başladım. Bir sabah, San Cristobal de las Casas, Chiapas, Meksika'daki evimde kırsal kesimden gelen iki yüz yerli ailenin hararetli sesleriyle uyandım, bizim evin bitişiğindeki kullanılmayan arsayı ele geçirmişler ve burayı tamamen işgal etmişlerdi. Temel barınma alanları inşa etmek, kaçak elektrik çekmek, kuyular kazmak, kısacası mekânı kolektif olarak yeniden düzenlemek için işe çoktan girişmişlerdi. Bunlar Zapatistalar değildi, *Tierra y Libertad* (Toprak ve Özgürlük) pankartları asan ve yerli hakları talep eden bir gruptu. Tam da o sabah "Kendi Kendini İnşa Eden Şehir" bölümünün çevirisini yapmaya başladım.

Birkaç hafta sonra, devlet bu ayaklanma için polis gönderdi, aynı hafta bir sonraki bölüm olan "Gündelik Hayat ve İsyan" bölümünün çevirisine başladım. İşgalciler, asi isyancılara özgü

o büyük tutkuyla kendi küçük topluluklarını korumak için sopalara ve taşlarla polise karşı direndiler. Ve kazandılar. El Alto Yerlilerine oldukça benzer bir şekilde, kendi adlarına konuşma yapmaya çalışan liderleri herkesin önünde ifşa ettiler ve onları tamamen reddettiler. İktidarı dağıttılar ve ayrı bir liderler grubunun ortaya çıkmasına engel oldular. Veya Zibechi'nin El Alto ayaklanmasına yönelik yazdığı gibi "topluluk bir dağıtma makinesi olarak işlev görmeye, sürekli olarak iktidarın tek elde toplanmasından kaçınmaya ve herkesin lider veya önder olmasını sağlamaya devam ediyor, uzun vadede iktidarı elinde tutabilecek liderlerin ortaya çıkmasına engel oluyor."

Tam da bu nedenden ötürü, San Cristobal varoşlarında, beni kuşatan gerçeklik içinde *İktidarı Dağıtmak* kitabının çevirisini yapmak, benim için sosyolojik, antropolojik ve politik bir ders haline geldi. Açıkçası, Zibechi'nin bu önemli kitabı yalnızca El Alto veya Boliviya'yla ilgili değil, Meksika ve kıtanın büyük bir kısmıyla da yakından ilgili. Bu durum, çalışmanın çevirisini yaparken beni oldukça etkiledi. İngilizce konuşan okuyuculara tanıdık geleceği üzere, gündelik bir dil kullanmaya çalıştım ve umarım kendi bulundukları ortamda ve yerde onlarla ortak bir dil yakalayabilmişimdir.

Bu çeviri, kolektif bir çaba olarak tanımlanması gereken bir sürecin ürünüdür. Çok sayıda arkadaşım ve yoldaşım zamanıyla ve emeğiyle bu çalışmaya katkıda bulundu. Esteban Véliz Madina ve Angelo Moreno, Situaciones Colectivos tarafından yapılan Kapanış Konuşmasını deşifre ettiler ve okunabilir hale getirmek için üzerinde titiz bir çalışma yürüttüler. Favela'da -San Cristobal'daki isyan bölgesi- bölge sakinleri ve ziyaretçiler ellerinden gelen her şeyi yaptı. Esteban'a, Cui'ye, Izas'a, Lord Red Eirigi'ye ve Orlando'ya teşekkür ederim. Ayrıca, Luigi Carlos Celentano, Brenda del Rocio Aguilar Marroquin, Michael McCaughan, Ben Dangl ve April Howard benim için vazgeçilmez olan düşüncelerini ve yorumlarını sundular. AK Press, ra-

dikal ve mükemmel bir yayınevi. Zach Blue ve Charles Weigl ile çalışmak tarif edilemez bir keyifti. Redaksiyon konusunda disiplinini ve profesyonelliğini benden esirgemediği için, uzun zamandır arkadaşım olan Chuck Morse'e minnettarım. Umarım, taslak üzerinde yaptığı titiz değerlendirmeler çevirinin en son haline gerektiği şekilde yansır. Ancak, bunca yardım ve desteğe rağmen, çeviride olabilecek tüm hataların ve yanlışlıkların sorumluluğunu tamamen üstleniyorum.

Son olarak, çeviri sürecinin tamamında yanımda olan, çalışmamı kolaylaştırmak için elinden gelen her şeyi yapan, genç oğlum Ixim'e de teşekkür etmek istiyorum.

Ramor Ryan

İNGİLİZCE BASIMA ÖNSÖZ

Bolivya, Güney Amerika'nın tam ortasında bulunur ve muazzam sıradağlarıyla, verimli ovalarıyla, tarıma elverişli geniş arazileriyle ve devasa ormanlarıyla büyüleyici bir güzelliğe sahip bir ülkedir. Aynı zamanda, olağanüstü derecede politik bir yerdir; çok sayıda işçi ve öğrenci radikal sendikalarda ve örgütler de oldukça aktiftir, ülkenin hemen her yerinde barikat kurma ve greve gitme, sıkça rastlanan durumlardır ve başkent La Paz'ın sokaklarını neredeyse hiç bitmeyen protestolar doldurur.

Ülke şu aralar oldukça derin toplumsal, kültürel ve siyasal değişikliklerin yaşandığı bir dönemden geçiyor. Nüfusunun neredeyse yüzde altmışının kendisini yerli olarak tanımlıyor olmasına rağmen, bundan daha elli yıl önce, bu yerli çoğunluğun üyelerinin başkanlık sarayının önündeki meydana girmesine dahi izin verilmiyordu. Şu anda, aynı sarayda, eskiden koka bitkisi yetiştiriciliği yapan ve sendika kurucusu olan Evo Morales bulunuyor. Morales, 2006 seçimlerinde büyük bir zafer kazanarak ilk çalışma dönemine başladı. İktidara geldikten

sonra, Morales yönetimi gaz rezervlerini kısmen millileştirdi, ülkenin anayasasını yeniden yazması için bir kurul oluşturdu, kullanılmayan toprakları çiftçilere dağıttı ve yerlilere çok önceden verilmesi gereken geç kalmış hakları verdi.

Neoliberalizme ve devlet baskısına karşı yapılan bir dizi ayaklanma, güçlü ve umut dolu Morales yönetiminin önünü açtı, bu ayaklanmalardan en etkili olanı 2003 yılındaki Gaz Savaşıydı; ülkenin her yerinden insanlar Bolivya'dan çıkarılan gazın düşük fiyatlarla ABD'ye ihraç edilmesi planına karşı ayaklandılar. Ayrıca, ülkedeki insanların büyük bir kısmı Gonzalo Sánchez de Lozada hükümetinin hiç de rağbet görmeyen politikalarını ve taktiklerini protesto ettiler.

La Paz'ın dışında bulunan ve hızla büyüyen El Alto, bu ulusal hareketin öncüsüydü. El Alto sakinleri, La Paz'dakilerin Sánchez de Lozada'nın görevden alınmasına ve sömürgeci gaz ihracatının artık sona erdirilmesine yönelik taleplerini dinlemelerini sağlamak için, tüm yolları tamamen kapatan büyük çaplı ablukalar düzenlediler, sokaklarda barikatlar kurdular ve büyük yürüyüşler gerçekleştirdiler. En sonunda gözü pek El Alto halkı, devlet başkanını devirmeyi başardı ve hükümeti gaz politikalarını değiştirmeye zorladı. Pek çok açıdan, Morales'in seçilmesi El Alto halkı tarafından açılan alana ve yaratılan hareketliliğe çok şey borçludur. Morales'in görevde olduğu süre boyunca da, çeşitli hükümet politikalarına karşı pek çok itiraz ve karşı çıkış yaşandı ve Morales'in seçimleri kazanmasının önünü açan toplumsal hareketlerle ilişkisi, tam da bu nedenden ötürü, hep inişli çıkışlı oldu.

Morales, 1 Mayıs 2006'da Bolivya gaz rezervlerinin kısmen de olsa millileştirileceğini bildirdi. Raúl Zibechi ise başkanın icraatlarına ve El Alto'nun vasiyetine yönelik olarak *La Lornada*'da şunları yazdı: "Hidrokarbonlar zaten o günlerde [Ekim, 2003'te] millileştirilmişti, Evo Morales'in 1 Mayıs'ta imzaladığı kararname, hâlihazırda sokaklarda kazanılmış ola-

nı, yasal olarak onaylamaktan başka hiçbir şey değildi. Yani, isyancı dinamik kurumsal dinamığe aktarıldı."

Bolivya, bu bölgede "isyancı dinamikten" "kurumsal dinamığe" geçen tek ülke değildi. Ekvador, Arjantin, Venezuela, Brezilya, Paraguay ve Uruguay'da kendisini sol eğilimli olarak tanımlayan -ve kendi ülkelerindeki halk hareketlerinin bir sonucu olarak göreve başlayan- iktidardaki hükümetlerde de isyan ve kurum arasındaki ilişki, on yıllardan beri devam eden sürece kıyasla şu an belki de çok daha karmaşık ve kritik.

Ekvador, bu ilişki açısından güzel bir örnek. Ekvador'daki yerli hareketleri, tabandan örgütlenerek yıllar boyunca sürdürdükleri kampanyalar, protestolar ve doğrudan eylemler sayesinde katılımcı, anayasal bir meclis oluşturmayı ve Amazon'un neoliberal devlet politikaları ve petrol şirketleri tarafından yok edilmesine engel olmayı başardı. Daha sonra, Başkan Adayı Rafael Correa bu hoşnutsuzluk dalgasını ve halk enerjisini 2006 yılında başkanlık sarayına taşıyarak, yani tam da bu hareketlerin bir sonucu olarak, seçimleri kazandı. Bir yandan kayda değer önemli değişiklikler yaptı, ancak diğer yandan yerli hareketinin protesto taktiklerini kriminalize etti, yerli hareketlerini tam da bu hareketlerin açtığı dönüştürücü politik alanın dışına itti ve kendi gücünü merkezileştirdi. Bu bölgede, hükümetler ve hareketler arasında buna benzer başka hikâyeler de var.

Zibechi, *Americas Program*'daki Şubat, 2009 makalesini yazmak amacıyla bu sosyopolitik bölgeyi ziyarete gitti. Çeşitli derecelerde de olsa, seçimlerdeki bu bölgesel sola kayışın ne anlama geldiğini bu makalesinde şöyle özetliyor: "1990'larda ve 2000'lerin başlarında neoliberal modele karşı direncin temel özneleri olan toplumsal hareketlerin marjinalleşmesi; hâkim çelişkinin hükümet ve sağ arasındaki dinamik haline gelmesi ve bunun pek çok toplumsal hareketi aslında hiç de istenmediği halde devlet yanlısı bir konuma itmesi; toplumsal hareketlerin yeni amaçlar ve müdahale biçimleri uygulayan yeni destek

tabanlarına taşınmasını amaçlayan eğilimler." Ancak, Zibechi bundan sonra "Bolivya'da hareketler engellenememiştir ve destek aldıkları tabanları seferber etme ve hem hükümeti hem de sağ kanadı baskı altında tutma güçlerini korumaya devam etmektedirler," diye ekliyor.

İktidarı Dağıtmak, Bolivya'daki toplumsal hareketlerin neden hâlâ dirençli ve güçlü olduklarına yönelik heyecan verici bir yaklaşım sunuyor, yani bu kitap tam zamanında yayınlandı. Zibechi, bu kitabında bölgenin yeni solundaki başkanlarından en dinamik ve en etkileyici olanının seçilmesinin çok daha ötesine geçen bu coşkulu toplumsal hareketlere odaklanıyor.

Aslında, Bolivya halkı özellikle de ABD'de ortaya çıkan iktisadi düşünce okullarına karşı örgütlenmiştir. ABD'deki okuyucuların yalnızca emperyalizmin bu unsurlarının nelere yol açtığını değil, aynı zamanda Bolivya gibi ülkelerdeki insanların neoliberalizme karşı ne gibi alternatifler geliştirdiğini de anlaması gerekiyor. Bu alternatifler, bu kitapta ele alınan daha iyi bir dünya kurma çabasından öte bir şey değildir; bu sayfalarda dünyanın her yerindeki pek çok aktivist için bir sürü ders ve faydalı strateji bulunabilir.

Yerlilerin gücü ve yerli topluluklar etrafında dönen yüz yıllık tartışmalar ve Bolivya'nın yerli kültürünü yansıtacak şekilde yeniden kurulması, Bolivya'nın 2009 yılının Ocak ayında yeni anayasaya geçmesiyle yeniden alevlendi. Bu anayasadaki değişiklikler ve Morales yönetiminin retoriği ve politikaları, yerli halkın karar verme, yönetim, topluluk adaleti ve sosyal ilişkiler tavrını güçlendirmeye odaklandı. *İktidarı Dağıtmak*, yerli halkın ve düşünürlerin neler yaşadıklarına, neler önerdiklerine ve yüzyıllardır ne için mücadele verdiklerine dikkat çekerek bu devam etmekte olan "dekolonizasyon" sürecini inceliyor.

El Alto şu anda bir ütopya olmaktan çok uzakta; pek çok kent alanına adeta bir veba gibi yayılmış yoksulluk, yozlaşma,

sömürü gibi yaygın sorunlar bu kentin büyük bir kısmını ele geçirmiş durumda. Ama El Alto'da isyan mirası hâlâ yaşıyor. 2003 yılındaki Gaz Savaşı, gücünü yerli isyanlarının ve halk isyanlarının geçmişinden aldığı için, kısmen de olsa dönüştürücü bir süreçti. Bu kitap, okunmaya ve ayrıntılı olarak araştırılmaya değer eşi benzeri görülmemiş bir isyana dair çok kapsamlı bir kaynak sağlıyor. *İktidarı Dağıtmak*, yalnızca bu başkaldırının kökenlerini incelemiyor, aynı zamanda Gaz Savaşında ve genel olarak gündelik hayatta, devrimci güçlerinin başarılı olması için El Alto halkı ve diğer insanlar tarafından ortaya konulan dayanışmaya, işbirliğine, destek ağlarına, taktilklere ve stratejilere de yer veriyor.

Bu bakımdan, *İktidarı Dağıtmak*, Zibechi'nin Latin Amerika'daki toplumsal hareketleri daha iyi anlamak için sunduğu katkılara harika bir örnek. Bölgedeki toplumsal hareketler konusunda önde gelen yazarlardan ve analistlerden biri olan Zibechi, tüm dünyadaki aktivistleri, toplumsal hareketlerde yer alan kişileri, yazarları, düşünürleri ve gazetecileri derinden etkilemiştir. Yazdığı dokuz kitap Fransızca, İtalyanca, Türkçe, Yunanca, Almanca ve şimdi de İngilizce olmak üzere altı farklı dile çevrildi. Makaleleri ondan fazla dile çevrildi ve Latin Amerika'da, Avrupa'da ve dünyanın başka yerlerinde, neredeyse yirmi ülkede konuşmalar yaptı ve konferanslara katıldı.

Zibechi'nin analizi ve bakış açısı, tabandan toplumsal değişimle ilgilenen kişiler arasında giderek daha fazla yankı bulmaya başladı. Yazılarının büyük bir kısmında hareketlerin içindeki anti-kapitalist ilişkileri merkeze koyuyor ve direniş ve otonomi bölgelerinin hâkim ekonomik, politik ve toplumsal modellerin dışında nasıl var olduğuna, yerel halk meclislerine ve topluluk karar alma mekanizmasına ve devlet gücü olmadan daha iyi bir dünya inşa eden ilişkilere ve eylemlere odaklanıyor.

Tıpkı yazdıkları gibi, Zibechi'nin aktivizmi, çalışmaları ve deneyimleri de coğrafik ve tarihsel zeminden derinden etki-

lenmiştir. 1969-1973 yılları arasında Uruguay'da öğrenciyken, *Movimiento de Liberación Nacional Tupamaros* (Tupamaros Ulusal Özgürlük Hareketi) ile bağlantılı bir öğrenci hareketi olan *Frente Estudiantil Revolucionario* (Devrimci Öğrenci Cephesi) üyesiydi. Uruguay'daki diktatörlüğe karşı çeşitli hareketlere katıldı ve 1976 yılında İspanya'nın Madrid şehrine sürüldü, burada Komünist Harekete (o zamanlar, Maoist, feminist ve pasifist bir kolektifti) katılarak kırsal kesimdeki okuma yazma çalışmalarında ve militarizm karşıtı çalışmalarda aktif rol aldı. 1980'lerde, Orta Amerika'daki özgürlük hareketlerinde oldukça tanınan biri haline geldi ve Arjantin'deki *Página Abierta*, *Egin*, *Liberación* ve *Página/12* ve Uruguay'daki *Mate Amargo* gazeteleri de dahil olmak üzere çeşitli gazeteler için yazdı.

1986'dan itibaren, Latin Amerika'nın her yerini dolaşmaya ve bir yazar ve aktivist olarak çalışmaya başladı. Zibechi, şu anda Latin Amerika'daki en iyi haftalık yayınlardan biri olan *La Brecha*'da uluslararası analisttir ve *Americas Program*'a, *La Jornada*'ya ve başka pek çok yayına düzenli olarak katkıda bulunmaktadır. Arjantin'in 2001'de yaşadığı isyan ve kriz sırasında, ülkedeki toplumsal hareketleri inceleyen kitabı, *Genealogy of the Revolt, Argentina: Society in Movement* ile 2003 yılında José Martí Gazetecilik Ödülü aldı. En son kitabı *Territories in Resistance: Political Cartography of the Latin American Urban Peripheries* de dahil olmak üzere pek çok kitabın yazarıdır. Aynı zamanda, şu anda *Multiversidad Franciscana de América Latina*'da (Latin Amerika Fransiskan Multiversitesi) öğretim görevlisidir ve toplumsal hareketler araştırma görevlisidir; ayrıca bölgedeki toplumsal hareket gruplarıyla çeşitli konularla ilgili halk seminerlerine katılmaktadır.

Biz okuyucular, böyle harika bir düşünürün aynı zamanda sevimli ve ulaşılabilir bir yazar olmasından dolayı çok şanslıyız. Tarihi, teoriyi, analizi ve raporlamayı etkili bir dille bir araya getiren Zibechi, toplumsal değişimi anlamak için ben-

zersiz yollar sunuyor. Çalışmasının dönüştürücü kapasitesi sadece algımızla da sınırlı değil, bize aynı zamanda yeni görme biçimleri sunarak içinde yaşadığımız dünyayı değiştirmek için güncel ve güçlü yeni yollar sunuyor.

Zibechi, büyük filozofların, iktisatçıların ve teorisyenlerin görüşlerini okuyucuyu akademik jargona boğmayacak şekilde ustalıkla çalışmasına yediriyor. Makalelerinde ve çeşitli kitaplarında, ister Şili'deki Mapuçelerden, ister Zapatistalardan ya da Arjantin'deki *piqueteros*'tan bahsetsin, alışılmadık kaynaklara yer veriyor ve eksik anlatılan haberleri paylaşıyor. Yazma biçimi, tıpkı hakkında yazdığı toplumsal hareketler gibi, yatay ve katılımcı; yazılarında özellikle bu hareketlerden en çok etkilenenlerin ve bu hareketlere dahil olanların seslerine ve görüşlerine yer veriyor.

Yazılarının büyük bir kısmında bir umut kıvılcımı hissedilir, ama bu umut aldatıcı bir tonda veya dünyayı tozpembe gösterecek şekilde değildir. Yazılarındaki umut, olasılığa içkin dürtüyü, özgürleşmek için gerekli azmi ve insanların partiler, devletler, doktrinler olmaksızın kendilerini belirleme gücünü harekete geçirecek bir umuttur.

Zibechi'nin *Genealogy of the Revolt*'da yazdığı gibi, "Yeni dünyayı savunmak, onu genişletmek, derinleştirmek, zenginleştirmek anlamına gelmektedir." *İktidarı Dağıtmak* kitabının İngilizce'ye çevrilmesiyle, bu yeni dünya biraz daha genişlemiştir.

Benjamin Dangl

ALMANCA BASIMA ÖNSÖZ |

Bolivya'nın uzak bir ülke olduğunu düşünüyorsan, boş ver. Bu kitabı okumakla uğraşma. Kitabı bir arkadaşına ver gitsin.

Bu seninle ilgili bir kitap. Umutlarınla ve korkularınla, yaşama olanaklarınla ve hatta hayatta kalma olanaklarınla ilgili bir kitap. *De te fabula narratur*, sevgili okur, Bolivya'daki isyana sen de dâhil olacaksın, bunu sakın unutma.

Zamanda bir sıçrama meydana geldi. Bolivya, uzun zamandır geri kalmış, az gelişmiş bir ülke olarak görülüyordu ve ancak şanslıysa, gelecekte bir gün Almanya gibi bir ülkenin gelişmişlik düzeyine erişebileceği düşünülüyordu. Hatta şu anda bile belki bazıları hâlâ öyle olduğunu düşünüyordur. Ancak kapitalist dünyanın çözülüşü giderek daha belirgin ve korkutucu hale geldikçe, zaman-umut-mekân akışı tersine döndü. Giderek daha fazla Avrupalı için, Latin Amerika umudun diyarı haline geldi. Ve şu anda, Bolivya'daki hareketleri okudukça, "yoksul insanların bize yetişme umudu gerçekten var mı?" demiyoruz, bunun yerine "Harika! Biz, Almanya'da yaşayanlar (ya da her neresiyse) böyle bir şey yapmayı umut edebilir miyiz? Cocha-

bamba veya El Alto'daki insanlar gibi harekete geçmeyi arzu edebilir miyiz?" diyoruz. Bu basit sorunun cevabı, aynı zamanda dünyanın geleceğini de içinde barındırıyor.

İlham ve anlayış akışında bir dönüm noktasındayız. Bu 1995 yılında Yardımcı Komutan Marcos'la bir İtalyan videosu için yapılan görüşmenin sonunda Yardımcı Komutan Marcos tarafından duyuruldu. Avrupalıların Zapatistaları desteklemek için neler yapabileceği sorulduğunda Marcos, "Yapabileceğiniz en iyi şey kendi ülkelerinizde isyan etmek, bizim buradaki işimiz bittiğinde gelip size yardım edeceğiz," diye cevap verdi. Fakat elbette ki, Zapatistaların ya da Latin Amerika'daki diğer isyanların başarılı bir şekilde sonlanması için yardım ve düşünce ve ilham akışı beklemek gerekmez. Dünyadaki isyanlar ve özellikle de Avrupa'daki isyanlar Chiapas'a, Arjantin'e, Venezuela'ya ve Bolivya'ya sıçradı, zaman zaman yalnızca izlendi ve romantize edildi, daha sıklıkla takdir edildi ve her şeyin ötesinde buradaki deneyimlerden çok şey öğrenildi.

Raul Zibechi öğrenmek için Bolivya'ya gitti. Tıpkı bizim gibi, aklında bir sürü soruyla, Bolivya sınırlarının çok daha ötesini kapsayan sorularla gitti. Dünyayı nasıl değiştirebiliriz ve nasıl farklı bir dünya yaratabiliriz? Kapitalizmden nasıl kurtulabiliriz? Onurlu bir toplumu nasıl kurabiliriz? Devletin rolü nedir ve toplumu devlet karşıtı hareketlerle değiştirmenin olasılıkları nelerdir? Devlet karşıtı hareket ne demektir? Gündelik hayat pratiklerinde "devlet karşıtı" ne anlama gelmektedir? Devlet karşıtı bir hareket zaman içinde kurumsallaşmadan varlığını sürdürebilir mi? Bir şehirde topluluk temelli bir hareketi nasıl tasavvur edebiliriz? Bu sorular hepimiz için bu kadar açık olmayabilir, ancak Latin Amerika'daki sistem karşıtı yeni mücadele dalgalarına yönelik geniş kapsamlı ve oldukça etkili yazılar yazan Uruguaylı akademisyen ve gazeteci Zibechi'nin son on beş yıldan beri Latin Amerika'daki ve dünyadaki mücadelelerden ortaya çıkan bu çok önemli pratik ve teorik sorular-

la Bolivya'ya gittiği çok açık. Zibechi, bu soruları almış ve 21. yüzyılın ilk beş yılında toplumsal isyanların merkezi olan, La Paz'ın hemen dışındaki Aymara şehri, El Alto deneyimini inceleyerek hayata taşımıştır.

Zibechi bizi şehre götürür. Bu önemli. Meksika'daki Zapatista hareketi son on beş yıldır tüm dünya için inanılmaz bir ilham kaynağı. Ancak, Chiapas Zapatistaları çiftçidir: Esas olarak kendi topraklarını ekip biçerek yaşıyorlar ve desteklerini birbirine sıkı sıkıya bağlı topluluklardan alıyorlar. Çiftçi olmayan bizler için sorulması gereken soru, "kent Zapatistalarını nasıl yaratırız?" olmalıdır. Şehirde otonom, anti-kapitalist, devlet karşıtı alanlar veya dinamikler nasıl yaratabiliriz? El Alto bize pek çok fikir veriyor. Zibechi'nin temel argümanlarından birisi, El Alto'daki isyanın temeli olan toplulukların kırsal toplulukların bir yeniden üretimi olmadığı, özellikle bir kent fenomeni oldukları, zor bir kent ortamında yaşamaya özgü sorunlardan kaynaklanan karşılıklı destek ve kolektif örgütlenme biçimleri geliştirmiş olmalarıdır.

Bu tür destek ve örgütlenme biçimleri gündelik hayatın pratiğinde oluşur. İşte gerçek isyan gücü. Toplumsal değişimin gerçek güçleri öyleymiş gibi göründükleri yerde değildirler. Kurumlarda ya da partilerde değil, insanlar arasındaki gündelik ilişkilerde, yalnızca hayatta kalmak için değil, yaşamının temeli olan toplumsal etkileşimlerin günlük örülüşündedir. İsyan bu görünmeyen düzlemde ortaya çıkar ve isyanın kuvveti topluluğun gündelik örülüşü içinde geriye bıraktığı etkiye dayanır. Bolivya isyanının başarısındaki temel husus devlet karşıtı olmasıdır: Yalnızca halkın devlete karşı ayaklanması anlamında değil, aynı zamanda isyanın devletin her zaman içinde barındırdığı ayrıştırmaya karşı olması anlamında da. Devletin insanları birbirinden ayırdığı, liderleri kitlelerden, politik olanı ekonomik olandan, kamusal alanı özel alandan vb. ayırdığı yerlerde, Bolivya'daki mücadele sürekli olarak bu bölünmeye

karşı direnir ve tüm kolektif eylemleri sıkıca topluluğa bağlar. Mücadele, topluluğun sürekli olarak yaratımı ve yeniden yaratımıdır, bu akademisyenler ve aktivistler tarafından sıkça unuttulan önemli bir noktadır.

Asimetri Zibechi'nin hikâyesindeki en temel husustur. Kapitalizme ona benzemeyerek karşı çıkıyoruz, devletle başka birisi olarak savaşıyoruz. Bolivya deneyiminden, bunun gerçekçi olduğunu öğreniyoruz. Bolivya eski rejimi yalnızca seçimlerle, partilerle yıkmadı, aynı zamanda topluluğun gücünü basitçe devletin gücüne karşı kullandı. Ve gücümüzü sermayeye karşı yönlendirdiğimiz, mücadele ile yarattığımız ve yeniden yarattığımız bu topluluk, kısacası bu "başka bir şey" büyük bir olasılıkla başka bir toplumu kendi içinde barındırıyor. "Büyük bir olasılıkla" diyorum, çünkü bunda bir kesinlik yok. Zibechi sürecin çelişkilerinin oldukça farkında ve bundan önceki pek çok devrim gibi, devlet karşıtı ayaklanmaların, tam da karşı oldukları devleti güçlendirerek sona erebilecekleri konusunda bizi uyarıyor. Ve şu anda, El Alto çalışması, henüz var olmamış ve henüz kendisini var etmemiş mücadele olarak başka bir dünyanın kuvvetini ve gündelik pratiklerini gösteriyor.

İnsanlığın geleceği, bu eskimiş, kokuşmuş ve giderek vahşileşen kapitalizm içinde yaratmak istediğimiz onurlu dünyanın parıltılarını, önerilerini, beklentilerini, parçacıklarını şu anda hayata geçirebilmemize bağlıdır. İşte El Alto halkının yaptığı şey tam da bu, bize yol gösteriyor ve zorlu görevler bırakıyor.

Bu kitap, son derece güzel, heyecan verici ve ufuk açıcı: Benim için bu kitapla bu şekilde ilişkilenmek büyük bir onur. Bu kitabı okuyun ve sonra da arkadaşlarınıza verin.

John Holloway
Puebla, Meksika, 11 Ocak 2009

GİRİŞ |

Özneler, dışarıdan verilecek bir komuta gereksinim duymaksızın zenginliğin, bilginin ve işbirliğinin otonom üreticileri haline geldiğinde ve üretimin kendisini ve toplumsal yeniden üretimi kendileri örgütlediğinde, güçlerine dışsal olan kapsayıcı, egemen bir iktidar için hiçbir neden kalmaz.

Antonio Negri ve Michael Hardt
Dionysos'un Emeği: Devlet Biçiminin Bir Eleştirisi

Bolivya halkı tarafından 2000 yılında harekete geçirilen mücadele ve isyan döngüsü, 1994 yılında başlayan Zapatista isyanından sonraki en derin “devrim içinde devrimdir”. Kıtanın her yerinde insanlar, Bolivya’da meydana gelen mücadeleleri, toplumsal kurtuluş isteyen herkes için gerçek bir referans noktası ve ilham kaynağı olarak gördü. Ve tıpkı Zapatismo’nun 1990’larda devletin ötesinde yeni bir siyaset yapma yoluna ışık tutması gibi, Bolivya hareketleri de devletin ötesinde bir güç inşa etmenin yalnızca istenen bir şey olduğunu değil, aynı zamanda bunun mümkün olduğunu da hepimize gösterdi. Başka bir deyişle, her iktidar, toplumun üzerinde ayrı bir beden olmak zorunda değildir. Karl Marx’la başlayan ve tarih boyunca

ca özgürlükçüler için daima bir kâbus olan devleti tamamen tüketmeyi beklemeden özlemini çektiğimiz başka bir dünyayı kurmak mümkün.

1989'dan itibaren Latin Amerika'nın çeşitli halk kesimleri ve Yerli halkları neoliberal modele karşı isyanlar ve ayaklanmalar başlattılar. 1989 yılındaki Caracazo (Karakas isyanı) ve 1990'dan itibaren devam eden Ekvadorlu Yerlilerin başkaldırıları, yerli köy topluluklarının ve fakir, kent mahallelerinin direnmelerinin ve saldırıya geçmelerinin mümkün olduğunu gösterdi. Bu isyanlar, seçime dayalı demokrasiyi oluşturan parti temelli sistemin gayrimeşru hale getirilmesinde de önemli bir rol oynadı.

Zapatismo, 1994'ten beri iktidarı ele geçirmek isteyen değil, yeni bir dünya kurmak isteyen silahlı bir başkaldırıyla kıtaya ve dünyaya ışık tuttu ve aşağıdan komünal, kentsel ve bölgesel otonomi inşa etmenin ne kadar önemli olduğunu gösterdi. Şimdilerde, Zapatismo Meksika'nın her yerinde büyümeye çalışıyor ve aşağıdan kurumsal olmayan siyaset yapmak için temel olarak dinlemeye dayanan yeni bir siyaset kültürü yayıyor. Zapatistalar, İyi Yönetim Konseyleri ile –en azından küçük ölçekte– geleneksel devlet uygulamalarının ötesinde, temsilcilerin rotasyonla göreve gelmesine dayanan, bürokratik olmayan güç biçimleri oluşturma'nın mümkün olduğunu bize öğretti.

Brezilya'daki topraksızlar hareketi, Sem Terra (MST), *Ilano*'da [ovalar] patlak veren toprak reformunun önemini oldukça açık bir şekilde gösterdi ve yalnızca ülkedeki en önemli toplumsal hareket olmakla kalmadı, aynı zamanda “sol neoliberalizme” karşı bir mücadele başlatmak için büyük şehirlerdeki gençleri de kapsayan bir hareket haline geldi.

Piquetero [işsiz işçi] hareketi, Arjantin mücadelesinin merkezini küçük şehirlerden büyük şehirlere, işçilerden işsizlere ve neoliberalizmin ötekileştirdiği insanlara taşıdı. 19-20 Aralık

2001'deki meşhur isyan, resmi yapılar veya belirlenmiş liderler olmaksızın -öncü bir parti ve politik liderler olmaksızın- savaşmanın ve kazanmanın mümkün olduğunu ve örgütün illaki halk kesimlerini ezen bir mezar taşı olması gerekmediğini gösterdi. Bunun yerine, hareketin başlangıç noktası olarak, en fakir insanların gündelik hayatlarında zaten olanı aldı ve buradan yayıldı, gelişti ve güçlendi.

Peki Bolivya mücadelesi yeni bir dünya yaratmak isteyen Latin Amerika insanlarına ne kazandırdı? 2000 ve 2003 yıllarındaki su ve petrol "savaşları" kıtadaki diğer mücadelelerle benzer özelliklere sahiptir, örneğin, öncüler ve çeşitli liderlik yapıları yoktur ya da herhangi bir kurum (işçi veya çiftçi sendikası veya politik parti) olmadan başarılı isyanlar başlatabilmişlerdir, bu isyan ve mücadelelerde üstte olanlar ve altta olanlar şeklinde bir hiyerarşi yoktur. Bu mücadeleler, liderler ve takipçiler arasında geleneksel ayrım olmadan başarılı oldular. Bolivya deneyimi aynı zamanda mücadele etmek ve kazanmak için temel olarak, kırsal topluluklar veya *ayllu*¹ ve kent toplulukları ve yerel komşuluk konseyleri gibi hâlihazırda var olanlardan yararlanmanın onlar için yeterli olması anlamında kıtadaki diğer mücadelelere benzemektedir. Mücadeleleri ve isyanları bir ileri noktaya taşıyan "örgütler", insanların gündelik hayatlarında var olan ve gizlenen "örgütlerle" aynıdır ve bu, bu bölgedeki (daima toplumsal ve politik olan) hareketlerin yeni özelliklerinden birisidir. Bu kısmı daha ayrıntılı bir şekilde irdelememiz gerektiğini düşünüyorum.

Devrim tarihin ebesidir. Marx'ın bu sözü, Marksistler tarafından üstü kapatılmış devrim kavramını özetler gibidir. Ancak Marx, devrimci yeni bir dünyaya hayat verme ediminin, uzun soluklu bir başka dünya yaratma sürecinde yalnızca kısa

1 İngilizce çevirmenin notu: *Ayllu*, Aymara dilinde belirli bir bölgedeki aileler topluluğu anlamına gelen bir sözcüktür. Özellikle Bolivya olmak üzere, Güney Amerika'nın And Dağları bölgesinde bulunan Fetih öncesi yerli yerel yönetim modelidir.

bir adım olduğu yönündeki toplumsal değişim görüşüne her zaman sadık kalmıştır.

Devrim yeni bir dünyanın kurulmasına yardımcı olur, ancak onu yaratmaz. Bu yeni dünya, gelişimin belli bir aşamasında zaten mevcuttur ve işte tam da bu nedenden ötürü, büyümeye devam etmek için bir güç edimi ile yani devrimle, olması gereken biçiminin verilmesi gerekir. Bence toplumsal hareketlerin içinde olan şey, “başka bir dünyanın” oluşumu, yalnızca yeni değil, aynı zamanda hâlihazırda olandan farklı, farklı bir kuruluş mantığına dayanan bir dünyanın oluşumu. Bu, Marx’ın Paris Komünü’ne ilişkin yaptığı yorumlara benzerdir. Marx, “İşçilerin *par decret du peuple* (halk kararnamesiyle) uygulanacak hazır ütopyaları yoktur. Gerçekleştirecek idealleri yoktur, yıkılan eski burjuva toplumunun gebede olduğu yeni toplumu kuracak öğeleri serbest bırakırlar,”² demiştir.

Marx’ın üretim teorisinin tamamında merkezi bir role sahip olduğunu düşündüğüm için “serbest bırakmak” ifadesinin üzerinde durmak istiyorum. Marx’a göre, komünizm kapitalist toplum içinde bir potansiyel olarak zaten mevcuttur. Komünist Manifesto’da feodalizmden kapitalizme geçişi tartışırken bu konuda oldukça nettir ve burjuva toplumunun feodal toplumun içinden çıktığını özellikle vurgular. Aynısının kapitalizmden komünizme geçerken de olacağını öngörür. Yeni toplum, ulaşılması gereken bir yer değildir; fethedilecek bir şey değildir ve tam da bu nedenle oralarda bir yerde değildir; mevcut durumun içinde eksik olan şeyin gelişmesidir. Marx’ın bize sunduğu devrimci değişim fikri, ezilenlerin dünyasında uyku halinde olan gizil güçtür ve tıpkı bir çiçek gibi büyür. “Serbest bırakmak” ifadesini kullanmasının nedeni budur.

2 Karl Marx, *La guerra civil en Francia*, Manifesto del Conjeso General de la Asociación Internacional de los Trabajadores (Moskow: Editorial Progreso, 1980), 69.

Marx, Kautsky'nin literatüre eklediği ve daha sonra Lenin'in devlet merkezci düşüncesinde geliştirdiği "kendiliğindenlik" ya da "kendiliğinden"³ kavramlarını kullanmaz. Marx yalnızca *selbständig* (tek başına, kendi inisiyatifine dayanan) ve *eigentlich* (kendi / içsel) sıfatlarını kullanır - başka bir deyişle, olan şey kendinde ve kendisidir. Marx'ın çalışmalarına işçilerin *öz-etkinlik* fikri nüfuz etmiştir ve Marx bu etkinliğin nasıl ortaya çıktığını göstermek için "doğal olarak" kavramını kullanmıştır. Hiçbir şüpheye yer olmaksızın, kapitalizmin gelişiminin neden olduğu işçi yoğunlaşmasının, öz-eğitime dayanan ittifaklarının koşullarını yarattığını belirtmiştir ve bu ittifakın burjuva hegemonyasının temelini, yani işçiler arasındaki rekabet meydana getiren sistemin temelini yıkacağını iddia etmiştir. Sınıf içinde yalnızca işçileri ezen zayıflıkları değil, aynı zamanda onları özgür kılacak güçleri de bulduğuna dikkat çekmek gerekir.

Dünyayı değiştirmek ve toplumsal değişim düşüncesine dayanan "serbest bırakmak" fikrini ve "öz-etkinlik" ve "öz-örgütlenme" kavramlarını ben de savunuyorum. Bu kavramlar, meydana gelen süreçlerin *doğal olarak* (bu, Marx'ın kendisinin de kullandığı bir kelimedir) ya da kendi başlarına -yani kendi içsel dinamiklerinin bir sonucu olarak- gerçekleştiği fikrine dayanır.

Toplumsal mücadelenin içsel dinamiği, her şeyden önce maddi ve manevi bakımdan hayatta kalmayı sağlama aracı olarak ezilenler arasındaki toplumsal ilişkileri kurar. Zamanla ve hegemonik sistemin zayıflamasıyla birlikte, bu ilişkilerden yeni bir dünya ortaya çıkar, daha açık bir şekilde ifade edecek olursak, hegemonik dünyanın içinden farklı bir dünya doğar. Şöyle ki, toplum zamanla "eski" toplumsal ilişkilerin -özellikle de devletçi ilişkilerin- meydana getirdiği birkaç ada arasında

3 Daniel Guerin, *Rosa Luxemburgo o la espontaneidad revolucionaria* (Buenos Aires: Anarres. 2003). 15.

“yeni” toplumsal ilişkiler denizi biçimini alır.

Yirmi birinci yüzyıl tarihi, “eski” toplumsal ilişkileri barındıran pek çok dünyanın ortaya çıkmasına tanıklık etmiştir. Bu karmaşık gerçeklik, korkunç sonuçlara yol açmıştır: genel olarak, her ne kadar devrimciler devlet aygıtıyla kurmaya çalışmış olsalar da, devrimler yeni dünyaların doğmasını ne yavaş ki sağlamamıştır. Birçok iyi devrim, insanların yaşam koşullarını iyileştirse de (bu elbette önemli bir kazanımdır), bu devrimler yeni dünyalar kuramamıştır. Devrimcilerin iyi niyetinden şüphe edilemez, ancak devletin özgürlükçü toplumsal ilişkiler kurmak için uygun bir araç olmadığı gerçeği de artık kesinlik kazanmıştır. Bu elbette tartışmaya açık bir konudur ve zaten bu nedenden dolayı da bu konuya ilişkin büyük bir literatür oluşmuştur.

Bu açıdan bakıldığında, yapabileceğimiz en devrimci şey kendi topraklarımızda yeni toplumsal ilişkiler kurmak için mücadele etmektir, mücadeleden doğan ve mücadele ile büyüyen ve yayılan ilişkiler kurmaktır.

Kuzey ve Güney Amerika’daki diğer ülkelerde olduğu gibi, Bolivya’da da 22 Ocak 2006 itibariyle (Evo Morales öncülüğünde kurulan MAS hükümetinin göreve başlama tarihi) bütünyle yeni bir yönelim başladı ve Bolivya’daki toplumsal hareketlerin önüne eşi benzeri görülmemiş engeller kondu. Bazı ülkelerde, ilerici güçlerin hükümete nüfuz etmesi nedeniyle toplumsal hareketler zayıfladı, çünkü bu hareketler ya asimile edildi ya da yalıtıldı. Bu deneyimleri göz ardı etmememiz gerekir, bunun yerine mücadeleleri oluşturan kesimlerin dağılmasını önlemek için bunlardan ders almalıyız. Şu anda solcu ve ilerici hükümetler, Kuzey ve Güney Amerika’da gerçek bir olasılık haline geliyor ve tabandan gelen halk hareketleri için

benzersiz bir sorun teşkil ediyor. Bu hareketlerin hükümetlerle nasıl bir ilişki kuracağı önümüzdeki yıllarda bir hayli kritik bir hal alacak. Bu ikisi arasındaki ilişki devletin ve çok küçük değişikliklerle neoliberal modelin yeniden meşrulaştırılmasına neden olabilir ya da tam aksine, kuvvetlerin tamamen yeni, başka bir dünya kurmak için mücadele etmesini sağlayabilir.

Politik, sosyal ve ekonomik senaryo hareketin gücünü etkilemez. Yayılmasını, çoğalmasını ve yaygınlaşmasını koşullandırır, ancak güç sağlam olarak kalır ya da politik senaryoyla yakından ilişkili olmayan diğer değişkenlere bağlı olmaz. Bu değişkenler arasında belki de en belirleyici olan, insanların kendi güçleriyle ilişkili bir hareketi nasıl oluşturacaklarıdır; belirli başarılar elde etmek için kendi güçleriyle bağlantı kurarlarsa, güçlerini geliştirirlerse, yoğunlaştırırlarsa, kendi güçlerini bir harekete dönüştürebilirler.

Eleştiriler toplumsal hareketlerin sınırlarına dikkat çeker. Bize hareketlerin hükümetleri zayıflatmak veya yıkmak, toplumu harekete geçirmek veya neoliberal modeli gayrimeşru hale getirmek için iyi olduğu söylenir, ancak toplumsal hareketlerde “diğer boyut”, yani hareketlerin kendi programlarını uygulamak için strateji oluşturma, yol gösterme veya devleti ele geçirme gibi becerileri eksiktir.

Bu bakış açısına göre, siyaset yapmanın yalnızca iki yolu vardır: Ya sınırlara ya da halkın gücüne bağlı olarak siyaset yapılabilir. Sınırların içinden başlayarak siyaset yapmak, hiçbir şey yapamayacağımız fikrini kuvvetlendirir. Bu durum, aslında kendimizi gizli bir yetersizlik durumuna soktuğumuz anlamına gelir, sanki bir delikteymişiz de “başka biri” gelip bizi kurtaracakmış ya da biz bunu umut ediyormuşuz hissini yaratır. Bu türden sınırlar koymak, toplumsal hareketlerin yapamadığı şeyleri ön plana çıkarır. Bu tavır, hükümetle doğrudan veya çeşitli başka kanallar vasıtasıyla ittifaklar kurmayı savunsunlar veya savunmasınlar, hâlâ devlete güvenenlerden devlete bütü-

nüyle boyun eğenlere kadar çok çeşitli değişkenler içerir. Tabanın en uç noktasında, çeşitli hareketleri birbiriyle uyumlu hale getirecek ve politik gündemi etkileme gücü sağlayacak ve bu şekilde seferberliklerin baskısını daha etkili bir hale getirecek şekilde “birbirine eklemlmeyi” seçenler var. Açık bir şekilde görüldüğü gibi, bunlar aynı projenin iki versiyonudur: harekete geçmiş bir toplum artık değişimlerden sorumlu özne değildir – bu rol devlete, örgüte/partiye veya bu ikisinin çeşitli kombinasyonlarına geçmiştir. Bu ruhla siyaset yapanlar için “politik senaryo her şeydir”.

Aslında, politik senaryo niceliktir, güç ise nitelik. Fakat biri diğerine dönüştürülemez. Gücün yararlılığı sorusunun devlet merkezli bir bakış açısından ortaya çıkması doğaldır. Tıpkı özgürleşme gibi, böyle bir güç hiç de yararlı değildir, kendisini siyasal pazarın sunağında bir değişim değerine dönüştüremez. Daha da kötüsü, bunu yaşayanlar, hissedenler, uygulayanlar için yalnızca kullanım değerine sahiptir. Bu nedenle, politik ve toplumsal sol, değişim getireceğine inandıkları büyük ayinlerde genellikle özgürleştirici güçten övgüyle söz etmezler. Ve aynı, toplumsal forumlar olarak parti kongreleri için de geçerlidir.

Durumu daha da kötü hale getiren, “bunu tanımlamanın” bir taraftan mümkün olmaması diğer taraftan ise istenmemesidir. Bunu ancak, Marx’ın *hic Rhodus, hic salta*’sı olarak anlayabiliriz. Çünkü güç adını verdiğimiz şey, erkeklerin ve kadınların birbiriyle hareket içerisinde kurduğu insan ilişkileriyle ve bireysel olarak ve kolektif olarak acı üzerinden ötekilerle kurulan ilişkilerle oldukça bağlantılıdır. Negri, “Güç acıdan doğar” der.⁴ Ve daha da ileri giderek “tüm önemli özne grupları acıdan kurulmuştur, en azından iktidar tarafından emredildiği şekilde yaşam süresinin gasp edilmesine karşı savaşıyorlar.” diye belirtir. Ancak acıyı tanımlamak ya da onu başka birine

4 Antonio Negri, *Job: Job: la fuerza del esclavo* (Buenos Aires: Paidós, 2003), 147.

aktarmak mümkün değildir, yalnızca paylaşmak mümkündür; çünkü “mantığın, rasyonalitenin, dilin ötesine geçer”, bu durumda “topluluğa giden kapıyı açan anahtardır”.⁵

Bu anlamda, evet, güç insanları değiştirebilir ve hatta hepimizi değiştirebilir diyebiliriz. Fakat bu ilişkilerin içinde -kurumlar olarak meydana gelen hareketlerde değil, hareket halindeki oluşt- yer aldığımız sürece bu mümkün olabilir. İnsanları değiştiren şey ritüeller, gösteriler veya yürüyüşler değildir; fakat şüphesiz bazı durumlarda sokak eylemleri değişim gücünü içinde barındırabilir. 19-20 Aralık'ta olanlar, Su Savaşı'nın o unutulmaz günleri ve Ekim 2003'te Bolivya'da meydana gelenler buna örnek olarak verilebilir.

İsyancı Yardımcı Komutan Marcos, bize “aşağıda, öğrenmek büyüme” deyişini hatırlatır. Fakat sonra uyarır: “Aşağıdan ekilen tohumlar hasadını asla hemen vermez”.⁶ Bu şekilde, Zapatismo iki şeye yönelik tavsiyelere özellikle dikkat etmemiz gerektiği konusunda bizi uyarır: İlk olarak, kolektif olarak öğrenmenin, öğrenmeyi hareketin eksenine haline getirmenin önemi ve ikinci olarak, zaman kavramını farklı bir şekilde ele almak, sistemin zamanı yerine kendi içsel zamanımıza kulak vermek. Ancak, bu mevcut kaynakların araçsallaştırılmasının ortadan kaldırılması anlamına gelir. Marcos'un da dediği gibi, aslında amaçlar ve araçlar arasında en ufak bir fark yoktur, amacın kendisi zaten araçtır.

En iyi deneyimde bile sınırları aşmaya çalışırken bir gerilim hissederiz. Giderek artma eğilimi gösteren bu gerilim hareketlerin kuvveti haline gelirse, politik senaryonun bu durumu hiçbir şekilde etkilemeyeceği açıkça görülür. Bu aşamada gerilim, iç ve dış ayırımını dağıtır. Gerilim, gerilimin kendisi hariç hiçbir sınır ya da sınırlama olmaksızın sınıra (özgürleş-

5 A.g.e, 161, orijinali de italiktir.

6 İsyancı Yardımcı Komutan Marcos, "La velocidad del sueño (III): Pies desnudos" (*Rebeldla*. No. 24, Mexico: October 2004), 14.

meye) doğru ilerler. Bu nedenle, kuvvet asla fark edilmez, kuvvet cisimleşmeyen bir şeydir, her zaman tamamlanmamış bir oluşturdur. Özerk olma eğilimi gösterir, çünkü yalnızca kendisine bağlıdır. Kuvvet, şekil aldıkça ve özgürlükçü gücün göstergeleri olan ilişkiler kurdukça yayılır. Bu kuvvet, güç adını verebileceğimiz tek şeydir ve yalnızca kendisine bağlıdır. Bu yüzden, gelişmek ve kuvvetlenmek, ilişkilerin dokusunu tahakküm biçimlerinde sabitlemek yerine derinleştirmektir.

Aymara deneyimi yalnızca kıta mücadeleleriyle ilgili değildir, aynı zamanda hepimize çok değerli bir şey de kazandırır - gerçek devlet karşıtı kuvvetlerin inşasını. Bununla, toplumdan ayrılamaz veya toplumdan ayrı düşünülemez kuvvetleri kastediyorum. Kararlar alan, mücadeleleri yönlendiren veya içsel çatışmalara çözüm getiren ayrı bir elitin oluşmasına izin vermeyen kuvvetleri. Devlet fiziksel baskı uygulama tekelini elinde bulunduran toplumdan ayrı bir bedense (sivil ve askeri bürokrasi), Aymara dünyasında bu kapasite toplumsal bedende paylaştırılmış ve toplumsal bedenin tamamına yayılmıştır ve en sonunda kırsal bölgelerde ve şehirde kurullar meydana getirmiştir.

Merkezsizleştirilmiş ve dağıtılmış devlet dışı iktidar kurma becerisi, Aymara sürecini Zapatista'ya (İyi Yönetim Konseyleri) benzer hale getiriyor ve her ikisi de kendi farklılıklarına ve tekiliklerine rağmen özgürleşmeye çok önemli bir katkıyı temsil ediyor. Bu güçlerin inşasının Chiapas'ta belirgin, Aymara Altiplano'daki kırsallarda ve diğer komünal oluşumlarda örtük olduğu söylenebilir. Bunun nedeni, temelde benzer gerilimler ve özlemler olsa da, büyük ölçüde Aymara'da bölgesel kontrolün olmamasıdır.

Aymara'da devlet dışı güçler topluluk makinesinin işlemekte olduğu bölgelerde doğmuştur: bu topluluk makinesi, hareket ha-

lindeki toplum tarafından devlet dışı seferberlik biçimleri olarak kullanılması ve -salt retorik olmanın ötesinde- "itaat ederek yönet" görüşünün hüküm sürdüğü alanların yaratılması için yersiz yurtsuzlaştırılmış ve "daha küçük birimlere paylaştırılmış" toplumsal mekanizmalardır. Bunlar, Aymara toplumuna ve Bolivya'daki diğer toplumsal kesimlere, iki devlet başkanını devirecek ve devlet yapıları kurmaksızın neoliberal projeyi bozguna uğratacak türden güçlü seferberlikler başlatmayı mümkün kılan mekanizmalardır. Şimdi gelecek yıllarda ne olacağını düşünmenin zamanı değil. En iyi ve en çok istenen senaryo, toplumsal hareketleri yetkisiz kılmadan değişimin öncüsü ve sesi olacak ve toplumsal hareketlerin ana aktör olmaya devam etmesini sağlayacak yeni bir hükümet. Ancak, pek çok toplumsal hareketin Néstor Kirchner'in ilerici hükümeti tarafından sistemin bir parçası haline getirildiği Arjantin'deki gibi deneyimler bizi, özellikle de devlet bu hareketlerle bağlantılı insanların elinde olduğunda, devletin baştan çıkarıcı bir hale gelmesi tehlikesine karşı uyarıyor.

Özgürleşme için mücadele eden bizler için, en temel ve önemli zorluk yukarıdan değil aşağıdan kaynaklanıyor. Hükümetleri suçlamanın veya "ihamet" uğultusu yaratmanın hiçbir anlamı yok. Hareketin kutsal ateşi olarak halkın gücünü dikkate alan yeni bir dünya yaratmaya kendini adanmış bizler için bu zaten gündelik bir görev. Özgürleşmenin insanların kalbinde, hiyerarşi veya liderler olmaksızın insanların toplumsallaşmasını sağlayan kalpte atmasını sağlayalım; özgürleşmenin kardeşliğin gücüyle gelişmesine izin verelim; özgürleşmenin tüm değişimin itici gücü, hayatın temel dokusu ve ışığı olmasını mümkün kılalım.

Bu çalışma, pek çok kişinin katkısı, desteği ve yardımı olmadan mümkün olmazdı. Röportajlarda ve resmi olmayan

görüşmelerde toplumsal hareket deneyimleriyle ilişkili çok çeşitli konularda görüşlerini açıklamak için bana zaman ayıran herkese tüm kalbimle teşekkür ederim. Çalışmama her zaman anlaşılabilirlik ve vizyon kazandıran Alvaro García Linera'ya, El Alto'yla ilgili istatistiksel bilgiler sağlayan Bruno Rojas'a, kapitalizme alternatif olarak Aymara'nın özel dünya görüşünü bana açık bir şekilde anlatan Félix Patzi'ye ve beni El Alto Devlet Üniversitesiyle tanıştıran ve yerel toplulukların nasıl işlediğini ayrıntılı bir şekilde anlatan Pablo Mamani Ramirez'e çok teşekkür ederim. Silvia Rivera bu çalışmaya, bir feminist, mücadeleye kendini adanmış hassas bir kadın ve tartışmaları ilham ve yenilik anlarına dönüştürmeyi başaran bir kişi olarak berrak entelektüel mizacını kattı. Ve öfkeliendirmesine ve düşünmek için bizi rahatsız hissettirmesine rağmen harekete geçmemizi sağlayan, bu çalışmaya inatçı bir asilik kazandırmış Mujeres Creando'ya da çok teşekkürler.

Cochabamba'da, Oscar Olivera, Giselle, Claudia, Marcelo ve Marcela ile kardeşlik ortamında yemekler yedik, tartışmalar ve atölyeler düzenledik. Dünya, evde işçilerle oldukça verimli bir toplantı yapmamı sağladı. Oscar Fernandez ve Omar sayesinde, otuz yıl önce bolca bulunan ve inanılmaz derecede lezzetli *chicha*'nın bol bol içildiği o heyecan verici zamanlarda ilk barikatların kurulduğu destansı sulama vadisinde düzenlenen toplantılara katılma fırsatım oldu. Abraham Grandidier, Cochabamba'nın güneyindeki olağanüstü su kooperatifleri deneyimini anlamam için büyük çaba sarf etti.

El Alto'da, Ekim Gençliği üyeleri (Abraham, Elijah Uvalde, Alex ve Johnny), özellikle de kurumsal olmayan tartışmalar ve eğitimler için forum olarak kullanılan ve zaman içinde daha da güçlenebilecek halka açık meydanlara yönelik deneyimlerini paylaştılar ve bu meydanların tarihini anlattılar. Marco ve Julio Mamani Quispe Conde, El Alto'daki toplumsal hareketlerin geçmişine ve bugününe yönelik derin bilgilerini paylaştılar.

Juan Carlos Condori, Warisata okulunda ve Achacachi bölgesindeki Aymara çiftçi hareketi mücadelesinde edindiği deneyimleri anlattı.

Colectivo Situaciones ile yıllardır süren sürekli fikir alışverişimiz benim için bir ilham kaynağı olmaya devam etti ve bu çalışmanın çeşitli bölümlerinde bu ilham kendisini gösterdi. Bu metnin her yerine Raquel Gutiérrez Aguilar'ın katkıları, derin bağlılığı, ince zekâsı ve yaratıcılığı sinmiştir. Luis Gomez, pek çok nedenden ötürü bu kitabın ortak yazarıdır; kitap bittiğinde kitabın sorumluluğunu almamış olmamasına rağmen, cömert ve özverili yardımı, dostluğu ve teşviki olmasaydı bu kitap şekillenemezdi ve ortaya çıkması mümkün olmazdı. Araştırma sırasında ortaya çıkan bu kardeşliği güçlendirmek için umarım katkılarını kitapta canlı tutabilmişimdir.

Her zaman olduğu gibi, sayfaların tamamında Pola ve Augustine hep var.

TOPLUMSAL MAKİNE OLARAK TOPLULUK

İsyan anlarında ortaya çıkan seferberlikler hem devlet kurumlarını hem de toplumsal hareketin kendi kurumlarını çözer. Gündelik örüntüler içinden ifade edilen hareket halindeki toplumlar tahakküm mekanizmalarında çatlaklar yaratır, toplumsal kontrol dokusunu paramparça eder ve kurumları dağıtırlar. Kısacası hareket halindeki toplumlar, önceki haline kıyasla değişim gösterdiği için, toplumdaki arızalı hatları açığa çıkarırlar. Toplumsal grupların devasa miktarlarda enerji açığa çıkardığı, yoğun bir yaratıcı dışavurumun yaşandığı bu anlarda toplumlar, tahakküm ve itaat yoluyla zamana ve mekâna dayatılan gündelik uyuşukluk peçesi altına gizlenmiş yeraltı moleküler işbirliğini aydınlatma becerisine sahip bir yıldırım gibi davranırlar.

Yerleşik yapıların arkasında ve altında nelerin gizlendiğini görmek için, yıldırım etkisi yaratan isyankâr anları epistemolojik anlar olarak ele almak ve hareketin geçiciliğine ve tüm bunların ötesinde yoğunluğuna öncelik vermek gerekir. İsyan sırasında gölgeli alanlar (devletin gözünde sınırlar) geçici bir

süre de olsa aydınlanır. Ayaklanma, öznelere kendi kapasitelerini ortaya koydukları, kendi güçlerini yapabilme becerisi olarak sergiledikleri ve kapasitelerini eyleme geçirebildikleri, sakinlik anlarında gizlenen sıkıntıları çok küçük de olsa kolektif bir etkinlik olduğunda açığa çıkaran bir kırılma anıdır.

Özellikle sömürge toplumlarında elitler ve kitleler tamamen farklı şekillerde harekete geçerler. Elitler dikey olarak, kurumlara sıkı sıkıya bağlı şekilde harekete geçer; toplumsal eylem "tedbirli ve kontrollü" bir şekilde gerçekleştirilir ve en yüksek noktası seçim çekişmeleridir. Bunun aksine yoksulların seferberliği, yatay ve daha kendiliğindendir ve ayaklanmaya bağlı olarak, "geleneksel akrabalık bağlarına ve bölgeselliğe ya da sınıfsal birlikteliğe" dayanır.¹ Yatay bir seferberliğin en belirleyici özelliği, işbirliğinin gizli kalmış taraflarını dışarı püskürterek açığa çıkarması, böylece örtük olanı görünür hale getirmesidir. Kısacası, isyanın mekân-zamanı, gündelik tahakküm gerçekliğinde bize (ve hatta isyanın aktörlerine) görünmez olan içsel mekân-zamanı ortaya çıkarır. Başka bir şekilde ifade edecek olursak, halklar yalnızca zincirlerinden kurtulduğunda kendi içsel güçlerini keşfederler.

Bunlar, 2000'in başında Cochabamba'daki ve dağlık bölgelerdeki ve bir Aymara şehri olan El Alto'daki isyanlarda olan şeylerdir. Nisan ve Eylül-Ekim 2000'de, Eylül-Ekim 2003'te ve Mayıs-Haziran 2005'te, radikal toplumsal eylemleri kristalize eden cadde ve yol barikatları, devletin otoritesini uyguladığı bölgeyi parçalara ayırdı. Aslında, ayaklanma kamusal alana sıçradığında otoritenin meşruiyeti bozuldu ve devlet kurumlarının dağıtılması yönünde yeni bir proje ortaya çıktı.

Aşağıdan eyleme geçme gücünün çok katmanlı bir şekilde dağıtılması kurumsal olanı parçalarına ayırır. Peki, bu toplumsal makinenin kurumsal olanı reddetmesi ve dağıtması nasıl mümkün olur? Ne gibi içsel özellikler bu gibi gizil güçleri aç-

1 Rahanit Guha, *Las voces de la historia* (Barcelona: Critica, 2002), 37.

ğa çıkarır? Bu çalışma boyunca, iktidarın toplumsal dokunun tamamına eşit bir şekilde dağıtılmasının ve politik güçlerin kendilerinin ortaya çıkmasını sağlayan toplumdan kopmaması için mücadele eden devlet dışı güçlerin oluşumunun izlerini süreceğiz. Ayaklanma sırasında toplumsal bedenin (kır ve kent toplulukları), uzmanlaşmış kurumlar olmaksızın hareket halindeki gücü elinde tutan, kolektivite üzerinde bir iktidar kurmayan güç yapıları olduğunu görürüz. Büyük hareketler sırasında toplumsal güç topluluklarda, mahallelerde, kasabalarda ve şehirlerde yoğunlaşır; böylece, yüz binlerin ve hatta milyonların gündelik hayatlarında öncesinde hiç de mümkün görünmeyen şeyleri kendi başlarına nasıl yapabilir hale geldiklerine şahit oluruz.

Bu enerji yalnızca büyük seferberliklerde açığa çıkmaz. Kolektif enerjiler, özellikle de afet durumları veya bir kişinin tek başına bir sorunu çözemediği durumlar gibi çok çeşitli olaylarda kendisini yeniden gösterir. Peki, bu durum, bu enerjilerin gerektiğinde uyanacak "uyuyan" enerjiler olduğu anlamına mı gelir? Veya tam tersine, bu enerjiler gündelik hayatın boşluklarında aile veya komşuluk samimiyeti içinde zaten kullanılan ve yeniden yaratılan enerjiler midir? Bu tür sorular giderek birikir ve pek çoğunun hiç de öyle basit yanıtları olmadığını zaten biliyoruz. Ezilenlerin dünyasında bile -bu durumda, şehirli ve kırsal Aymara- devletle kurulan bir ilişkinin olduğunu ve bu ilişkinin toplumsal başkaldırının suları soğuduğunda güçlendiği gerçeğini göz ardı edemeyiz. Bu durumda akla önemli bir takım sorular gelir: Başkaldırı dönemleri yerini sükûnete bıraktıktan sonra, bu kolektif enerjilere ve önünü açtıkları devlet dışı güçlere ne olur? Devlet dışı güçler kurumsallaşabilir mi? Kurumsallaşırsa nasıl, hangi alanlarda ve ne zaman kurumsallaşabilir? Ya da başka bir soru soralım, devlet dışı ilişkiler mevcut toplumun doğal ilişkileri haline nasıl getirilebilir? Bizi şu an asıl ilgilendiren, devlet dahilindeki toplumsal ilişkilerin

devlet dışı toplumsal ilişkilerin önünü nasıl açtığı, bu yolun nasıl korunduğu ve özellikle de her ikisinin aynı mekân-zamanda nasıl bir arada var olduğudur.

Ekim 2003'te on ila on iki gün boyunca, El Alto sakinleri mahalle konseyleri aracılığıyla ve başka şekillerde örgütlenecek, mahalle yönetimi haline geldiler ve gayri meşru hale getirilen ve yok olan devletin yerini aldılar. Tüm ayaklanma tanımları, tek bir kurumun veya liderliğin olmadığını ve eylemlerin doğrudan mahalle sakinleri tarafından gerçekleştirildiğini ve tüm kurum ve kuruluşları ve hatta öncesinde kendilerinin oluşturdukları kurumları bile geçersiz kıldıklarını göstermektedir. El Alto hareketinin en "köklü" örgütlenmeleri olan yerel konseyler bile seferberlik başlatmak yerine, "diğer bağıllık, kurumsal ağlar, dayanışma ve girişim türlerinin yukarıdan otomatik bir şekilde konumlandırıldığı ve bazı durumlarda, mahalle konseyi otoritesinin dışında bölgesel kimlik yapıları" olarak iş gördüğünü göstermektedir.²

Yerel konseyler zaman zaman toplantı çağrıları yapmış olsalar da, pek çok durumda bu toplantılar mahalle sakinleri için sembolik olmuştur ve aslında, kurum olarak bu mahalle konseyleri o mahallenin eylemleri üzerinde büyük bir etkide bulunmamıştır. Tüm toplumsal liderlikler dağıtılmış ve karar alan kişiler, "mahallenin mikro hükümetlerini oluşturan mahalle sakinlerinin ta kendisi olmuştur."³ Kendi bölgesindeki yerel mahalle konseyine katılan bir yazar, isyan sırasında "her bir mahallenin küçük bir iktidar alanı oluşturduğunu" ve kavganın esas olarak "mahalle bölgelerini işgal etmek

2 Alvaro García Linera, *Sociología de los movimientos sociales en Bolivia* (La paz: Oxfam-Diakonía, 2004), 606.

3 Pablo Mamani Ramírez, *Los microgobiernos barriales en el levantamiento de la ciudad de El Alto* (Unpublished, 2004), 57.

ve savunmak" olduğunu ifade ediyor.⁴ Bu alanlarda, "dışsal çatışmaların üstesinden gelmek için herkesin kendi içsel gücünü harekete geçirmesi gereken", tüm yaş ve cinsiyetlerden, oldukça aktif bir katılım vardır. Kısacası, bu mücadelede "her bir kişi ile herkes arasındaki gündelik, yüz yüze sosyal ilişkiler deneyimlenmiştir."⁵ Tüm ifadeler ve yapılan analizlere bakıldığında, örgütlenme hazırlıksız ve kendiliğindendir. Herhangi bir plan yapmadan ve hendek ve barikatlara dayalı bölgesel bir kontrolle, herkes ablukada gözetleme görevini üstlenme konusunda aniden uzlaşmıştır. Tüm halk seferber olmuş, blok, sokak, komite çevresinde örgütlenmiş ve Santiago II bölgesi başkanının da vurguladığı gibi, bunu sağlamak için "herhangi bir mecburi anlaşmaya" hiçbir şekilde gereksinim duymamışlardır.⁶

Bu derece önem taşıyan bu eylemler, insanlar arasında ayrıca örgütlenme biçimleri meydana getiren yoğun ilişkiler ağı olmaksızın gerçekleşemezdi. Sorun şu ki bizler gündelik hayatta, komşular, arkadaşlar, yoldaşlar veya aile fertleri arasındaki ilişkilerin sendikadaki, partideki ve hatta devletin kendi içindeki ilişkiler kadar önemli olduğunu anlamak istemiyoruz. Yaygın düşünceye göre örgütlenme, kurumsallaşma olarak anlaşılmaktadır ve bu nedenle de, hiyerarşik ve açıkça tanımlanabilir olarak düşünülmektedir. Batı kültüründe kurumsallaşmış, resmi anlaşmalarla kodlanmış ilişkiler genellikle resmi olmayan bağlarla örülmüş ilişkilerden daha önemlidir. Kısacası, rasyonalite bağlarının insanları bir amaca ulaşma aracına dönüştürdüğü kurumlar, genellikle, esas amacın insanlar olduğu, öznel ilişkilere dayalı bir biçimde örülmüş topluluklardan daha önemli olarak kabul edilir. Ne var ki gerçeklik bunun tam aksini gösterir: Ortaklığa dayalı ilişkiler müthiş bir güce sa-

4 A.g.e., 54.

5 A.g.e., 52.

6 A.g.e., 62.

hiptir ve hareketler ya da isyanlar, Ekim 2003'te El Alto'da da olduğu gibi, bu gibi ilişkilerin bağrından çıkar. İlk adım olarak, El Alto'da ortaya çıkan toplulukların yalnızca *bir tane* değil, çok sayıda olduğunu göstermeye, bir diğer deyişle, katılımcıların her birisinin öznel bağlarla topluluğa dahil olduğunu göstermeye çalışacağız.

Topluluk salt var olmaz, topluluk kurulur. Topluluk bir kurum değildir, hatta bir örgütlenme bile değildir, insanlar arasında bağ kurmanın bir yoludur ve topluluğun nasıl işlediğini anlamak, topluluğu tanımlamaktan daha büyük önem taşır. Topluluklar var olur ve aslında Boliviya'daki toplumsal hareketten önce de zaten vardır. Ancak şunu söylemek gerekir ki, özsel, soyut ve genel bir topluluk kimliği yoktur. "Kaynakların ortak mülkiyeti ve bunların özel yönetimi veya ortak kullanım hakkı"⁷ olarak ekonomik ve politik biçimlerde ifade edilen komünal bir sistem vardır. Temsilcinin emir vermek için değil, "yalnızca kolektif istencin akışını düzenlemek için göreve atandığı" bu komünal sistem ayrıca, kolektif müzakere ve temsilcilerin rotasyonla göreve geçmesi olarak da tanımlanır. Böylece topluluk, maddi kaynakların veya egemenliğin kontrolüne yabancılaşmamış olur."⁸ Topluluk, "ekonomik, politik ve kültürel, vb. belli alanlar arasında hiçbir ayrımın olmadığı ve tek bir sistem olarak işlev gören" kırsal yerel toplumlardan doğsa da, komünal sistemin özellikleri evrenseldir.⁹

Félix Patzi'ye göre komünal sistem ekonomisi, ortak ürünlerin, hem kişisel hem de ailevi olarak kullanılmasından dolayı, başkalarının emeğinin sömürülmesini veya onların emeklerine el konulmasını önler. Bu nedenle, aile ve aile fertleri üretim biçimini ve miktarını belirlediklerinden ve topluluk dışında

7 Félix Patzi, *Sistema comunal, una propuesta alternativa al sistema liberal* (La Paz: CEA, 2004), 171.

8 Raquel Gutiérrez, *Forma comunal y forma liberal de la politica* (La Paz: Comuna, 2000), 71.

9 Félix Patzi, 171.

başka bir kontrol mekanizmasına tabi olmadıklarından ötürü yabancılaşmış emek de yoktur. Her bir ailenin ne kadar ve nasıl çalışacağına ailenin kendisi karar verir ve verilen karar diğerlerine hiçbir zarar vermez. Bu şekilde, en azından yetişkin erkekler için hiçbir sömürü ve yabancılaşma olmaz (bir önceki ifade kadınlar ve çocuklar için geçerli değildir, çünkü topluluklarda cinsiyete ve yaşa dayalı baskı ve itaat hâlâ mevcuttur). İnsanların başkalarının zarar görmesi pahasına refah seviyesini yükseltmesini önlemek için, *ayllu ekonomik sistemi* dahilinde "politik ve kültürel olarak düzenleyici bir sistem"¹⁰ bulunur.

Politik iktidar alanındaki topluluk temsilcisi figürü, bizim geleneksel politikadan tanıdığımız temsilciden farklıdır. Weber, "otoriter olmayan yönetimleri" "temsilcilerin yönetiminden" ayırır. Otoriter olmayan yönetimlerde, egemenlik toplumdan ayrı değildir ve bir çeşit doğrudan demokrasi olarak işler. Temsilcilerin yönetiminde ise, insanlar bir grup olarak belirli çıkarlar elde etmek için bir araya geldiklerinden temsilci figürü dayanışma ilişkilerini yadsır.¹¹ Bir tahakküm biçimi olarak temsil tanımı, özellikle de toplumsal hareketler ve siyasi partiler arasındaki ilişkiler bakımından oldukça anlamlıdır:

Seçkinlerin doğrudan demokrasisi ve hükümeti, birbiriyle rekabet eden ve devleti ele geçirmek için yarışan partiler kalıcı hale gelmediği müddetçe, *herrschaft* (egemenlik) olmadan, kendi özgün biçimlerinde var olurlar. Kalıcı hale geldiklerinde, yarışan ve zafer kazanan partinin lideri ve kadrosu, gücü nasıl ele geçirdiklerinden bağımsız olarak ve önceki yönetim biçimini resmi olarak muhafaza etsinler veya etmesinler, bir tahakküm yapısı inşa ederler.¹²

Temsilcinin "seçildiği" (Weber bu tanımı her zaman tırnak içinde kullanır) "özgür temsil" durumunda bile, "temsilci her-

10 A.g.e., 175.

11 Max Weber, *Economla y Sociedad* (Madrid: FCE, 2002), 38.

12 A.g.e., 234.

hangi bir emre bağlı değildir, *kendi ediminin efendisidir*.”¹³ Kömünal sistemde bu tür bir otonomi düşünülemez, bu nedenle "temsil" yalnızca anlambilimden ödünç alınmış bir kelimedir. Daha ileriki bölümlerde de göreceğimiz gibi temsil kelimesi Ay-mara mantığında, devlet gibi başka kelimelere kadar gidebilir.¹⁴ "İtaat ederek yönet" olarak anlaşılan bu temsil fikri modern Batı siyaset mantığında bulunmaz.

Tabloyu tamamlamak için şunu ayrıca vurgulamak önemlidir: topluluktaki temsil, gönüllü değil, zorunludur ve temsilciler rotasyonla göreve atanır. Liberal sistemdeki durumun aksine, toplulukta seçilen kişi en becerikli veya en bilgili ya da en akıllı olan aday değildir, sırası geldiğinde göreve başlar. Yani burada demokratik bir modelden söz etmiyoruz, Patzi'nin de belirttiği gibi, "mutabakata dayalı bir otoriterizmdir"¹⁵ söz konusu olan. Temsil, seçime dayalı değildir, topluluk adına yerine getirilen bir görevdir ve ortak varlıklardan (toprak, su ve otlak, vb.) yararlanmaya devam etmek isteyen herkes bu görevi yerine getirir.

Yani iktidarın tek elde toplanmasını önleyen veya benzer şekilde kurulda bir araya gelen topluluktan ayrı bir iktidarın ortaya çıkmasını önleyen toplumsal bir makineden bahsediyoruz. Bu türden bir toplumsal makinede, ekonomi ve politika arasında veya toplum ve devlet arasında herhangi bir ayrım yoktur, "ya da bir başka ifadeyle, iktidar zaten toplumun içindedir ve devlet biçim değiştirmiştir ve temsilciler için ortak kararları yönetmek amacıyla başka bir düzenleme yapısı haline gelmiştir."¹⁶

Burada, Clastres'in ilkel toplumları betimlediği gibi bölünmemiş bir toplumla karşı karşıyayız. Guayaqui Yerlileri

13 A.g.e., 236, vurgu bana ait.

14 Pablo Mamani Ramirez ile röportaj.

15 Félix Patzi, 177.

16 A.g.e., 180

arasında yaşamış bir antropolog olan Clastres'e göre¹⁷ devlet, "ayrı bir politik iktidar organı olduğu için toplumsal bölünmenin kusursuz bir sembolüdür. Bu andan itibaren, toplum, iktidarı elinde tutanlar ve iktidara katlananlar arasında ikiye bölünür."¹⁸ Bölünmez toplulukların çokluğu -ki bu "bölünmezlik" onlara, farklılıklarını ortaya koymalarını sağlar- devletsiz bir toplumun belirgin özelliğidir. Artık, Clastres'in "*bölünmezlik*" ve Patzi'nin "farklılaşmamış komünal sistemler"¹⁹ olarak tanımladığı El Alto gibi bazı şehirlerde olan ve suyun ortak yönetimiyle ilişkili olarak Cochabamba'da da olduğu gözlemlenen topluluğun bu bakımdan temel özelliğini incelemeye başlayabiliriz. İsyan sırasında ortaya konulan bölünmezlik buna iyi bir örnektir: silahlı dahi olsa çatışma, topluluktan ayrı özel bir organ olmaya gerek duymaz. Aslında, gündelik hayatı ayakta tutan organlar isyanı da ayakta tutmuştur (yerel El Alto kurullarındaki mahalle konseyleri gibi). Görevlerin ve mecburi yetkinin rotasyonla yerine getirilmesi, topluluk hayatını güvence altına alır. Daha sonra ayrıntılı olarak ele alacağımız gibi, yollara ve sokaklara barikat kurma görevi de bu şekilde yerine getirilmiştir. Kentsel bölgelerde toplumsal seferberliğin bu şekilde ortaya çıkması, kent topluluklarının doğduğunu açık bir şekilde göstermektedir.

Özellikle de El Alto olmak üzere şehirlerde hâlâ devam eden Aymara isyanının gücü göz önünde bulundurulduğunda, komünal sisteminin ne kadar önemli olduğu fark edilir. Komünal sistemin özellikleri yalnızca yerel halkın bulunduğu kırsal alanlar için geçerli olsaydı, devlet aracılığıyla kurumsal siyaset

17 Pierre Clastres, Fransız antropolog ve etnolog, göçebe avcı ve toplayıcı olan Guayaquis ile bir yıl yağmur ormanlarında yaşamıştır. Bir çeşit, "militan bir araştırma" ile edindiği bu deneyimden gündelik hayatlarına ilişkin bir rapor hazırlamıştır. *Crónica do los indios guayaquis*, (Barcelona: Alta Fulla, 2001).

18 Pierre Clastres, *Arqueología de la violencia* (Buenos Aires: FCE, 2004), 74-75.

19 Félix Patzi, A.g.e., 181.

yapmanın ötesine geçen yolları tesis etmek imkânsız olurdu. Bu çalışmanın en önemli tezlerinden birisi, kırsal kesimde bulunan topluluklardan farklı olarak, El Alto gibi şehirlerde değişik biçimlerdeki toplulukların kurulmuş olduğudur. Fakat bu noktada, sistem karşıtı hareketleri şekillendiren ve şehrin özelliklerini derinden değiştiren topluluk ilişkilerinin olduğu bazı şehirleri kabullenmek konusunda bir isteksizlik var.

Bolivya'daki toplumsal hareketlere yönelik mükemmel bir çalışmada,²⁰ -eyleme geçme kapasitesi toplulukların kendi içinde bulunan- Bolivya Tarım Emekçileri Sendikası Konfederasyonu'nun (Confederación Sindical Única de Trabajadores Campesinos de Bolivia, CSUTCB), "yalnızca toplumun bir kısmını seferber etmekle kalmayan, aynı zamanda ayrı bir toplum, kapitalist olmayan çalışma ve örgütlenme biçimlerine sahip yeni bir toplumsal ilişkiler ağı, anlam, temsil ve egemen toplumdan tamamen farklı bir politik otorite oluşturan"²¹ bir toplumsal hareket olduğu vurgulanır. Yani, kırsal topluluğun seferberliği bir toplumsal hareketi veya hareket halindeki bir toplumu temsil eder.

Ancak, El Alto hareketi analiz edildiğinde, bu araştırma aynı zamanda başka kategoriler de kullanır, örneğin, seferberliğin yoğunluğunu ve şiddetini açıklamak için, "gündelik komşuluk ağları" veya "mahalle blok grupları" gibi kavramların üzerinde durur.²² García Linera, yerel konseylerin gündelik hayatı "tarım sendikalarıyla benzer şekilde"²³ düzenlediğini varsayıyor ve El Alto'daki eylemler ve kırsal topluluklardaki eylemler arasındaki benzerliklere sık sık başvuruyor olsa da, "ağlar" (gelişmiş kapitalist ülkelerde diğer toplumsal hareket biçimleri için farklı bir bağlamda ve referans noktasında ortaya çıkan bir kavramdır) kavramına öncelik tanır ve kent topluluklarının

20 Alvaro García Linera.

21 A.g.e., 130.

22 A.g.e., 590.

23 A.g.e., 602.

varlığını göz ardı eder.²⁴ Bu çalışmada geliştirilecek bir hipotez olarak, böyle bir analizin topluluğu bir ilişki olarak değil, bir kurum olarak sınırlandıracağını ve topluluğun, toplumsal hareketlerin işleyişinde de ortaya çıktığını ileri süreceğim.²⁵

Bir Hayatta Kalma Biçimi Olarak Mahalle Dayanışması

Aymara'nın kent yerleşimi üç büyük dalga halinde gerçekleşmiştir. İlk dalga, La Paz'da geleneksel beyaz mahallelerin çevrelediği görece merkezi alanlarda meydana gelmiştir. Bu alanlar Buenos Aires Bulvarı, San Pedro ve Peru Bulvarı çevresidir. Buralar ekonomik olarak oldukça iyi durumda olan alanlardır ve Aymara "burjuvazisini" oluşturur.²⁶ İkinci dalga, La Paz'ın yamaçlarında gerçekleşmiştir ve bu kuşak Katarismo hareketini oluşturan entelektüel elitin bir ürünüdür. Üçüncü dalga, 1985'teki neoliberalizm saldırısıyla başlamıştır ve bu dönemi yaşayanların çoğu, büyük bir fakirlik içinde yaşayan, pek çok açıdan kısıtlı imkânlarla sahip insanlardı. Aymara sos-

24 Bu çalışma, "mahalle topluluğu" kavramına atıfta bulunur. Linera, "mahalle topluluğunun" yalnızca kırsal toplulukların El Alto şehrine "taşınan" özellikleri olduğunu düşündüğü için bu kavramı tırnak içine alır. El Alto (Garda Linera, 601).

25 Bu çalışmanın amacı bu konuda polemiğe girmek olmasa da, ilişkisel bir topluluk karakterine sahiptir (insanlar arasındaki, birbirleri arasındaki ve etraftakilerle olan ilişkiler). Aynı şekilde, toplumsal hareketleri, hareketin ilişkisellik ve kopuş yönünü ön planda tutan bir bakış açısından inceler. "Tüm toplumsal hareketler eylemsizliği bozan ve kendilerini harekete geçiren kişiler tarafından başlatılarak kendilerini yapılandırır, yani mekânı değiştirirler, belirli bir toplumsal örgütlenme dahilinde tarihsel olarak atandıkları mekânda sessiz sedasız durmayı reddederler ve ifade alanlarını genişletmek isterler" (Porto Gonçalves, 2001: 81).

26 Aslında, bu kavram bu bağlamda eğreti durmaktadır ve yanıltır: bu tür kavramlar ortaya çıktıkları durumlardan tamamen farklı durumlara uygulanmamalıdır. Avrupa burjuvazisi, uzun bir tarihsel sürecin ürünüdür ve ticaret ve hizmetlerle zengin olan Aymara kentinin deneyimini tanımlamak için uygun değildir.

yoloğu Félix Patzi, "El Alto şehrinde yaşayanların yüzde doksanı neredeyse tamamen perakendecilik yapıyordu... mahallelerde ortaklaşma kültürüne ve çeşitli ticaret sendikalarına yeniden canlılık kazandıran onlardı,"²⁷ diye belirtir. Şu anki toplumsal hareket deneyimiyle de bağlantılı olarak Patzi, ayrıca, "nüfusun bu kesiminin, mevcut yerli mücadelesinin seyrini de belirleyecek olan kesimi"²⁸ olduğunu ekler.

Aslında, El Alto nüfusunun büyük bir kısmı şehre 1985'ten sonra yerleşmiştir. Şöyle bir istatistiklere bakmak faydalı olacaktır: 1950'de, El Alto'da 11.000 kişi yaşıyordu ve 1960'ta bu sayı yaklaşık 30.000'e çıktı. 1976'da nüfus 96.000 iken, 1985'te bu sayı 307.000'e yükseldi. 2001 yılında 650.000'e ulaştı ve 2005 itibarıyla bu sayı 800.000'dir. Mevcut nüfusun neredeyse yüzde doksanı 1976'dan sonra ve üçte ikisi 1985'ten sonra El Alto'ya yerleşmiştir. Özetle, El Alto nüfusunun bir kuşağın alanına topluca yerleştiğini söyleyebiliriz. Aynı nedenden ötürü hepsi bir araya geldi çünkü esasen bir tür neo-kolonyalizm olan ve ülkeyi ve halkını yeniden sömürgeleştiren neoliberal model tarafından kovulmuşlardı.

Aymara, kırsal alanlardan El Alto'ya basitçe, kente "yeni-den canlılık kazandırdıkları" bir "topluluk bilinciyle" yerleşmedi. Aksine, topluluğu yeniden icat ederek ve kurarak, başka bir topluluk biçimi yarattılar. Karşılaştıkları büyük zorlukları da göz önünde bulundurduğumuzda, El Alto sakinlerinin en temel gereksinimlerini karşılamak için kolektif olarak çalışmaya zorlanmış olmaları hiç de şaşırtıcı değildir. And dünyasında yaygın olan bu kolektif ilişkiler, insanların büyük ya da küçük, gündelik hayata ya da büyük politik olaylara yönelik sorunlarını çözmek için sürekli olarak başvurdukları bir tür "ortak akıl" gibi işler. Kolektif ilişkiler And Medeniyetinin dav-

27 Félix Patzi, "Todo lo que caduca merece perecer." in *Memoria testimonial de la guerra del gas* (El Alto: Cáritas-Diöcesis, 2003), 7.

28 A.g.e.

ranışını şekillendirir. İlk olarak, pek çok durumda (örneğin, bir afetten sonra maden işçilerinin ve mültecilerin yerlerinin değiştirilmesi gibi) ister devlet ya da sermaye tarafından dayatılsın, ister iklim değişikliği veya başka nedenlerden ötürü, yerleştikleri yerden ayrılma kararı ortak olarak alındığı için, *bir şehre yerleşmek ve orada hep birlikte bir hayat kurmak kolektif bir eylemdir.*

Pek çok açıdan El Alto'ya göç, Bolivyalıların 1980'lerde yaşadıkları oldukça gerçek toplumsal ve kültürel depreme karşı bir tepkiyi gösterir. Kendini birden bire, uzak olduğu kadar acımasız koşulların da hüküm sürdüğü soğuk ve ıssız pampa'da bulan yüz binlerce insan, tıpkı devasa bir gemi kazasından sonra hayatta kalanlar gibi yeni yaşam yolları aramış ve bulmuştur. Kelimenin tam anlamıyla bir trajedi olan bu hayatta kalma çabasının yanı sıra, ortak bir fiziksel alanının paylaşılması ve yoksulluk, bu bölgede yaşayan insanların belirsizliklerle ve toplu göçün acılarıyla şekillenen karmaşık ve dramatik hayat hikâyelerinde dayanışmaya yer açmalarını sağlamıştır. Toplu göçün habisliği, kent düzeninden politik ve toplumsal örgütlenmelere, eğitim, sağlık, su, elektrik, kanalizasyon ve ulaşım gibi hizmetler sağlayan birimlere kadar önceki toplumsal yapılanmaların hepsini yok etmiştir.

El Alto'nun kentsel düzeni, burada nüfusun nasıl yerleşim gösterdiğini gözler önüne seren sıra dışı bir örnektir. Şehrin gerçek örüntüsünden geriye kalan yalnızca ana çıkış yollarıdır: Viacha, Oruro, Desaguadero ve Copacabana caddeleri ve bu caddelere çıkan büyük bulvarlar. Bu caddeler arasında, her bir birimin homojen olmasına ve kendi ortamını korumasına rağmen, bu muhitin dokusuna süreksizlik hissi veren bir tür yapboz gibi birbirine eklenmiş yerleşimler veya kentleşmeler ya da mahalleler bulunur. Göçmenler tarafından işgal edilen dört yüzden fazla kentleşme bu yapbozun parçalarını oluşturur. Daha büyük bir ölçekte, Kuzey El Alto ve Güney El Alto

arasındaki fark hemen anlaşılır. Kuzey El Alto'ya Omasuyus illerinden, kuzey Camacho'dan ve genel olarak kuzeydeki dağlık bölgelerden gelen insanlar yerleşmiştir; Güney El Alto'ya ise Aroma'dan, Pacajes'ten ve güney Altiplano'nun diğer bölgelerinden gelen insanlar yerleşmiştir. Bu şekilde And Medeniyeti topluluklarında bulunan iki *parcialidades*²⁹ doğmuştur.³⁰

Yerel konseylerin ve bölge temelli (yerliler, komşuluk) örgütlenmelerin nicel olarak gelişmesi bu noktada önemlidir. 1988'e kadar, 180 yerel konsey kurulmuştur ve o zamanın nüfusu (yaklaşık 360.000) dikkate alındığında, her bir konseyde neredeyse 2.000 kişi bulunmaktadır.³¹ 2004'e gelindiğinde yerli nüfusu yaklaşık 750.000 iken, 540 yerel konsey kurulmuştur, yani her bir konseyde yaklaşık olarak 1.300 ila 1.400 kişi vardır.³² Veriler değişken olsa da, nüfusun büyüklüğüne oranla yerel konseylerin yoğunluğunun artışı dikkat çekicidir. Başka bir şekilde ifade edecek olursak, nüfus arttıkça konseyler küçülmüştür, ancak son beş yıldaki toplumsal hareketler dikkate alındığında, bu yerel konseylerin gücü artmıştır. Bu açık olarak çelişkili bulgu, 1990'larda El Alto nüfusunun yaşadıklarıyla yakından bağlantılıdır. Bu bulgudan, 1985'ten beri El Alto'ya yapılan göçün, engin örgütlenme ve mücadele deneyimine sahip maden işçilerinin ve kırsal topluluklarının kitlesel bir göçü olduğu için toplumsal ilişkileri "ortaklaştırdığı" sonucuna varabiliriz. Bu büyük ölçekli göç, şehrin büyük bir kısmını yeniden tasarlamış ve proleterleştirmiştir.

Buradaki "ortaklaşma" ile toplumsal bağların komüniter bir özellik aldığı bir sürece işaret ediyorum, böylece, karşılıklılığın,

29 Geleneksel Aymara topluluklarında, her bir *ayllu*, *aransaya* ve *urinsaya* olmak üzere iki *parcialidades*'e bölünmüştür. Bu nedenle üst bölge ve alt bölge, And Medeniyeti dünya görüşünün derinliklerine kök salmış bir kavramdır.

30 Pablo Mamani Ramírez ile röportaj.

31 Godofredo Sandóval ve Fernanda Sostres, *La ciudad prometida* (La Paz: Ildis, 1989), 103.

32 PAR El Alto, *El Alto: 9 aspectos que configuran la ciudad* (La Paz: PAR, 2005), 20.

ortak alanların kolektif sahipliğinin, "ayllu demokrasisinin"³³ ve onun en doğrudan örnekleri arasından toplumsal hayattaki aile biriminin rolünün güçlendiğini görürüz. Şunu anlamalıyız ki, ortak bir seçim olarak kentleşme başına düşen kişi sayısındaki azalma, devlet ve parti sisteminin mahalle topluluklarını kontrol etmesini giderek daha da zorlaştırıyor. Aşağıdan bakıldığında ise, daha küçük bölgesel birimler, yüz yüze topluluk kontrolünü kolaylaştırarak, mahallenin genelinden ayrı bürokrasilerin ve kurumların oluşmasına engel oluyor.

Bazı akademisyenler, her bir yerleşimin, pek çok El Alto sakininin genel olarak paylaştığı ortak bir tarihi ve sorunları olduğu ve yerel konseyin de her düzeyde otorite uygulayan bir örgütlenme olduğu konusunda hem fikir. Bazıları bu mahalle birimlerini "farklılaşmış kent adacıkları" olarak, bazıları ise "bir mahallenin sınırları içinde yaşayanların dışa kapanması"³⁴ olarak adlandırıyor. Ancak gerçek şu ki, her mahalle kendi kimliğine ve kendi tarihine sahip ve bu nedenle genel olarak mahalle sakinleri kendi mahalleleri adına düşünüp karar veriyor.³⁵ Yerleşimler her zaman boş bir alanda başlatılmıştır ve her bir mahallenin ayırt edici özelliğini ve kendine has dokusunu, genel anlamda oluşumunun tarihini ve burada karşılaştığı belirli sorunları yansıtmaktadır.

Eski maden işçilerinin, çiftçilerin ve fabrika işçilerinin mahalleleri bu şekilde ortaya çıkmıştır ve her biri farklı nedenlerden ötürü yer değiştirmiştir. Mahallelerin tamamı aynı şehirden, eyaletten veya topluluktan gelen insanlar tarafından

33 Esteban Alejo Ticona, "El thakhi entre los aymaras y los quechuas o la democracia en los gobiernos comunales." In *Los Andes desde los Andes* (La Paz: Yachaywasi, 2003).

34 Rafael Indaburu. Eraiucitfrt de fa ciuiJad de ELAito (USAID), 7.

35 Felipe Quispe, "La lucha de los ayllus kataristas hoy." In Fabiola Escárzaga and Raquel Gutiérrez *Movimiento indígena en América Latina: resistencia y proyecto alternativo*, (Mexico: Benemérita Universidad Autónoma de Puebla, 2005).

kurulmuştur. Örneğin, Warisata ve Achacahi'den gelen göçmenler Villa Ingenio mahallesini kurmuştur; maden işçileri Villa Esperanza ve Villa Santiago mahallerini; havaalanı inşaatından etkilenenler Villa Tunari mahallesini ve fabrika işçileri de Primero de Mayo³⁶ mahallesini kurmuştur. 1985'te maden ocaklarının kapatılmasıyla El Alto'ya göç daha da artmıştır:

Aşağı yukarı 1985, 1986 ve 1987'lerde gerçekleşen tehcirden sonra, 31 Aralık'ta, öncesinde bomboş olan Santiago II bölgesinde aniden geçici çadırlar görülmeye başlandı. Sonrasında Santa Rosa'ya geldiler, fakat bu çok dramatik bir göçtü çünkü geldikleri yer El Alto çöp alanının tam yanındaydı. Chalapaqui'de de çadırlar kurulmaya başlandı ve giderek sayısı artan çadırlarla yerleşkenin alanı büyüdü. Daha sonra tek odalı kerpiç ev yapmaya başladılar ve böylece maden işçileri buraya iyice yerleşti. Bunlar görece düzensiz göçlerdi, çünkü El Alto'da göçmenler genellikle yerleşkeleri topluluk olarak kurarlar, mesela Pacaya oldukça iyi düzenlenmiş bir yerleşkedir. Topluluk arazileri satmıştır ve onlar da arazileri satın almışlardır. Bu bölgede, herkes Pacajes ilinden gelmiştir. Aynı şey Ingenio için de geçerlidir, çok az sayıda insan ise Omasuyus'tan gelmiştir.³⁷

El Alto'da göç ve yerleşim yeri kurma, ortaklaşa karar verilip ortaya konulan kolektif eylemler biçiminde gerçekleşir. Sonuç olarak yeni yerleşimler köken olarak homojen olma eğilimindedir. Buna en açık iki örnek, La Paz şehrindeki otoyol inşaatı sırasında bu bölgeden kovulan ve sonrasında Villa Adela'yı kuranlar ve 1986'da La Paz'ın tepelik alanlarındaki selden etkilenip Aguas de la Vida kentleşmesini yaratanlardır. Bu mahalle olduğu gibi 1986 yılında El Alto'da tamamen boş bir alana taşınmıştır ve "bir topluluk faaliyeti şeklinde" devletten (FONVI) gerekli yardımları alarak ve "komünal bir faaliyet şeklinde" kendi evlerini kendileri inşa ederek bir kentleşme eylemselliği ortaya koymuşlardır.³⁸

36 Marco Quispe, *De ch'usa marka a jach'a marka* (El Alto: Plural-Wayna Tambo), 2004.

37 Julio Mamani Conde ile röportaj.

38 Marco Quispe, A.g.e., 28.

Bu arada otoyol inşaatından etkilenenler, tıpkı tüm El Alto sakinleri gibi, elektrik, su, kanalizasyon sistemi, barınma ve sokaklar için mücadele etmek zorunda kaldıkları El Alto'nun en uzak bölgesine taşındılar. Fakat bu durumda, sıra dışı bir ittifak kurulmasına teşvik edici bir dizi unsur mevcuttu: "Şehirden ayrılmak veya El Alto'ya gitmek zorunda kaldığımızda, sabah beşte, altıda ve yedide başlayan işlere gitmek için kendimizi sabah beşe göre ayarlamak zorundaydık. Herhangi bir ulaşım aracı yoktu... Bu nedenle Villa Adela'dan Viacha kavşağına yürüyerek gitmek zorunda kaldık."³⁹ Benzer bir hikâye, La Ceja'ya ulaşımın çok zor olduğu zamanlarda, bir imalat alanı olan 16 Şubat mahallesi sakinleri tarafından da yaşanmıştır:

Hepimiz buradan Carmen Marcedo'ya yürüyerek gittik ve göreceğiniz gibi bu yol çok karanlıktır. Bu nedenle, El Carmen pazarında gruplar halinde toplanarak, kendimizi çeşitli tehlikelerden ve tehditlerden korumak için gülüşmeler içerisinde yol aldık. Yani, yalnızca gruplar halinde yola koyulduk, bazıları akşam dokuzda, bazıları onda ve on birde ve son grup gece yarısı on iki de yola çıktı. Bu şekilde dahil olabileceğimiz gruplar oluşturduk.⁴⁰

Burada, yüz binlerce insanın yeni şehre aynı anda gelişinden söz ediyoruz; en temel hizmetlerin dahi olmadığı zorlayıcı koşullara sahip boş alanlara yerleşmeye çalışan yüz binlerce insanın olduğu homojen gruplar. Belirgin özellikleri, neoliberal modelin uygulanmasıyla ortaya çıkan yalıtılma, tehdit ve toplumsal sarsıntı olan bu zor durumun üstesinden gelmek için, bu alanlara en son yerleşen yerliler bir araya geldiler, beraber kararlar aldılar ve kolektif bir şekilde çalıştılar. Uzun bir ortak ve kolektif çalışma *bellegine* sahip⁴¹ Aymara geleneği, hiç şüphesiz bunda önemli bir rol oynadı.

39 A.g.c., 127.

40 A.g.e., 24.

41 Silvia Rivera, *Oprimidos pero no vencidos* (La Paz: Yachaywasi, 2003).

El Alto sakinleri arasında eylemsel birliğe ilham veren çok çeşitli faktörler bulunmaktadır. Bu faktörlerin bazılarını aralarında herhangi bir hiyerarşi kurmadan bu çalışmada yer vereceğiz. Bağlayıcı faktörlerden biri, benzer zorlayıcı koşullardan mustarip olan ve aynı sorunları yaşayan tüm mahallelerin ve nüfusun tüm kesimlerinin sınırlarını aşan ortak taleplerdir.

İlk yürüyüş, Pan-American Otoyoluna asfalt döşenmesi için yapıldı -buraya Bombardıman Bulvarı adını veriyorlardı- çünkü Rio Seco'ya gitmek için bir veya iki saat ve geri dönmek için de yine aynı şekilde bir veya iki saat beklemek gerekiyordu. Bu yolda şu anda ulaşım için kullanılmayan, eski külüstür yığını araçlar ulaşımı sağlıyordu. İlk talep elektrik ve temiz suydı, ardından tam teşekküllü hastane ve üniversite geliyordu. Yani ilk beş talep Pan-American Otoyoluna asfalt döşenmesi, hastane, elektrik, içme suyu ve üniversite idi. Ve ilk yürüyüş El Alto'da gerçekleşti. Bu oldukça büyük bir yürüyüştü ve herkes katıldı ve ilk kez yerel konseyler tarafından barikatlar kuruldu ve ilk kez FEJUVE⁴² kıyamet kopardı. Tarih 1987'ydı.⁴³

Ancak, El Alto mahallelerindeki birlik başka faktörlerle daha da güçlendi. Yukarıda da belirttiğimiz gibi göçler, hem sembolik olarak hem de fiilen "hep birlikte" gerçekleştirilmiştir. Avrupalı işçiler bir sınıf olarak bir araya gelirken onları birleştiren hususları tartışırken, İngiliz tarihçi Eric Hobsbawm bu konuyla ilgili olarak toplumsal ve mekânsal ayırım olmak üzere iki öğeye dikkat çeker: Avrupalı işçiler, yalnızca yoksulluk içinde ve güvencesiz bir şekilde yaşamıyordu, aynı zamanda "diğerlerinden farklı bir şekilde, başka yaşam beklentileriyle ve farklı alanlarda yaşıyorlardır." Hobsbawm sonra şunu ekler:

En sonunda bir araya geldiler ve "biz" algısının "ben" algısının yerini alması biçimindeki kolektivitte, hayatlarının en belirleyici unsuru haline geldi. Bu da harekete ve işçi partisine, kendileri gibi olan insanların yaşam koşullarını bireysel çabalarla

42 El Alto'daki Mahalle Konseyleri Federasyonu.

43 Julio Mamani Conde ile röportaj.

değil, yalnızca kolektif eylemle iyileştirebileceklerine insanları ikna etmeleri için güç kazandırdı... Fakat "biz" algısının "ben" algısının yerini alması, yalnızca araçsal nedenlerden ötürü gerçekleşmedi, aynı zamanda işçi sınıfının yaşamı, özel alanların yokluğundan dolayı geniş ölçüde kamusalı.⁴⁴

Hobsbawn yazısını, mahalle partilerinden futbol maçlarına ve sendika faaliyetlerine kadar -eğlence de dahil- tüm bu alanların özel alanlar olmadığı için kamusallaştığını ve "hayatın en zevkli anlarının ortaklaşa yaşanan deneyimlerde gerçekleştiğini"⁴⁵ vurgulayarak bitiriyor. Bu noktada, yoksunluğun oynadığı birleştirici role dikkat çekmek istiyorum, çünkü El Alto sakinlerinin büyük bir kısmı için yeni şehirdeki hayat, maden ocaklarındaki veya kırsal bölgelerdeki görece daha rahat olan hayattan belirgin şekilde daha zorlayıcı olmuştur.⁴⁶

Bunlara ek olarak, tanıklar yalnızca ortak bir yoksunluktan değil tehlikeden de söz ediyor. Aşırı zorlayıcı yaşam koşulları, James Scott'un "kader toplulukları"⁴⁷ olarak adlandırdığı ortaklaşmaları oluşturmıştır. Bahsedilen bu durum, işlerindeki mevcut fiziksel tehlike nedeniyle yüksek seviyede içsel bağlılığa sahip olan ve mücadele konusunda kendilerine özgü bir yeteneğe sahip maden işçileri, gemi tüccarları, gündelikçiler ve liman işçileri gibi gruplar arasında gerçekleşmiştir. Böylece yüksek düzeyde samimiyet ve işbirliği sağlanmıştır, çünkü "bir kişinin hayatı iş arkadaşlarının hayatına bağlı hale" gelmiştir. İkinci olarak, bu işçi grupları görece yalıtılmış bir halde yaşamaktadır. Bu iki faktör, homojenliğin, karşılıklı bağlılığın ve toplumsal seferberliğin izlerini taşıyan ve görece farklılaşmanın olmadığı bir durum ortaya çıkarmıştır. Özetle, "herkes aynı otorite altında yaşamaktadır, aynı risklere maruz kalmak-

44 Eric Hobsbawn, *Historia del siglo XX* (Barcelona: Critica, 1995), 308.

45 A.g.e.

46 Marco Quispe, A.g.e.

47 James Scott, *Los dominados y el arte de la resistencia* (México: ERA, 2000), 165.

tadır, birbirleriyle benzersiz bir şekilde ilişkilenmişlerdir ve tamamen karşılıklı yardıma bağlı hale gelmişlerdir.⁴⁸

Üçüncü olarak, bir acı çekme hali vardır. Bu durum, şehre yerleşmelerinden başlayarak kendi evlerini ve mahallelerini inşa etmelerine, Eylül-Ekim 2003 olaylarına kadar devam eden süreçte El Alto'da yaşayan herkesin hikâyesinde mevcuttur. Acı çekme hali, El Alto halkı için temel bir kuvvettir. Bu bakımdan, açıklanamayan acının evladı olan ve ıstırap içinde doğmuş Eyüp'ü anlatan Eyüp Kitabı, Latin Amerika yerlilerinin gücüyle yakından ilişkilidir. Yerlilerin gücü, "topluluğa açılan kapının kilidi olan" acıyla şekillenmiştir.⁴⁹

Kent Toplulukları

Yerel komiteler halinde örgütlenen kentleşmeden veya mahallelerden söz ettiğimizde kent toplulukları hakkında fikir yürüttüğümüzü düşündüğümüz için, şimdiye kadar El Alto nüfusunun birleştirici özelliklerini çok da derine gitmeden tartıştık. Rafael Archondo, şehrin dengeli bir durum sağlamak için topluluk kontrolünü dağıttığını ve toplumsal kuvvetleri ayrıştırdığını ileri sürer. Bununla birlikte, kentsel ve kırsal bölgeler arasındaki belirgin farklılıklara rağmen, "kent ortamının dayattığı yeni koşullarla baş edebilmek için And Medeniyetinin karşılıklılık mantığını yeniden canlandırmak amacıyla çeşitli kuruluşlar ortaya çıkardığını ileri sürmek için çok iyi nedenler olduğunu" da düşünür.⁵⁰

El Alto nüfusunun büyük bir kısmının resmi olmayan sektörlerde ya da aile şirketlerinde çalışıyor olması ile kırsal bölgelerde mülkiyeti ortak olarak paylaşılan arazilerin bölüşülmesi arasındaki benzerlik böyle düşünmesinin temel nedenlerinden birisidir: "Her ikisi de aile ortamında doğar, kapitalist değildir

48 A.g.e.

49 Antonio Negri, *Job, la fuerza del esclavo* (Paidós, 2003), 161.

50 Rafael Archondi, *Compadres al micrófono. La resurrección metropolitana del ayllu* (La Paz: Hisbol, 1991), 73.

ve resmi sektörleri destekler."⁵¹ Bu nedenle, topluluk değerlerine dayanan söylem, şehirde benzer ekonomik güçlüklerle karşılaştıkları için buradaki hayatlarına da yansır ve bu tür dışarıdan dayatılan güçlüklerle göğüs germenin tek yolu And Medeniyeti'nin kültürel özelliklerinden geçer. Kent hayatının stresi, kentte yaşayan And Medeniyeti kültürünün kırsal alanda yaşanan sorunlara oldukça benzer sorunlar yaşadığı anlamına gelir, bu nedenle büyük eşitsizlerin toplumsal piramidi- nin oluşumu, "karşılıklılaşma ve yeniden bölüşüme dayalı And Medeniyeti mantığının yeniden canlandırılmasını gerektirir".⁵²

1998'den beri El Alto'da yaşayan ve El Alto Devlet Üniversitesi (UPEA) Sosyoloji bölümü başkanı olan sosyolog Pablo Mamani'ye göre "yerel konseyler, yapısı, mantığı, bölgesel olarak büyüklüğü ve örgütlenme sistemi itibarıyla kırsal *ayllus* ile benzer özelliklere sahiptir."⁵³ Göçmenler, endişeli, kafası karışmış, pek çok şeyden yoksun olarak kente geldiklerinde, "bir topluluğa, kolektif karar alabilecekleri bir alana gereksinim duyuyorlar ve bu ihtiyaç duydukları alan genellikle mahalle konseyi oluyor." Ayrıca, şehre yerleştiklerinde kendi topluluklarından ve tarım ve maden işçileri sendikalarından edindikleri örgütlenme deneyimlerini de beraberlerinde getiriyorlar. Fakat yeni ortamda, geldikleri kırsal bölgeye ya da maden ocağına kıyasla daha büyük sıkıntılarla karşılaşılıyorlar ve yalnızca hep birlikte örgütlenerek bu sorunların üstesinden gelebileceklerini fark ediyorlar. Aynı ayrı aileler, herhangi bir devlet veya belediye yetkilisinin olmadığı bir yerde nasıl kendi başlarına elektriğe erişebilir veya nasıl su kanalı kazabilir, kanalizasyon boruları nasıl döşeyebilir ya da sokak, kaldırım veya kamusal alanlar inşa edebilir? Mamani temel bir soru soruyor: bu yabancı ve saldırgan alanda "onları mahalle konseyleri korumazsa, başka kim korur?"

51 A.g.e., 74.

52 A.g.e.

53 Pablo Mamani Ramírez ile röportaj.

İnsanları birbirine bağlayan unsurlarla ilgili olarak Mama-ni şunu ileri sürüyor:

Burada, her aile kendi mülkiyetine sahip, ancak yeşil alanlar ve okullar gibi ortak alanlar da mevcut. Burada bir arazi satmak için, bölgede yaşayan kişinin tıpkı *allyu*'da olduğu gibi kimin neyi sattığını ve satın aldığını kontrol eden mahalle konseyine gitmesi gerekiyor. Komiteye ödenmemiş herhangi bir borç olup olmadığından ya da satışı engelleyebilecek herhangi bir faktör bulunup bulunmadığından emin olmak için bir değerlendirme yapılır. Bu ayrıca, yeni bir komşunun takdim edildiği, biraların ikram edildiği ve bu yeni mahalle sakininin kendisini tanıttığı bir alandır.

Hiç kimse eğer istemiyorsa konseye katılmak zorunda değildir, ancak katılmayan için komşunun mahalleye ya da konseye saygı duymadığına dair dedikodular ortaya çıkar, yani toplumsal bir yaptırım vardır. Bundan kaçınmak ve kötü bir imaj oluşturmamak için herkes mahalle konseyine katılır. Genellikle her aileden bir temsilci katılır. *Ayllu*'da, seçilen pozisyonlara aileler çiftler olarak atanır. Mahalle konseylerinde ise bu pozisyonlara yalnızca erkekler atanır, ancak kadın sembolik olarak *mama talla*'dır (bir Aymara Topluluğu liderinin karısı) ve erkek sürekli olarak her şeyi kadına danışır ve genellikle kocası ortalıkta yoksa kadın lider olarak kabul edilir. Yani sembolik olarak ve zaman zaman da gerçekte, kadın lider pozisyonundadır.⁵⁴

Hiç şüphesiz ki mahalle konseylerinin kırsal kesimdeki konseylerle ve işçi sendikalarıyla bir takım benzerlikleri ve farklılıkları vardır. Bu konseyler, yalnızca dördü kalıcı olmak üzere on beşe yakın sekreterlikten oluşan bir yönetim kurullundan oluşur.⁵⁵ Mahalle Konseyleri Federasyonu'na (FEJUVE) katılmak için kriterler esnek olsa da, belediye başkanlığı onaylı bir kentleşme haritasına sahip olmak ve en az iki yüz aileden oluşmak gerekir. Bu gereklilikler de esnektir, fakat liderlik pozisyonuna gelmek için, emlak borsacısı, tüccar, ulaşım işçisi, fırıncı ya da bir siyasi parti lideri olmamak gerekir; ayrıca, "va-

54 A.g.e.

55 Sandóval ve Sostres, A.g.e., 80.

tan hainleri ya da diktatörlerle gizli anlaşma yapan kişiler de" liderlik pozisyonuna uygun bulunmaz.⁵⁶ Toplantılar genellikle ayda bir kez yapılır, ancak ara sıra her hafta yapıldığı da olur; toplantılara bazen yalnızca erkekler katılır, ama genellikle katılım çiftler halinde gerçekleşir. Gençler, yalnızca ebeveynleri gidemediğinde toplantılara katılır, ama son zamanlarda gençlerin ve kadınların katılımı giderek artmaktadır. Kararlar oylarla alınır, ancak tartışılan sorun çok önemli olduğunda, mutabakata varılması gerekir. Bir ya da iki saat süren bu toplantıların büyük bir kısmı, yağmura ya da soğuğa rağmen meydana ya da ana caddede bir daire halinde ayakta ya da zaman zaman katılımcıların önüne konan bir masada yapılıyor olsa da, hemen hemen tüm konseyler yürütme toplantılarının ve genel toplantıların yapıldığı küçük bir yerel toplantı odasına sahiptir. "Kadınlar bir tarafta, erkekler diğer tarafta toplanır; kadınlar kendi aralarında konuşurken oldukça rahatlar, tıpkı *ayllu*'da olduğu gibi iki *parcialidades* vardır."⁵⁷ Örgüt hayatının yanı sıra mahalle konseyi mahalledeki inşaat işlerini düzene sokar ve zaman zaman da üretim ve geçim projelerinin başına geçer:

El Alto kenti kendi sakinleri tarafından inşa edilmiştir. Bir su kanalının kazılması gerekiyorsa, her mahalle kendi bölgesinde gerekli yeri kazmıştır ve geriye kalan yerlerde bu iş kolektif olarak gerçekleştirilmiştir. Okul, futbol sahası ya da meydan inşaatında herkes çalışmış ya da malzeme tedarik etmiştir, yani El Alto tamamen kolektif olarak inşa edilmiştir. Sıralar ve vardiyalar belirlenmiştir; mantık, herkesin çalışmaya katılması gerektiği yönündedir. Bunun için inanılmaz bir baskı vardır ve bu kolektif çalışmaya katılmazsanız, nedenini açıklamak zorundasınız, açıklamazsanız ceza ödememiz gerekir. Ceza genellikle sadece semboliktir. Formalitede ceza elli pezodur, ama gerçekte bu cezanın alındığını sanmıyorum. Daha çok sembolik düzeydedir.⁵⁸

56 A.g.e., 82.

57 Pablo Mamani Ramírez ile röportaj.

58 A.g.e.

Diğer yandan konseyler, komşular arasındaki çatışmaların da (kavgalar, borçlar, vb.) tatlıya bağlandığı yerlerdir. Polis veya yargı sistemi gibi seçenekleri düşünmek bile imkânsız olduğundan, yürütme veya kurulun durumu değerlendirmeye alabilmesi için, öncesinde mahalle sakini sorunu belirler. Okul konseyleri "küçük akademi yönetimi" gibi işlev görür, amacı tüzük çerçevesinde ilerlemek ve öğretme koşullarını iyileştirmektir ve kimilerine göre "cezalar asla ödenmiyor"⁵⁹ bile olsa, toplantılara ya da etkinliklere katılmayan öğretmenlerin "sembolik" yaptırımlarla görevlerini yerine getirmelerini sağlamaktır. Sendikalarda da olduğu gibi birincil görevleri, pazar alanlarının mekân ve konum nedeniyle çıkan alışıldık çatışmalar olmaksızın işlemlerini ve ayrıca Bölgesel İşçi Merkezi (Central Obrera Regional, COR) için vergi olarak para desteği yapmalarını sağlamaktır. "Dükkân sahipleri sendika birlikleri (et, bakkaliye, ekmek) kurar", bu da onlara oldukça büyük bir güç ve işçileri harekete geçirme becerisi sağlar ve bir çatışma olduğunda "insanlar yerel yapıda en önemli örgüt olan mahalle birliklerine giderler."⁶⁰

Sosyolog Patzi de El Alto'da yaşamaktadır ve *komünal sistem* kavramını öne sürmekte haklıdır. Patzi, kaynakların ortak yönetimi olmaksızın bir topluluktan bahsedilemeyeceğini iddia eder. Patzi'ye göre kaynakların ortak yönetimi, topluluk bağlılığının bel kemiğidir. Patzi'nin El Alto'daki toplumsal harekete yönelik yorumları temel bir soru sormamızı sağlıyor: El Alto'daki toplumsal hareketler, mecbur olmadıkları halde neden yerel kurallara uymak zorundalar? Mahalle sakinleri neden görev değişimi zorunluluğuna uymak ve yürüyüşlere katılmak zorunda? İtaat, araziye erişim ve bu sayede hayatta kalma, topluluk kurallarına uymayı gerektirdiği için kırsal bir toplumda normal olabilir. Patzi'ye göre komünal sistemin yapı-

59 A.g.e.

60 A.g.e.

sını belirleyen üç unsur vardır:

Tüccarların pazardaki tezgâhları şahsa ait değildir, bu tezgâhlar sendika tarafından yönetilir ve bu nedenle sahiplik ortaktır ve satıcılar yalnızca hak sahibidir. Başka bir şekilde ifade edecek olursak, topluluk içinde ticaret, toprakla aynı işleve sahiptir, ticaret birilerini aklıktan öldürecek bir mantıkla yapılmaz. Bu en önemli unsurlardan birisidir. Hiç kimse insanların neden topluluk kurallarına uyduğunu ve uymayanların bir ceza ödemek zorunda olduğunu anlamıyor. Neden ceza ödemek? Ne gibi zorlayıcı etmenler var? Şöyle ki, bu kurallara uymadıkları takdirde tezgahlarını kaybedebilirler, şayet tezgahları yoksa, marjinalleşme riskiyle karşı karşıya kalırlar. İkinci etmen, mahalle konseyidir. Temel hizmetlerin bulunmadığı alanlar, seferberlik için en etkili yerlerdir. Bu gibi bölgelerde, su, elektrik veya gaz gibi hizmetlere erişim bireysel bir etkinlik değildir. Bu hizmetler, kolektif olarak kontrol edilir ve mahalle konseyi bu kontrol mekanizmasının en etkili organıdır. Tam da bu nedenle, sendika kartı edinmek için mücadele ederler ve kendi sokakları için hiçbir çaba sarf etmezlerse, kanalizasyon sistemi ya da asfaltlama ya da benzer bir hizmetten mahrum kalırlar. Kırsal bir topluluktan dışlanırsan, her zaman başka bir yere gidebilirsin, fakat şehirde bunu yapamazsın, neoliberalizm bu şekilde işlemez. Su ve elektrik için kurulan kooperatifler, devlet olmadığında halkı kurtaran kolektif etkinliklerdir. Bunlar politik olarak inşa edilen kaynaklardır. Üçüncü etken eğitimidir. Anne-babaların eğitim reformu mücadelesine katılımının bir sonucu olarak, şu anda çocuklarının eğitiminin tüm kontrolüne sahip durumdadır. Ebeveynler komitesi, kızlarının ve oğullarının eğitime erişimini kontrol eder ve yürüyüşe ya da benzeri etkinliklere katılmazsanız, çocuklarınız sorun yaşar. Bu nedenle, gelecek yıllarda toplantılara katılmazsanız, aidatları ödemezseniz ya da yürüyüşlere gelmezseniz, çocuğunuz okula gidemez ya da bir ceza ödemek zorunda kalırsınız. Her yerde olmasa da, okul konseylerinin olduğu yerlerde genel olarak ilk ve ortaokul için işleyiş bu şekildedir.

Bunlar komünal sistemin yapısının temel nitelikleridir. Ve verdiğim tüm örnekler kendilerine özgü bir yapıya sahiptir. Her şey örgütlüdür. En müşterek alan olan pazar da kendi yapısına sahiptir, konseyler bölgeyi kontrol eder. Kontrol kolektiftir ve bölgede, mahallede ve sendika dahilinde müşterek olarak sağlanır.⁶¹

61 Félix Patzi ile röportaj.

Patzi'ye göre hareket, gücünü yalnızca örgütlerden ya da liderlerden veya bilinç düzeyinden değil, aynı zamanda bu kaynakların (toprak, ticaret, eğitim) sahipliğinden ya da yönetiminden alır ve bunlar bize, yalnızca topluluklardan değil, aynı zamanda komünal bir sistemden de söz etme olanağı verir.

Bu sırada modern sosyolojik düşünceyle paralel olarak Alvaro García Linera'nın düzenlediği bir çalışma, yerel konseylerin seferberlik yapılarına odaklanır. Linera'ya göre bu seferberlik yapıları, tarım sendikalarından ve maden işçilerinin sendikacılık hareketinden⁶² edinilen örgütlenme deneyimi geçmişinden etkilenmiştir. Yerel konseyleri topluluk olarak görmediği için analitik perspektif açısından farklılaşsa da, kırsal toplulukların özelliklerini paylaştığını kabul eder: örneğin, komşular arasındaki kavgalarda arabuluculuk, mahalle yararına çalışmanın da dahil olduğu yaptırımlar gibi. Her durumda, FEJUVE'nin kıdemli üyeleri tarafından sağlanacak bir aracılığa gerek olmaksızın, kurulların güçlü bir yerel ve bölgesel liderlik ile "otonom bir tavır" sergilediğini ve dolayısıyla "yatay olarak örgütlenme deneyimi"⁶³ eğilimi ortaya koyduklarını belirtir.

Linera, El Alto'da, Weber'in "salt yerleşim bölgesi yakınlığı gerçeği"⁶⁴ olarak adlandırdığı, Ekim 2003 isyanı ile şekillenen bir "komşular topluluğu" olduğunu düşünmektedir. Fakat Elto'daki durum hiç de o kadar basit değildir. Weber'in kendisi topluluğu birlikten ayırır ve birliğin kişisel çıkarlara bağlı rasyonel anlaşmalara dayalı olduğunu, topluluğun ise topluluğu bir bütün olarak kuran kişilerin arasındaki öznel ilişki olduğunu ileri sürer.⁶⁵ Dayanışma ve temsil kavramlarının birbirine karşıt olduğunu; ilkinin topluluk ilişkilerine, ikincisinin de belirli çıkarlar elde etmeye odaklanmış ortaklıklara dayandığını ileri sürer.

62 Alvaro García Linera, A.g.e., 601.

63 A.g.c., 603.

64 Max Weber, A.g.e., 293-294.

65 A.g.e., 33.

Ekim 2003 ayaklanması sırasında, genellikle yerel konseylere atfedilebilecek özelliklerin gözlemlendiği konusunda hiç şüphe yok, ancak toplumsal bağlılık büyük seferberlik gününün çok ötesine geçmiş gibidir. Bu anlamda, isyanlardan başlayarak ve çok ötesine giderek gündelik hayatta nelerin yaşandığını anlamak bir hayli önemli görünüyor.

Tamamen başka bir bakış açısından, Rafael Indaburu'nun çalışması (daha sonra ayrıntılarıyla analiz edeceğiz), bugün şehirde 400'den fazla kentleşmede başlayan arazilerin bölünme şekline vurgu yapar. "Arazilerin gizli saklı parsellenmesiyle ve emlak borsacılarıyla çatışma nedeniyle ortaya çıkan sorunlar, kusurlu gayrimenkul satın alan kişiler olarak mahalle sakinleri arasındaki dayanışma ruhunun güçlenmesini sağladı."⁶⁶ Bunun etkisiyle dolandırıcılık korkusu, arazi paylaşımının belediye tarafından kabul edilmemesi ya da onaylanmaması korkusu, mahalleyi birleştiren ve seferber eden bir kuvvete dönüştü. Ayrıca, yerel konseyler mahalle temelli değildir (Indaburu bir mahallenin en az bin parselden oluşması gerektiğini, ancak El Alto'da her bir kentleşmede ortalamanın 300 parselden az olduğunu iddia eder). Kısacası, sabit bir temsil olmaksızın her biri küçük, militan yerli örgütlerden meydana gelen pek çok küçük kentleşmeden oluşan mozaik, tabandan ayrıdır ve uzun ve zorlayıcı çatışmalara dayanmak için kendi üyeleri üzerinde yeterli kontrole sahiptir. Bu nedenle, "her bir parselde bulunan yerlilere derinden bağlı olan ve her bir kentleşme için ayrı bir ada sahip yerel örgütlenme sistemi" doğmuştur.⁶⁷ Ve bu yüzden, El Alto'daki yerel topluluklar ülkenin geri kalanından oldukça farklıdır:

Komşuların/satın alan kişilerin (bazılarının telefon numarası da bulunmaktadır) bir listesi, arsa paylaşım planları, her bir bölgenin konumu, parsellerin sayısı ve sahibi ve satın alma

66 Rafael Indaburu, A.g.e., 21.

67 A.g.e.

belgeleri kaydı, sahiplik evrakları ve vergi ödemeleri, El Alto'daki mahalle örgütlerinin oluşumunda ve işlevinde belirleyici unsurlardır. Bu nedenle El Alto, yerel örgütlerin bu gibi belgelere erişiminin olmadığı La Paz'dan oldukça farklıdır...⁶⁸

El Alto'daki konseylerin gerçekten ne işe yaradığı –ki bu USAID raporunun taslağını hazırlayanların en büyük korkusudur aynı zamanda– açıktır: konseyler devletin yapması gereken görevleri yerine getirir. Ancak *tek bir* devlet yoktur; otorite açık bir şekilde 500 mahalleye (en azından bölgesel kontrol açısından) dağılmıştır. *Bir*, yerini *çokluğa* bırakmıştır. Bu nedenle, halkın temsil edilmesi ya da kontrole tabi tutulması mümkün değildir.

USAID çalışmasına göre "sorun" çok daha derindir ve "sonuçlanamaz" bir hale gelmiştir. Binin altında mahalle sakininin meydana getirdiği birimlerin çokluğu, "emlak borsacıları tarafından kandırılma olasılığına ve yıllardır süren mücadelelerden sonra bürokratik şehir yönetiminin oluşumuna karşı ortaya çıkan direniş, her bir kentleşmede grup dayanışmasını güçlendirmiştir."⁶⁹ Ve otoritenin bu şekilde dağıtılması kendini güçlendirme kapasitesine sahiptir. Bunun nedeni yalnızca arazilerin bölünmesine yol açması değil, aynı zamanda yatırımı meşrulaştırmak için yeterli kişi sayısına ulaşma ihtimali olmayan küçük ölçekli hizmetlerin gelişiminde bir engel meydana getirmesidir. Aslında, "sosyal tesisleri planlama potansiyeli, 'vergilerle elde edilen ortak kaynakların sahipleri olan' ve gerekmediği halde okul ve sağlık merkezi inşasında ısrarcı olan mahallelerin eline geçmiştir."⁷⁰

Son olarak, yerel konseylerin analizinde mahalle örgütlenmesinin komünal bir özelliğe sahip olduğunu düşündüğümüz sürece, Mamani ve Patzi'nin aldığı konuma yaklaşmış bile

68 A.g.e.

69 A.g.e., 29.

70 A.g.e.

olsak, yukarıda Patzi'nin açıkladığı üç etmen ve ayrıca diğer değişkenler dikkate alındığında, El Alto mahallelerinde "ortak mülkiyetin ve özel kullanımın" olup olmadığı, sahici bir ortak mülkiyet gerçekliği açısından sorgulanabilir. Kesin olan, toplumsal ilişkiler, komşular arası ilişkilerdir; bu noktada "biz" "ben"den daha fazla bir etkiye sahiptir ve bunun nedeni sembolik ve kültürel olmak üzere kesin surette maddi nedenlere dayanmaktadır.

Ancak, insanların teknik olarak kendi arazisine sahip olduğunu, gerçekte ise bunun yalnızca bir formalite olarak kaldığını belirtmekte yarar var. Hizmetlerin yokluğuna bağlı hukuki belirsizlikler, suç işlemeden önceki çaresizlik durumu ya da belediyenin durumu (Maya y Paya vergilerinin uygulanması bir isyanı tetiklemiştir), mahalle sakinlerinin kendi içlerinde birleşmesini ve ittifak kurmalarını sağlamaktadır; çünkü esas olarak güvencesizlik ve çaresizlik her bir aile birimi tarafından hissedilmektedir. Topluluk örgütlenmesi içindeki bu birlik, insanların kendi arazilerini ve evlerini ellerinde tutmaları ve çeşitli hizmetlere erişmelerini, kısacası yaşamalarını sağlayan tek güvencedir. Bu bölümden sonra, bölünmemiş bir topluluğun kendisini savunmak, adaleti sağlamak, nüfusun temel gereksinimlerini karşılamak ya da yetki kullanmak için ayrı kurumlar oluşturmak zorunda olmadığını göreceğiz. Bu bölünmezlik, elbette saf haliyle mevcut değildir, çünkü bir bölünmeyle mekân-zamanı paylaşır, bu uzak ya da münferit bir şey değil, Foucault'nun da belirttiği gibi, "karmaşık içeride olma hali" ilişkisidir. Ancak bunu tartışmadan önce, topluluğun bir başka unsurunu, dağıtmaya yönelik eğilimini inceleyeceğiz.

KENDİ KENDİNİ İNŞA EDEN ŞEHİR: DAĞILMA VE FARKLILIK

Rafael Indaburu tarafından ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID)/Bolivya için düzenlenen bir çalışma, El Alto'daki sorunlar konusunda yapay ve tamamen elitist bir vizyon sunuyor ve toplumsal hareketlerin baskın sektörlerdeki mevcudiyetini hiçe sayıyor.¹ Bu çalışma, Ekim 2003'teki ayaklanmayı takiben USAID tarafından atanan bir grup profesyonel tarafından yapılmış "hızlı bir değerlendirmedir" (araştırma ve raporun yazılması Aralık 2003 ve Ocak 2004 tarihleri arasında yapılmıştır) ve amacı, El Alto'daki hareketlerin önünü kesecek eylemleri cesaretlendirmektir.

Metodolojik olarak konuşursak, çalışmanın özneye "panoramik" yaklaşımı bir hayli ilginçtir. Çalışmada, analiz edilen farklı değişkenleri açıklayan ve onları birbirinden ayıran "dâhiyane bir plan" hazırlamak amacıyla hava fotoğrafları, haritalar, uydu görüntüleri ve istatistikler kullanılmıştır.² Bu metodoloji, hiçbir taviz vermeden özneye nesne arasında kesin

1 Indaburu, Rafael. "Evalacuion de la ciudad de El Alto."

2 Indaburu, a.g.e., 2.

bir ayırım yapma eğilimindedir: "Nesneler" yani El Alto sakinleri, asla konuşmaz, araştırmamanın "özneleri" ise, hiçbir zaman adlarının belirtilmediği ya da söylediklerine doğrudan yer verilmeyen küçük bir "ana denek" grubuyla sınırlandırılmıştır. Kullanımı hiçbir suretle rastlantısal olmayan bu metodoloji, çalışmanın amacına -El Alto'daki toplumsal hareketleri ve özellikle de mahalle konseylerindeki yerli örgütlerini yok etmek- uygun bir dizi önerme sunmaktadır.

Belirli bir metodolojinin seçimi, her zaman ulaşılmak istenen amaçlara uygun olarak yapılır. Bu çalışmada amaç, El Alto'daki toplumsal hareketleri yumuşatarak, en azından sistematik olmayan özelliklerini yeniden yapılandırmaktır. Çalışma, bu hareketin ve bu hareketin içindeki insanların; El Alto'da yaşayan insanların isteklerini ve çıkarlarını dikkate almaksızın, neo-kolonyal elitin gereksinimleri doğrultusunda tasarlanan ve uygulanan araştırmamanın ve politikaların nesnesi olduğunu varsayar.³

Ayrıştırma veya bölme, Indaburu'nun çalışmasında analitik kalkış noktasıdır. Diğer taraftan fiziksel ayrışma, (bir coğrafi kopuş olarak La Ceja) kurumsal ayrışmaya (1986'da El Alto tarafından elde edilen kentsel otonomi) eklenmiş gibi görünmektedir ve "El Alto'daki en önemli tarihsel anların, La Paz'dan bölünmenin veya ayrılmanın onaylandığı anlar" olduğu sonucuna varır.⁴ Bu önermeye dayanarak çalışma, doğrudan herhangi bir ayrışmadan doğan farklılığın sembolik ya da kavramsal yönünün sorgulanmasına ve tartışılmasına geçer. Farklılık, çözülmesi gereken ilk sorun olarak değerlendirilir ve çalışma boyunca El Alto nüfusunun en olumsuz özelliği olarak

3 Rivera, Silvia. *Temas Sociales, La Paz*, No. 11 içinde "El potencial epistemológico y teórico de la historia oral: de la lógica instrumental a la descolonización de la historia": ve Raúl Zibechi, *Hegemonías y Emancipaciones* içinde "La emancipación como producción de vínculos" (Buenos Aires: FLACSO, 2005).

4 Indaburu, a.g.e., 5.

ele alınır. Indaburu ayrıca, "bölgeci dışlayıcılıktan" söz eder; Kuzey El Alto ile Güney El Alto arasındaki ayrışma ve farklılık ile "etnik hoşgörüsüzlüğü" provoke eden toplumsal farklılık ve mahalle farklılıkları nedeniyle bunun bir "ırkçılık ve yabancı düşmanlığı" biçimi olduğu kanısına varır.⁵

Kent bakış açısından bakıldığında, mevcut durumda ön plana çıkan belirleyici faktör olarak gözlenen sorunlardan en önemlisi, "bazı kent yerleşimlerinin diğerlerinden kesin olarak ayrışmasına" neden olan ayrı mahallelerin ("toplumsal doku içinde birbirinden farklılaşan kent adacıkları") varlığıdır. Indaburu, bu adacıkların "merkezleri hâlâ bir hayli istikrarsız" olduğu için, "kendi içlerinde ayrıışmış" olduğunu düşünmektedir.⁶ Burada Indaburu'ya göre, eklemlenme gücünün bir merkezden gelmesi gerektiğine, öz örgütlenmeye dayalı kendiliğinden eklemlenme olasılığının yadsındığına dikkat edin. Bu öncüle dayanarak, "birleşmeyi, dahil olmayı, kalkınmayı, umudu ve diğer şehirlerle ve alt bölgelerle bütünleşmeyi"⁷ sağlayacak inisiyatifler önerir. Bunun gerçekleşmesi için de 400'den fazla kentleşme bölgesindeki mevcut parçalanmanın ve bölünmenin üstesinden gelmek ve bu "adacıkları" bileştiren mahalle kimlikleri yaratmak gerekir. Bu çalışmaya göre sunulan öneri, "mevcut durumda parçalanmış ve atomize olmuş" mahalle örgütlerinin üstesinden gelmeye ve "derin demokrasinin ve yurttaşlık sorumluluğunun"⁸ uygulanmasının kolaylaşmasına yardımcı olacaktır.

Indaburu, şehrin yüzlerce parseli "dağılmasını" temel bir sorun olarak ortaya koyar: bu, çalışmanın güçlkle birleşeceğini iddia ettiği süreksiz ve kaotik bir şehirde, La Paz'a kıyasla dört ila beş kat daha düşük bir yoğunluğa yol açmaktadır. Çalışma tüm bunları, yetersiz kurumsal gelişme seviyesine ve idari örgütlenmenin olmayışına dayandırır. Indaburu sorunun kökenini, yüz-

5 A.g.e., 6.

6 A.g.e., 7.

7 A.g.e., 8.

8 A.g.e., 9.

lerce bireysel yerleşimcinin, yasa dışı ve düzensiz bir yolla, hiçbir devlet kontrolü olmaksızın şehri bölmesi olarak düşünülmektedir. Bu durum, sıklıkla sahtekârlığa maruz kalan müşteriler için bir güvensizliğe neden olur ve tapuların teminat olarak kabul edilmemesine yol açarak kredi almalarını engeller. Indaburu, "resmi kredi kurumlarının El Alto gayrimenkullerini teminat olarak kabul etmediğini, -etseler bile- finansal değeri olan bir varlıktan daha çok başa bela olduklarını" belirtir.⁹ Bu koşullar altında kapitalizm başarılı olamaz. Ancak esas problem toprak mülkiyeti değil, El Alto'da yüksek seviyede anlaşmazlığa neden olan dayanışmaya dayalı toplumsal ilişkilerdir:

İmarcıların (eski ve yeni) neden olduğu genellikle gizli ve çeşitli ifraz sorunları, kusurlu emlak satın alan kişiler olarak komşular arasındaki dayanışmanın derinleşmesini sağlar... Olası sahtekârlıktan ve belediyenin bu toprak ifrazlarını tanımamasından ya da onaylamamasından kaynaklanan sorunlar, mahallelerin örgütlenmesini ve yatırımlarını savunmak için güçlü bir şekilde seferber olmalarını sağlar. Bu koşullar, her bir "kentleşmenin" kendine has özelliğine göre arazi parçalarına sıkı bir şekilde bağlı bir mahalle örgütlenmesi sisteminin ortaya çıkmasını sağlar.¹⁰

Bu "parçalı" mahalle örgütlenmesi biçimi, devasa dağılımı yüzünden devletin faaliyet göstermesini güçleştirdiği için bir engel olarak görülür. Çalışma, 300 ila 1000 sakinden meydana gelen 500'ün üzerindeki kentleşme bölgesinde en azından beş ila sekiz bin kişinin yaşaması gerektiğini, bunun "kent topluluklarında yaşam için minimum eşik"¹¹ olduğunu ileri sürer. Bu şekilde kalkınmanın iki amacı hedefine ulaşır: kent aygıtının daha kârlı olacak şekilde bir ölçeğe göre inşası ve "yurttaş katılımı ve demokrasinin derinleşmesi."¹²

9 A.g.e., 20.

10 A.g.e., 21.

11 A.g.e., 22.

12 A.g.e., 24.

Çalışmanın üzerindeki ideolojik yargıları kaldırırsanız (örneğin, uyuşturucu kaçakçılığı ve suç, yerlilerin üniversite mücadelesi ile aynı kategoriye konmaktadır), analizin dağılmayı, El Alto'daki halk ayaklanmasıyla savaşmak isteyen elitler açısından temel sorun olarak gösterdiğini fark edersiniz. Dağılma kavramı çeşitli şekillerde ifade edilir: parçalanma, bölünme, mezhepçilik, hatta ksenofobi (yabancı düşmanlığı) ve niceleri.

Peki küçük ölçekli yerleşimlerin "kalkınmayı" engellediğini söylemenin amacı nedir? Mahalle gruplarını daha büyük birimlerde bir araya getirmek ve "parçalanmış" olarak kabul edilen mahallelerde "merkezler" oluşturacak bir politikayı teşvik etmek neden gereklidir? Çalışma, "mahalle örgütlerinin aşırı bir şekilde parçalanması kent bütünlüğünü güçleştiriyor" derken aslında ne anlatılmak isteniyordur?

Tamamı USAID tarafından yürütülen bu çalışma, dağılmaya olan bu saldırısı nedeniyle sorunludur, çünkü çalışmaya göre dağılma, toplumsal kontrolü güçleştirir ve yalnızca kentsel panoptik politikanın değil, aynı zamanda tüm nüfusu aynı kontrol şemsiyesi altında birleştirme potansiyeline sahip toplumsal, kültürel ve örgütsel politikanın da oluşturulmasını engeller. Başka bir şekilde ifade edecek olursak, parçalanma ya da dağılma, insanların kendi aralarında kurdukları ve gündelik hayata bağlı olarak geliştirdikleri başka bir kentleşme modelinde kendini gösteren yüz yüze ilişkilere işaret etmektedir. Daha büyük mahalleler oluşturmak istemelerinin altında yatan şey, "katılım ve demokrasi" kandırmacası altında "temsilcilerin yokluğu" anlamına gelen temsile alan açmaktır. Bu, kapitalist sistemde büyük nüfus yoğunluğunu kontrol altında tutmak için bulunmuş en iyi yoldur. Büyük bölgesel birimler, aile birimlerine dayalı doğrudan demokrasi ile işlemesi mümkün olmayan kitlesel toplumsal grupların meydana gelmesine neden olmuştur. 200 ila 300 ailenin barındığı villa grupları

10.000 ve üstü insanın yaşadığı mahallelerle aynı şekilde işleyemez.

Bu amaçlara uygun olması için, El Alto'daki yapısal dağılma ve farklılık, nötralize edilmesi gereken ya da daha iyi bir şekilde ifade edecek olursak homojenleştirme sürecini sağlamak için önüne geçilmesi gereken hususlar olarak ortaya konur. Bunun için, farklılıkların ortadan kaldırılması gerektiğini söylemenin daha yumuşak bir yolu olarak, "dahil etme" ve "entegrasyon" özellikle vurgulanır. Benzer şekilde, yönetim ve kent rasyonalitesi sağlamak için -hatta toplumsal hareketler için de- kurumsallaşmaya olan gereksinimin üzerinde durulur. Burada "rasyonalite", her zaman, irrasyonel ya da politik sol terminolojisiyle ifade edecek olursak "kendiliğinden" olarak kabul edilen öznelerin kendisine ait değil, sadece devlete ait rasyonalite olarak anlaşılır.

Uzun vadede amaç, nüfus için gerekli hizmetleri "sağlamaktır", ancak bunu kültürel ve toplumsal bir homojenlik meydana getirerek yapmaktır. Bu nedenle eğitim ve sağlık hizmetleri, parçalanmış kent "adacıklarından" ayrılmış bir devlet bürokrasisi tarafından yönetilecek "minimum nüfus eşiği" olması koşulu ile devletin elinde olmalıdır. Çalışma ilgisizce, "herhangi bir grubun, bağışlarla bir okul ya da hastane inşa edebileceğini" iddia ederken, öz yönetime sahip eğitim ve sağlık sisteminin küçük ölçekte bile var olabileceğine kuşkuyla bakmaktadır. Bu anlamda, çalışmayı değerlendirenlere göre küçük bir mahalle okulu ya da bitkisel ilaçlara veya *yatiris*¹³'e dayalı bir klinik, yani bu hizmetlerin küçük birimler halinde dağılması, savaşılmaması gereken cavadır. Eğitimin, sağlığın ve ayrıca diğer tüm hizmet ve çalışmaların yerli topluluklar tarafından yönetilmesi her zaman yayılmayla paralel olarak gerçekleşir, çünkü merke-

13 Aymara'daki geleneksel tıp doktorlarına ve topluluk hekimlerine verilen ad.

zileşme ve yoğunlaşma devlet/kapitalizm modelleridir. Son olarak, dışarıdan bakıldığında, "kent kaosu" ve hatta daha da korkutucu olarak "toplumsal kaos" olarak kabul edilen şeyin, bu kaosu Aymara'nın, Quechua'nın, maden işçilerinin ve çiftçi nüfusun yayma etkinliğinin bir ürünü olduğunu anlamayan bir bakış açısı varsaydığını belirtmek oldukça değerlidir. İddia edilen kaos, tabandan bir taşmanın bir ürünüdür, hepsi bu.

Yukarıdaki tartışmaya dayanarak şunu söyleyebiliriz ki, yalnızca Bolivya'nın ekonomik ya da politik eliti değil, aynı zamanda ulusötesi şirketler de El Alto'daki Aymara dünyasını yöneten bu dağılma durumunun üstesinden gelmeyle yakından ilgileniyor. Ulus-devletlerin ilerleme ve "uygarlaşma" söylemlerini yücelten aynı ideolojik kaynaklara dayandığı için, sol da buna meraklı gibi görünüyor. Gelecekte, Bolivya solunun -ve hatta yerlilerinin- sömürgeci elitin yerine getiremediği bu görevi bitirmeye çalışması tuhaf olmayacaktır.

Ancak, bunlar kapitalist devletin tek dağılma biçimleri değildir. Dağılmaya karşı gerilim, kesinlikle toplumun tamamının içine işler. Kayıt dışı sektörü ve aile ekonomisini örnek olarak ele alalım. Devlet ve sivil toplum kuruluşları tarafından çok dikkatli bir şekilde analiz edilen şehirlerden birisi olan El Alto'da, çalışan nüfusun yüzde yetmişi aile sektöründe (yüzde elli) ya da ev işlerinde (yüzde yirmi) çalışmaktadır.¹⁴ Bu genellikle ticaretle ve restoranlarda (çalışanların yüzde doksan beşi) ve bunları takiben inşaat sektöründe (yüzde sekiz) ve imalat sanayinde (yüzde yetmiş beş) meydana gelir. Genç nüfus bu sektörlerde baskındır: İmalat sanayinde çalışanların yarısından fazlası yirmi ila otuz beş yaşındadır ve kadınlar aile ve kayıt dışı işletmeler katego-

14 Kayıt dışı işletme birimleri, genel olarak işletme sahibinin de çalıştığı ve ayrıca iki işçinin istihdam edildiği, bir veya ikisi aile üyesi olmak üzere en az dört çalışanı olan birimlerdir.

risindeki ticaret ve restoran işlerinde baskın bir şekilde çoğunluktadır.¹⁵ Çalışan kadınların yüzde yetmiş dokuzu bu sektörlerde çalışmaktadır.

El Alto emek piyasasındaki başkahraman, "istihdam oluşturan bir ekonomik birim olarak ya da en fazla ücretli işçi kaynağı olarak ailedir." Bu alanlarda göçebeliğin, güvencesizliğin ve farklı iş ilişkilerinin belirlediği "yeni bir emek kültürü ve toplumsal kültür" ortaya çıkmaktadır. Bu istihdam türüne genel olarak zayıflık olarak bakılır: İstikrarsız, kayıt dışı, çağdışı, düşük ücretli ve verimsiz vb. olarak yargılanır. Genel olarak, geçici bir istihdam olduğu ve "hayatta kalmak için umutsuz bir seçenek"¹⁶ olduğu düşünülür.

Bu sektörün ya da daha iyi bir ifadeyle giderek alanını genişleten bu türden çalışmanın, açık bir biçimde gün geçtikçe artan bir takım avantajlarının olduğu genellikle düşünülmez. Çeşitli çalışmalara göre, aile sektörlerindeki ve yarı ticari sektörlerdeki istihdam son yirmi yıldır büyümekten başka bir şey yapmamıştır. 1989 yılında, ekonomik olarak etkin nüfusun yüzde 64,4'ünü meydana getirirken, 1995 yılında bu oran neredeyse onda bir artarak 73,5'e ulaşmıştır, aile sektörü yüzde 53,9'dan yüzde 56,8'e yükselirken, yarı ticari sektörde çalışanların oranı yüzde 10,7'den yüzde 16,8'e yükselmiştir.¹⁷ Bu eğilimi doğrulayan bir diğer çalışma, bu iki sektörün 1992 yılında El Alto'daki istihdamın yüzde altmış dördünü oluştururken, 2000 yılında yüzde altmış dokuzunu oluşturduğunu göstermiştir.¹⁸

Bu istihdam türü, ayrıca vurgulanması gereken bazı özelliklere sahiptir. Kayıt dışı sektörde imalat sanayinde olduğu

15 Bruno Rojas and German Guaygua, "Employment in Times of Crisis." *Avances de Investigación* #24, (La Paz: Cedla, 2003).

16 A.g.e., CEDLA Genel Müdürü Javier Gómez A. tarafından yapılan sunum.

17 Pablo Rosell, *Diagnóstico socioeconómico de El Alto: distritos 5 y 6* (La Paz: CEDLA, 1999), 27.

18 Pablo Rosell and Bruno Rojas, *Destino Incierto: Esperanzas y realidades laborales de la juventud adulta* (La Paz: CEDLA, 2002), 14.

gibi yapısal bir iş bölümü olmadığından, işçi ile üretilen nesne arasında da bir ayrışma olmaz, çünkü emek ortaklaşa olarak ortaya konur. Ayrıca işçi-patron ilişkisi olmadığından bu alan, akrabalar ve arkadaşlar arasındaki etkili sosyal ilişkiler ile doldurulur.¹⁹

El Alto'nun ekonomik olarak aktif nüfusunun yarısını inceleyen nitel bir aile birimi analizinde, mülkiyet ile ekonomik birimin yönetimi ve üretim süreci arasında hiçbir fark olmadığı sonucuna varılır. Yarı ticari sektörde, bu ayrışma yalnızca mülkiyet açısından gerçekleşir. Mal alım satımı farklı süreçlerden geçse de, iş yerindeki iş bölümü minimum seviyededir. İstisnai durumlar hariç, çalışan herkes üretim sürecine zarar vermeksizin görevleri belirli bir döngüde gerçekleştirir. Aile birimlerinde ücretsiz aile emeği, araştırılan pek çok durumda baskındır, birileri diğerlerine nasıl çalışılacağını öğretir ve bir ürünü üretmek için harcanan zamanın yönetimi, siparişleri zamanında yetiştirebildiği ölçüde çalışanın sorumluluğundadır.²⁰ Çalışma, bazı mikro ölçekli işletmelerin geniş aile gruplarını kapsadığını ve yapılan işin ödemesinin yapılmasına ek olarak "sahipliğin", ailelere "yardımcı" olduğunu ve "gerektiğinde ödünç para sağlandığını" vurgulamaktadır.²¹

Başka bir sosyoloğun gözlemine göre, bu çalışma alanlarında "üretim etkinliği doğrudan patronun denetimi altında olmadığından, emek yönetiminde daha fazla otonomi mevcuttur".²² Gözlemine, bu üretim biçimlerinin kapitalist olmadığını da (pazar ve sermayenin bu üretim biçimlerini "yeniden işlevselleştirdiği" kanısında olsa bile) ekler ve geçici olmadıklarını,

19 Diego Palma, *La Informalidad, lo popular y el cambio social* (La Paz: ILDIS, 1988), Rafael Archondo tarafından alıntılanmıştır, a.g.e., 65.

20 Pablo Poveda, "Trabajo, informalidad y acumulación" Cuadreno #30 (La Paz: 2003), 22-23.

21 A.g.e., 17.

22 Alvaro García Linera, *Reproletarización. Nueva clase obrera y desarrollo del capital industrial en Bolivia (1952-1998)* (La Paz: Muela del Diablo, 1999), 118.

aksine, "Bolivya'da sermayenin daha geniş kapsamda yeniden üretim ortamı açısından orta vadede tarihsel bir biçime sahip oldukları"²³ konusunda ısrar eder.

Sonuç olarak, El Alto'daki ve ülkedeki işçilerin büyük bir kısmı Taylorist işbölümüne tabi değildir. İşçiler, üretim ve çalışma zamanını neredeyse görünmez bir emek örgütlenmesiyle, sırayla birinden diğerine geçen dönüşümle belirler. Burada, oldukça fakir ve eğitilmiş (El Alto'da okuma yazma bilmeyenlerin oranı yüzde sekizdir ve yüzde elli ikisi en az bir yıl ortaokula devam etmiştir), işlerinde büyük otonomi sahibi ve güçlü aile bağları olan genç, çoğunluğu kadın işçilerden söz ediyoruz. İşte bu işçiler, Eylül-Ekim 2003 ayaklanmasının öncüleri ve aynı dönemdeki protesto dalgasının baş savaşılarıydı.

Aileye ve resmi olmayan birimlere atfedilen "sınırların" ötesine geçerse, birbirine eklemlenmiş ve pazara bağımlı olmasına rağmen, ilk kez kent alanında, işçilerin kontrolü altında olan bir dizi üretim yöntemi ile popüler sektör devreye girmiştir. Ne var ki bu, pek çok işçi sektörünün kendi üretim etkinliğinin biçimini ve zamanını kontrol ettiği ve kapitalist zaman ve iş bölümü tarafından belirlenmediği gerçeğini görmemizi engellememelidir. İlk aşamada yeni yoksul sınıf, hizmet endüstrisinde hayatta kalma stratejileri oluşturmak, tüketim toplumunun atıklarını geri dönüştürmek ve küçük işletmeler veya aile girişimleri gibi ticari alanlarda bir yer edinmek için çatlaklardan faydalanmaya odaklanmıştır. Bu sırada da üretime başlamışlardır.

Peki bu çalışma türünün, aile otonomisinin ve bu sektörlerin öncüler ya da liderler olmaksızın bir ayaklanma başlatılma becerisi arasında bir ilişki var mıdır? Bu yerinde bir soru, çünkü işçiler işin örgütlenmesini patrona, toplumun yönetimini de devlete bıraktığında mücadele, merkezi ve hiyerarşik yapılara ihtiyaç duyar ve kendilerini temsil eden ve kendileri

23 A.g.e., 201.

adına karar alan patronlara ve politik liderlere bağımlılık gösterir. Ve diğer bir taraftan daha büyük bir soru ortaya çıkar: sermaye ve devletin mikro-kontrol uygulama becerisinin (aile, okul ve iş üzerinde) olmaması ile toplumlarımızda giderek büyüyen militarizm arasındaki ilişki nedir?

Bunlar hiç de gereksiz sorular değildir. Silvia Rivera, bir yandan kendi işini yapmanın olumlu yanlarının farkında olmamız gerektiğini vurgularken, öte yandan Bolivya'daki genel yerli kent sektörlerinde "siyasetin, en samimi ortamlar olan pazarlarla ve aile içi birimlerle, yani kadın faaliyetinin klasik alanlarıyla tanımlandığı kadar sokaklarla da tanımlanmadığını"²⁴ hatırlatır. Sistemli olmayan hareketlerde ailenin ayrıcalıklı rolüne atfedilen bir dizi özellik, bir bütün olarak politik alanların yeniden yapılandırılmasıyla ve ayrıca tam da bu nedenle aldığı biçimlerin, kendisini ilettiği kanalların ve hatta araçlarla ve elde etmek istediği sonuçlar arasındaki ilişkiyle el ele gider. Kadın liderliğinin ve aile içi birimlerin merkeziliğinin kesin olarak tanımlanması²⁵ siyasetin içeriğini değiştirir ve toplumsal değişim yöntemleri ayrıca araştırılması gereken bir soru olmaya devam eder.

Her durumda, genel ve yerli sektörlerin "çaresizlikten" dolayı gayri resmi ve aile ekonomisine dönüşmüş olmasını düşünmek, kendi hayatlarının öznesi değil nesnesi olduklarını varsayar. Wallerstein, aile birimlerinin kendilerini bir etnik grup olarak devam ettirmek ve elit kesimin kontrolü altındaki şiddetli saldırı zamanlarında hayatta kalmak için topluluk olarak bir seçim yaptıklarını belirtir. Aile birimlerinin dünya sisteminin yapı taşlarından olduğunu ileri sürmesinin yanı

24 Silvia Rivera, *Bircholas* (La paz: Mama Huaco, 1996), 132.

25 Wallerstein, bir aile birimini, "bakımı ve yeniden üretimini sağlamak için aile üyelerinin gelirlerini ortak bir alanda bir araya getiren birim" olarak tanımlar, "Las unidades domesticas como instituciones de la economia-mundo." *Capitalismo historico y movimientos antisistemicas* (Madrid: Akal, 2004), 235 içinde.

sıra (devlet, sınıf ve işletme kadar önemlidir), Wallerstein, "normal olarak bir aile biriminin tüm üyelerinin aynı etnisiteyi paylaştığını"²⁶ vurgular. Bu durumda, kentte yaşayan Aymara halkı ve diğer yoksul bölgeler, sadece çalıştıkları ve hayatta kaldıkları değil, aynı zamanda, onları ötekilerden farklılaştıran kültürel normlarda, yani "etnisite normlarında toplumsallaşmanın temel faktörünü meydana getiren"²⁷ aile birimlerinde sosyalleşirler.

Bir diğer deyişle, aile ve yarı ticari ekonomi olmadan kente göç eden Aymara, büyük, özel işletmelerde veya devlet aygıtlarında çalışmak mecburiyetinde kalacaktır (burada bu kavram bir anlam ifade ediyor). Pek çok kimse bunu bir "ayrıcalık" olarak kabul eder, fakat bu yalnızca kendi kültürlerinin yok olması pahasına gerçekleşebilir. Altiplano Aymara'sının, Aymara-diğerlerinden farklı insanlar- olarak yaşamaya devam etmesi, Batılı antropologların ve sosyologların yalnızca sömürü ve birikim olarak gördüğü, akrabalarla yoldaşlar arasındaki ilişkiye dayalı hısımlık ilişkileriyle toplumsallaşmayı seçmeleri sayesinde olmuştur. Ve Aymara kültüründe, eşitsizlikler için -kırsal kesime göre kentlerde çok farklı bir şekilde- çoktan telafi mekanizmaları oluşturulmuştur.

26 A.g.e., 239.

27 A.g.e., 238.

GÜNDELİK YAŞAM VE İSYAN: BÖLÜNMEMİŞ BEDENLER

Ekim ayaklanmasını açıklamak için sahip olduğumuz kavramlar, bu hareketi mahalle topluluklarından ayrı herhangi bir bedenin başlatmadığını veya bu harekete içerik kazandırmadığını oldukça açık bir şekilde gösteriyor. İsyan yalnızca liderleri ve mahalle konseylerini, sendikaları ve diğer tüm resmi örgütleri bir kenara itmekle kalmadı, aynı zamanda gündelik yaşam biçimleriyle "yönlendirildi" ve gündelik yaşamın içinden çıktı. Mücadelede "bir örgütleyici veya bir lider yoktu" ve "mücadele doğrudan mahallelerde ve sokaklarda yaşayan kişiler tarafından gerçekleştirildi". Ayrıca, mahalle konseylerinden çıkan kolektif bir liderliğe de sahip değildi, daha çok "farklı bir bağlılık türü"ne sahipti, mikro bir seviyede işleyerek "kendi mahalle konseylerinin otorite sınırlarını aştı" ve bazı durumlarda bu sınırların çevresinde dolaştı!¹

Ayaklanmaya yönelik açıklamaların tümü olayların üç

1 Alvaro García Linera, 2004, *Sociología de los movimientos sociales en Bolivia*, a.g.e., 606.

boyutuna işaret ediyor: her adımda kolektif karar alma, liderlerin ve görevlerin rotasyonu ve hareketin aşağıdan harekete geçmesi. Burada hareketin ilk boyutu vurgulanmıştır: "Bir öğleden sonra şiddetli bir çatışma sırasında gerçekleşen katliamdan bir sonraki gün, yani 12 Ekim Pazartesi sabahı, El Alto sakinleri mücadeleye devam etme "biçimlerine" karar vermek için kurulları topladılar ve toplantılar gerçekleştirdiler."² Benzer şekilde, kolektif karar vermenin önemini vurgulayan bir diğer açıklama, "bir tür kolektif, dönüşümlü ve merkezi olmayan bir liderliğin oluşturulduğunu"³ belirtir.

Sosyolog Pablo Mamani, bölgesel ve mikro ilişkileri birleştirmek isteyen bir açıdan bakarak "kontrollerini ve kendi öz örgütlenmelerini korumak için" insanların kendi mahallelerini işgal edip oradan ayrılmadıklarını belirtir. "Kent alanındaki çeşitli örgütlenmelerin yanı sıra aileler, bölgeler ve mahalleler içinde dönüşümlü olarak koordine edilen eylemlerde kendisini ortaya koyan ortak stratejileri, duyguları ve onuru bir araya getirmiş güçlü bir seferberlikti."⁴ Bu nedenle, hendek kazma ve düşmanın mahalleye girmesini önlemek için nöbet tutma gibi görevler, "bölgeden bölgeye, bloktan bloğa sırayla gerçekleştirilmiştir".⁵ Félix Patzi, son beş yıldır kent ve kır tabanlarındaki ayaklanmalarda "komünal ruhun" "sendika ruhunun" yerini aldığı fikrini ileri sürer. El Alto isyanı sırasında, "yerlilerin örgütlenme kapasitesinin her dakika komünal mantıkla yönlendirildiğinin" altını çizer. Bölge ve sokak tarafından örgütlenen kurullar temsil otoritesinin yerini almıştır ve pek çok durumda, bu kurullar "Novimiento de la Izquierda Revolucionaria (MIR) ve Nueva Fuerza Republicana (NFR) militanlarından oluşan mahalle konseyi liderliğini yeniden can-

2 Luis A. Gómez, *El Alto de pie*, 89.

3 Alvaro García Linera, 54.

4 Pablo Mamani, *El rugir de las multitudes* (El Alto: Yachaywasi, 2004), 144.

5 A.g.e., 150.

landırmış⁶ veya partileri koşulsuz olarak kurula bağlı olmaya zorlamıştır."⁷

Aymara seferberliğinin kitleselliğinin altında -Eylül-Ekim 2000'de birkaç haftada yarım milyon insanı seferber etmeyi başarmıştır-, görevleri sıralı bir şekilde gerçekleştirme, zorunluluk hissi ve "kent alanlarında yeniden canlandırılan komünal kurullar yatmaktadır ve bunlar erkeklerin ve kadınların kitlesel katılımını sağlamıştır."⁸ Ancak devrimin komünal ruhunun derinliklerinde, özellikle de başka bir toplumun ortaya çıktığı, amacın devlet iktidarı değil, güç olduğu ve insanların kendilerini iktidar olarak farklı bir toplumsal bağlamda örgütledikleri düşünüldüğünde, çok daha fazlası vardır. Ve devlet kontrolünün ve medya ve elit sınıfın sürekli olarak izlediği alanların uzağında, isyancılar kendi kontrolleri altında olan alanlarda stratejiler oluşturdular: "Akşam saatlerinde, çok sayıda stratejiler icat etiler. Büyük babaları gibi sekiz ila on iki çocuk yaparak gelecekte şehri yerlilerle doldurmak ve bir tür pasif savaşa beyazların yavaş yavaş kaybolmasını sağlamak veya daha aktif olarak askeri kurumlara saldırmak ve silahlanmak gibi planlar yaptılar."⁹ Köy ve kent arasındaki ürün akışı kesintiye uğramış olmasına rağmen, barikatlarda bekleyenlerin karını doyurmak için büyük miktarlarda patates nişastasını ve quinoa bitkisini oldukça ihtiyatlı bir şekilde stokladılar. Açık bir şekilde görüldüğü gibi bu isyan, liderlerin inisiyatifi olmadan hiçbir şeyin yapılamadığı geleneksel toplumsal ve

6 Devrimci Sol Hareket ve Yeni Cumhuriyetçi Birlik, ç.n.

7 Félix Patzi, "Rebelión indígena contra la colonialidad y la transnacionalización de la economía: triunfos y vicisitudes del movimiento indígena desde 2000 a 2003," Forrest Hylton et al *Ya es osro tiempo el presente. Cuatro momentos de insurgencia indígena* (La Paz: Muela del Diablo, 2003), 261 içinde.

8 A.g.e.

9 A.g.e., 263.

politik örgütlenmelerde gözlemlenenden oldukça farklı biçimlerde gerçekleşmiştir.

Latin Amerika'daki toplumsal hareketlerin varsaydığı genel biçim, temsil ettikleri gruplardan ve devlet modelinden ayrı örgütsel bedenlerin oluşturulmasını gerektirir. Bir asırdan daha uzun bir süredir, sistematik olmayan hareketler, sermayeyle, devletle, orduyla ve mücadele ettikleri sistemin diğer kurumlarıyla paralel bir şekilde kendi örgütsel yapılarını geliştirmişlerdir. Gündelik yaşamın içinden çıkan ve gündelik yaşamdaki değişiklikleri yansıtan çok çeşitli işçi sınıfı, halk ve çiftçi "örgütlenmeleri" olsa da, politik sol ve toplumsal hareketler ayrı yapılar oluşturmayı tercih etmişlerdir. Bunu yaparken, devrim yapmak ve dünyayı değiştirmek için harcanan çabalarda, ezilenlerin gündelik yaşam biçimlerini ve yapılarını çok az dikkate almışlardır fakat aynı zamanda -toplumsal mücadelenin bir paradoksu olarak- ezilenlerin gündelik yaşam biçimlerini ve yapılarını, ezenlerin gündelik yaşamları üzerinde biçimlenen yapılarla değiştirmişlerdir.

Solda ve toplumsal hareketlerde bu mevcut devlet güçleri sonuç olarak aynı soykütükten gelen iki kaynağa sahiptir: devlet aygıtının askeri makinesi ve işin Taylorist örgütlenmesi. Her ikisi de toplumu yönetmek, dışarıdan homojenlik dayatmak ve yukarıdaki alanı işgal edenlerin isteklerine göre toplumu şekillendirmek için, gündelik yaşamdan ayrı, merkezi ve birleşmiş bir bedenin oluşturulmasını gerektirir. Lenin *Ne Yapmalı?* kitabında, Taylorizmin merkezi bir devlete dayalı partizan bir politik aygıt oluşturacağını ileri sürmüştür ve bunun yönetenler ve yönetilenler, entelektüeller ve beden emekçileri ve işlevlerin uzmanlaşması arasında bir işbölümü meydana getireceğini eklemiştir:

Uzmanlaşmanın olmaması tekniğimizdeki en ciddi kusurlardan birisidir... Ortak amacımızdaki her bir ayrı "çalışma alanı" ne kadar küçük olursa, bu işlemleri gerçekleştirebilecek o kadar fazla insan bulabiliriz... Öte yandan, tüm bu küçük parçacıkları tek bir bütünde birleştirmek, işlevlerini bölerken hareketi parçalamamak ve bu bölünmüş işlevleri yerine getiren insanlara işlerinin gerekli ve önemli olduğu fikrini aşılacak ve işi hiçbir zaman yapmayacakları düşüncesine kapılmamalarını sağlamak için, sınanmış devrimcilerin güçlü bir örgütlenmesine sahip olmak şarttır.¹⁰

Üçüncü Enternasyonal ve Uluslararası Kızıl Birlik (IRS) sırasında, devlet örgütlenmesiyle olan simetri daha da derinleşmiştir. IRS genel sekteri "Grev eylemlerini yönetmek amacıyla, askeri alanda elde edilen bilgileri kullanmak hem mümkün hem de gereklidir."¹¹ demiştir. Devrimci liderlik, devrimin "Genelkurmay"ıydı, mücadele eden işçiler ise "grev yapan askerleri" ve grevler "muharebe" biçimindeydi; taban gruplar ise "mücadelenin destek noktaları"ydı. Sendikanın maddi kaynakları "cephaneleri"ydi ve sempatizanlar "cephe arkası"nı oluşturuyordu. Eylem biçimleri yalnızca militarist bir dil kullanmadı, ayrıca devletle bir simetri meydana getirerek eylemlere hiyerarşik biçimler verdi: ekonomik grev gibi "temel" bir mücadele biçimi, daha sonra ayaklanma gibi bir "en yüksek eylem tarzını" başlatacak politik bir grev gibi "daha yüksek aşamaların" önünü açtı. Bu rasyonel ve araçsal yaklaşımda merkezi kavramlar örgüt, liderlik ve planlamadır; bu kavramların devrimci mücadelenin neden olduğu sorunları çözeceği düşünülmüştür.

İsyan boyunca -hem kırsal bölgelerde hem de kentte- Ay-mara dünyasında keşfettiğimiz şey, devlet dışı güçlerdir. Bu hareketlerde örgütlenme gündelik yaşamdan ayrı değildir; gündelik yaşam isyankâr eylem için bir mücadele alanıdır.

10 V. I. Lenin, *What Is to Be Done?*, *Obras Completas*, Tomo V (Madrid: Akal, 1976), 476-477.

11 Drizdo Lossovsky, *De La a la toma del poder. Los combates económicos y nuestra táctica* (Montevideo: Conferencia Sindical Latinoamericana. 1930), 3.

Emir veren ve emirleri uygulayan, düşünen ve eyleyen arasında herhangi bir ayrışma olmadığından ve kolektif toplantılar bu gibi işlevleri yerine getirdiğinden dolayı işbölümü asgari düzeydedir. Lider herhangi bir iktidara sahip değildir ve görevini yerine getirirken "tek kurumsal silahı itibarıdır, tek aracı iknadır ve tek yasası grubun isteklerini gözetmektir. Lider, iktidar adamından ziyade bir film yıldızını andırmaktadır ve her zaman kendi halkı tarafından geri çevrileceği ve reddedileceği riskini göz önünde bulundurur."¹² Clastres, liderin hiçbir iktidarının olmadığı¹³ ve bu nedenle kurumsal siyasetin "devlet adamlarından" tamamen farklı olduğu ilkel toplumları bu şekilde tanımlar.

Aymara halkı içinde iktidar sahibi olmayan liderler, devlet adamı olmayan yöneticiler var mıdır? Bu liderlik tanımı, Felipe Quispe gibi pek çok Aymara lideri için zaten pek uygun değildir, fakat Evo Morales gibi bir adam için aynı şey geçerli değildir. Morales iktidar sahibidir ve onu uygulamayı çok sever: tek başına toplumsal hareketin temsilcisi olmaya karar vermiştir. Kendi kendine Bolivya başkanı olmak için adaylığını koyma ve hükümette yer alma kararı almıştır ve hareket halindeki toplumdan ayrı bir politik bedeni (Sosyalizme Doğru Hareket, İspanyolca kısaltması MAS'tır) yönetmeye başlamıştır.

Bunun aksine, liderler iktidar organlarının bir parçası haline geldiğinde devlet iktidarından söz etmeye başlıyoruz. "O liderin devlet adamı olması için özel kurumlara ihtiyaç vardır, ancak bunu önlemek için çok daha geniş çapta kolektif mekanizmalar gerekir."¹⁴ Clastres'e göre, savaş ilkel toplumlarda bir mekanizmadır, çünkü ilkel toplumlar "yayma makinesinin birleştirme makinesine karşı savaştığı" "devlet karşıtı"¹⁵ toplum-

12 Pierre Clastres, Gilles Deleuze, *Mil mesetas*, 365 .

13 Pierre Clastres, *Investigaciones en antropologia politica*, a.g.e.

14 Gilles Deleuze, 364.

15 Pierre Clastres, *Arqueologia de la violencia: la guerra en las sociedades primitivas* (Buenos Aires, FCE, 2004), 79.

lardır. Aymara toplumunda ve El Alto'da, karar verme sürecine kolektif yaklaşım ayrı kurumların oluşmasını önleyen bir mekanizmadır ve temsilci rotasyonu ve aşağıdan taşma, kurumların, devletin ve hatta toplumsal hareketin çok ötesine geçer. İlk ikisi kırsal yerli hareketinde yaygın olarak gözlemlense de -ve kent alanlarında yeniden yaratılmış olsa da- üçüncüsü yenidir ve yeni hareketin vuku bulduğu bu kıtadaki ilk büyük yerli şehri olan El Alto'nun Aymara şehrindeki nüfus yoğunluğuyla bağlantılıdır: Hegemonik kültürü, inşa edilme biçimi ve içinde barındırdığı toplumsal ilişkiler nedeniyle çok büyük bir şehir olarak kabul edilebilecek Aymara şehri, Andino tarihinde bir ilktir.

Liderliğin ve iktidarın birbirinden ayrıldığı kent ve kır toplumlarını -elbette bağlantılı olduğu egemen toplumla paralel olarak- inceliyoruz. İktidar, kolektif içerisinde, topluluk kurulunda veya mahalle konseyinde bulunur; liderlik ise temsilciler, konsey başkanları veya Mahalle Konseyleri Federasyonu (FEJUVE) ya da Bölgesel İşçi Merkezi (COR) gibi birlikler tarafından ya da yerel mahalle konseylerince gerçekleştirilebilir.

İsyan anlarında -yani, bir toplumun yaşamındaki çok belirgin anlarda- iktidar doğrudan uygulandığında ve Garía Linera'nın da vurguladığı gibi mahalle konseyinin otoritesi "yukarıya" ya da "yana" doğru olduğunda, liderlik ve iktidar arasındaki ayrışma açık bir şekilde görülür.¹⁶ Bu tipte bir toplumda, grup, kentleşme, mahalle ve topluluk "hem eksiksizdir hem de birleşmiştir."¹⁷ Bu özellik gündelik yaşamda çok belirgin değildir, çünkü her bir Aymara kent sakininin bir işi vardır, yani insanları atomize eden ve onları birer metaya indirgeyen emek piyasasında bir işi vardır. Bu nedenle topluluğu sahip olduğu karakterden uzaklaştıran kapitalist pazar içine hapsolmuşlar-

16 Bkz. *Sociologia de los movimientos sociales en Bolivia*.

17 Pierre Clasters, *Arqueologia de la violencia: la guerra en las sociedades primitivas*, 49.

dır. Ancak, daha geniş bir perspektiften bakacak olursak, ev içi üretim tarzına dayanarak Clastres'in ilkel topluluk tanımının Lenin'in *Ne Yapmalı?* kitabında açıkladığı topluluğa kıyasla Aymara gerçekliğine daha yakın olduğunu görürüz. Cinsiyete dayalı işbölümü dışında, ilkel topluluklarda işbölümü diye bir şey yoktur: Herkes bir anlamda beceriklidir, tüm erkekler erkeklerin ne yapması gerektiğini, tüm kadınlar da kadınların ne yapması gerektiğini bilir. Bilgi ve uzmanlık alanı açısından, kim ne kadar hünerli veya yetenekli olursa olsun, kimse kimsenin gerisinde kalmaz.¹⁸

Topluluk Savaşı

Aymara'nın bölünmemiş karakterinin gücü, El Alto sakinlerinin militer devlet makinesini bozguna uğratmasını sağlamıştır, fakat bu, bir kurumun parçalara ayrıldığında daha verimli olacağını iddia eden rasyonel mantıkla çelişmektedir. Çünkü sayısal üstünlüğe ek olarak, çok yönlülük gücü de vardır. İki beden birbiriyle karşılaşır: İlki, parçaları yalnızca bir fonksiyonu yerine getirebilen uzmanlaşmış bir bedendir; diğeri de, parçaları tüm fonksiyonları yerine getirebilen bölünmemiş bir bedendir. Bu nedenle ikincisi parçalarına bağlı değildir, tam bir makine gibi çalışır ve bir bölümün kesilmesi dahi başka işlemlerin gerçekleşmesine engel olmaz. Bu anlamda, zincirle bağlanmış bir hiyerarşi olarak işlev gören devlet, ordu ve siyasi parti, içlerinden biri çalışmayı bıraktığında tıpkı Fordist montaj hattında olduğu gibi çöker.

11 Ekim 2003, Cumartesi gününden başlayarak "inanılmaz büyüklükte bir mahalle gücü sokaklara döküldü", barikatlar kurdu, gece nöbetleri tuttu, sokaklarda ateşler yaktı ve derin hendekler kazdı, "kendi bölgeleriyle sınırlı bir güç olmasına rağmen, bu sınırların çok ötesine geçti ve gösterilere *katılmak isteyen herkesi içine aldı*." Bu toplumsal güç komiteler, komite ağları ve özel komisyonlar yarattı, "bazıları, diğer komitelerle

18 A.g.e., 47.

işbirliği halinde, alan için gıda desteği sağlama sorumluluğunu aldı ve *savunma için hazırlıklar yaptı*. Diğerleri de hendekleri kazma ve barikatları korumadan sorumlu oldu."¹⁹ Burada tüm isyancı hareketlerin altında, erzak sağlayan ve savunmayı koordine eden, hayatta kalmayı mümkün kılan ve militan eylemler düzenleyen bölünmemiş bir "örgüt" bulunduğunu belirtmeden geçmeyelim. Özetleyecek olursak, bu tek bir bedendir, hayatta kalması için gerekli tüm fonksiyonları yerine getirecek birlikleri oluşturan tek bir organizmadır.

Aynı toplumsal beden tarafından farklı fonksiyonların yerine getirilmesi dışında bir örgütsel bölünme yoktur, yönetenler ve yönetilenler arasındaki ayrım da böylece uçup gider. Olaylara şahit olan bir kişi, "gönüllük esasına dayanarak, mahallelerin... mücadele için bir çerçeve oluşturduğunu" belirtir.²⁰ Mahalle konseyleri sınırı aşmışsa, bunun nedeni daha fazla yürüyüş ve grev-mahalle sakinlerin önemli bir kısmı tarafından seçilmiş küçük bir liderler grubu tarafından planlanan eylem türleri- örgütlemiş olmalarıdır. Bu zaten toplumsal hareketten anlaşılan şeydir. Ekim ayında olan şey, "mahalle içi işbirliği biçimlerini" temel alan "bir insan selinin" "önceki otorite ve toplumsal örgütlenme biçimlerinin çok ötesine geçen"²¹ yeni yöntem ve mücadele biçimleri bulmuş olmalarıdır.

İnsanlar tek yönlü bir yapıya bağlı olarak değil, bir çokluk olarak harekete geçtiği için, "insan seli" imgesi bu bağlamda yerindedir. İnsanlar hem çok çeşitliydi hem de farklı yerlerden gelmişlerdi. Kolayca bastırılabilir tek bir büyük kitle meydana getirmiyorlardı, tıpkı büyük dalgalarla ve taşkınlarla gelen, her şeyi yıkarak yoluna devam eden ve yeryüzüne istediği şekli veren hiç beklenmedik bir yerde ortaya çıkmış su gibiydiler: amansız, inatçı ve anlaşılmaz.

19 Alvaro García Linera, *Sociología de los movimientos sociales en Bolivia*, 607-608, vurgu bana ait.

20 A.g.e., 608.

21 A.g.e., 609.

Örneğin ayın 13 ve 14'ünde genel manzara şöyleydi; El Alto, sokak sokak, cadde cadde kurulan barikatlarda nöbet tutan yerliler tarafından işgal edilmişti. Bu arada, çeşitli Altiplano topluluklarından binlerce insan -bazıları anayoldan çeşitli araçlarla ya da yürüyerek, bazıları da yan yollardan at üzerinde dağları aşarak gelmişlerdi- La Paz'a ve El Alto'ya varmıştı. İsyan ülkenin büyük şehirlerine ve kırsal alanlarına da sıçradı, bu anayolların kapanmasına ve ulaşımın farklı yollardan yapılmasına neden oldu. La Paz'da, El Alto sakinleri anayolu ve etrafındaki sokakları dolaşarak gitmek istedikleri yere vardılar; dağın yamacında yaşayanlar düzinelerce rotadan dolanarak merkeze vardılar. Ve şaşırtıcı bir şekilde, "aşağıdan", Illimani yamaçlarındaki Ovejuyo ve Chasquipampa halkı üst orta sınıfla ve beyazlarla birlikte geldiler ve şehre girdiler. Ayrıca, orta sınıfın bir kısmı kiliselerdeki kitlesel açlık grevlerine katıldılar.²²

Sanki bir sel, bir akış, devletin hayatta kalma becerisini alıp götürdü. Bu günleri anlatmak için "dalga dalga", "karınca gibi", "taşkın" gibi kelimelerinin kullanılması hiç de tesadüf değildir. Hem bu yalnızca büyüklük meselesi de değildir, aynı zamanda yöntem meselesidir: Birçok eylemin aynı anda olması, bizim çokluktan söz etmemizi sağlıyor. Mesele, yalnızca 14 Haziran'da La Paz'da San Francisco Meydanında bir araya gelen 400.000 insan değildir, bunu nasıl yaptıkları da aynı derecede önemlidir. Meydanda toplanmak için, resmi bir kurumdan bir çağrı yoktu, pek çok yerden pek çok çağrı vardı, bazıları resmi olsa da büyük bir kısmı aşağıdan gayri resmi çağrılardı ve önceden onlarca kez kamusal alanı ele geçirmiş işçilerin ve mahallelerin deneyimine dayanıyordu. Ayrıca, El Alto'dan yapılan yürüyüş sırasında en son haberleri aldıktan sonra "pek çok grup yön değiştirdi"²³, kendilerine özgü içsel, dışarıdan

22 Luis Gómez, *El Alto de pie*.

23 A.g.e., 141.

yönlendirilmeyen veya yönetilmeyen kendi dinamiklerini izlediler, sanki etraftakilerle dolaşıyormuş gibi koordine oldular.

Gonzalo Sánchez de Lozada'nın düşüşüyle doruğa çıkan Eylül-Ekim 2003 günleri, Tupac Katari'nin cesur kahramanlıklarıyla ve özellikle de La Paz kuşatmasıyla karşılaştırılsa da, her iki sürecin içsel dinamiklerinin kendine özgü olduğu açıktır ve belki de bu farklılıklar elde edilen başarının çelişkili sonuçlarını açıklamaya da yardımcı olacaktır. 2003'te ve en azından 2000'den beri devam eden büyük mücadelelerin tümünde, isyanlar devletin uygun bulacağı bir şekilde meydana gelmedi. Bunun şimdiye kadar elde edilmiş tüm başarıların nedenlerinden birisi olduğunu düşünüyoruz.

Mikro Bakış

Diğer bir taraftan, Eylül-Ekim olaylarının büyüklüğünden önce, gaz satışının kontrol altına alınması için yapılan kurumsallaşmış toplumsal eylem biçimlerinin hiçbir işe yaramadığı açıktır. Olayların zirvesinde, mahalleler tamamen yeni bir şey yaratmak ve icat etmek zorunda kaldı ve bunu yapmak için hep birlikte sokaklara çıktılar, kendi mahalleleri için mücadele ettiler ve on yıllar önce gerçekleştirdikleri toplumsal eylem türünün çok ötesine geçtiler. Bu günlerde El Alto topluluğu tüm bölgeye yayıldı, ordunun mevzilenmek için geçmesi gereken alanları tutarak silahlı baskıyı etkisiz hale getirdi. El Alto toplumsal makinesi devletin askeri makinesini dağıtabildi ve bunu yapabilmek için yalnızca savunma ve saldırma konusunda yetersiz oldukları için değil, aynı zamanda daha sonra da göreceğimiz gibi, zaten dağıtılması gereken "ötekinin" bir parçasını meydana getirdikleri için de kendi örgütlenmelerinin ve liderlerinin ötesine geçtiler.

Fakat bu dağıtma ya da engelleme makinesi nasıl çalışır? Ve işe yarıyorsa, gündelik yaşamda da işe yarar mı? Birkaç örnek verelim. Her şeyden önce, hareketin savunma ve saldırı

için icat ettiği ve kullandığı "taktikler" var: *pulga*, *sikititi*, *taraxchi* ve *wayronko* en yaygın olanlarıdır. Özetleyecek olursak, *pulga* [pire] geceleri yolları ve sokakları hızlı bir şekilde kapatıp hemen geri çekilmek için kullanılan bir taktiktir, tıpkı pire ısı- rığı gibi ve binlerce farklı konumda aynı anda gerçekleştirilir.²⁴ *Wayronko* [kinkanatlı böcek] taktiği, herhangi bir rota ya da plan olmaksızın "bastırma kuvvetlerini şaşırtmak için şimşek hızında örgütlenen yürüyüşlerden ve barikatlardan" oluşur, tıpkı kinkanatlı böceğinin tahmin edilemez bir yöne doğru uç- ması gibi.²⁵ *Sikititi* [ateş karıncası] taktiğinde, topluluklar "sıra- lı halde" yürür.²⁶ Ve son olarak, *taraxchi* [cennet kuşu] taktiği, şehirleri kapatmak için kitlesel seferberliktir.²⁷

Bu eylem planlarının tümü, tıpkı taktiklere adını veren hayvanların yaşamı gibi yapısı itibariyle rizomatiktir.²⁸ Gerçek- ten de bu planların hiçbirisi merkezi bir kontrole sahip değildir ve bu taktiklerin uygulanması topluluklara ve planlı eylemlerle uygulamaya konan zorunlu rotasyon sistemine dayandığı için herhangi bir komutla gerçekleştirilmemiştir. En fazla *pulga*'nın kullanıldığı bu taktikler, örgütler sokaklara barikat kurmaya karar verdikten ve topluluklara ve tarım sendikalarına iyice danışıldıktan sonra uygulanmaya konmuştur. Barikatlar ku-

24 Felipe Quispe, "La lucha de los ayllus kataristas boy." *En Movimiento indio en America Latina: resistencia y proyecto alternativo* (México: Benemérita Uni- versidad Autónoma de Puebla, 2005), 73-74.

25 Gómez, *El Alto de pie*, 70.

26 Alvaro García Linera, *Sociología de los movimientos sociales en Bolivia*, 157.

27 Felipe Quispe, "La lucha de los ayllus kataristas boy." 74.

28 Ağaç/kök ikili sistemi gibi merkezi bir sistemden farklı olarak, rizom veya *raicilla* sistemi, çoklu ve heterojendir ve bedenleri farklılaşmamıştır. Deleuze ve Guattari'ye göre, rizom "merkezsiz, hiyerarşik olmayan ve an- lamlandırmayandır, bir Genel'e sahip değildir, organize bir belleği veya merkezi bir otomasyonu yoktur, tamamen durumların dolaşımı olarak tanımlanır." Dışsal veya aşkın sonlara uymaz, bunun yerine "bir içkinlik planındadır" ve "farklılık, yayılma, fethetme, yakalama, püskürtme" şek- linde hareket eder." Gilles Deleuze ve Félix Guattari, *Mil mesetas* (Valencia: Pre-Textos, 1994), 26.

rulmaya başlandığında, "herkes seferber oldu, çünkü hepimiz kendi topluluğumuzdayız ve stratejik yerleri bildiğimiz için düşmanı kolayca alt edebiliriz."²⁹ Komünal birlikler planları yönetir ya da başka bir şekilde ifade edecek olursak, komün üyeleri her birisi belirli bir göreve sahip gruplar etrafında örgütlenir. Topluluğun tamamı kararların alınmasına ve yürütülmesine katılır. Bu "*ayllu*'nun militanlaşmasıdır": "topluluk yapıları çatışma için hazırlanmaya başlar."³⁰

Çiftçiler tarafından kurulan yol barikatlarının geleneksel işçi barikatlarından farklı bir şekilde gerçekleştiğini ayrıca belirtmek gerekir. Geleneksel işçi barikatlarında göstericilerin kendilerini (askeri tarzda) savunmak için konumlandıkları oldukça derli toplu surlar varken, çiftçi barikatları yol boyunca neredeyse 500 metreye yayılan taştan bir halı gibidir. Bunun anlamı, savunulması gereken tek *bir* yerin olmadığı, çok daha geniş bir alanın olduğu, işe yaraması için insanların orada olmasını gerektirmeyen barikatlardır. *Compesinos* çevredeki tepelere dağılır, kendi bulundukları bölgesel avantaja dayanarak devlet güçlerini tekrarlı hücumlarla yorabilir, tek bir direnç noktasına odaklanmalarını engelleyerek ilerlemelerini güçleştirebilir. Barikatlarda, etkili olabilmeleri için insanların bulunması büyük öneme sahiptir, aksi halde düşman, barikatları kolayca yıkabilir. Fakat taştan duvar örmek baskı kuvvetlerini oylar ve ilerlemelerine engel olur. Bu arada, güvenlik kuvvetleri oyalanırken, isyancılar yolun biraz ilerisine taştan barikat yapmak için harekete geçer ve düşmanı zayıflatır. Barikatlar zaman zaman taştan duvarın bir diğer parçası olarak yol ablukasının bir bölümünü meydana getirmek için de kurulur.

Tüm topluluğun veya mahallenin dahil olmasını sağlayan nöbet devralma sistemi, eylemin sonsuza kadar sürmesini sağlar. Bu sistem, tıpkı kurullar, erzak tedariki, *aptapis* [toplulu-

29 Felipe Quispe, "*La lucha de los ayllus kataristas boy*." a.g.e., 74.

30 Alvaro García Linera, *Sociología de los movimientos sociales en Bolivia*, 158.

yemekler] veya müeyyideler gibi diğer kolektif eylem biçimlerinde olduğu gibi gruptan ayrı uzmanlaşmış bedenler gerektirmez, farklı görevleri olduğu varsayılan ve farklı roller üstlenen aynı grubun parçasıdır. Bu tam da bir rizomu karakterize eden şeydir. Topluluğun gündelik yaşamının parçası olan eylem biçimleri üretim veya günlük rutinde kullanıldığı için, eylem planları özel veya ayrı bir yapının ve hatta uzmanlaşmanın veya işbölümünün oluşturulmasını gerektirmez. Herkes zaten ne yapacağını ve her bir insandan ve en önemlisi her bir aileden ne beklediğini bilir.

Bu farklı bir şekilde de formüle edilebilir: Rotasyon sistemi, kurullar ve diğer eylem biçimleri topluluğun kırsal ve kentsel alanlarda yayılan toplumsal emek ve örgütlenme ilişkileridir. Bu ilişkiler kapitalist değildir, merkezileşmemiştir ve kendiliğinden eklemlenen ilişkilerdir. Hareket halindeki bu "öteki" toplum, ayrıca başka ilişkilere ve kendisini örgütlemek için başka yollara da sahiptir.

Yayma mantığı, tek ve öncelikli bir toplumsal eylem biçimi olmadığı, varolmayan bir merkezi güçten emirler beklemeksizin merkezsiz ve doğal bir şekilde harekete geçen geniş bir toplumsal ağ anlamına gelir. Buna en iyi örnek, gündelik yaşam biçimlerine veya geleneklerine dayanan mahallenin dışında kurulan plansız sokak barikatlarıdır. "Kadınların caddelerin ortasına oturup koka çiğneyerek ve Aymaraca veya İspanyolca sohbet ederek bir barikat kurduğu" Mart 2001'deki grevde tam da bu gerçekleşmiştir. Bu şekilde ana caddelerde ve kavşaklarda "çocukların bile içinde olduğu bir tür grup kurulu"³¹ oluşturmuşlardır. Caddeleri ve blokları örgütlemek için benzer bir eğilimin olması, mahalleler ve bölgeler arasında iletişim sağlamak için yüzlerce bisiklet kullanılması ve ayrıca radyo yayınları, eyleme geçmek için mesajın veya çağrının havada da

31 Pablo Mamani, *Los microgobiernas barriales en el levantamiento de la ciudad de El Alto* (El Alto, 2004, yayınlanmamıştır), 21.

dolaştığını göstermektedir. Ayrıca geleneksel örgütlenmelerde olduğu gibi, yalnızca (yukarıdan aşağıya) tek bir iletişim kanalının olmadığını, aksine çeşitli iletişim ve eylem kanallarının ve biçimlerinin olduğunu da açık bir şekilde göstermektedir.

Ekim 2003'teki isyan günlerinde, hem Altiplano'daki hem de El Alto mahallelerindeki Aymara kışlalarında da bir benzeri gerçekleşmiştir. Bu kışlaların ordu tarafından işgal edilmiş kışlalarla hiçbir ortak noktası yoktur; hatta bu alanların fiziksel sınırı açık bir şekilde belirlenmemiş ve bu alanlar herhangi bir şekilde desteklenmemiştir. Ekim ayında 5. Bölge'de gözlemlendiği gibi, El Alto'nun mahalle kışlaları "tüm alan için komuta merkezleri olarak nitelendirildi ve mahalleler kendi birliklerini tamamen kendileri organize etti ve kendi saldırı ve savunma planlarını kendileri belirledi."³² Bu kısa betimleme, merkezileşme ruhunun olmadığını göstermektedir, çünkü mahalleler kendi planlarını kendileri yapma yetkisine sahipti. Tupac Katari mahallesinin coğrafyası, aynen kırsal *ayllus*'un iki *parcialidades*'i gibi iki parçaya bölünmüştür ("sokaklarda devriye gezmek için A ve B olarak"), bir bölge erzaklardan diğer bölge ise savunmadan sorumlu olmuştur. Bu arada, Villa Ingenio'da, geleneksel otoriteler (*mallkus*) eylemleri yönetmek için seçilmiştir. Huyana Potosi'de mahalledeki polis kışlalarının ele geçirilmesi planlanmıştır.³³ Özetle, her bir mahalle belirli koşullar altında ne yapılmasının uygun olacağına karar verme yetkisine sahip olmuştur, bu da birçok inisiyatifin tek bir içkinlik planında birleştiğini, merkezi olarak belirlenmiş birleşik bir planın olmadığını göstermektedir.

Öyleyse, "kışlalar" dediğimizde neden bahsediyoruz? Bunlar toplumsal ilişkilerdir; kolektif karar vermeye dayalı, görevlerin zorunlu olarak rotasyonla ancak militerleşmiş bir şekilde gerçekleştirildiği, başka bir deyişle, şiddetli bir saldırıyla başa çıkabile-

32 Luis Gómez, *El Alto de pie*, 84.

33 A.g.e., 84-85.

cek güce sahip örgütsel biçimlerdir. İşlevler ve yapı ve üstlenilen görev biçimleri farklı olsa da, örgüt aynı kalır, çünkü her zaman topluluk bağlarıyla kurulur.³⁴ Acil bir duruma yanıt olarak, farklı ve çeşitli görevleri yerine getirmek için çalışma ve eylem grupları oluşturulur; bunlar kalıcı bedenler değildir, ancak yalnızca bu eylemleri yerine getirmek için oluşturulur. Belirli bir alanda silahlı/militer eylemler gerçekleştirmek için kurulmuş geçici örgütlerdir. Bu, kendileri de geçici olan liderlerin ve ana caddelerdeki yaya köprülerini yıkan uzmanlaşmış grupların belirli bir etkinliğe bağlandığı ve daha sonra gündelik yaşamın ilişkilerinde yeniden dağıldığı anlamına gelir. Otoyolları kapatmak için La Ceja'da trenlerin raydan çıkarılması gibi daha büyük "militer" eylemler bile temelde tüm aileleri içeren topluluk eylemleridir.

Qalachaka kışlalarının deneyimi, militerleşme anlarında kurulan ilişki biçimlerine dair referans noktası olarak alınabilir. Achacachi şehrinin yakınında, Warisata ve Lake Titicaca okulundan/*ayllu*'dan kısa bir mesafe ötede, Aymara idari merkezleri bulunur. Buraları ziyaret edenler yalnızca orta yükseklikte taşlık bir tepe bulacaktır, başka da bir şey göremezler. Kışla mı? Terk edilmiş bir tepelik mi? Burada kışlaların olduğunu iddia edecekler ve bundan asla şüphe etmeyeceklerdir. Kışlalar -ya da daha iyi bir şekilde ifade edecek olursak, militerleşmiş topluluklar- görünür ve kaybolurlar, formel mantıkla tanımlayacak olursak, süreksizdirler. Süreklilikler başka bir yerdedir: onlar duruma göre farklı biçimlerde ifade edilen kırsal ve kentsel topluluklardır. Çalışma sırasında *ayni*'dirler (karşılıklı

34 Maturana ve Varela "örgüt" kavramını "yapı" kavramından ayırır: örgüt tarafından karakterize edilen bir sistem bileşenleri arasındaki bir dizi ilişkidir; sistem yapısı ise örgütün fiziksel görünümüdür. Yaşayan bir sistem olan kendi kendini yöneten bir örgüt türünde, faaliyetlerinin ürünü kendi örgütleridir. (Alberto Maturana ve Francisco Varela, *Machines and Living Things* (Santiago: Universitaria, 1995). Bizim incelediğimiz durumda, Aymara toplumunun örgütünün topluluk olduğunu, yapılarının ise mahalle komiteleri, çiftçi federasyonları, kışlalar vb. olduğunu söyleyebiliriz.

yardım), otorite görevlerinin dönüşümlü olarak üstlenilmesi, kurul kararlarının kolektif bir şekilde alınması ve daha pek çok şey... ve ayaklanmalar sırasında kışladılar. Gündelik yaşamdan ayrı bir bölünme veya örgütlenme yoktur. Gündelik işleri veya festivalleri ve aynı zamanda sokak seferberliğini ve silahlı ayaklanmayı yöneten aynı "örgütlenmedir".

Qalachaka kışlalarının bir üyesi eğitim sürecini şöyle anlatmaktadır:

Kendi kışlalarımızı kendimiz kurduk ve kendimize şöyle dedik... Eğer kendi devletimizin kendimize ait olacağı konusunda hemfikirsek, kendi topluluğumuza ait bir silahlı güce de ihtiyacımız var. Tamamen duygusal olarak kuruldu. Bu nedenle, bunu biz yarattık. Liderlerimiz kendi kardeşlerimizdi... Ve taban, yönetim için bu iki parçanın olması gerektiğine tamamen ikna olmuştu. Yerli askerlerin hazırlık yapması gerekiyordu, çünkü yalnızca asker değil, aynı zamanda yönetici de olmalıydılar, tıpkı silahlı bir profesör gibi.³⁵

Yerli ordusu ile Bolivya ordusu arasındaki farklar sorulduğunda, bir an bile duraksamadan şunu söyledi: "Yerli ordusu emirleri kurullardan alır, bu bir *ayllu* ordusudur. *Ayllu* orduyu yönetir... *Ayllu* tarafından yönetilen demokratik bir ordudur." "Görevliler" açısından, emirleri verenlerle savaşanlar arasında hiçbir ayrım olmadığını, çünkü "Yerli ordusunda birisinin yönetici olmasının onun yeteneğinden kaynaklandığını ve göreve sonsuza kadar devam etmediğini; diğerlerinin belki daha iyi bir yönetici olabileceğini" söyledi. Ve şöyle devam etti; "Yani, rotasyona dayalıdır, görev periyodik olarak devralınır, *ayllu* ile aynı rotasyon sistemini kullanır ve herkesin yönetici olmak için eşit şansı vardır."³⁶

Militerleşmiş bir toplumsal ilişkide bile, "üstün güç" her zaman topluluk kuruludur ve rotasyon normdur - ayrı yapıla-

35 Juan Carlos Condori ile röportaj.

36 A.g.e.

rın kurulmasını önleyen bir katılım biçimidir. Bu tarife göre, kışlaların fiziksel bir alan olmadığı, aksine teknik bilgi düzleminde şekillenen bir dizi toplumsal ilişki, gerçek bir tehdit olduğunda veya militarist bir şekilde savaşmak için bir topluluk kararı verildiğinde harekete geçen bir bellek olduğu görülür. Bu, kışlaların neden fiziksel olarak varolmadığını, yalnızca bir ilişki, çatışma anında harekete geçebilen bir güç/kapasite olduğunu açıklamaktadır:

Şu anda fiziksel olarak herhangi bir kışla yok, ancak seferberlik anlarında her an yeniden ortaya çıkabilecek yaklaşık on kışlanın olduğunu söyleyebilirim. Burada herkes askerdir. Seferberlik anlarında, bir savaş hali ilan ederiz. Artık savaş-tayızdır, herkes askerdir, hepimiz birlikteyizdir. Silahları kullanmayı öğrenmesi gereken yalnızca Yerli ordusundakiler değildir, herkes hatta çocuklar bile silahları kuşanır. Yalnızca bir kişinin önder olmasını istemiyoruz, bunu yapamayız. Tek elde toplanmış bir iktidar olamaz, çünkü bu kapitalizmdir.³⁷

Aynı topluluk mantığı "liderleri" seçme zamanı geldiğinde de geçerlidir. Militerleşme anlarında, liderler ve "komutanlar" arasında bir ayırım yapılır. "Ayllu tarafından seçilenleri komutan olarak kabul ederiz. Fakat liderler ikinci bir konumdadır ve birinci konumda bulunanlar çalışanlardır. İdareciler ikinci plana geçer." Topluluk "yalnızca en kalifiye olanların değil, herkesin *mallkus* olabildiği" bir ortam oluşturmayı hedefler, çünkü "herkes hazırlıklı olduğu takdirde, en iyi olan bulunabilir."³⁸

Bu alanda topluluk, dağıtma makinesi olarak işlev görmeye devam eder, her zaman iktidarın tek elde toplanmasından kaçınır ve herkesin lider veya komutan olmasını sağlayarak iktidarı uzun süre elinde tutacak liderlerin ortaya çıkması engellenir. Kısacası herhangi bir tekil aygıtın topluluğun yapısından ayrılmasının önüne geçilerek, bölünmezliği

37 A.g.e.

38 A.g.e.

güçlendiren bir dizi mekanizmanın işe koşulduğunu görürüz. Bu mekanizmalar ayrıca rotasyon sistemi aracılığıyla kalıcı liderlik oluşumunu da engeller. Artık, Aymara'nın nasıl "savaş makineleri" oluşturduğu hakkında konuşabiliriz, bunlar hem dışarı hem de içeri doğru çalışan dağıtma makineleridir, çünkü hem devletle savaşırılar hem de yerini alacak merkezi ve birleşik bir aygıt oluşturmadan onu parçalarlar. Ya da şöyle de diyebiliriz, devleti yeniden kurmadan onu dağıtırlar. Bu tam da devleti neden dağıtabildiklerini gösterir. Basitçe özetleyecek olursak, devleti dağıtmanın yolu, bir devlet kurmak değildir.

Bu toplumsal ilişkiler, El Alto sakinleri kendi kent mekânlarını inşa ederken de gözlemlenir. El Alto diğer şehirlerden farklıdır: birbirinden uzak kendiliğinden inşa edilen mahallelerin birleşmesi, mahallelerin içinde panoptikon işlevi gören uzun, lineer sokakların olmadığı anlamına gelmektedir. Ana caddelerin dışında -yani La Paz'a giriş ve çıkış yollarında- genel görünüm, görünmez veya varolmayan eksenler üzerinde kesişen ve kıvrılan sayısız çıkmaz sokakların olduğu mahallelerin labirent ağı şeklindedir. Onluk bölgelerde herhangi bir ticari merkez yoktur, yalnızca ana yol kavşaklarında iletişim ağları mevcuttur.

Yerleşimi belediye planlamaz. Bir grup mahalleli bir araya gelir ve yerleşir ya da kendi sokaklarını satın alır ve inşaata başlar, bu nedenle bir süreklilik yoktur. Görünür bir süreklilik bulunmaz. Sokaklarda devletin varlığı hissedilmez, kent planlamasına da dahil olmaz. Ancak, mahallede yaşayacak olanlar bunu oldukça stratejik bir şekilde gerçekleştirir. Ekim ayında, [ordu] sokakların açık olduğu kuzey tarafına gitti, ancak çıkış yolu bulamadı. Kentte yaşayan Aymara halkı için, El Alto tanıdık bir bölgedir. Kasıt olmadan ve herhangi bir plan yapmadıkları halde bu oldukça faydalı oldu. Ancak her mahallede bir düzen vardır, her mahalle kendine has meydanlara, bir yön düzenine ve giriş ve çıkış rotalarına sahiptir. Bir taraftan diğer tarafa çıkan ve La Ceja'da birleşen caddeler vardır. Bir İspanyol veya Fransız mimarına bu tam bir kaos ve düzensizlik

gibi gelecektir ve büyük bir ihtimalle neden mimari açıdan düzensiz bir şehirde yaşamak istediğimizi asla anlayamayacaklardır. Bazen mahalleden çıkmak çok zor olur ve insanlar yön sorar ve orada yaşayanlardan yardım isterler. Kaybolmak çok kolay olduğundan, burası aynı zamanda samimi de bir yerdir. Bu kent kartografyasını nasıl yönetmeniz gerektiğine dair en önemli bilgidir.³⁹

Mahalle yaşamı meydanların çevresinde ve futbol alanlarında döner, buralarda topluluk ilişkileri sağlamlaşır ve buralar bu ilişkilerin ortaya konduğu ve şekillendiği alanlar haline gelir. Genel olarak, bu alanlar yerleşimciler tarafından kolektif olarak inşa edilen ilk alanlardır ve bu alanların mülkiyetine yönelik çekişmeler mahallenin/topluluğun "biz" algısını şekillendiren yoğun çatışmanın bir kaynağı haline gelmiş, mahalle sakinlerini ve mahalle konseyini "ötekilerden" ayırmıştır. "Bir mahalleye vardıklarında yerleşimcilerin ilk inşa ettiği şey spor alanlarıdır. Bu belirleyici bir faktördür."⁴⁰ Kamusal alanlar, bu alanları inşa eden insanlar için yalnızca bir yere ait olma hissi sağlamaz, aynı zamanda festivaller sırasında, spor veya yerel konseylerin toplantıları için periyodik olarak buluşma alanları haline gelir.

Meydanlar, Ekim günlerinde toplumsal eylemin yoğunlaşmasında ve bölünmemesinde önemli bir rol oynamıştır. "Resmi kararlar meydanda alınmıştır ve dini törenler kilisede gerçekleştirilmiştir."⁴¹ Bu farklı türden bir kent alanının ürünüdür, ne inşasında ne de anlamlandırılmasında devlet yer almıştır. Meydanlar, Boliviya'daki toplumsal kent mücadelelerinde kendi tarihlerine sahiptir, halk kesimleri arasında mübadele için öncelikli alanlardır. Bu nedenle, meydanların Ekim olayları sırasında bölge sakinlerinin bir topluluk olarak davrandığı,

39 Pablo Mamani Ramirez ile röportaj.

40 Marco Quispe ile röportaj.

41 Pablo Mamani, *Los microgobiernas barriales en el levantamiento de la ciudad de El Alto*, 46.

en önemli kararları aldığı yerler olması hiç de şaşırtıcı değildir. Meydanlar, her bir mahalle dahilinde ve mahalleler ve bölgeler arasında topluluk dayanışması ve bağlılığı için kilit bir nokta haline gelmiştir:

Meydan her şeyden önemli. Mahalle sakinlerinin bir araya gelmesi için merkezi nokta. Futbol sahası meydanda ve bir sosyalleşme alanı ile mahalle kilisesi de burada ve tüm komşuları burada bulabilirsiniz. Meydan mahalle toplantılarının gerçekleştirildiği alan. Meydan herkese ait büyük bir avlu gibi; Andean topluluğunda, herkesin evinde bir avlu vardır. El Alto'da çok sayıda küçük avlu vardır, ama meydan büyük avludur. Konferanslardan toplantılara her şey orada yapılır. Ancak, genel olarak meydanlar insanları toplamak, bir spor veya parti etkinliği gerçekleştirmek, bölgenin kuruluş yıldönümünü kutlamak, siyasi bir kampanya yürütmek için kullanılır. Meydan, büyük bir avludur, herkese ait büyük bir avlu.

Büyük avlu insanlar için büyük bir anlam ifade etmektedir; her mahalle kendi meydanına sahiptir. Bir meydanınızın olmaması kesinlikle anlaşılır bir şey değildir. Meydanınız yoksa sokağı alır, kapatırsınız, böylece bir meydanınız olur. Meydan aslidir. Artık evin bir uzantısıdır ve bu anlamda samimi bir yerdir. Örneğin bir haber duyduysanız ve bu haber hakkında sohbet etmek için hemen arkadaşlarınızı, dostlarınızı, ahabplarınızı bulabileceğiniz bir yere gitmek isterseniz bu yer meydandır, futbol alanıdır, kilisedir; babanıza kesinlikle meydana gittiğinizi söylemezsiniz, ben kütüphaneye, kiliseye gidiyorum dersiniz, bunun anlamı meydandır. İnsanlar burada sosyalleşir, partiler burada biter. Festivaller başka yerlerde başlar ve etrafta gezilir ve meydana girilir ve burada sona erer. Böylece festivaller daha görünür kılınır; bu, partinin gerçekleştiğini gösterir. Pazar meydandadır, pazardır yeri meydandadır.⁴²

Bu süreci özetlemek için: Mahalle toplulukları ilk olarak meydanlarda kitle kurulları olarak şekillenir, ardından kararlar alınır ve sonra kurullar çeşitli eylemler için dağılır (barikatlar, mahalleler ve bölgeler arasında iletişim, yürü-

42 Marco Quispe ile röportaj.

yüşler, gece nöbetleri, dayanışma komisyonları, diğer böl-geler için destek, kamp ateşleri, *aptapis* [toplu yemekler], hendekler kazma, vb.). Üçüncü olarak, bir diğer kitle yoğun-laşması gerçekleşir (La Ceja'ya veya La Paz'a yürüyüş). Net olmak gerekirse, ilk olarak ortada kitlesel bir egemenlik ku-rulu vardır; ikinci olarak topluluktaki bir dizi eylem paralel olarak gerçekleşir ve üçüncü olarak, yeniden bir araya gelme veya aslında birleşme, ilkinde göre çok daha büyük bir ölçekte meydana gelir.

Eylem biçimlerine gelecek olursak, büyük toplantılar, ku-rullar ve toplu yemekler gibi çok büyük topluluk olaylarının gerçekleştirildiğini görürüz; ardından dağılma anı gelir, buna "pire ısırtığı" da denir ve son olarak "son" kitle eylemi muazzam, sınır tanımaz bir gücü oyuna sokar. Bunu bir yoğunlaşma/da-ğılma oyununa da benzetebiliriz. Yoğunlaşma anı, ilk etapta içsel kuvveti belli bir konsensüs içinde kazanmaya çalışır. Kitle veya çokluk bakımından bu dışsal bir yoğunlaşma biçimi de-ğil-dir, daha çok içsel bir yoğunlaşma biçimidir, maddi olmaktan ziyade manevidir, çünkü tek bir toplanma biçimi yoktur, çeşitli mahalle toplulukları çeşitli biçimlerde bir araya gelir.

Mücadeleden sonra dağılırlar ve burada dağılmanın etki-si, baskıcı devlet aygıtının parçalanması olarak görülebilir. Son olarak, başka bir yoğunlaşma hareketi vardır, ama artık devin-gendir, hareket halindedir ve yürüyüşler illa ki topluluklarda de-ğil, devletin dağıtıldığı, yüzlerce barikatın olduğu, birleşme-nin gerçekleştiği mücadele bölgeleri gibi çeşitli yerlerde başlar. Nihai çatışmanın yeri olarak *uzun süreli bellekte* sabitlenen bu alanda birbirine yaklaşan akışların bir çokluğunu kurarlar ya da başka şekilde ifade edecek olursak, hareket-halindeki-yo-ğunlaşma meydana gelir; San Francisco meydanı, halk kesim-lerinin la Murillo iktidar meydanına kafa tuttuğu ve onunla çatıştığı yerdir.

Hareket Halindeki İletişim

Bolivya toplumsal hareketlerinin kendi iletişim ortamlarına sahip olmakla ilgili uzun bir geçmişi vardır, en azından madencilerin radyo istasyonları işçi sendikası mücadelelerinde ve madencilerin kimliğinin yeniden üretilmesinde uzun bir geçmişe sahiptir. Yakın bir geçmişte radyo, yeni kır ve kent öznelerinin kurulmasında önemli bir rol oynamıştır.⁴³ İkinci radyo istasyonları kuşağı 1982 yılında ortaya çıkan hareketlerle bağlantılıdır ve demokrasinin daha iyi bir duruma getirildiği yıllara denk gelir. CSUTCB⁴⁴, bu yıllarda radyonun "örgütlenme sürecinde ve insanların bir araya gelmesinde çok önemli bir rol oynadığını" anlamıştır ve radyonun "*compesino* hareketini birleştirmeye yardımcı olacak bir araç olduğunu görmüştür, bundan CSUTCB ortaya çıkmıştır."⁴⁵ Örgüt, iletişimin "bir topluluk yaratımı olması gerektiğini" görmüştür.

1990'larda Erbol (Bolivya Radyo Eğitimi) ağı, genel iletişimi "toplumsal değişime yönelik bir pratik" olarak tanımlamıştır ve 1995'te gerçekleştirilen bir toplantıda, iletişime "bir ilişki, insanların sosyal varlıklar olduğunu ve sürekli etkileşim halinde olduklarını anlama" olarak odaklanmaya karar verilmiştir.⁴⁶ Radyo ve topluluklar arasındaki iletişim yakındır. İlk aşamada radyo, topluluklar ile devlet kurumları arasındaki ilişkiyi kolaylaştırmıştır ve ardından Aymara topluluk kültürünü canlandırmış ve yıllar içinde topluluk yaşamının bir parçası haline gelmiştir. 1986'dan beri, La Paz eyaletindeki

43 Bu konuya ilişkin en yeni çalışmalardan birisi, Gennaro Caondori Laturra, "*Experiencias comunicacionales de la Asociación de Radioemisoras Aymaras de La Paz*", Esteban Ticona, *Los Andes desde los Andes* (La Paz: Yachayyasi, 2003) içinde.

44 Bolivya Kır Emekçileri Konfederasyonu.

45 Jaime Apaza tarafından CSUTCB girişimi, "*Taller Andino de Intercambio de Experiencias en Educación y Comunicación de Organizaciones Compesino-Indúenas*" (Ecuadorunari, Quito, 1989), 114.

46 Erbol, "*Estrategia de comunicación alternativa para el desarrollo*," (La Paz: 1995), 13.

"popüler muhabirlerin" deneyimi topluluk gazetecilerinin oluşumunu şekillendirmede hayati öneme sahiptir. Bazı olaylar, radyolar ve topluluklar arasındaki bağların derinliğini göstermektedir: 1983 yılında, Wila Sacos topluluğunun taleplerinden Achacachi'de Omasuyos Andino radyosu doğmuştur: "Ekipman, eski televizyonların, eski plakçalarının yedek parçalarından ve aksesuarlarından ve artık kullanılmayan eski büyük radyolardan yapılmıştı."⁴⁷

Eylül-Ekim 2003 olaylarında radyolar, en önemlisi toplulukların içinden çıkan yüzlerce Aymara lideri (*jilakatas* ve *ma-matallas*⁴⁸) tarafından gerçekleştirilmiş açlık grevinin haberini yapan ve ileten San Gabriel Radyosu⁴⁹ olmak üzere El Alto toplumsal hareketinin yerel iletişim ağının bir parçasıydı. Bu konuya geçmeden önce, bilgi ve iletişim arasındaki farklara göz atmamız daha doğru olacaktır.

Maturana ve Verala'ya göre, iletişimde "iletilebilir bilgi" yoktur, yalnızca davranışların bir eklemlenmesi vardır. "Boru metaforu" olarak adlandırılan durumu sorgularlar, bu metafora göre "iletişim bir noktada oluşturulur, bir kanal (veya boru) aracılığıyla taşınır ve alıcı tarafta diğerine ulaştırılır". Saha deneyimlerine ve kuşlar ve memeliler üzerinde yapılan araştırmalara dayanarak, iletişimin "yapısal bir eklemlenme alanında düzenlenmiş davranış" olduğu sonucuna varmışlardır.⁵⁰ Ekim 2003 durumunda, isyan ve diğer yoğun toplumsal olaylar sırasında, tek yönlü bir iletişim yoktur, her birisi diğerini aktive eden bir dizi bağlantı aracılığıyla bir akış yayılması (kolektif

47 Gennaro Condori Latura, "Experiencias comunicacionales de la Asociación de Radioemisoras Aymaras de La Paz," 91-92.

48 Geleneksel erkek ve kadın topluluk yetkilileri, ç.n.

49 San Gabriel Radyosu 1955 yılında kurulmuştur ve Aymaralara iki dilli okuma ve yazmayı öğreten programlar aracılığıyla evangelizm ve okuryazarlığa yönlendirilmiştir. Red Erbol'un bir parçasıdır.

50 Alberto Maturana ve Francisco Varela, *El árbol del conocimiento* (Madrid: Debate, 1996), 169.

eylemler, seslerin ve hislerin dolaşımı vb.) şeklinde farklı bir durum gerçekleşmiştir. Bilim insanları bu sürece "döngüsel nedensellik" veya "geribildirim" adını vermektedir.⁵¹

Merkezi bir yayının -ve dolayısıyla pasif alıcıların- olmadığı bir iletişim türünün tüm Aymara toplumunu harekete geçirdiğini ve Sánchez de Lozada'yı indirinceye kadar Aymara toplumunu seferberlik halinde tuttuğunu kabul ediyorum.⁵² Bu haftalar boyunca, mesaj büyük öneme sahipti, radyoda havaya söylenen her şey bilgileri alan kişilerin yaşamında gerçekleşen şeylerdi. Felipe Quispe'nin de içinde yer aldığı bir toplumsal liderler grubu tarafından Radyo San Gabriel'de gerçekleştirilen açlık grevi, tabana emirler veren bir komut merkezi olmaktan ziyade bir iç haberleşme noktası olarak işlev gördü. Ayrıca, kırdada ve kentte yaşayan Aymara toplulukları radyo istasyonlarını ele geçirdiler ve kendi mesajlarını ilettiler, ama her şeyden önemlisi iletişim kurdular, burada iletişimi daha derinlikli bir anlamda kullanıyorum, ruh hallerini, deneyimlerini ve duygularını radyoyu dinleyenlerle paylaştılar. Bu, canlı yayın yapanlara oldukça benzer bir şekilde, oldukça duygusal bir etki yarattı. Böylece, vericiler ve alıcılar arasındaki ayrımı muğlaklaştıran bir bağ oluşturuldu.

Ekim isyanı sırasında, birbirini tanımayan ancak aynı değerleri, kuralları ve yaşam tarzını paylaşan insanlar arasındaki davranış bağı (kurul, karşılıklı anlayış) yoluyla bir iletişim süreci cereyan etti. İletişim, kelimenin gerçek anlamıyla yerliler tarafından yönetimi ele geçirilen kurumsallaşmış medya ortamları içinde ve çevresinde olup bitenden çok daha fazlasıdır.

51 Fritjof Capra, *La trama de la vida* (Barcelona: Anagrama, 1998), 75-82.

52 Gonzalo Sánchez de Lozada Bolívia'nın iki kez seçilmiş ve her ikisinde de MNR aday listesinden seçilmiş başkanıdır. İlk döneminde (1993-1997), çok önemli bir dizi toplumsal, ekonomik ve anayasal reformlar başlatmıştır. 2002'de ikinci kez seçilmiştir ve gaz anlaşmazlığından kaynaklanan protestolardan sonra Ekim 2003'te istifa etmiştir. Mart 2006'da, MNR başkanlığından geri çekilmiştir, ç.n.

Yüzlerce kurulda, topluluklarda ve sonra meydanlarda, kiliselerde, pazarlarda, mahalle konseylerinde ve kitlesel toplantılarda gerçekleşen şeyler, insanların dünyayı algılayış biçimlerini ve sorunları çözme biçimlerini paylaştıkları, geniş ilişkiler ağında ortak eylem biçimlerini yaygınlaştırdıkları kolektif bir özdisiplin olarak anlaşılabilir. Pek çok örnekten bir tanesi şu şekildedir:

Toplantılarda buluşmak için Wiphala bayrağını çekerlerdi ve acil bir durumda bir araya gelmek için, insanlar maytaplarla ve ısıklarla çağırılırdı. Yarım saatten daha kısa bir sürede, insanların büyük bir kısmı listedeki sırada olmaları gereken yere gelirdi. Ölümünün gerçekleştiği trajik zamanlarda, tabutlar kiliseye taşınmadan önce meydanda saklanır, tabut taşıma zamanı gelinceye kadar tabutun olduğu yere yiyecek, koka, sigara ve içecekler getirilirdi. O anlarda gözyaşları ve büyük bir üzüntü oluyordu, ama aynı zamanda ölüm korkusu aşıyor ve mücadele etmek için insanlar daha da cesaretleniyordu.⁵³

Bölgeler arasında, kırsal topluluklar ve şehir arasında, çeşitli yerel konseyler ve halkın tamamı arasındaki iletişim asla kurumsal bir yol izlemez ya da hiyerarşi barındırmaz. Esasen iç iletişim veya Aymara ulusunun içsel iletişimi olan iletişimde, hem resmi hem de gayri resmi, zaten mevcut olan ya da geçici olarak kurulan mekanizmaların ve kanalların çokluğu gözlemlenebilir. Bunların hepsinde iletişim, belirgin bir şekilde bir sosyal topluluk ilişkisi biçiminde kendisini ortaya koyar, bir merkezi veya bütünlüklü bir gücü olmayan çok yönlü ve eş zamanlı bağlantıları olan bir bedensel yoğunluktur.

İletişim açısından bakacak olursak, Ekim 2003'te görülen manzara oldukça karmaşıktır: Ayırması güç çifte bir dinamik vardır. Bir taraftan, daha önce bahsettiğimiz gibi yoğunlaşma/dağılma dinamiği vardır, diğer taraftan ise iletişim noktası (genellikle meydanlar ve kiliseler) olarak işlev gören bir dizi

⁵³ Pablo Mamani, *Los microgobiernos barriales en el levantamiento de la ciudad de El Alto*, 43.

alan mevcuttur, buralarda çokluklar bir araya gelir, daha sonra bireysel veya kolektif olarak dağılırlar ve devlete direnmek için başka alanlar yaratırlar.

Yoğunlaşma/dağılma süreci şehrin büyük bir kısmında içkin veya içsel bir şekilde bölgeselleşir, bağlayan ama birleştirmeyen düğümler ve bağlar yaratır. Buna paralel olarak, düğümler, birleşme sırasındaki toplantı anında karar verilen inisiyatifler çokluğunda çözülür. Meydan kolektif karar alma yeridir ve kilise dini ibadetlerin yeridir, ancak kararlar alındıktan ve "karşılıklı bilgi alışverişi başladıktan" sonra, nöbetçileri ve barikatları sabit bir genel kriter olmaksızın örgütleyen mahalle komiteleri kurularak dağıtılır, çünkü seferberlik halinde olan herkese danışmak mümkün veya gerekli olmadığından "bazı anlarda kararları kolektif bir şekilde vermeleri gerekir."⁵⁴ Yoğunlaşma/dağılma mekanizması böylece bölgeselleşir, kendisini sonsuz bir şekilde yeniden üretir ve tüm kent alanını etkisi altına alır.

Bu çifte eğilim mekanizması -çokluğun darbelerinin başarısı- inanılmaz ve geniş kapsamlı bir kolektif toplumsal enerji yaratır:

Güçlü eylem ağları ve iletişim sistemleri etkinleştirilmişti. Olaylarla ilgili doğrudan haberyapan farklı radyo istasyonları sayının hızlı bir şekilde artmasına yardımcı olmuştu. Devlet Radyo Televizyonu (İspanyolca Kısaltması RTP) ve Red Erbol ve ayrıca televizyondaki Kanal 21 ve 36 bunda temel bir rol oynamıştı. Bu medya kuruluşlarının büyük bir kısmı bunu yaptıkları için hükümet tarafından tehdit edilmişti. Sonra, korna ve ıslık çalma veya yakın bir tehlikeyi veya askeri kuvvetlerin yaklaştığını iletme için lamba direğine vurma gibi mahalle içi iletişim araçlarını kullanmaya başlamışlardı. Bu önlemler, ayrıca suçluların olduğuna dikkat çekmek için de kullanılmıştı. İşte böylece mahalle mikro yönetimleri ortaya çıkmıştır. Mahallenin örgütsel yapıları sayesinde, şehrin her bir alanı şehri ve yönetimi seferber ederek bir güç duygusu yaratmak için kolektif kararların üretildiği bir merkez haline gelmiştir.⁵⁵

54 A.g.e., 46.

55 A.g.e., 41.

Tartışılan iç iletişim mekanizmalarının (ıslık çalma, çeşitli araçlarla sesler çıkarma) büyük bir kısmının hırsızlık veya tecavüz gibi tehdit durumlarında topluluğu uyarmak için mahalle sakinleri tarafından günlük olarak kullanıldığı eklenebilir. İkinci olarak, haberi verenler ve alanlar arasında ve iletişim kaynakları ve topluluk arasında belirgin bir ayrışma yoktur. Son olarak, geleneksel anlamda planlanmış bir süreç yoktur, daha önce alınmış derslere dayanan derin bir samimiyete dayalı bir kendiliğindenlik mevcuttur. Bu şekilde, hareketin dışından dayatılan önceden hazırlanmış bir plan olmaksızın iletişim hem kasıtlı hem de dikkatli bir şekilde gerçekleşmiştir. İlla ki bir ad vermemiz gerekiyorsa, eylem planı, hareketin içinden ve isyan sancılarından doğmuştur ve zaman zaman, El Alto'da Ekim 2003'te olduğu gibi genel bir zekâ devreye girmiştir, başka bir deyişle, eylem ateşinden doğan kolektif sağduyu.

DEVLET GÜÇLERİ VE DEVLET DIŞI GÜÇLER: ZOR BİRARADALIK

Şimdiye kadar, toplumsal hareketlerde gördüğümüz devlet dışı güçleri inceledik. Bu güçlerin hareketli ve değişken, yani süreksiz ve geçici olduklarını, eşzamanlı olarak devletten geri çekilmeye ve hareket halindeki yeni toplumun çekirdeğini oluşturan toplumsal ilişkiler patlaması ile belirlenen karmaşık durumlarda ortaya çıktıklarını ve kaybolduklarını ayrıca vurgulamamız gerekmiyor. Bu faktörler birbiriyle neden-sonuç ilişkisi taşıyor (-en azından doğrudan- devleti zayıflatan bir hareket değildir), kendilerine özgü mantıklarıyla ve birbirleriyle çok az alakalı ilişkilerden beslenen farklı işlevlere sahip iki makine mevcuttur. Bir sonraki bölümde, bu güçlerin topluluk adaleti bakımından kendilerini nasıl ortaya koyduklarını göreceğiz, topluluk adaleti başka ortamlara genişletilebilecek bir örnektir, çünkü bu adalet sistemi resmi kurumlar tarafından değil, topluluk ilişkilerinde sağlanır. Devlet dışı güçlerin devleti sınırlandıran yaygın seferberlik anlarında nasıl şekillendiğini ve hatta zaman zaman devleti nasıl bir krize soktuğunu, iktidar altında gizlenen ilişkileri nasıl açığa çıkardığını

gördük. Ancak, devlet yaşıyor ve -özellikle de toplumsal hareketler içinde- bu toplumsal ilişkileri kristalize etmek ve birleştirmek ve aynı zamanda engellemek için sürekli bir çabası var.

Aslında, eşzamanlı olarak başlayan ve biten sürekli bir toplumsal çatışma var, bu çatışma toplumsal bedenin her bir gözeneğini kapsıyor; bu devletin mekân-zamanını, yani kapitalizmi dayatmak için bir mücadeledir. Sistem, topluluğun denetimini -bu denetim doğrudan, yüz yüze toplumsal ilişkiler zemininde gelişmiş bir özdenetimdir- alt üst etmeyi, topluluğu bu denetimden "özgürleştirmeyi" ve bu topluluğun üyelerini devlet kapsamında hakları ve sorumlulukları olan vatandaşlara dönüştürmeyi hedefliyor. Bunlar topluluk alanının dışında gerçekleştirilmektedir. Burada karşımıza çift taraflı bir mücadele çıkıyor: İlki topluluğu ve farkı (topluluk olarak) savunmaktadır, diğeri ise kapitalizmi ve homojenliği (devlet ve piyasa "dahilinde" eşitlik) savunmaktadır. Bu mücadelede devlet iki şekilde merkezi bir rol oynamaktadır: İlk olarak topluluğun sosyal ilişkilerini silahsızlandırmaya, bozmaya ve dağıtmaya çalışmaktadır. Bu zaman zaman baskı biçimini alsa da, genel olarak bireylerin gönüllü olarak buna teslim olmasını sağlama (Marx'ın söz ettiği ekonomik güçlerin sersemletici baskısı) şeklinde gerçekleştirilmektedir.

Ve ikincisi, devlet kendisini toplum üstü ve özellikle de toplumsal hareketler üstü olarak dayatarak ve "emrederek yönetecek" ayrı bir bedenin ortaya çıkmasını sağlayarak topluluğun özdenetimini yıkmaktadır. İlki, devlet gibi, yani yasallaştırma ve bastırma şeklinde işlev görür, ikincisi ise daha üstü kapalı bir şekilde gerçekleştirilir, zaten "öteki" toplumda var olan devletçi öğeleri inşa etmeye çalışır. Yani liderleri etkisiz hale getirmek için silahsızlandırarak, gizli devleti veya bir potansiyel olarak devleti yayarak, toplumun denetim mekanizmalarını zayıflatır. Bölüm ikide, bu mekanizmalardan birisinin yerel konseyleriyle beraber (ortalama bin kişi ya da 200

ila 300 aile)¹ kent nüfusundan oldukça büyük temel bölgesel birimleri oluşturduğunu, bu birimlerin beş ila on bin insanın yaşadığı mahallelerin (bin ila iki bin aile) tamamını kapsadığını gördük. Bu durumda sayı kesinlikle önemlidir, çünkü devlet ancak doğrudan, yüz yüze uygulanabilen denetim biçimini zayıflatmaya çalışmaktadır.

Düşük yoğunluklu nüfus ile devletsiz toplumlar arasındaki ilişkiyi göz önünde bulundurduğumuzda, Clastres bizi bir topluluk belirli bir boyuta ulaştığında, grubun bir parçasının başka bir topluluk oluşturmak için ayrıldığı konusunda bilgilendiriyor.² Bu, devlet olmaksızın mekânın devamlılığını sağlayan doğal bir topluluk öz-düzenlemesidir: Belirli bir sınır olmaksızın sayının artması topluluk denetimini azaltmanın bir yoludur. El Alto şehrindeki toplumsal hareket deneyimi dikkatli bir şekilde incelenmelidir, çünkü devlet olmadan çok sayıda insanın bir arada yaşayabileceğini göstermektedir: Bu, şimdiye kadar açık olmayan bir şeydi ve toplumsal özgürleşme bakış açısından temel bir engeldi. Başka bir şekilde söyleyecek olursak, devleti dağıtmanın bir yolu çok sayıda insanın olmadığı, ilişkilerin yüz yüze etkileşimlerle gerçekleştiği mekânlar yaratmaktır. Her bir mahalle kurulunda üye sayısının azalması belki de bu mantıkla ilişkilidir (son on beş yılda, sayı yüzde otuz azalmıştır), ancak bunu tamamen değerlendirmek için henüz çok erken.

Öncelikle, devletsiz bir toplum veya toplumsal alan olmadığını aklımızda tutmamız gerekiyor: Devlet dışı güçler dediğimizde, devleti dağıtma veya devletin görünür hale gelmesini önleme kapasitesinden söz ediyoruz. Ancak, bu devletin zaten olduğunu varsayar, yani devlet yoktan var olmaz. Clastres bu konuda oldukça açıktır:

1 Bir USAID projesidir.

2 Pierre Clastres, *Society Against the State* (Caracas: Monte Avila, 1978), 186.

İlkel toplumlarda ve hatta en küçük göçebe avcılar grubunda bile, devlet vardır. Vardır, ancak sürekli olarak engellenir, ortaya çıkması her daim engellenir. İlkel bir toplum, tüm gücünü liderinin en büyük lider olmasını önlemek için harcar (bu cinayete kadar varabilir). Tarih sınıflar mücadelesi tarihiyse (açıkça görüldüğü üzere, sınıfların olduğu toplumlarda), sınıfsız toplumların tarihi, potansiyel devlete karşı mücadelelerinin tarihidir, iktidar akışlarını kodlama çabalarının tarihidir.³

Açıkça görüldüğü gibi, devlet tüm toplumsal mekânlarda, tüm ilişkilerde iktidar olarak veya en azından bir olasılık olarak mevcuttur ve üstelik "her zaman var olmuştur."⁴ Kırsal Aymara topluluklarında ve özellikle topluluk dışının çok daha belirgin olduğu El Alto banliyölerinde bile devlet vardır. Ayrıca, devletsizlikten devlete doğru bir evrimden de söz edilemez, çünkü devlet "bütün ve tek parça"⁵ halinde ortaya çıkar; bu nedenle, devlet iktidarını destekleyen banliyölerin kalbindeki ilişkileri tanımlamamız gerekiyor. Bu Marksizm'in sunduğu görüşün tam tersidir: İlkel toplumun devletli topluma doğru gelişimini sağlayan şey sınıfların olması değildir, devletin varlığı sınıfların ortaya çıkmasına neden olur, çünkü devlet zenginliğin sömürüldüğü mekanizmanın ta kendisidir. Clastres'in, ilkel bir topluma sıkı bir şekilde saplanmış devletin "zorunlu olarak dışarıdan geleceğini"⁶ söylerken kastettiği şey budur.

Öyleyse, El Alto toplumsal hareketinde devlet nasıl kurulmuştur? El Alto'da devlet iktidarının oluşumunu destekleyen koşullar nelerdir? Bu ayrışma nasıl bir şekil almıştır? Biz bu konuda en az iki dinamiğin rol oynadığını düşünüyoruz: Bu dinamiklerden ilki, her bir mahalle konseyinin içindedir ve ikinci dinamik bir bütün olarak hareketle ilgilidir. Devlet her bir

3 Gilles Deleuze, *La isla desierta* (Valencia: Pre-Textos, 2005), 292.

4 Gilles Deleuze ve Félix Guattari tarafından *El Anti Edipo*'da ileri sürülmüştür (Buenos Aires: Paidós, 1985).

5 Gilles Deleuze, *La isla desierta*, a.g.e., 292.

6 A.g.e.

mahalle konseyinde etkili olarak mevcuttur, her pratik yapılandırılmış bir şekilde örgütlenir, ancak mahalle sakinleri aynı zamanda buna işaret etmek için de bir takım mekanizmalar geliştirir. Pek çok durumda kısa bir süreliğine başarısız olurlar; zaman zaman kısmi başarılar elde ederler ama bu başarıları, hedefleri akıllarının bir köşesinde, açık bir mücadele ortaya koyarak elde etmezler, daha üstü kapalı ve bu nedenle daha etkili mekanizmalarla bu başarıları elde ederler. Yerlilerin sömürgeci ülkeleri büyük bir çaresizliğe düşüren yaklaşık 500 yıldan beri kendilerini eğittikleri pratikler, yani kamufle edilmiş kaçma, kayıtsızlık, ilgisizlik ve direnç, bu mekanizmaları kuran öğelerdir. Özellikle de 2000 yılından sonra, toplumsal hareketler dâhilindeki devletçi baskıları etkisiz hale getirmek için isyankar taşkınlıkların hakim yöntem haline geldiğini görüyoruz. Her durumda, devletin hareket içinde nasıl büyüdüğünü daha ayrıntılı bir şekilde incelemek gerekir.

Kurumlar Olarak Mahalle Konseyleri

Toplumsal hareketlerin kurumsallaşması, liderlerin -veya liderlerin bedenlerinin- bir bütün olarak hareketten ayrışmasıyla devlet iktidarını kurmanın yollarından birisidir. Bu liderlik bedenlerinin kurulması, liderler ve yönetilenler arasındaki ayrımı güçlendirerek "itaat ederek yöneten" değil "komut vererek yöneten" liderlerin oluşmasına neden olur. Yani, toplumsal hareketlerin kurumsallaşması, ayrışma ortaya çıkaran çok önemli bir adımdır. Bu, sürecin üstten nasıl görüldüğüdür. Alttan bakıldığında ise, hareketleri kurumsallaştırma gereksinimi, güçsüzlük gözlemlendiğinde veya harekete geçme gücü zayıfladığında ortaya çıkar; bu, tasfiyeyle veya mücadeleden geri çekilmelerle yakından ilişkilidir. Böyle zamanlarda, halk yerel konseylerin yönetimini yönetici kurula bırakır. Emin olmak için, yerel komite liderleri aylık veya haftalık kurullar çerçevesinde kontrol edebilir ve aslında kontrol etmektedir. Ancak,

genellikle bu toplantılar aşırı resmidir ve mahalleler kontrol becerisini kaybeder. Bu başka bir şekilde de söylenebilir: Bağımsız hareket (sistemdeki işlevsel alandan bağımsız) kendi sınırlarına ulaşır ve bu nedenle bir hareket kurumu haline gelir.

Mahalle konseyleri banliyö topluluğuyla aynı şey değildir, mahalle konseyleri özellikle devlet olmak üzere bir tür kendini ötekilere temsil etme biçimidir. Bu aklımızda tutmamız gereken ilk ayrımdır, ayrıca konseylerin Ekim 2003'te bir isyana öncülük etmek için neden bu kadar baskın çıktığını da açıklamaktadır. Mahalle konseyleri, olmadığı takdirde yasal bir statü kazanamayan belirli dâhili örgüt standartları dayatan Halk Katılım Yasası (İspanyolca kısaltması, LPP'dir) uyarınca ayrı bir statüye tabidir. Belediye idari teşkilatı, belirli yasal gereklilikleri karşılayan kentleşmeleri tanır ve ayrıca FEJUVE de en sonunda belirli koşullar dayatır: yasal olarak kabul edilmiş bir belediye kararı ister ve bu oldukça önemlidir ve en az 200 aile veya 400 grup gerektirir.⁷ LPP, dahili örgütlenmede ve statülerde bazı değişiklikleri zorunlu hale getirmiştir, hatta bunlardan birisi konseylerde kadın liderlerin olması mecburiyetidir.⁸ FEJUVE'nin Esas Teşkilat Tüzüğü, mahalle örgütünün Halk Katılım Yasası, 23858 No'lu Üst Mevzuat Kararnamesi ve Belediyeler Yasası kapsamında işlev gördüğünü kabul etmiştir.⁹

Devlet yönetmeliğinin bir sonucu olarak, bölgesel yerli örgütlerinin tümü güçlü bir şekilde kurumsallaşmıştır. Örneğin, FEJUVE bir yürütme komitesine sahiptir, bu yürütme komitesi CONALJUVE (ulusal mahalle konseyleri teşkilatı) tarafından onaylanması gereken bir kongreyle iki yılda bir seçilen başkan ve başkan yardımcısı da olmak üzere yirmi dokuz bakanlıktan oluşan bir yönetme organıdır. Mahalle konseyleri ortalama

7 2003 tarihli FEJUVE El Alto Esas Teşkilat Tüzüğü, Madde 72, fıkra a) ve b).

8 Üst Karar No 24.447, 20 Aralık 1996, Madde 5: "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği - Ana Bölgesel Örgütler, direktiflerini şekillendirirken her iki cinsiyetten vatandaşların katılımını desteklemelidir."

9 FEJUVE, Esas Teşkilat Tüzüğü, 2003, 15.

on altı sekreterliğe sahip olma eğilimindedir; her bir konsey şehrin bölündüğü semtlerde bir temsilciye sahiptir ve semtler oransal kotalara göre Yürütmeye katılım hakkına sahiptir. Aylık veya haftalık kurullar tüm mahallelerin karar alma sürecine katılımı için fırsattır ya da en azından öyle olmalıdır. Tüm çalışma ve görevler Esas Teşkilat Tüzüğü ile düzenlenir.

Ayrıca yasama, Belediye Geliştirme Planına, Yıllık Çalışma Planına ve her ikisinin somut olarak uygulanmasına ve bütçelendirilmesine karar veren Yönetim Komitesinin oluşturulmasını sağlar.¹⁰ Yönetim komiteleri; yerel konseyler ve devlet ile özellikle de pek çok hizmeti sağlayan ve banliyöyü bir arada tutan belediye arasındaki ilişkilerde önemli bileşenlerdir. Yasa, yönetim komitesini "sivil toplum kuruluşu" olarak tanımlar ve hatta "yapısının ve işlevinin devlet organlarından bağımsız olduğunu, devlet organlarının yönetimine müdahale etmekten kaçınması gerektiğini" onaylar ve "Belediye Teşkilatı kaynaklarını kontrol etme ve denetleme"¹¹ gücüne sahip olduklarını kabul eder.

Herhangi bir hareketin kurumsallaşmasındaki merkezi öğelerden birisi resmi temsilcilerin tesis edilmesidir. Bu durumda, mahalle konseylerinin düzenlenmesine ek olarak yasama, mahalle konseyleri ve devlet arasındaki ilişkilerin temsilciler tarafından yürütülmesini şart koşar. FEJUVE yasalarında yerel konseylerin yapısı ve banliyö arasında bir ayrışma meydana geldiğini gösteren bir madde vardır: Her örgüt kongresi için, yerel konseyler dört delege atar, "iki delege liderlik tarafından atanır, iki delege ise tabandan kurul tarafından seçilir."¹² Taban, konsey liderliğiyle aynı temsile sahiptir. Konseyde kimin hizmet vereceğini kurul seçiyor olsa da, genel olarak belirli niteliklere sahip olan insanlar seçilir:

10 Üst Karar No 24.447, madde 14.

11 A.g.e., madde 15 ve 16.

12 2003 tarihli FEJUVE Esas Teşkilat Tüzüğü, madde 16, fıkra c), 23.

Bir konsey, bir başkana ve spor ve finans sekreterliğine sahiptir çünkü su, elektrik, kanalizasyon, kaldırım, gaz tesisatı, okul, spor alanı vs. hizmetlerini almak için evrak işleri yaparlar. Ayda bir kez bir araya gelirler ve bu konseyler kırsal topluluklarda olanlara benzerdir. *Liderler, ikna edici bir şekilde konuşan veya ağ oluşturma konusunda deneyimli kişiler olurlar.* Başlangıçta, bu pozisyonlarda La Paz'dan gelen kişiler bulunuyordu.¹³

Bu, herkesin mahalle konseyi liderliğine seçilemeyeceğini göstermektedir. Prensip olarak, görev devirdaimi ve *zorunluluk* bu ortamda toplulukta işlediği gibi işlemez. 1980'lerde, "kend-i tabanlarına göre mahalle konseylerinin kısmi tecridi" söz konusuydu, bunun nedeni büyük ölçüde liderlerin ekonomik ayrıcalığa, sosyal prestije ve siyasi güce sahip olmalarıydı.¹⁴ Mahalle liderleri ve siyasi partiler ve devlet arasındaki ilişkilerde adam kayırmanın olduğuna dair çok fazla vurgu vardır, mahalle liderlerinin seçilmesini bu işbirliği sağlıyordu.

Liderlerin seçiminde yerel konseyler ve FEJUVE tarafından dayatılan gereklilikler (örneğin, emlak spekülâtörü olmaması, yasayla bir bağlantısı olmaması veya fırıncı, tüccar, nakliyecisi veya siyasi parti lideri olmaması; lider olarak görevlerini bırakmak zorunda olmaması, vatan haini olmaması ya da diktatörlüklere katılmış olmaması) liderleri sınırlandırıyor muş ya da kontrol ediyormuş gibi görünmektedir.¹⁵ Ancak, bu koşullar listesi işe yaramamıştır, çünkü uygulanmaya başlandıktan 10 yıl sonra, yani 1990'larda, FEJUVE CONDEPA (Conciencia de Patria / Ulus Bilinci) belediye teşkilatına tamamen bağlı hale gelmiştir ve liderlerinden bazıları siyasi parti lideri ve hatta belediye memurudur, bu da teşkilatın kurallarına aykırıdır.

Her durumda, 1980'lerin sonlarında yerel konseylerin liderleri ve mahalle sakinleri arasında belirgin bir ayrışma mey-

13 Pablo Mamani Ramirez ile röportaj. Vurgu bana aittir.

14 Sandóval ve Sostres, *La ciudad prometida*, a.g.e., 81.

15 A.g.e., 82. 2003 yılında kabul edilen yasalarda, vatan hainliğine gönderme ve diktatörlükle işbirliği kaldırılmıştır.

dana gelmiştir. Mahalle sakinlerinden bazıları "konseylerin elitist bir bakış açısı" olduğunu ve "taban ve liderler arasında istikrarsız bir ilişki oluştuğunu, tabanın nadiren kendi örgütüyle tanımlandığını ve liderlerin nadiren kararları paylaştığını"¹⁶ vurgulamıştır. 1980'lerin ortalarında, FEJUVE ve taban arasındaki ayrım belirginleşmeye başlamıştır, çünkü FEJUVE teşkilat üzerinde kontrol sahibi olmak isteyen siyasi partiler arasında bir mücadele alanı haline gelmiştir ve yerel halkın isteklerini bir tarafa bırakmıştır. Mart 1985 tarihli bir FEJUVE bildirisi bu bölünmeyi açık bir şekilde ifade eder: "Mahalle liderleri, siyasi partilerin oy almak için El Alto sakinlerini gıda ürünleri, ilaçlar, ücretsiz klinikler vaat ederek 'açık bir savaşta' bölmesini engellemekten sorumludur."¹⁷

Bu eleştiriye rağmen, FEJUVA uygulamayı sorgulamamıştır, yalnızca seçim öncesi süreçte bu bildiriye yayınlayarak temsil ettiği "oportünizmi" sorgulamıştır. FEJUVE'ye göre "doğru ve ahlaki" olan, partilerin seçim döneminden sonraki çalışmaları nasıl yönettiğidir. Gönüllüleri bölme veya satın alma uygulamasının, sanki liderler kontrolleri dışında bir mücadelede yer alan pasif nesnelermiş gibi mahalle dışı bir güce atfedildiğine dikkat edin. Aslında, pek çoğu atandığı ilk andan itibaren oy için hediye verme kolonyal politikasına dahil olmuştur.

1990'ların sonuna doğru El Alto mahalle hareketinde otonomiye doğru giderek büyüyen bir eğilim ortaya çıkmaya başlamıştır, bunun nedeni kısmen de olsa 1982 sonrası ülkede yaşanan demokratikleşme isteği ve 1985 ve sonrasında şehre binlerce madencinin yerleştirilmesidir. 1983 yılında FEJUVE'nin İlk Olağanüstü Kongresinde "karar alma düzeyinin merkezsizleştirilmesine" doğru "yeni bir ekip çalışması tarzı" talep edilmiştir.¹⁸ Bazı analizler mahalle hareketindeki

16 A.g.e., 83.

17 FEJUVE Communiqué El Alto, 4 Mart 1985, Sandóval ve Sostres, *La ciudad prometida*, 93.

18 Sandóval ve Sostres, *La ciudad prometida*, 97.

harekete merkezi bir karakter veren ve yasaların "demokratik merkezîyetçilik" olarak tanımladığı sendika kültürünün etkisini vurgular. Ancak bu Bolivya halk hareketinin hegemonik devletçi kültüründen kaynaklanıyor da olabilir.

Altı bin madenci ailesinin El Alto'ya göçmesi, bu gidişatın değişmesinde elbette rol oynamıştır. Bu kesim, El Alto sakinlerinden farklı toplumsal özelliklere sahiptir: El Alto'ya yerleştirilen maden işçilerinin eğitim seviyesi hem erkekler hem de kadınlar ve çocuklar dikkate alındığında ülke ortalamasının altındadır. Buna maden sendikalarındaki mücadele ve örgütlenme deneyimini de eklemeliyiz; El Alto'ya yerleşen maden işçilerinin tahminen yarısından fazlası en az on beş yıl madenlerde çalışmıştır.¹⁹ Bu özellikler, kısmen farklı sosyo-politik kültürde bir araya gelir ve özellikle örgütsel beceri bilgisi devletten ve siyasi partilerden çok daha otonom bir şekilde gelişmiştir. Bu maden işçilerinin yerel konseylerin ve FEJUVE'nin seferber olmasında belirleyici rol oynadığı çok açıktır. Maden işçileri, örgütlenme becerilerinin bir hayli farkındadır ve bunu çok çeşitli durumlarda göstermişlerdir.²⁰ En azından bazı mahallelerdeki insanlar, maden işçilerinin "eylemlerine" saygı duymuş, büyük bir hayranlık beslemiş ve deneyimlerinden çok şey öğrenmiştir.²¹

Ne olursa olsun, Sandoval ve Sostres'in analizi, FEJUVE'nin demokratikleşmesinin "bir yandan banliyö sözcüsü ve diğer yandan şehirdeki devlet işlerinde bir ortak olma ve bu şekilde mahalle konseyleri ve devlet arasında bir aracı rolü oynama"²²

19 A.g.e., 175-177.

20 Bkz. Sandoval ve Sostres'e yerleştirilen madencilerin ifadesi, *La ciudad prometida*, 162 ve 163.

21 "Mahalleler eski maden işçilerinden çok şey öğrendi, çünkü nasıl sömürdüklerini paylaşmak için her türlü fırsata sahiplerdi. Bu savaşma ruhu yıllar sonra Üniversite'deki gösterilerin başlamasına yardımcı oldu." Marco Quispe, *De ch'usa marka a jach'a marka*, 99.

22 A.g.e., 97-98.

şeklindeki çifte rolün önüne geçme anlamında uygun olduğunu belirtmek gerekir. Aslında yerel konsey çalışmalarının en çok vurgulanan kısmı, "bölge planlarının ve programlarının (Beldiye Kalkınma Planı, Bölge Kalkınma Planı, Yıllık Çalışma Planı) hazırlanmasına katılma" ve "yerleşimcilerin Sürdürülebilir İnsani Gelişimini sağlamak için merkezi, bakanlığa bağlı ve yerel yönetimlerle ve diğer kurumlarla işbirliği yapma" şeklindedir.²³ Bu gibi görevler mahalle konseylerine ve FEJUVE'ye verilmiştir, çünkü mahallelerin gelişimi için gerekli olduğu düşünülmüştür, ancak -bunun aksine- tabanlarıyla yalnızca devlet kurumları ve siyasi partiler kadar iletişim halinde olan ve devlet kurumlarıyla ve siyasi partilerle akışkan ilişkiler kuran bir temsilciler bedeni ayrışmasını yoğunlaştırmaktan öte bir işe yaramamıştır. Yıllar geçtikçe, devlet ve siyasi partilerle ilişkiler yerlilerle olan ilişkilere kıyasla daha da güçlenme ve sabitlenme eğilimi göstermiştir ve bu gibi alanlara erişimi olmayan yerel halktan tamamen farklı alışkanlıklar ve yaşam tarzları benimsemelerine neden olmuştur.

El Alto'da, lider olma durumu neredeyse tamamen kuşku uyandırıcı bir durumdur. Aslında, yozlaşmayla ve politik manevralarla (özellikle de seçim adayları arasında) ilgili şikâyetler bir hayli yaygındır, ancak bu şikâyetler her zaman uygun şekilde ortaya konmaz. İfadelere bakılırsa, bazı savlar FEJUVE'de veya oy pusulalarında bulunan yerlerde güç elde etmek için yapılan savaşın bir parçası olabilir. Durum ne olursa olsun, -popüler medya tarafından da kanıtlandığı gibi- liderleri ifşa edebilme, yerlilerin liderlerini kontrol edebilme becerisinin olduğunu göstermektedir, bu konuyu aşağıda daha ayrıntılı bir şekilde tartışacağız.

23 2003 tarihli FEJUVE Esas Teşkilat Yasası, 2003, Madde 71, fıkra a) ve madde 6, fıkra f).

1990'lar, ilk kez 1987 seçimlerinde belediye otonomisini savunan CONDEPA'nın El Alto belediye başkanlığını kazanmasıyla elde edilen zafer sonucu çok önemli bir politik dönüşüme tanık oldu. CONDEPA egemenliğindeki bu on yılı ayrıntılı bir şekilde incelemek gerekir, çünkü çöküşü 2000 yılından sonra başlayan mücadeleler döngüsüyle aynı zamana denk gelir. CONDEPA, Aymara'nın politik, toplumsal ve kültürel egemenliğinin simgesiydi.²⁴ 1989 yılının ulusal ve yerel seçimlerinde CONDEPA'nın kitlesel olarak oy alması (El Alto'da oyların yüzde 65'ini aldı ve on yıl boyunca bu yüzde sabit kaldı), geleneksel siyasi partileri bir tarafa itti ve oyların yüzde onuyla baş başa bıraktı. Bu topluluk kararı olarak ele alınmalıdır, çünkü pek çok yazarın da üzerinde durduğu gibi, bu kopuşun boyutu ve kuvveti, El Alto'da toplumsal ilişkilerin hala var olduğunu, And Medeniyetinin karşılıklılık ve paylaşma mantığına göre işlediğini gösterdi.²⁵ Quisbert bunu şöyle ifade ediyor: "El Alto sakinleri arasında güçlü bir kültürel kimliğin oluşturulması, kolektif oy verme yoluyla ifade edildi" ve kendisini And Medeniyeti kültürüne değer verenler arasında bir tür "ideolojik sadâkat" olarak ortaya koydu.²⁶

CONDEPA, 1988 yılında popüler bir yayıncının kanalını kapatan ve şarkıcı Carlos Palenque'yi yasaklayan Milliyetçi Devrimci Hareket (MNR - Movimiento Nacionalista Revolucionario) hükümeti liderliğindeki yönetici sınıfın saldırgan tutumları sonucu kuruldu. Özellikle Aymara'lar olmak üzere El Alto'da ve La Paz'da çeşitli halk kesimleri Metropolitana Radyosunun ve Kanal 4'ün yeniden açılması için seferber oldular,

24 Bu konuya ilişkin oldukça kapsamlı bir bibliyografya mevcuttur. Biz Marcos Quisbert Quispe'nin (2003), Rafael Archondo'nun (1991) ve Joaqua Saravia ve Godofredo Sandóval'ın (1991) çalışmalarını vurguladık.

25 Bkz. Rafael Archondo (daha önce alıntılandı) ve Joaqua Saravia ve Godofredo Sandóval, *Jach'a Uru: la esperanza de un pueblo. Carlos Palenque RTP y los sectores populares urbanos en La Paz* (La Paz: CEP-ILDIS, 1991).

26 Marco Quisbert, *FEJUVE El Alto 1990-1998* (La Paz: Aruwiwiri, 2003), 66.

bu Halkın Radyo Televizyonu'nun (İspanyolca kısaltması, RTP) kurulmasıyla sonuçlandı. Yaklaşık 20 yıl boyunca, Palenque kişisel ilişkilere ve aile ilişkilerine dayanan geniş bir ağ ördü ve bu ağ daha sonra CONDEPA'nın kurulmasıyla hareketlendi, CONDEPA "resmi kültürü tekeli altına almış Creole eliti tarafından yok sayılan ve görmezden gelinen toplumsal kesimleri kapsayan ve ülkenin ekonomik, toplumsal, politik ve kültürel yaşamından dışlananlar adına hakim düzenin adaletsizliklerini ifşa eden"²⁷ bir örgüttür.

CONDEPA, göçmenlerden, yoksullaştırılmış öğretmenlerden, ev kadınlarından, esnaflardan, tüccarlardan, ev hizmetlilerinden, işsizlerden ve işçilerden oluşan ve karşılıklı iletişimi ve And Medeniyeti kültürünün yaşamasını talep eden bir toplumsal tabana sahipti. Archondo'ya göre, Halkın Radyo ve Televizyon Sistemi (RTP) üç özelliğe dayanmaktaydı: dayanışma, göçmenler için eşitlik ve özellikle de MNR olmak üzere politik sınıfın güçlü bir şekilde eleştirilmesi. Ezilenlerin kültürünün ifade edilmesinin kolonyal politik sisteme karşı koymayı gerektirdiği düşünüldüğünde, bu oldukça önemli bir adımdır.

CONDEPA, adam kayırma ve ideolojisizleştirme bakış açılarından analiz edilmiş olsa da (samimi kişisel bağlara öncelik tanıma ve bu bağları pratik sorunları çözme aracı olarak politik dayanışmaya dönüştürme), diğer temel hususlar da göz önünde bulundurulmalıdır. Geleneksel siyasi partilerin gözden düşmesi sürecinin bir parçası olarak ortaya çıkmıştır ve yok olmalarını hızlandırmıştır. Siyasi yelpazede tabandan kişiler maskesiz, oldukları haliyle ortaya çıkmaya başlamışlardır, bu "*pollera* kadınlarına"²⁸ (meclis listelerinden sorumlu "Comadre Remedios" gibi) ve Aymara sembollerine benzerdir: Tek kelimeyle, And Medeniyeti dünya görüşü politikaya giriş yapmıştır. Car-

²⁷ Ag.e., 53.

²⁸ İngilizce çevirmenin notu: *Pollera* Aymara kadınları tarafından giyilen geleneksel bir giysidir.

los Palenque'nun rolü de dikkate alındığında, kimse bunu Rafael Archondo kadar güzel özetleyemez:

Bunları başarılı bir şekilde bir araya getirmek için, topluluk ruhunun en uzak noktalarına dokundu, dayanışma normları belirledi, evsizler arasında diyalog ve tartışma ortamı yarattı ve mikrofondan tesellisini ve umudunu paylaştı; Tupac Katari gibi yeni And Medeniyeti kuşatmasını somutlaştırdı, ancak bu kez bunu kerpiç ve tuğla duvarlarla, kalamın çatılarla, tentelerle ve hatta mavi, naylon TV antenleriyle yaptı. Bu şekilde, etkisini gösteren mucize, metropolitan *ayllu*'nun dirilişini mümkün kılarak kolektif ıstırapı ortadan kaldırdı. Topluluk, kent yurtsuzluğunu alt üst etti, yeniden nefes almaya başladı, ancak bu sefer merkezi, otoriter ve dikey metropol sınırları olmaksızın bunu başardı.²⁹

Ne olursa olsun, RTP'nin kapatılmasına karşı bir halk tepkisi olarak ortaya çıkan CONDEPA'nın kurulmasını sağlayan seferberlik bir halk başarısıdır, -en azından, entelektüellerin ve profesyonellerin sahneye çıktığı 1989 seçimine kadar- yukarıdan dayatılmamış, tabandan doğmuş ve hayata geçirilmiştir. Bu hareket, kentli Aymara'nın ortaya çıkmasının ve yavaşça özneye dönüşmesinin bir simgesidir. Kadınların durumu buna bir örnek olarak verilebilir: Remedios Loza yirmi dört yaşındaydı ve 1974'te televizyonda bir şov programı gerçekleştiren ilk *pollera* kadınıydı". Yirmi yaşında bir radyo programında çalışmaya başlamıştı, o zamanlar çok az Aymara bunun mümkün olabileceğini düşünüyordu.³⁰ Bu Aymara kadınlarının kentte doğmuş, iyi eğitim almış, ancak yerli kimliğinden herhangi bir şekilde vazgeçmemiş genç kuşağıdır. Bu arada, daha sonrasında Boliviya tarihinin ilk *pollera* delegesi olacak olan *comadre* Remedios'un bir televizyon programına çıkmasının yalnızca

29 Rafael Archondo, *Compadres al micrófono*, a.g.e.

30 "O zamanlar, bazı izleyicilerin Remedios Loza gibi geleneksel olarak giyinmiş bir kadının bir radyo mikrofonu kullanmasına şüpheyle baktıkları söylenmiştir." Rafael Archondo, *Compadres al micrófono*, a.g.e., 153.

bir grup (erkek) Aymara entelektüelinin *Tiwanaku Manifesto-sunu* (1973) yayınlamasından sadece birkaç ay sonra gerçekleştiğini ayrıca belirtmekte yarar var. Radyo mikrofonunu ilk kez Fausto Reinaga'nın *Yerli Devrimi* ve *Bolivya Yerli Partisi Manifestosunun* yayınlandığı yıl (1970) eline aldı. On yıl sonra, RTP'nin yeniden açılması için başlayan hareketin bir parçası olarak Marcela Machaca da dahil olmak üzere onlarca Aymara kadını lider olarak etkin hale geldi.³¹

Ancak bundan daha önemli bir şey daha var. Solda, halk örgütlerinde ve sendikalarda yaşanan krizin tam ortasında, Aymara seferberliği o zamanların egemen toplumsal protesto biçimlerini değiştirdi. Bu değişiklikler, Carlos Palenque 1979 yılında ilk kez hapse atıldığında zaten görünür hale gelmişti. Kadınlar inisiyatifi aldı ve güçlü bir diktatörlüğün tam ortasında onu polis nezaretinden kurtardı.³² El Alto'da ve La Paz yokuşlarında mahalle liderlerinin tabandan seçilmesi için kitlesel bir eylem gerçekleştirildiğinde, daha sonra 2003 yılında-ki isyana dönüşecek toplumsal eylem biçimlerini öngören bir dönüşüm meydana geldi. 1988 yılının Haziran ayında RTP kapatıldığında, San Francisco Meydanına büyük bir yürüyüş gerçekleştirildi. "Gayri resmi" işçilerden ve yerli mahalle liderlerinden oluşan "savunma komitesi" seferberliğe öncülük etti:

Genellikle COB veya siyasi partiler tarafından örgütlenen genel yürüyüş rotası savunma komitesi tarafından değiştirildi. Bir gelenek olarak, şehrin merkezinde bulunan ana yolda çaprazlama yürümek yerine, çokluk merkezi istasyondan ayrılıp Buenos Aires Meydanına vardı, Tumusla'yı kapattı ve ardından şehrin merkezi olan San Francisco Meydanına varıncaya kadar Juarez Eguino meydanına kadar ilerledi... Bu şekilde, başlangıçta küçük olan topluluk, pazar tezgâhlarından ve kentli Aymara'lar tarafından kullanılan şehrin en yoğun bölgelerinden geçtikçe kartopu gibi büyüdü ve La Paz şehir meydanını tamamen işgal etti. Chuquiagu'lu karanlık fatih Carlos

31 A.g.e., 186.

32 A.g.e., 157.

Palenque tarafından yönlendirilen yürüyüş, ana ticaret bölgelerinden geçti ve otoritelerin gözünün önünde durdurulamaz bir sel gibi aktı.³³

Halkın büyük bir çoğunluğunun toplumsal mücadeleye katıldığı güçlü anlarda şu olgu gerçekleşiyor gibidir: o ana kadar hâkim olan eylem biçimlerini değiştirmektedirler. Örneğin 1952 devrimi zamanlarında maden işçileri tarafından kurum-sallaştırılan ve ana caddede (Prado) yapılan büyük gösteriler şeklindeki eylem biçimi, 1988 yılında kentli Aymara sahneye çıktığında değişmiştir. On beş yıl sonra, Ekim 2003'te, Gonzalo Sánchez de Lozada'yı deviren seferberlik de bir takım farklılıklarına rağmen benzer özellikler taşımaktadır.³⁴

Makro düzeyde meydana gelen değişiklik, aynı zamanda yerel düzeyde de eşit miktarda derin değişiklikler gerçekleştirdi. 7 Kasım 1988'de RTP ikinci kez kapatıldığında, İçişleri Bakanlığından bir grup temsilci Pampahasi'deki Metropol radyo antenini devre dışı bıraktı. Bunun üzerine insanlar derhal tepkilerini ortaya koydular: "Halk hemen sopalarla ve taşlarla görevlileri Chicani'den kovdu" ve görevliler linçten zar zor kaçabildiler. Ardından, halk "benzer başka saldırıları önlemek amacıyla, bu alana çıkan erişim yollarını kapatmaya karar verdi". Nöbet tuttular, sokaklarda uyudular ve "ev kadınları tarafından oluşturulan yuvarlak mutfaklarda pişirilen çorbaları içtiler."³⁵

Eski toplumsal eylem modeli, iş yerindeki bir grevle başladı, ardından genel bir greve ve gösterilere dönüşürdü. Yeni eylem modelinde, seferberlik gündelik yaşam alanlarında (pazar-

33 A.g.e., 187. Vurgu bana aittir.

34 Ekim 2003'teki büyük gösterinin bir betimlemesi şu şekildedir: "La Paz'ın batı tarafı bir saat boyunca karınca yuvası gibiydi: Tüm sokaklar, caddeler ve yol tepelerden gelen binlerce insanla doluydu. Her yere konuşulmuş ve gruplar kenetlenmiş kitleler halinde dik yolları yürüyordu." Luis Gómez, *El Alto de pie*, 141.

35 Rafael Archondo, *Compadres to the microphone*, a.g.e. 208.

lar, mahalleler) başlıyor, sonra toplumsal ağların sayısı giderek artıyor ve harekete dönüşüyor, başka bir şekilde ifade edecek olursak, hareket halindeki toplumlar hareketi kendi içlerinden başlatıyor. İki yüz yıl önce, kolonyalizm etkisi altında ortaya çıktığı gibi, kuşatma eylem biçimine göz kırpmak yerine çatlaklar ortaya çıkıncaya ve daha sonra kısmen de olsa sistemi parçalayıncaya kadar kendi içinde delikler açıyor.

Konudan bu kadar fazla sapmamızın nedeni, CONDEPA'nın ortaya çıkışına ve El Alto'da elde ettiği baskın zafere dair kapsamlı bir perspektif sunma çabasıydı. CONDEPA tarafından atanan FEJUVE liderleri ve COR ve ellerindeki belediye başkanlığı, 1952 devriminin başlangıcında MNR tarafından oluşturulan benzer yapılarıdaki atamalardan oldukça farklıydı. Ancak burada ortak bir nokta var, her ikisi de yeni toplumsal öznelerin ortaya çıktığı anda gerçekleştiler ve bunları denetlemenin bir biçimi haline geldiler, hiç de küçük sayılamayacak fark ise şudur: CONDEPA'nın seçilmesi, 1952'den sonra gerçekleştiği gibi Batı kültürünün egemenliğinde değil, And Medeniyeti dünya görüşü değerlerinin denetiminde oldu. Ayrıca ve çok temel olarak, bu, devletin çöktüğü bir dönemde, kolonyal elitlerin yalnızca gerilemediği, aynı zamanda kurdukları devletin de meşruluğunu kaybettiği, yönetme ve tabi kılma becerisini yitirdiği bir dönemde gerçekleşti.

Elitler için açıkça istenmeyen, ezilenlerin ise lehine olan bu yeni senaryoda 1990'lar, kentli Aymara tarafından başlatılan isyan için bir çeşit parantezdir ve ayrıca içsel gelişim için oldukça yoğun bir dönemdir, çünkü protesto biçimlerindeki değişiklikler açığa çıkmıştır. Bu süreçte kasabaların veya köylerin üye sayısı üçte bir oranında azalmıştır, daha önce de gördüğümüz gibi böylece topluluklarının gücü artmıştır. Bu çizgi-den devam edecek olursak, en önemli isyanlarla sonuçlanan bu on yılda neler olduğunu daha açık bir şekilde ortaya koymamız gerekiyor.

Bir taraftan, CONDEPA bir düzen partisi haline geldi. Eski diktatör Hugo Banzer ve ADN (Milliyetçi Demokratik Birlik) ile ittifak yaptı ve sistem içinde politik bir güç olarak kabul edildi. Aymara halkı ve liderleri arasındaki kültürel kimliğe dayanarak dikey bağılıklar kurmak için, El Alto'daki belediye başkanlığını kullanarak patronaj ağları ve dostluklar kurdu. CONDEPA'nın ortaya çıkması ve aynı zamanda tüm ülkede seçimlerin aslında ne olduğunun kavranması, öncesinde yerinden edilen kesimlerin yerel güç olduğunu varsaymasının bir sonucu olarak iktidarın yeniden tahsis edilmesini ve yayılmasını sağladı.³⁶ Toplumsal hareket bakış açısından bakıldığında, El Alto'daki yeni devletçi yapılanma tabiiyete ve liderlerin ortaya çıkmasına neden oldu. Quisbert bu süreci "Aracı yapılar olarak işlev gören siyasi partiler, adam kayırma olasılığını içeren uygulamalar tesis ederek yerel örgütlenmeleri etkiledi, bu yeni bir etki ve suistimal alanını temsil etmekteydi," şeklinde açıklar.³⁷

Bu on yılın genel durumu çift yönlüdür: Hareketlerin kurumlar haline gelmesi (veya ek ödemelerle lider olanlar ve müşteri olarak edinilen imtiyazlarla taban örgütlenmeleri) ve buna paralel olarak kendi örgütlerini ve liderlerini kontrol etmek için mahallelerin aldığı önlemler. Arka planda, atama yoluyla kontrol etme geçicidir ve yetersizdir, çünkü şehirdeki örgütlerin tümüne erişmesi imkânsızdır, karşılanmayan gereksinimleri sağlamak için yeterli miktarda kaynak yoktur. Sendikalar, otonom baskı uygulama becerisini yitirmiştir ve FEJUVE "organik sivil bir yapı olarak çalışma becerisini" kaybetmiştir.³⁸

Hareketi kendisine tabi kılmak için siyasi partiler arasındaki rekabet, hareketin bölünmesine neden olmuştur. 1994 yılında, Perakendeci Tüccarlar Federasyonu iki lidere sahipti: birisi CONDEPA ile ve diğeri UCS (Unidad Civica Solidaridad

36 Marco Quisbert, *FEJUVE El Alto 1990-1998*, 69.

37 A.g.e.

38 A.g.e.

- Sivil Birlik Dayanışması) ile tanımlanıyordu. 1992 yılında FEJUVE, UCS ve Yurtseverlik Anlaşması (ADN-MIR) baskısına dayanamayıp bölündü. 1998'de bir kez daha bölündü, bu kez CONDEPA ve CONDEPA'yı indirmek isteyen siyasi partiler arasındaki rekabet nedeniyle iki federasyon kurdu. Bu bölünme 1999 yılının Haziran ayının ortasına kadar devam etti.³⁹ Ancak, bu sadece kurumlar bazında neler olup bittiğidir, sorunlar seçim dönemlerinde daha da yoğunlaştı. Aslında, bu on yılın tamamı, taban örgütlenmesi toplulukları üzerinde kontrol sağlamak amacıyla yerel konseylerin ve sendikaların liderlik için verdiği mücadele ve toplulukların kendi kontrollerini muhafaza etmek için verdiği mücadele olmak üzere yoğun bir mücadelenin genel bir görünümünü sunuyor.

Ayrıca, bazı karşı-eğilimleri de vurgulamamız gerekir. Bunlardan birisi ve en temel olanı, "meşru" bir özelliğe sahiptir ve örgütlerin tüzüklerine liderlerin belediye başkanı veya siyasi partiler için aday olamayacağını eklemesi için çabalamıştır. Genel olarak, bu önlemler işe yaramaz ve topluluk kontrolü nasıl engelleniyorsa, aynı şekilde engellenir. Başka zamanlarda hareket, adayların kendi liderlik pozisyonlarını duyurmaları için özel çağrılar yaptı. Bu hemen hemen tüm seçim kampanyalarında gerçekleşti ve elde edilen sonuçların ötesinde, pek çok durumda belirsiz ve etkisiz olsa da taban tarafından uygulanan bir çeşit kontrol olduğunu gösterdi. Bazen, özellikle de taban örgütlenmesi hareketlerinin aşırı zayıfladığı anlarda kontrol biçimleri oldukça dolaylı olur. 1992'de FEJUVE bölündüğünde, bazı mahallelerdeki tabanlar da bölündü, bu "üstte" olup bitenin bir yansıması değildir, bir strateji olarak gerçekleşmiştir. Villa Pacajeste, bu süreci "Her iki tarafın toplantılarına katılabilmek için, bu bölgedeki liderler gibi biz de bölündük, böylece FEJUVE'de önemli bir rol oynayabildik ve tutarsız eğilimlerin hiçbirini desteklemedik,"⁴⁰ şeklinde açıklar.

39 A.g.e., 81-100.

40 A.g.e., 84.

Tabanın bu sorunu kolektif olarak çözdüğü bir başka örnek daha vardır. 1992 yılında, El Alto Meclisi kuruldu. Gayri resmi bir biçimde kurulan bu meclis (insanlar ne zaman ve nasıl kurulduğunu bile hatırlamıyor), yasal bir zemine sahip değildi ama mahalle örgütleri ve işçi sendikaları mecliste kendilerini ifade edebilecek bir alan buldular ve şehirdeki çeşitli sorunların tümü burada ele alındı. 6 Mart 1997'deki belediye görevlileri ve tüm toplumsal kesimler tarafından desteklenen ve şehir için daha fazla kaynak, bir hastane, havaalanı taşıma servisi (bunlar pek çok talep arasından en çok öne çıkanlardı) talep etmek için, grev gibi çok önemli eylemler gerçekleştirildi. Muhtelif aktörlerin çeşitliliğini açıkça gösterdi ve bazen de "Belediye Sarayında hüküm süren adam kayırmanın neden olduğu toplumsal talep ayrışmasının üstesinden gelmeye çalıştı" ve hem seçme yöntemiyle hem de CONDEPA'nın topluluğa itaat etmeyen topluluk liderlerinin zulmüyle savaşmak için bir kuvvet haline geldi. Sonuç olarak, El Alto Meclisi, mahalle ve bu yıllarda CONDEPA'nın kontrol edilemeyen avantajlarıyla mücadele etmek için halk adına eyleme geçen -her ne kadar bazı aktivistler yalnızca CONDEPA'nın adam kayırmacılığıyla mücadele ediyor olsa da- mahalle ve sendika liderleri için bir kaynaktı. Meclis, 2003 yılındaki çatışmalar sırasında çalışmalarını durdurdu. Ya da başka şekilde belirtecek olursak, toplumsal mücadelelerin artışı El Alto Meclisi gibi mekanizmalara artık gerek olmadığını ve bu tür oluşumların aşıldığını gösterdi.⁴¹

Son olarak, genel izlenim, bu dönemde yaşayan kuşağın dönüşümünün patronaj sistemine karşı giderek artan memnuniyetsizlikle birleşmesi (ve toplumsal hareketlerin su ve gaz talepleriyle daha da genişlemesi), üye seçme mekanizmalarının bir kenara itilmesi ve ortadan kaldırılması oldu. Bu süreçte, banliyö topluluklarının birleşmesi ve giderek daha fazla -hatta su yönetimi ve hidrokarbonların kamusallaştırılması ile ilgili

41 A.g.e., 72-73.

tartışmalarda inisiyatif alma noktasına kadar- politikleşmesi, 1999 yılında gerçekleştirilen FEJUVE toplantısıyla birleşti ve böylece çok önemli bir dönüm noktasına gelindi.

Öte yandan, CONDEPA yok oldu. Carlos Palenque 1997'de öldü ve 2002 seçimlerinde toplumsal tabanı kayboldu. Sonuç olarak, "müşterilerinin" sadakati ortadan kalktı, CONDEPA kıdemli liderleri olmadığında ağırları bir arada tutamayacağından, herhangi bir dikey referans noktası kalmadı. Ayrıca, bununla yakından ilişkili olarak tepelerde bir çatlak meydana geldi.

Ancak, belki de bu durumda asıl önemli olan, taban örgütlenmelerinde neler olup bittiğidir. Röportaj yaptığım bazı kişilere göre, El Alto 1990'ların başında patlayacaktı, bunun için ilgili koşullar yeterince olgunlaşmıştı, ancak CONDEPA'nın bunu önlemek için harcadığı çabalar başarılı oldu. Aslına bakılırsa, "şehir on yıldır hareketsiz halde tutuluyordu, sıkı bir şekilde kontrol ediliyor ve susturuluyordu, bu baskı Pepelucho (Belediye Başkanı José Luis Paredes, MIR) dönemine kadar gider. Sonuç olarak devam ettirilemedi ve püskürtülmesi gerekti. "El Alto, Maya ve Paya vergileri nedeniyle 2003'te patlamaya başladı."⁴² Julio Mamani Conde'ye göre, 1990'dan itibaren şehrin aşırı derecede büyümesi aşağıdan baskıyı arttırdı ve buna paralel olarak "CONDEPA deneyimi bir ders alma haline geldi. Meclis, liderlerin görevlerini yerine getirirken Belediye Başkanlığıyla hiçbir alakaları olmadığını kanıtlamalarını mecbur kıldı, bu gelecekte tekrar olmamasını sağlamak içindi."

Ancak 2000 yılındaki dönüşün en önemli özelliği, yeni bir genç kuşağın ortaya çıkmasıydı. 1990'ların sonunda "UPEA (El Alto Devlet Üniversitesi) kuşağının" sahneye çıktığına ve 2003'teki baskı ve toplumsal seferberlik tarafından oluşturulduğuna dair yaygın bir görüş vardır:

42 Julio Mamani Conde ile röportaj.

UPEA hareketi olmasaydı, tüm hareketler bölünürdü. Anne-babalarımızın zamanından beri insanlar bir üniversite istiyor. Çocuklarının kendileri gibi eğitimi reddetmemesi gerektiğini düşünüyorlar. 1989 ve sonrasında, El Alto Üniversitesi talebi giderek güçlendi ve bina malzemelerini toplamaya başladık. Talep ettiğimiz ilk müzakere noktası, süreci görmek için La Paz'daki UMSA⁴³ idi, ancak El Alto'nun ikinci sınıf olduğunu düşünüyorlardı. En sonunda biri mekanik olmak üzere bizi yalnızca iki teknik derse mecbur kıldılar. Bu tam bir hayal kırıklığıydı, çünkü insanlar mekanikten daha fazlasını öğrenmek istiyordu, bu iki ders yeterli olmamıştı. UMSA, El Alto Üniversitesi kurmak için hiç çaba harcamadı.

Palenque 1997'de öldü ve aşağı yukarı bu zamanlarda üniversite için mücadele etmek isteyen genç insanlar ortaya çıktı. Bu, aşağıdan bir baskıydı. Örgütler kurdular. Bu örgütlerin liderleri oldukça şüpheliydi, çünkü siyasi partiler onlara 1998'den beri müdahale ediyordu, hareket kongreleri çevresinde dolaşan meclis vekilleri gibi oldukça rezil durumlar gerçekleşiyordu. En büyük FEJUVE kongresi 1999 yılında gerçekleştirildi. Dört konferansa katıldım, 1999'daki bir hayli önemliydi, yaklaşık 1.200 kişi bir araya gelmişti. Bu kongreden önce, katılım sayısı normaldi, ama bu kongrede lider atanacağı için bu kalabalık toplanmıştı. Burada belgeler tartışılmadı ve ilk komisyonlar burada görevini yerine getirdi. Bu kongre bir dönüm noktasıydı; aşağıdan uygulanan güçlü bir baskı söz konusuydu. CONDEPA'nın on yılı, hiçbir çalışmanın yapılmadığı kayıp on yıldır. CONDEPA Yerlilerin öz saygılarının artmasına yardımcı oldu, artık Yerli halk öncesinde olduğu gibi kendinden utanmıyordu, fakat aynı zamanda örgütlerini güçlendirmeleri için toplumsal tabandan giderek artan bir baskıyla da karşı karşıya kaldı. 2000-2001'de, Cori'deki hareketi örgütlemeye başladılar.⁴⁴

Bu "alttan" baskı aynı zamanda kuşak değişimiyle de ilgilidir. Genç insanlar, çoğunlukla rahipler tarafından çalıştırılan gençlik merkezlerine kapatılmıştı. Ancak, 90'larda iletişim araçlarıyla, radyoyla, popüler gazeteciler merkeziyle ve müzikle etkinliklerini yaygınlaştırmaya başladılar. Meydanlar gençler için toplanma alanı haline geldi ve tartışma ve öğren-

43 İngilizce çevirmenin notu: Universidad Mayor de San Andrés of La Paz.

44 Marco Quispe ile röportaj. Vurgu bana aittir.

me mekânı oldu. "Baskı, mahallelerde açılmaya başlayan kültür merkezlerinden geldi: Mahalle tarafından kabul edildi ve artık onun bir parçası."⁴⁵ 1999'a kadar, liderlerin büyük bir çoğunluğu ellili yaşlarındaydı ve hatta daha yaşlıydı, pek çoğu yerel konseylerde çalışmaya başladığı zaman zaten emekliydi, ancak bundan sonra öğrenciler ve öğretmenler yerel konseylere katılmaya başladı. Marco Quispe'ye göre, burada bir kuşak değişiminden ziyade, "UPEA gençliği ve daha dağınık, ancak bir o kadar da etkili olan gençlik ve yetişkinler arasında bir karşılaşma söz konusudur".

Yeni yüzyıla girerken, mahalle konseyleri sınırını geçmek için banliyö topluluklarına bir sahne kuruldu. Eski adam kayırma sisteminin ortadan kalktığına inanmak aslında oldukça zor oldu. MAS ile birlikte olan yeni çoğunluk, ya eski küflenmiş yapıları yeniden üretecekti ya da yeni patronaj ilişki biçimleri yaratacaktı. Her durumda, yansıtmaya çalıştığımız görüş bir ilişkiler dinamiği ve akış durumudur. Hiçbir süreç tam bir atama devletinden otonomi devletine geçişi sağlayamazdı: değişiklikler ve kırılmalar ve süreklilikler var ve bu her zaman yerel topluluklara dahil olmayla veya onunla bağlantıların kesilmesiyle ilgili. Bu çatlak hatlarını -örneğin, 1970-1974 arasında, 1988-1989 arasında ve 2000-2003 arasında gerçekleşen kopuşlar gibi- ayrıca vurgulamamız gerekiyor. Bu belirli atama sorunu dikkate alındığında, ilk CONDEPA zaferi ve 1989-1991'deki çöküşü arasında on yıldan daha kısa bir süre geçtiğini ayrıca belirtmek gerekiyor. 1952 sonrası dönem ve 1970'lerdeki ordu/çiftçi anlaşmasının bozulması arasında geçen süreçte olup bitenler karşılaştırıldığında, hareketin adam kayırmacılık ve devlet tarafından etkisizleştirilme karşısındaki hassasiyetinin belirgin düzeyde azaldığı görülür. Bu bulgular, tıpkı şimdiki gibi çok önemli zamanlara aittir, bu dönemlerde Bolivya hükümetini yöneten kişiler şimdi inanılmaz ölçüde değişmiştir.

Her halükarda, banliyö sakinlerinin yeni devlet tabiiyeti biçimlerine karşı koymayı öğrendiği açıktır. 2002'den beri, liderlikteki değişikliklerle ve FEJUVE başkanı olarak kabul edilen Cori ile *ampliados* (mahalle konseyleri liderler kurulu), küçük bir direktifle örgütün tekelleştirilmesini (bu çeşitli yolsuzluklara neden olan bir durumdu) önlemek için çok önemli kararlar almaya başladı.⁴⁶ Bu kontrol biçimi hâlâ yetersizdir ve sürekli tetikte olmayı gerektirmektedir. Ekim 2003'ten sonra, FEJUVE liderliğinde bir dizi bölünmeler meydana geldi ve şu anda liderler için halkın arkasından iş çevirmek çok daha zor bir hal aldı. Ağustos 2004'te, El Alto ve La Paz belediyelerindeki işler için bir devlet şirketiyle gizlice pazarlık etmekten suçlanan "Mauricio Cori dövüldü ve El Alto sokaklarında yarı çıplak yürütüldü".⁴⁷ Kırsal topluluklardan ödünç alınan bu uygulama kentteki mahalle topluluklarının bir güç haline geldiğini gözler önüne sermektedir. Ayrıca, taban ve liderler arasında verilen kontrol ve otonomi savaşının (gerçekte yoğunlaşma-dağılma mücadelesinin bir göstergesidir) henüz bitmediğini de gösterdi; bu sürekli bir mücadeledir, çünkü Clastres'in de belirttiği gibi, devlet her zaman var olmuştur, ancak bazı toplumlarda sonsuz bir şekilde engellenmiştir.

Kurum Olarak Hareket ve Kendi Halinde Hareket

Birliğin aşağıdan bir araya gelmesinden farklı olarak, hareketin organik birliği toplumsal seferberliğin devletçi bir biçimidir. Halk kesimlerinin seferberliği genellikle yatay olarak gerçekleşir, elitlerin seferberliği ise dikey olarak meydana gelir.⁴⁸ Örneğin, seçim dönemlerinde olduğu gibi, ezilenler üsttekilerin seferberliğine katıldığında veya üsttekilerin seferberliğini takip ettiğinde, dikey olarak seferber olurlar. Madun seferberliği hakkında konu-

46 Julio Mamani Conde ile röportaj.

47 Pablo Mamani tarafından *Mictogobiernas barriales*'te, sayfa 80'de alıntılanmıştır.

48 Ranahit Guha, *Las voces de la historia*, 37.

şurken, alttan doğan ve alttan yönlendirilen, genellikle resmi liderler tarafından tanınmayan, ancak alt tarafından kabul edilen, basitçe kendileri gibi olan "doğal" liderler tarafından yönlendirilen bir seferberlik hakkında konuşuyoruz demektir.

Bir bütün olarak toplumsal hareketlere örgütlenme, kolektif kimlik ve seferberlik kodları olmak üzere üç soru üzerinden odaklanan yığınla çalışma vardır.⁴⁹ Bu görüş, toplumsal hareketler sosyolojisinde egemendir ve benzer şekilde hareketin yapı, birleşme ve amaçların tanımı gibi hususlarına öncelik verir.⁵⁰ Bu şekilde ele alındığında hareketler, ortaya çıkışından itibaren farklı bir örgütlenme olmak zorundadır, çünkü insanların gündelik hayatından doğan toplumsal ilişkiler bu bakış açısından bakıldığında tek başına örgütlenme olarak kabul edilemez. Ortak bir hedefleri (García Linera); asgari bir araya gelme standartları (Sandoval ve arkadaşları); ve son olarak mevcut stratejik (García Linera) veya sınırları belirli (Sandoval ve arkadaşları) amaçları olmalıdır.

Bu nedenle hareketler, belirlenen hedeflere uygun tanımlı çıkarılara ve rasyonel eylem biçimlerine sahip homojen, kolektif aktörler olarak tanımlanır. Bu formül bir zamanlar işe yaradıysa bile, kitlesel sendikaların ve merkezi birliklerin baskın olduğu dönemde yaramıştır, ancak 1952 devrimine katılan madencilerin *Tesis de Pulacayo*'dan ilham aldığı oldukça şüphelidir, büyük bir ihtimalle büyük bir çoğunluğu, her ne kadar çok değerli olsa da, bu çalışmayı olaylardan önce okumamışlardır.

Yüzyıllardır toplumun derinliklerinde oyalananlar -Yerliler ve kadınlar vs.- özne olarak ortaya çıktığında, bir tür epistemolojik deprem meydana gelir; bu, kolonyalizmin en tehlikeli miraslarından biri olan özne/nesne ilişkisini gündeme getirir.⁵¹ Bu ilişki, diğer pek çok ilişki ile birlikte, Guha

49 Alvaro García Linera, *Sociología de los movimientos sociales en Bolivia*, 21-22.

50 Bkz. Godofredo Sandoval ve arkadaşları, *Chukiyawa. La cara aymara de La Paz. Nuevos lazos con el campo* (La Paz: CIPCA, 1987), 179.

51 Bu konu şurada tartışılmıştır: Raúl Zibechi, *La emancipación como*

Ranajit'in de belirttiği gibi "belirli bir dizi çelişkiyi baskın veya merkezi olarak gören ve bunların diğerlerinden daha öncelikli veya acil olarak çözülmesi gerektiğini düşünen devletçi söylemin tekanlamlılığı"⁵² olarak yansıtılır. Bunun nedeni, "sesi kısılanların" (kadınlar, Yerliler, vb.) yüzyıllardır dikkate alınmamış olmasıdır. Bu, Sosyalizme Doğru Hareketin (MAS) Yerlilerinin ve yerli haklarını savunan elit sınıfın dünya görüşüne oldukça benzer bir dünya görüşünün tekrar kazanıldığını akla getiriyor.

Aslında, MAS örgütü 1952 devriminden sonra üstten yayılan modernizasyon projesine oldukça büyük bir empatiyi ifade eden bir bildiri yayınladı. MAS'ın en önemli entelektüeli Alvaro García Linera'ya göre, "toplumsal hareket devleti yönetemez veya işgal edemez", çünkü hareketin mantığı karar alma mekanizmasını merkezsizleştirmektedir, devlet ise tam aksine bu yetkiyi bir merkezde toplamak ister, toplumsal hareketi devlet için elverişsiz hale getirir. Zaten bu, iktidarı politikacılara, entelektüellere ve parti uzmanlarına devretmelerinin nedenidir. Fakat, ayrıca Linera'ya göre "devlet Bolivya'daki tek rasyonel güçtür". Bu nedenle, "her mücadelenin devleti yokladığını; hatta devlet karşıtı mücadelelerin bile devlete nüfuz ettiğini" ekler.⁵³ Özetle, bu görüşe göre, tanım itibarıyla sınırda ve devlet kurumlarına karşı bir süreç olan özgürleşme mücadelesi de dahil olmak üzere, herhangi bir mücadelenin kurumsallaşmadan kaçmasının hiçbir yolu yoktur. Bu düşmanları ve temel çelişkileri tanımlayan bir stratejiye (García Linera "ilk olarak petrol patronlarıyla karşı karşıya geleceğiz ve bu çelişkiyi çözdükten sonra diğerleriyle uğraşacağız" diyor) politik yanıt verme görüşü, bizim "devletçi" olarak tanımladığımız toplumsal etkinliği

producción de vínculos (Buenos Aires: Clacso, 2005).

52 Ranajit Guha, *Las voces de la historia*, 30. "Devletçilik" "Devletin tarihin merkezinde olduğu ideoloji" olarak anlaşılır.

53 Alvaro García Linera, *Pensamiento y movimientos sociales en América Latina* dergisi röportajı, Niteroi, 15 Ekim 2005.

bir şekilde rasyonelleştirerek farklılıkları bilmek ve ikincil olarak ayırmak şeklinde biçimlenir. Ne yazık ki MAS'ın modernist görüşü çok daha ileri gidiyor:

Bolivya'nın geleceği modern olacaktır, aile ekonomisine bağımlı değil. El Alto'da, altmış asker yarım saatte yetmiş kişiyi öldürdü. Siz kendi tarafınızda modern olmadığınız sürece, başarılı olamazsınız. Modern-öncesi başarılı olamaz. Geleneksel ve yerel, tahakkümün meyveleridir. Yereli ve gelenekseli methetmek tahakkümü methetmektir. Dünya Bankası yereli desteklemektedir.⁵⁴

Bu türden bir analiz, "tarihe nelerin dahil edilmesi ve nele-
rin dışarıda tutulması gerektiğini dayatan belirli bir tutarlılık ve lineerlik düzenine"⁵⁵ dayanır. Ve açıkça görüldüğü gibi, bu geleneksel ve yerel gibi modern-öncesi olarak adlandırılanın kaderi olmalıdır. Tıpkı yerli hareketlerinin son birkaç on yıldır göz ardı edilmesi gibi. Başka bir deyişle, And Medeniyeti dünyası bildiğimiz kadarıyla, beş yüzyıllık direnişle kendisini kuran bir dünyadır, bu dünya kendi başına geçmişten kalan tek yadigârdır ve modernizm ve sosyalizm sunağında kaybolmaya yazgılıdır.

Bu hareket düşüncüsü, devlet sistemlerinin ötesine geçemez, "gürültülü devlet fermanlarının altında kaybolan kısık sesleri" duyamaz ve hatta "bu seslerle etkileşime bile geçemez".⁵⁶ Bu analizin ima ettiği tarih ve toplum kavramsallaştırmasını bir yana bırakırsak ve bunun yerine toplumsal hareketler konusuna odaklanırsak, eksik ve yetersiz oldukları ve tamamlanmaları ve devlet sisteminin bir parçası olan partiler tarafından yönlendirilmeleri gerektiği fikriyle karşılaşırız. Bu durumda, "modern-öncesi", klasik Marksist analizdeki "kendiliğinden" ile eş sayılır: yakınsama noktası kendiliğinden olduğu ölçüde

54 A.g.e.

55 Ranajit Guha, *Las voces de la historia*, a.g.e., 31.

56 A.g.e., 20.

modern-öncesi rasyonel olanın (devlet, parti) tersidir ve her iki durumda da ezilenlerin hareketinin kendi başına yeni bir dünya yaratamayacağı düşünülür. Bu yalnızca devlet perspektifinden ve Batı rasyonalitesiyle yapılabilir.

Bu noktada yol çatallanıyor: Ya ezilenlerin kendi otonom politik kapasitelerine sahip olduğunu kabul ederiz ya da eylemlerine "kendiliğinden" etiketini yapıştırırız; "kendiliğinden" politik olarak kördür, bilinçli ya da yapısal değil, bilinçsiz ve politika-öncesidir. Gramsci'yi izleyen Guha, "kendiliğinden" kavramının kullanılmasının elitist olduğunu belirtir. Çünkü bu kavram ukalaca ve akademik tarihsel-politik bir bakış açısına karşılık gelmektedir: "Gerçek ve kayda değer olarak yalnızca yüzde yüz bilinçli isyan hareketlerini tanımlar, bu en başından son ayrıntısına kadar hazırlanan planlar tarafından yönetildiği ya da soyut teorik bir hat boyunca konumlandırıldığı anlamına gelir."⁵⁷

Yerli tarihçi Guha, bilinçsiz olmamaları ve "çiftçilerin isyan ettiklerinde ne yaptıklarını kesin olarak bilmeleri"⁵⁸ anlamında çiftçi isyanlarında kendiliğinden hiçbir şey olmadığını belirtir. Guha'ya göre çiftçiler eylemlerini dikkatli bir şekilde hazırlamışlardır, yalnızca sıradan tesis edilmiş kanalların, kurumsal devlet çerçevesinin dışında gerçekleşmiştir o kadar.

Pek çok durumda, yola koyuldukları yerel toplumun çeşitli örgütsel biçimlerine bağlı çiftçiler arasındaki müzakereler bir ayaklanmaya öncülük eder. Yaşlılardan oluşan kabile kurulları ve kast konseyleri (*panchayats*), mahalle kongreleri ve daha büyük kitlesel toplantılar vs. vardır. Bu müzakere süreçleri, genellikle uzundur ve sözlü ya da sözlü olmayan iletişimden oldukça farklı temel kanalların ve ortamların sistematik kullanımıyla seferber olan topluluğun çoğunluğunun belirli bir düzeyde de olsa mutabakata varması haftalarca ve hatta aylarca sürebilir.⁵⁹

57 A.g.e., 99.

58 A.g.e., 104.

59 A.g.e.

Elbette, ezilenlerin toplumsal hareketlerine dair konuşmak için başka bir yol daha vardır; bu kolonyal bir şekilde başlangıç noktası olarak devleti alan yukarıdan bir bakış değildir. Hayatta kalmak için aşağıdan kurulan temel toplumsal ilişkilerden başlar, bu "modern-öncesi" veya aile ilişkileri anlamına gelir ve başlangıç noktasının o toplumun, akışlarının, hatalarının hareketleri olduğunu varsayar. Bu hareket değil, kendilik-hareketi⁶⁰ değil midir? "Her toplumsal hareket, toplumsal uyumsuzluğu bozmak ve kendilerini harekete geçirmek isteyenler tarafından yapılandırılır, bu verili bir toplumsal örgütlenme dahilinde tarihsel olarak atandıkları mekânı reddederek *mekân değiştirdikleri* ve ifade alanlarını genişlettikleri anlamına gelir".⁶¹ Porto Gonçalves, danışmanı olan Chico Mendes'le birlikte Amazon ormanındaki *seringueiros* (zımpara çıkarıcıları) üzerine yıllarca çalıştıktan sonra bu sonuca varıyor.

Yapı yerine değişime, sabitlik yerine hareketliliğe, akışı kodlaştırmak ve kontrol etmek isteyen devletin aksine akışkan topluma öncelik vermenin ne olduğunu biraz daha açalım. Bu analizde, hareketin amaçları ne toplumda işgal ettikleri alandan (işçi, çiftçi, Yerli vb.), ne geliştirilen programdan, ne de seferberliklerin durumundan veya yoğunluğundan türetilmiştir. Hareketi örgütsel "katılığına", merkeziyetçilik veya homojenlik düzeyine göre yargılamaz, bunlar organik yapısının kuvvetine ilişkin konulardır.

Bu parçalanmış veya dağınık hareketlerin önemini küçümsüyor değiliz, aksine içkin bir bakışla bu özellikleri ele almayı öneriyoruz. Tekrar tekrar belirtmekte yarar var, birbirine eklemlenmemiş, birleşmemiş hareketler hükümetleri devirme, geniş bölgeleri devletten kurtarma, hegemonik olanın dışında farklı yaşam biçimleri yaratma ve ezilenlerin hayatta kalması için önemli gündelik kavgaları sürdürme gibi pek çok şeyi yap-

60 İngilizcesi "self-movement", ç.n.

61 Carlos Walter Porto Gonçalves, *Geo-grafias* (México: Siglo XXI, 2001), 81.

ma becerisine sahiptir. Toplumsal değişim, toplumsal bağların yaratılması ve yeniden yaratılması birleşmeye, merkezileşmeye veya bütünleşmeye gerek duymaz. Ayrıca, özgürlükçü toplumsal değişim devlet, akademi ve siyasi partiler tarafından önerilen birleşme tipine karşı hareket eder.

İlk soru, dağılma veya parçalamanın önemi çevresinde dönmektedir. Bu kavramları kullanırken bakış açımız nedir? Dışsal, mesafeli ve her şeyin üzerinde, tepeden bir perspektifle uğraşıyoruz. Bir hareket, bir toplumsal özne veya parçalı toplum hakkında konuşurken, bu perspektif bu hareketin devlet merkezli bir mantık dahilinde algılandığı anlamına gelmez mi veya bu toplumsal gerçekliğin ve dolayısıyla öznelerinin bütünlüğünü-homojenliğini gerektirmez mi? Ayrıca, bir özne olmak belirli bir düzeyde bütünlüğü veya en azından parçalı olmamayı gerektirir. Sözüm ona, devlet-parti-akademi perspektifi zaten öznelerin rolünü bilir ve hatta ne zaman var olduklarını ve ne zaman var olmadıklarını bile tanımlayabilir.

İkinci olarak, genellikle devlet merkezli politikayla hareketlerin eklemlenmesini önerenler, geçmişteki yüzyıllık sosyalizm ve emek hareketi birikiminin dikkate alınması gerekliliğini bir kenara bırakıyorlar. Bu görüş şu şekilde özetlenebilir: "Kontrollü ve örgütlü bir geçiş biraz da olsa sömürü sürekliliğini içermeye eğilimindedir".⁶² Tekrar belirtmekte yarar var, bu bir teori değildir, yüzyıllık sosyalizm deneyiminin bir değerlendirmesidir o kadar. Ancak, sol ve akademi eklemlenme olmadan en ufak bir zafer şansının olmadığına ya da galibiyetlerin yalnızca geçici olduğuna ve dağınık ve parçalı hareketlerin kesinlikle bir yenilgiye doğru yol aldığına bizi inandırıyorlar. Devletin ve sermayenin etkisiz hale getirmeyi veya evcilleştirmeyi başardığı eski hareketler zaten birleşmemiş ya da merkezileşmemiş miydi? Diğer taraftan, en azından oldukça önemli

62 Immanuel Wallerstein, "*Marx y el subdesarrollo.*", *Impersar las ciencias sociales* (México: Siglo XXI, 1998), 186 içinde.

zaferler elde eden ve hâlâ resmi ve kurulu yapılar tarafından bir araya getirilmemiş 1989 Caracazo'dan beri Latin Amerika'daki halk isyanları nasıl açıklanabilir?

El Alto'da, yönetenler ve yönetilenler arasındaki ayrım ilk ve en önemli ayrımdır. Bu olmadan, FEJUVE veya COR ya da herhangi bir toplumsal hareket eklemlenmesi kesinlikle mümkün olmazdı. Ancak, kırsal topluluklar gibi bazı alanlarda devletin kendisini gerçekleştirmesini önleyen mekanizmalar ya da "itaat ederek yönetme" ve "komut vererek yönetme" arasında bir ayrım vardır. Bu durum kentlerde söz konusu değildir, ama olabilir. Aymara kırsal toplulukları en azından 1952'den 1980'lere kadar olan uzun süreçte adam kayırmacılık ve devlet müdahalesinden zarar gördü. Bugün sahip oldukları şeyi, yani otonom örgütlenmeleri sağlamak için, uzun süreli içsel mücadele verdiler. Otonom örgütler onlara verilmedi ve ayrıca bu örgütler diğer hareketlerin ve toplumsal kesimlerin de elde edebileceği bir oluşumdur. Bu oluşumda, liderlik sorununu çözmek hayati öneme sahiptir. Liderler, yalnızca tavırlarıyla değil, aynı zamanda ilişkilene biçimleriyle de elit olmalıdırlar, çünkü lider olarak hem devlet hem de tabanları için güvenilir olmak mecburiyetindedirler. Devlet sadakati olmadan, lider olarak rolleri en azından büyük şehirler gibi yerlerde çok sınırlı olur.

(Hareketin içindeki) ayrışmanın bir güçsüzlük işareti olduğu için seferberlikle arttığını gördük. Çünkü zayıflık anında, hareket-çözülme sınırlarına ulaşır ve ardından hareket-kurum yönetimini liderlere bırakmak için bahis başlar. Fakat liderlerden bahsetmeye başlamak temsil alanına girildiğinin bir göstergesidir. Weber'e göre, temsille ilgili her şey "tahakküm türleri" bölümünde toplanır. Weber, temsilin dayanışmanın olmadığını gösterdiği konusunda oldukça ısrarlıdır. FEJUVE'nin tabanında ve mahalle konseylerinde büyük bir toplumsal doku vardır, bu bizim toplumsal hareket dediğimiz hareket halindeki toplumun ta kendisidir. El Alto toplumu tarafından sunulan

manzara, dağılma ve yeniden gruplandırma, ayrışma ve birleşme arasında sallanan bir sarkaçtır. Bunu illa ki klasik anlamdaki mücadele olmasa da mücadele olarak anlayabiliriz, bu mücadele, akışları veya hareket halindeki toplumsal ilişkileri kodlamak/kodu çözmek için verilen bir mücadeledir.

El Alto toplumsal hareketinin üç aşamadan geçtiği söylenebiler: 1982'deki yeniden demokratikleştirmeden 1980'lerin sonuna, CONDEPA'nın hükmettiği 1990'lar ve 1990'ların sonunda neoliberal krizle ve CONDEPA nedeniyle gerçekleşen değişiklikler. 1980'lerin sonundaki bu süreci "mahalle konseylerinin tabanlarından kısmi derecede tecrit edilmesi" olarak tanımladık.⁶³ Ardından, liderlerin yoğun adam kayırmacılığı ve üstten atanması dönemi başladı ve yakın zamanda eski pratikleri birleştiren çelişkili bir demokratikleşme başladı. Tabandan bakıldığında, bu çok daha karmaşıktır: Taban örgütlenmelerini giderek daha fazla kendi örgütlerinden uzaklaşmaya zorlayan baskılar ve güçler ve giderek büyüyen eğilimler söz konusudur. Sonuç olarak, eğilimler ve karşı-eğilimler kendilerini aynı anda ortaya koyduğundan ve taban örgütlenmelerinin kontrol pratikleri ve demokrasinin yaygınlaşması hiyerarşileri ve kapalı katılımı güçlendiren kuvvetlerle aynı anda var olduğundan, lineer bir süreç tanımlamak bir hayli zordur.

Genel olarak, bir toplumsal hareketin deneyimlediği sürecin analizi kendi kümülatif büyümesine vurgu yapar. Ancak, başka bir yerden, örneğin hareket-dağılma perspektifinden ve aynı zamanda uzun vadeli bir perspektiften baktığımızda, birikim ve gelişme süreci kavramlarını terk etmemiz gerekiyor. Bunun yerine, hareket halindeki toplumda bir sarkaç veya döngüsel bir hareket görüyoruz ve banliyö toplumları dağıtma kapasitelerini devlet/kurum alanında kullanıyorlar ve aynı zamanda "soğuk devlet canavarı" (Clastres'ten alıntı) tarafından sınırlandırılıyorlar, bu "bütün ve tek parça" halinde doğacak

63 Sandóval ve Sostres, *La ciudad prometida*, a.g.e., 81.

Aymara dünyasının her kavşağında ve köşesinde bulunabilir. Mahalleler arasında komüniter ilişkilerin yaygınlaşması yönündeki her adım, kurumların iktidarında ve temsilcilerin otonomisinde bir azalmayı temsil ediyor. El Alto toplumsal hareketinin tarihi bu sarkaç dinamiği bağlamında kavranabilir, bu sarkaçta mekân-zaman, devlet ve devlet-dışının üretken kuvvetidir. Bu döngüsel süreçte bir büyüme vardır, bunu harici amaçlar olmaksızın nötr olarak görebiliriz.

Bu dinamik, kamusal alanlar için verilen mücadelede görünür durumdadır. Devlet kendi mekân-zamanını kurmak ister ve bunu yapmak için hareket halindeki toplumun mekân-zamanını yıkması gerekir. Hareketlerin akışı devlet tahakkümünü yerle bir ettiği için, aynısı tersinden gerçekleşir. Akışlar arasında bir çatışma meydana gelir ve tüm topluma yayılır. Taban hareketinin bölgesel örgütlerini meşrulaştırma çabası⁶⁴ bunlardan yalnızca bir tanesidir. Gündelik toplum-sallaşma ve ayaklanmanın örgütlenmesi için çok önemli olan meydanlarda olup bitenler buna iyi bir örnektir. Kitap ve broşür stantlarının bulunduğu küçük bir meydan olan La Ceja kuruldu ve Mayıs-Haziran 2005 ayaklanmasından sonra etrafı çitle çevrildi. Bu, mekânın tartışmalar ve toplantılar için genç insanlar ve bölge sakinleri tarafından kullanılmasını sağlamak için bir çabaydı.⁶⁵ El Alto'da, halk tarafından kurulan, ticari

64 İngilizce çevirmenin notu: 1994 tarihli Halk Katılım Yasasının (LPP) uygulanması sırasında, sivil toplum kuruluşlarının hükümet ve Bolivya halkı arasında aracı olarak yeni bir role sahip oldukları varsayıldı. Merkez-sizleştirme programının temeli olan bu yasa ulusal bütçenin yüzde yirmisini belediyelere aktardı, katılım planlaması oluşturdu ve bölgesel taban örgütleri ile denetimi şart koştu.

65 Buenos Aires'te de oldukça benzer bir durum gerçekleşti: Devlet en önemli meydanlara çitler ve giriş kapıları yaptı, mahalle kuruluşları Aralık 2001 ayaklanmasından sonra burada toplandı, sergiler kurdu, toplantılar, spor ve başka grup etkinlikleri düzenledi, çünkü meydanlar mahalleler için toplumsallaşma alanıdır ve bu nedenle devlet için meydanları kontrol etmek elzemdir.

alış-veriş merkezleri, toplantılar, kurullar ve sembolik değişim için kullanılan meydanlar artık devlet müdahalesine bir şekilde teşekkür haline geldi.

Şu anda olan, güvenlik nedenlerinden ötürü meydanları kapatmaya başlamaları anlamına gelen berbat bir politikadır. Meydanlar ayrıca parti mekânıdır ve yetişkinler bunu yanlış anladı. Diktikleri metal çubuklar oldukça saçma, çünkü toplantı alanlarını yok ediyor. Meydan kültürel bir şeydir. Bir meydan modeli var ve insanlar meydan istediler ve bu modelle kandırıldılar. Bu bir devlet modeliydi. Kiosk modeli İspanyol'dur ve köylerde bulunur. Ancak burada pek çok meydan tamamen betonlaştırılmış, rüzgâra ve soğuğa karşı tamamen korumasız; hiçbir ısıtma yok. Belediye bu tipte ağaçlar ve beton içeren modernist mantık dışında hiçbir şey sunmuyor ve köylerde kendi başına modern olmayan bir estetik görünüm sağlayan arnavut kaldırımı taşı sokaklara ve kaktüslere geri dönmek konusunda ısrarlı. Yeni meydan modeli bizim için çözüm sağlamaktan ziyade daha fazla sorun yaratıyor. Önceden hiç sel olmazdı; şimdi Güney'de yaşayanlar sel taşkınlarıyla uğraşıyor. Halk, modernitenin bu dayatmasından zarar görüyor.⁶⁶

Mevcut durumda, hareketler/topluluklar ve devlet/siyasi partiler arasında kalıcı bir mekân-zaman mücadelesi var: Devlet/siyasi partiler iktidarı bölmek, liderleri kendisi atamak, hakim olmak ve kendi hegemonyasını pekiştirmek için bölünme yaratıyor, hareketler/topluluklar ise tahakkümü altüst etmeye, yeniden birleşmeye ve ayrışmayı önlemeye çalışıyor. Adam kayırmacılığı önlemenin bir yolu, büyük hareketleri veya kurumları savunmak değil, parçalanmayı ve dağılmayı savunmaktır. Hareketler bu şekilde otonomi alanları -direnebildikleri boşluklar- elde edebilir, çünkü devlet/siyasi parti sistemi bu boşluklara girmez. FEJUVE liderleri taban örgütlenmelerini "tarafsızlıkla" suçladığında, biz burada tabi kılınmaya karşı sessiz bir mücadeleyle karşı karşıya olduğumuzu biliyoruz.

66 Marco Quispe ile röportaj.

Foucault'yu takip ederek şunu da eklemeliyiz: İki kutup arasındaki bu mücadele bir dışsallık ilişkisi değildir, aksine parti/devlet mantığı topluluğun ve hareketin tam merkezinde yaşar. Topluluğa ve harekete dışarıdan gelen bir şey olarak değil, aksine bir içkinlik ilişkisinde var olarak nüfuz eder. Foucault'nun da dediği gibi "-ailelerdeki, sınırlı gruplardaki ve kurumlardaki- üretim mekanizmasında şekillenen ve sahneye çıkan çok katmanlı güç ilişkileri, toplumsal bedenin tamamında dolaşan yarılmanın çok çeşitli etkileri için temeldir."⁶⁷

67 Michel Foucault, *Historia de la sexualidad*, tomo I, (México: Siglo XXI, 1996), 114-115.

TOPLULUK ADALETİ VE EL ALTO ADALETİ

El Alto sokaklarında oyuncak bebeklerin asılı olmadığı bir yerle karşılaşmadan dolaşmak neredeyse imkânsızdır. İster ana caddelerde ister daha izbe ve sessiz mahalle sokaklarında olsun bu figürler, Aymara şehrini diğerlerinden ayıran en büyük özelliktir. Bu oyuncak bebeklerden bazıları posterleri (örneğin, "Hırsızlara ölüm") işaret eder, fakat mahalle sakinleri tarafından yapılan ve asılan bu oyuncak bebeklerin büyük bir kısmı kafalarını yan yollara doğru çevirmiştir, bu başını keserek öldürmeyi temsil eder. Bazıları cezanın ve ölümün işareti olan kanı sembolize edecek şekilde kırmızı boyayla boyanmıştır. "Asılı oyuncak bebekler, o evin soyulduğu anlamına gelir."¹ Ama aynı zamanda, hırsızlara da şöyle bir uyarıdır:

"Bu sokaklarda yaşayan insanlar bir araya geldiler ve bir hırsız yakaladıklarında onu öldürmeye karar verdiler."

1 Rosario Adrián'ın *Mal de Altura*'daki *Mujeres Creando* ifadesi (Buenos Aires: Colectivo Situaciones, 2005).

Kısacası, mahalleler örgütlüdür, tıpkı bölgeyi veya zarar gören aileleri korumak için insanları çağırmak amacıyla ikaz ıslıkları çalmaları gibi, kendilerine has tetikte olma sistemleri vardır. Oyuncak bebek asma, yerel meşru müdafaa örgütlenmesini sembolize etmektedir. Bazı durumlarda, mahalle sakinleri hırsızları iş üzerinde yakaladığında veya zanlıları tespit ettiğinde, onları öldürür. Her ne kadar bu rakamlar abartılıyor olsa da, bazıları El Alto şehrinde bu nedenle yılda 900 insan öldürüldüğünü söylüyor.

Asılı binlerce uğursuz oyuncak bebeğin varlığı, yerel örgütlenmeye dayalı güçlü bir bölgeselliğin de belirtisidir ve bu türden bir kolektif meşru müdafaa biçimi açık bir şekilde "komünal bir adaletin olduğunun göstergesidir."² Veya başka bir şekilde ifade edecek olursak, biraz değişik bir şekilde de olsa, bu Aymara toplumunun bir kentsel dışavurumudur, çünkü daha sonra da göreceğimiz gibi, bir taraftan topluluk adaleti suçluyu topluluğa tekrar dahil etmek isterken ve ederken, öte yandan El Alto'da zanlıyı ortadan kaldırmak için onu bulmak ister.

Bu bölüm, topluluk adaletini ve hatta El Alto sakinleri tarafından uygulanan bu "adalet" biçimini yargılamaya çalışmamaktadır, bunun yerine basitçe Aymara dünyasında devlet dışı adalet biçimlerinin olduğunu göstermeye çalışmaktadır. El Alto'da olup bitenler, genel olarak Aymara kültüründe olup bitenlerle ilgili olsa da, aslında bu oldukça çelişkili şehrin özellikleriyle çok daha fazla ilgilidir.

Açıkçası, El Alto sakinleri için güvenlik mevzusu bir hayli zordur. Polis yoktur veya hırsızlarla, tecavüzcülerle ve sakinlere saldıranlarla işbirliği yapmaktadır, devlet adaleti ise adeta kötü bir şaka gibidir. El Alto'daki zorlayıcı koşullar ya da daha açık bir şekilde belirtecek olursak, devlet tarafından terk edilmenin yarattığı zorlayıcı koşullar ve mafya benzeri devlet ay-

2 A.g.e.

gıtının aşırı şiddeti sınırlı çözümler yaratmaktadır. "El Alto'da durum çığırından çıkmaktadır ve oldukça tehlikeli bir hal alarak insanları bir hayli öfkeliendirmektedir."³ Rosario Adrián gibi pek çok kişi topluluk adaletini El Alto'da olup bitenlerden ayırır. Silvia Rivera da aynı şeyi hissetmektedir:

Bana göre, bu derin bir kültürel krizin katartik dışavurumu. Topluluk adaleti, ilkesel olarak, kuralları ihlal eden bir kişinin yeniden topluma kazandırılma biçimiydi. Aynı kişi üçüncü kez aynı suçu işlediğinde, topluluk seni öldürebilir. En iyi adalet sisteminde, insanın kötülüğü dikkate alınır, yani çalınan ineğin büyüklüğü o kadar da önemli değildir, esas önemli olan kişinin kötülük yapma kastının derecesidir. Suçun ciddiyeti kişinin kötülüğüne bağlıdır, hiçbir şekilde değişmek istemediklerini gösterirlerse, kötüdürler. Ancak, her zaman uzun, dikkatli ve derin bir düşünme süreci gerçekleşir. Karar bir öfke patlaması anında alınmaz. Zanlının konuşmasına izin verilir; herkes kendi ifadesini verir ve bu, topluluk adaletidir.⁴

Rivera'ya göre, El Alto şehrindeki insanlarda görülen bu sert tepkilerin pek çoğu "güçsüzlükten, devlet karşısında güvensizlik hissinden kaynaklanmaktadır". Bu durum, şehirde yaşayan insanların topluluk adaleti deneyimlerine bağlı olarak neden kendi başlarına hareket etme kararı aldıklarını açıklar, ancak içinde bulundukları gerçeklik nedeniyle herhangi bir kolektif bedenin arabuluculuğu olmadığı için, kent alanları üzerinde kırsal topluluklarda sahip oldukları kontrolü sağlayamazlar.

Her durumda, Silvia Rivera'nın topluluk adaleti ve El Alto durumu arasında yaptığı ayrımı göz önünde bulundurmakta yarar var. Rivera, gözdağı vermenin polise gitmekten çok daha etkili olduğunu belirtir, "çünkü devlet adaleti suçunu itiraf eden bir tecavüzcüyü veya çok tehlikeli adamları öylece serbest bırakacak kadar çökmüş durumdadır". Rivera'nın adını koy-

3 A.g.e.

4 Silvia Rivera Cusicanqui ile röportaj.

duğu ve bizim de bu şekilde kullanacağımız "El Alto adaleti", devletin yargı aygıtının yozlaşmasının ve ahlaki olarak çökmesinin bir sonucudur. Ayrıca, "yerel halkın adalet için devlet mahkemesine başvurması çok daha tehlikelidir, çünkü suçlu intikam almak için geri döner. El Alto halkının resmi mahkemelerdeki deneyimleri hep korkunç olmuştur."⁵

"Böylesi bir öldürmeyi, can almayı anlayamıyoruz," diyor Rosario Adrián. Topluluklarda uygulanan adalet sisteminin "tüm topluluğun bir araya gelmesi, toplanması, tartışması, diyaloga girmesi, sorular sorması ve sonunda bir anlaşmaya varması"⁶ anlamında kendi zaman ve mekânını gerektirdiğini belirtiyor. Silvia Rivera'ya göre, topluluk adaleti genel olarak ilk etapta suçun tekrarlanmasını önlemek için zanlının uyarılmasını ve hatta tehdit edilmesini içerir, ancak durum El Alto'da tam tersidir:

El Alto'da, çok sayıda olağan devlet adaleti deneyiminden kaynaklanan tersine bir süreç vardır (devletin olmadığı kırsal topluluklardan farklı olarak) ve bu kötü deneyim, halkın gözünde alışlagelmiş adalet sistemini gayrimeşru hale getirmiştir. Suçlular bir süre toplumsal hayattan uzaklaştırılır ve ardından geri dönerler ve bu tehlikeli insanların polisle gizlice işbirliği yaparak serbest bırakıldığına dair bolca dedikodu doluşmaya başlar. Bu tehlike hissinden, katartik duygular ortaya çıkar. El Alto topluluk adaleti sisteminde cezanın geleceğe dönük olması için hiçbir arabuluculuk süreci veya koşulu yoktur. Halk suçluyu öldürür, çünkü bu katartiktir. Boşalma, sürecin duygusal kuvvetinden kaynaklanır.⁷

Öyleyse, "El Alto adaleti" iki kökene sahiptir: Birisi bazı devlet kurumlarının (güvenlik, yargı vb.) sanki düşmanlarıymış gibi doğrudan halka savaş açtığı "toplum karşıtı devletin" varlığıyla ilişkilidir. Öte yandan, mahallelerin meşru müdafaası,

5 A.g.e.

6 Rosario Adrián'ın *Mal de Altura*'daki *Mujeres Creando* ifadesi.

7 Silvia Rivera Cusicanqui ile röportaj.

El Alto halkının kendi şehrini kurmasını ve yönetmesini sağlayan aynı toplumsal ve kültürel bağlamın bir parçasıdır. Ve tıpkı kendi evlerini, meydanlarını, spor alanlarını, okullarını, asfalt sokaklarını kendi elleriyle yapmaları gibi, kendi güvenlik sorunlarını da kendi elleriyle çözerler: "Hiç polis olmadığından, halk kendi mahallelerinde oyuncak bebekler ve ısıklıklar kullanarak geceleri devriye nöbetini kendisi yapmak zorundadır; güvenlik stratejisinin tamamında sorumlulukları olduğunu düşünürler."⁸

El Alto mahallelerindeki oyuncak bebekler ve güvenlik sistemi hakkında daha fazla bilgi edinmek istediğimizde, bu konuda hiçbir çalışmanın olmaması ve bunu açık bir şekilde konuşmak isteyen insan bulmakta güçlük çekmemiz bir hayli dikkat çekicidir. Bunu anlamak için kendimizi El Alto halkının yerine koymamız gerekiyor. Devlet yalnızca asgari düzeyde güvenlik sağlayamamakla kalmıyor, aynı zamanda insanların güvenliğini de tehdit ediyor ve suçluların lehine kararlar alıyor. Böyle bir durumda, halk mahallesini korumak için ne yapmalı? Hırsızları ve tecavüzcüleri tespit ediyorlar ve ardından kırsal topluluklarda olduğu gibi onları dışarı sürüyorlar. Ama sonraki gün, sürülen suçlu polisle geri dönüyor ve intikam almak istiyor, en aktif sakinleri veya yerel konseylerin liderlerini buluyor. Ölüm, kesin bir çözüm, hem anonimlik sağlıyor hem de böylece halkı koruyor. Topluluk adaleti, kırsal topluluklarla aynı şekilde işleyemez. Aymara kırsal toplulukların zaman-mekânı adaletin açık bir şekilde gerçekleştirilmesini diyaloga dayalı olarak sağlar, çünkü mutabakata uygun kararların alınması için yeterli zaman vardır. El Alto'da, yerliler mahalle konseyini toplayabilir, ama polisin veya suçlunun suç ortaklarının halkın arasına sızmasını önleyemez, bu da mahalle konseyini ve mahalle sakinlerini intikama karşı savunmasız hale getirir.

Böyle bir "El Alto adaletinin" çok güçlü olması ve herhangi bir aracılık biçimine kesinlikle izin vermemesi hiç de şaşırtıcı

değildir. Bu nedenle, kırsal topluluk adaletinin nasıl işlediğine dair kurucu mekanizmaları vurgulamak gerekir, çünkü zaman içinde şehirlerde, devlet merkezlerinde ve elit iktidarda ve ta-hakküm içerisinde de uygulamaya konabilir.

Devlet Dışı Adalet

Adalet ve yasa toplumsal ilişkilerdir. Ve tıpkı devlet gibi toplumsal bir ilişki olarak -yani insanlar arasındaki bir ilişki olarak- anlaşılmalıdırlar, "yasayı, tıpkı Marx'ın sermayeyi toplumsal bir ilişki olarak ele aldığı gibi bir toplumsal ilişki olarak"⁹ anlamalıyız. Başka bir deyişle, "belirli koşullar altında toplumsal ilişkilerin *düzenlenmesi yasal bir karakter varsayar*."¹⁰ Evgeni Pashukanis'in yaptığı gibi, meta fetişizmi ve hukuk fetişizmi arasında bir analogi bile kurabilirsiniz, her iki durumda da insanlar arasındaki ilişkiler şeyler arasındaki ilişkiler olarak görünür veya bu durumda "hukuki özneler" arasındaki ilişki olarak kendisini gösterir:

Gelişmenin belirli bir aşamasında, üretim sürecindeki insan ilişkileri çifte ve gizemli bir hale bürünür. Bir anlamda, şeyler/metalar arasındaki ilişki olarak işlev görür ve diğer anlamda, bunun aksine, karşılıklı bağımsızlık ve eşit özneler arasındaki karşılıklı ilişki olarak iş görür. Değerin mistik özelliğinin yanında en az değer kadar gizemli başka bir şey görünür: yasa. Aynı zamanda, tek, birleştirici ilişki iki temel soyut hal üstlenir: ekonomi ve hukuk.¹¹

İnsanları hak taşıyıcılarına dönüştüren soyut hukuki özne kavramı "devletin soyut ve insanüstü iktidarının"¹² bir yansımasıdır. Burjuva toplumsal ilişkilerinin gelişimiyle, yasanın soyut doğası ortaya çıkmıştır, çünkü "her insan genel anlamıyla-

9 Evgeni Pashukanis, *Teoría general del derecho y marxismo* (Barcelona: Labor, 1976).

10 A.g.e., 65, vurgu yazara aittir.

11 A.g.e., 99.

12 A.g.e., 100.

la bir insan olur, her iş genel anlamıyla toplumsal bir iştir ve her özne soyut bir hukuki özne haline gelir" ve hukuki öznenin istenci "gerçek temelini, elde etmeye yabancılaşma ve yabancılaşmayı elde etme arzusunda bulur."¹³

"Hukuki kategoriler kurma sürecinin 'doğallığını' yitirdiği, dolaşımın kapitalist mistifikasyon biçimine ve sömürünün artması ve derinleşmesi olarak sermayenin yeniden üretimine dönüştüğü"¹⁴ bir noktaya geliyoruz. Bu bakış açısından bakıldığında, yasa ve devletin kapitalist toplumsal ilişki biçimleri olduğunu kolayca anlayabiliriz.¹⁵ Ve bu nedenle, bağlamın dışında hiçbir geçerlilikleri yoktur. Benzer şekilde, kesin olarak bir "Aymara devleti"nden de, kapitalizmin ve devletin gerçekleri desteklemediği toplumlarda, adaletten ve topluluk yasasından da söz edemeyiz.

Topluluk adaleti, topluluklarının devamlılığını sağlamak için kendi çelişkilerinin üstesinden gelmek isteyen yerli halkın bir dizi kültürel uygulaması olarak anlaşılmalıdır. Gördüğümüz gibi, "adalet" kavramı yanıltıcıdır ve bunun yerine başka bir kavram bulmalıyız.¹⁶ Aslına bakılırsa, adalet kavramı devletçi bir ilişkiye gönderme yapmaktadır. Yasa, "düzen yaptırımını mecburi kılma veya buna uymayanları cezalandırma misyonu ile atanmış bir *insanlar grubu* tarafından gerçekleştirilen *baskı* (fiziksel veya zihinsel) ihtimali ile harici olarak garanti altına alınmış"¹⁷ bir düzen olarak tanımlanmıştır.

13 A.g.e., 101-102.

14 Antonio Negri, *La forma-Estado* (Madrid: Akal, 2003), 263.

15 John Holloway, *Cambiar el mundo sin tomar el poder* (Buenos Aires: Heramienta, 2002), 120.

16 Enrique Mier Cueto, *Las prácticas jurídicas aymaras desde una perspectiva cultural* (Sucre: Poder Judicial, 2005), 61.

17 Max Weber, *Economía y sociedad*, 27. Vurgular yazara aittir.

Dışarıdan adalet dayatan bir grup insanın varlığı, "harici olarak garanti *edilmeyen*"¹⁸ bir standart olan yasanın uygulamasını farklı kılan şeydir. Topluluklar durumunda böyle bir ayırım yoktur, çünkü topluluk, ister yetkililer olsun ister komünal kurul olsun, adaleti kendisi uygular. Bu nedenle, kesin olarak konuşmak gerekirse, yasa veya adaletin bahsi geçmez, anlaşmazlıkları ortadan kaldırmak ve içsel denge sağlamak için kültürel uygulamalar yeterlidir. Bu iyileştirme mekanizması ya da "anlaşmazlıkları çözme sistemi" yetkili kişileri meşrulaştırma süreciyle yakından ilişkilidir ve bu, meşruluğu ve toplumsal olarak kabul edilmiş iktidarı olan bir "üçüncü tarafın" varlığını gerektirir.¹⁹ Fark, bu "üçüncü tarafın" bir "grup" veya dışsal, toplumun üstünde konumlandırılmış ayrı bir kurum değil, topluluğun kendisi ve yetkilileri tarafından tayin edilmiş olmasıdır. Bu nedenle, topluluk adaletinin işlemesi için topluluğun kendi yetkililerini meşru bir şekilde seçebiliyor olması gerekir.

Aymara topluluklarında, neredeyse tüm kararlar komünal kuruldan geçer, bunun nedeni ya çatışmayı çözmekten sorumlu yetkililerin komünal kurul tarafından seçilmiş olması ya da bu yetkililerin yetersiz kalması durumunda, son sözü kurulun söyleyecek olmasıdır. Burada karşımıza "adalet uygulayan bir kolektif" çıkar ve "üyeleri, en adil çözüme varılincaya kadar, davacı taraf ve savunma tanıkları olarak mahkemenin bir parçasıdır," çünkü "topluluğun tüm üyeleri, normları ve mevcut yerel prensipleri bilir."²⁰

Uygulanan topluluk yaptırımları, ahlaki, toplumsal ve yasal yaptırımlar olmak üzere birbiriyle ilişkili üç koşulu karşılar, bunlar bir suçun yargılanması sırasında bir araya gelir. Bir çatışmayı çözmek için dört bölüm veya adım olduğu belirtilmiştir: Yetkili (seçilen yetkili veya kurul) tarafından çatışmanın

18 A.g.e., 25.

19 Enrique Mier Cueto, *Las prácticas jurídicas aymaras desde una perspectiva cultural*, 66.

20 Marcelo Fernández, *La ley del ayllu*. (La Paz: Pieb, 2004), 54.

bir özeti; gerçekleri kanıtlamak için arkaplan açıklaması ve davanın özeti; yetkililer de dahil olmak üzere "karşılıklı taraflar arasında uzun tartışmalar"; ve son olarak mutabakata dayalı "karar alma", bu temel ve önemli bir bileşendir.²¹

Herhangi bir durumda, cezalarla ilgili bir karar almadan önce (Aymara durumunda: ahlaki yaptırım, topluluk çalışması, para cezası veya benzeri, dayak, sürgün veya ölüm cezası) tartışmalar gerçekleşir ve bir çatışmayı yargılamak biraz zaman alır. Yaptırım, topluluk içinde herhangi bir ayrışmaya neden olmadan cezanın ötesinde bir telafi yöntemi bulmaya ve taraflar arasında uzlaşma sağlamaya çalışır. Ancak, topluluk adaleti değişmektedir: Önceden, para cezaları yoktu ve zaman zaman cezalandırma için devlet adalet sistemine başvurulurdu. Amaç, mümkün her durumda bir kuralı ihlal eden kişiyi topluluğa yeniden kazandırmaktı. Dolayısıyla özür ve ritüel önemlidir, çünkü "yasadışı olan yalnızca düzeni bozmaz, aynı zamanda dine de aykırıdır."²²

Silvia Rivera, ölüm cezasının istisnai durumlarda uygulandığını ve çok nadiren gerçekleştirildiğini belirtmektedir ve ölüm cezası gerçekleştirildiği takdirde, suçlu suçunu itiraf ederek sonucunu kabul eder: "Tüm topluluk, durumu uzun uzun tartışır. Kararın doğru olup olmadığı herkese danışılır. Suçlu tarafın özür dilemesi oldukça yaygındır, ancak bazı durumlarda süreç bir tanıma düzeyine erişir ve suçlu intihar eder. Aşırı derecede acı çeker ve büyük bir psikolojik baskı yaşar."²³

Marcelo Fernández'e göre, Aymara dünya görüşünce adalet, *suma qamana*'nın yani "iyi bir yaşamın" veya yeniden doğuşun, yenilenmenin ve dirilişin bir parçasıdır; bir tür "kişileri ve toplumları çevreleyen öğelerle ve canlılarla tamamen ve karşılıklı olarak güzel yaşamadır, deneyim, (öz-)güven ve (öz-)saygı

21 Enrique Mier Cueto, *Las prácticas jurídicas aymaras desde una perspectiva cultural*, 73-74.

22 A.g.e., 79.

23 Silvia Rivera Cusicanqui ile röportaj.

en önemli hususlardır."²⁴ Bu nedenle, kimse yasal bir sistem varmış gibi çatışmaları çözmek için kullanılan topluluk sistemini Batı bakış açısından bakarak ele alamaz, çünkü ne siyasi ve hukuki yetkililer arasında ne de "gerçek yasa dünyası ve kozmik törensel-dini yasa arasında herhangi bir fark bulunur."²⁵ Devlet adaleti ve *ayllu* adaleti arasındaki farklar şu şekilde özetlenebilir:

Pozitif devlet yasası paradigmaları "söylem ve toplumsal beden ayrışması" ile şimdi ve geçmiş arasındaki yarıkla ve özellikle de yasa ve adalet arasındaki ayrımla, kısacası pratik değerleriyle karakterize edilir. Bunun aksine, Aymara adaletinin gerçeği geçmişin normlarıyla yönetilir; yasa ve adalet el ele gider ve birbirinden ayrılmaz bir birlik meydana getirir. Başka bir şekilde ifade edecek olursak, "ruhların" belleği şimdiyi yönetir, *yatiri* tarafından temsil edilir ve yola veya *thaki*'ye göre hizmetlerini ödünç alma mantığıyla gerçekleştiren asıl yetkililerin yapısını oluşturur."²⁶

Topluluğun, çatışmaları çözme sistemi, özgürleşme bakış açısından bazı önemli özelliklere sahiptir, bu özellikler kendi topluluklarının ötesinde bir takım değerlere sahiptir. Her şeyden önce, *otonom* bir sistemdir, kolonyalizm bir takım devlet yargı normları getirmiş olmasına rağmen (kayıt tutma ve para cezaları gibi) devletten bağımsızdır. Zaman zaman devlet yargı sistemine antagonist olan tamamen farklı değerler üzerine inşa edilmiş *bütünlüklü* bir sistemdir. Bu sistemin amacı, içsel dengeyi korumak ve böylece Yerli toplumunun sürekliliğini sağlamaktır.

İkinci olarak, evrensel devlet yasasının aksine, topluluk adaleti *yerel*, *zamansal* ve *mekânsaldır* ve "tamamen ortaya çıktığı toplumsal bağlamın özelliklerine güçlü bir biçimde bağlı"²⁷

24 Marcelo Fernández, *La ley del ayllu*. İkinci baskıya önsöz.

25 A.g.e., 332.

26 A.g.e., 337.

27 Enrique Mier Cueto, *Las prácticas jurídicas aymaras desde una perspectiva cultural*, 62.

olarak gerçekleştirilen bir pratiktir. Bunun bir yasa sistemi veya adalet sistemine bir alternatif olmadığını, Batı yasa sistemiyle karşılaştırılması gerekmeyen başka bir gerçekliğin ortaya konuşu olduğunu tekrar etmekte yarar vardır. Bu, kültüre ve Batı'dan farklı bir dünya görüşüne dayanarak çatışmaları çözmek için uygulanan bir sistemdir.

Üçüncü olarak, çatışma çözümü için *devlet dışı* bir sistemle karşı karşıyayız. Devlet dışılık, adaleti uygulamak için görevlendirilmiş toplumdan ayrı uzman bir bedenin (Weber'in sözleriyle "ekip") olmadığını kanıtıdır. Aymara dünyasının temel bir özelliği olan ayrışmama, çatışmaları çözme sorumluluğunun topluluğun ve yetkililerinin kendi ellerinde olduğu anlamına gelir. Ancak, ayrışmama kavramının olası başka bir anlamı daha vardır, bunu daha önce şimdiyi geçmişten, değerleri uygulamasından, suçu bağlamından, gerçek dünyayı kutsal ve dinsel dünyadan ayırmama şeklinde bütünüleyici doğa olarak ele almıştım. Bunun nedeni, istenen şeyin cezalandırma ve böylece ayrıştırma olmaması, anlaşma yoluyla dengenin yeniden sağlanmasıdır, bu, düzeni yeniden sağlamanın bir yolu olarak topluluğun en önemli yasal prensipleri arasında yer alır.

Bu devlet dışı çatışma çözme biçiminin kendisi dağıtılmıştır ve dağıtıcı bir faktördür ve aynı zamanda merkezsizleştirilmiştir. Daha önce de tartıştığımız gibi, soyut ve evrensel yasa ya bir çağrı değildir ve homojen, tüzel bir özne içermez. Farklı topluluklarda, aynı suç için farklı cezalar vardır. Tüm durumlara ve yerlere uygulanan tek bir model veya paradigma yoktur. Benzer şekilde, çatışmaları çözmek için tek, merkezi bir beden de yoktur; bunun yerine çatışmaları çözmek için görevlendirilmiş bir dizi "yetkili" vardır, çatışmanın spesifik niteliklerine göre aileden topluluk kuruluna ve buradan çeşitli yetkililere aktarılır. Özetle, adaleti sağlamak için tek bir adalet modeli ya da uzman bir beden yoktur, bunun yerine çok çeşitli vakalar

ve olası çözümlerin çokluğu söz konusudur, çünkü "Yerli yasası tüm çoklukların özetidir."²⁸

Ancak, Aymara çatışma çözme modeli, devlet dışı ve öz-gürlükçü özelliklerine rağmen baskı ve ağır ceza da içermektedir: örneğin, zina için kırbaç cezası uygulanır. Bu cezalar, yalnızca Batılaşmış toplumlarda yaşayanlar için değil, aynı zamanda Latin Amerika'da yaşayanlar için de şok edicidir, kadınların, çocukların ve gençlerin maruz kaldığı baskının bakış açısını da yansıtır. Bu durumda, topluluk açıkça her zaman en zayıf olana zarar veren ve kişisel gelişimi engelleyen baskılar ve kısıtlamalar zincirinin bir parçasını oluşturur. Bazı topluluk uygulamalarının baskıcı yönlerini görmek için bireyciliği veya evrenselciliği savunmak gerekmez. Zapatista kadınlarının "iyi gelenekleri kötü geleneklerden ayırmak"²⁹ gerektiğini özellikle vurgulamaları bu anlamda iç rahatlatıcıdır.

Öte yandan, kolonyal sistem Yerlilerin sorun çözme sistemini yer altına itmiştir. Bu anlamda, topluluk adaleti sisteminin kaderi de öncesindeki topluluk yetkililerinin yarı-gizli varlık haliyle aynı seyri izlemiştir: Özellikle de son on yılda gelenekleri korumak için uzun bir gizlenme yolculuğu ve ardından yavaş yavaş kamuya açılma. Gizli olmasına rağmen, topluluk adaletinin meşruluğu devlet adaletinin yetersizliği ve yozlaşması ile ayrıca onaylanmıştır. Burada temel bir husus, özellikle de ağır cezalar olmak üzere çeşitli yaptırımlar uygulanmasıdır, "bu yaptırımlar devletten gizlenmiştir ve toplulukların bakış açısına göre, bunlar kendilerine karşı ortaya çıkabilecek intikam tehlikesini önlemek için gereklidir."³⁰

Bu noktada, El Alto deneyimine geri dönmek akıllıca olacaktır. Daha önce de tartıştığımız gibi, mahalleler arasındaki kavgalar, anlaşmazlıklar, örgütle ilgili sorunlar vb. çatışmalar

28 Marcelo Fernández, *La ley del ayllu*. 345.

29 Guiomar Rovira, *Mujeres de maiz* (México: Era, 1997), 172.

30 Marcelo Fernández, *La ley del ayllu*. 108.

mahalle konseyleri ve sendikalar tarafından çözülmektedir. Bu gibi durumlarda, ilhamını topluluk uygulamalarından alan bir çatışma çözme sistemi vardır. Oyuncak bebek asma durumu farklıdır. Bu, topluluk adaleti sağlamakla ilgili değil, daha çok basit de olsa meşru müdafaayla ilgilidir. Mahalle topluluğunun kendisini savunması gerektiğinden şüphe edilemez, çünkü bunu yapacak başka kimse yoktur. Ve tıpkı çıkarları için seferber olmak ve savaşmak için uzmanlaşmış bir aygıt oluşturmaları gibi, kendilerini özel, ayrı bir aygıt oluşturmada savunmaları da oldukça pozitif görünmektedir. Ancak, bu konu daha derin bir tartışma ve herhangi bir önyargı olmadan kavrayabilme veya uygulamaları devlet düşmanlığıyla veya tehlikeli olabilecek diğer durumlarla gerekçelendirmeden anlayabilme becerisi gerektirmektedir.

BİR AYMARA “DEVLET”İNE Mİ DOĞRU?

9 Nisan 2001'de yayınlanan Achacachi Manifestosunu son sayfadan itibaren okumaya başlamak gerekiyor: Onlarca topluluk, damga, merkeze bağlı birim ve tarım sendikası; Omasuyos eyaletinde binlerce topluluk üyesinin ve ailelerinin seksenden fazla temsilci imzası. Damgaların bulunduğu sayfalar, topluluk yapboz bulmacası gibidir veya isterseniz, bu sayfaları onlarca mahalleden, müstakil evden ve topluluktan oluşan sekiz El Alto kent bölgesinin toplumsal dokusu olarak da kabul edebilirsiniz. Mahalle birimlerinin farklılıklarıyla bağdaşmayacak şekilde bu denli karmaşık olarak birbirine eklemlenmeleri, yalnızca her bir farklı özelliğin dikkatli bir şekilde korunması gerekliliği göz ardı edildiğinde bir "birlik" olarak tanımlanabilir, bu birlik yalnızca "oldukça kritik" zamanlarda oluşur, zaten Manifesto da bunu ilk paragrafında vurguluyor. Böylece, Aymara "devletinin" ya da topluluklardan ayrılmamış güçlerin yatay eklemlenmesinin neye benzeyeceğini, topluluk damgalarının bu yan yana olması durumundan başlayarak anlayabiliriz.

Topluluk başkanı ya da sekreterinin vurduğu damgaların her birisi temsilci imzasından çok daha fazlasıdır: Bu damgalar "itaat ederek yönet" kavramının kolektif ifadesidir ve bu mühürlerin ardında onlarca toplantı, kurul, müzakere ve tartışma yatmaktadır. Ancak, her şeyin ötesinde, bu zaten onlarca topluluğun kendiliğinden birbirine nasıl eklemlendiğinin en açık göstergesidir. Bu, daha uygun bir ifade bulamadığım için "Aymara devleti" diyeceğim, güçlerini toplum olarak ortaya koymaları sırasında Aymara tarafından tahayyül edilen ve kurulan eklemlenmenin temel biçimidir.

Damgalar, herhangi bir hiyerarşi veya sentez olmaksızın, yan yanadır ve bu nedenle Batı mantığına göre en önemlisi olan merkez eyalet mührü diğer damgaların, yani tüm eyalet topluluklarının mührünün (en azından önemli bir kısmının) olmadığı bir durumda en ufak bir değer dahi taşımamaktadır. Bu yatay mühür mutabakatı, bir başka deyişle bu damgalar/topluluklar gökkuşağı, hareket halindeki Aymara toplumunun bir ifadesi olarak kabul edilebilir (tıpkı temsilcileri olmayan bir toplantı halindeki devlet dışı gibi).

Achacachi Manifestosunu yazan toplulukların eklemlenmesi geçici bir birlikteliktir, bir şey üretmek -bu durumda, bir metin yazmak- için, başka zamanda ise bir seferberlik kurmak ya da topluluklar tarafından karar verilen eylemleri gerçekleştirmek için bir araya gelmişlerdir. Eklemlenme (veya eğer isterseniz devlet), yalnızca kolektif bir kararı yönetmek, "itaat ederek yönet" biçimini kurmak için bir mekanizma olarak düşünüldüğünde bir anlam taşır. Bu, bir kurum ya da kalıcı ve sabit bir beden değildir, aksine geçici ve hareketli bir bedendir. Değişken bir eklemlenmedir. Toplumsal alanda, yapının değişmezliğini Prigogine'nin "dağıtıcı yapılar" olarak tanımladığı, sabitlik ve hareket, askıya alınan zaman ve akış halindeki zaman

arasında bir birleşme olan değişim akışıyla birleştirme becerisine sahip bir eklemlenme olasılığı üzerine düşünme meselesidir.¹

Toplumsal alanda, "dağıtıcı yapılar" küçük gençlik gruplarında, kadın gruplarında veya başka buna benzer gruplarda görülür ve istikrarsız dengenin olduğu alanlar olarak kabul edilebilir.² Ancak, "dağıtıcı yapıların" yüz binlerce insanı ve bütün bir bölgeyi içeren, sabitlik ve değişimin, düzen ve dağıtmanın çelişkili özelliklerini bir araya getiren daha büyük alanlarının olması bir zorluk meydana getirmektedir ve eğer tüm bunlar mümkünse bile, çok uzak görünmektedir.

Aymaralılar Arasında Devlet İktidarı Fikri

1970'te Fausto Reinaga Bolivya Yerli Partisi Manifestosunu da içeren *Yerli Devrimi* kitabını yayınlamıştır.³ Bu kitapta Aymara gücünün devlet ve örgütlenme sorununa çok az yer vermiştir. Çalışma, "yeni bir toplum kurma İktidarını, yani iktidarı fethetme mücadelesini"⁴ savunmaktadır. Yerli devrimi konusunu tartışırken, Yerli iktidar fethinin "sosyalizm kurmak"⁵ olduğunu iddia etmektedir. Bu argümanı ileri sürerken, "Devlet bir iktidar ve ulus bir kan ve tinsellik topluluğu, beden ve ruhun birleşimi olacaktır,"⁶ gibi ifadeler kullanır. *Komünist Manifesto*'dan etkilenerek, Yerlilerin birliği için ateşli

1 Ilya Prigogine ve Isabelle Stengers, *La nueva alianza, Metamorfosis de la ciencia* (Madrid: Alianza, 1990). Prigogine'e göre, dağıtıcı yapılar kaos denizindeki düzen adalarıdır, ancak düzen kendiliğinden ortaya çıkar ve dengeden çok uzaktaki bir sabit durumda korunur. Ayrıca bkz., Fritjof Capra, *La trama de la vida* (Barcelona: Anagrama, 1998), 193-205.

2 Raúl Zibechi, *LA revuelta juvenil de los 90* (Montevideo: Nordan, 1997) ve *Genealogía de la revuelta* (La Plata: Letra Libre, 2003).

3 Fausto Reinaga, *La revolución india* (La Paz: Fundación Amáutica Fausto Reinaga, 2001).

4 A.g.e., 386-387.

5 A.g.e., 443.

6 A.g.e., 446.

bir çağrıda bulunur: "Bolivya Yerlileri, birleşin!", "Birlik bizi İktidara taşıyacak!" der.⁷

Geçmişe, Qullasuyu⁸ ve Tawantinsuyu'ya belirsiz bir özlemin ötesinde, Reinaga mevcut kapitalist devlet ile Reinaga'nın önerdiği Aymara devleti arasında herhangi bir fark olup olmadığı konusunda net değildir. 1971 yılında yayımlanan *Tesis India* adlı kitabının girişinde, "Peru Komünal İktidar lideri" Guillermo Carnero Hoke, Yerli gücünün "topluluk" kavramından türediğini söylemiştir. Ve "Bir İnka topluluğunun nasıl işlev gördüğünü bilmek, hâlihazırda elimizde etik bir hükümete sahip olmak demektir,"⁹ diye ekler. Topluluk örgütlenmesine geri dönmemiz gerektiğini varsayar ve şu sonuca varır: "Büyük Topluluklar Konfederasyonu - bu Yerli Hükümetidir, bu Yerli İktidarıdır, bu Yerli Sosyalizmidir!"¹⁰

Reinaga'nın devrim teorisi az da olsa Marx'ın devrim teorisine benziyor, ancak devlet teorisinin tamamen Marx'tan kopyalandığı düşünülmemelidir. Her durumda, bir Yerli devletin neye benzeyeceğine dair hiçbir açık tanım olmadığını ayrıca vurgulamamız gerekiyor. Bu eksiklik tesadüf değildir. Aynı dönemde (1973), La Paz'daki bir grup Aymara sakini, "Katarist hareketini oluşturan o ana kadar ki çeşitli akımların en başarılı sentezini"¹¹ yani Tiwanaku Manifestosunu elden ele

7 A.g.e., 447.

8 İngilizce çevirmenin notu: Qullasuyu, İnka İmparatorluğu'nun bir eyalet bölgesiydi. Şu anda özellikle de Bolivya, Şili, Peru ve Arjantin olmak üzere büyük ölçüde modern Güney Amerika devletlerini kapsayan Aymara topraklarıyla ilgilidir. Yakın bir zamanda, Quechua'da Tawantinsuyu olarak bilinen önceki İnka İmparatorluğuna benzer bir bölgeyi kapsayacak olan "Daha Büyük Qullasuyu" (veya Gullana Suyu Marka) oluşturmak için bazı hamleler yapılmıştır.

9 Fausto Reinaga, *Tesis India* (La Paz: Hilda Reinaga, 2003), 14.

10 A.g.e., 15.

11 Silvia Rivera Cusicanqui, "Luchas campesinas contemporáneas en Bolivia: el movimiento 'katarista': 1970-1980", René Zavaleta Mercado (ed.) *Bolivia boy* (México: Siglo XXI, 1983), 142 içinde.

gezdirmiştir. Centro Campesino Tupak Katari, MINK'A, Köylü Öğretmenler Birliği ve Bolivya Köylü Öğrenciler Birliği tarafından imzalanan belge Aymara devletinin nasıl olabileceğine dair herhangi bir göndermede bulunmamıştır. Yalnızca "ekonomik ve politik gücün, kültürel özgürleşmenin temeli"¹² olduğuna dair bir ifade vardır. Bundan sonra, henüz çok başlangıcı da olsa güçlü Aymara hareketi baş göstermiştir.

Ve hareketin bir sonraki aşamasında, özellikle de 1990'da, Felipe Quispe "*Tupak Katari Lives and Returns... Dammit*" adlı bir kitap yazdı ve bu kitapta "Tupac Katari" devrimiyle ilgili kendi görüşlerine yer verdi. Sonuç kısmında, yerli halkların kapitalizmi ortadan kaldırıp özerklik elde etmek için, "Yerli Topluluk Devrimini" başlatmaları ve bunun için de silahlı mücadeleye devam etmeleri gerektiğini ileri sürdü.

[V]e o zamanlar, isyanlar Aymara Komünü oluşturmak ve Aymara Komünü zamanlarına geri dönmek içindi ve Aymaralıların Tiwanakense zamanında kendilerini yönetebilmeleri için *ayllu* egemenliği Kollektivizminin ve Komüniteryanizminin olduğu, kendi atamız Pacha Mama'ya kendi kaderimize ve kendi politik gücümüze sahip olduğumuz, sınıfsız ve ırksız bir toplum yaratacak olan Sosyalist Qullasuyu Devletler Birliği kurmak içindi.¹³

Aynı yıl, Katarist Özgürleşme Hareketi Aymara toplumunun geleceğinin nasıl olabileceğine dair ayrıntılar sunan *The Social Model of the Ayllu* [Toplumsal Ayllu Modeli] başlıklı bir risale yayınladı. Risale yalnızca Fetihten önceki duruma bir geri dönüş olabilecek güncellenmiş bir *ayllu* yeniden inşasını savunmuyordu. *Ayllu* örgütlenme biçimleri dört toplumsal çalışma ilişkisi biçimini temel alıyordu: *Ayni* (*ayllu* aileleri arasında işbirliği), *Mink'a* (*ayllu*'lar arasında karşılıklılık), *Mit'a*

12 Javier Hurtado, *El Katarismo* (La Paz: Hisbol, 1986), 304.

13 Felipe Qhispi Wanka, *Tupak Katari vive y vuelve...carajo* (La Paz: Ofensiva Roja, 1990), 313-314.

(*ayllu*'lar ve *marka*¹⁴ arasında karşılıklılık) ve *q'amaña* (çevresel karşılıklılık).¹⁵

Ayllu politik pratiği (iktidarın tekelleşmesini önlemek için, belirli bir süreliğine dönüşümlü ve sıralı bir şekilde atanmış liderler) politik iktidarın temelidir. Risale "siyaset yalnızca *ayllu* düzeyinde uygulanmaz, farklı *ayllu*'lar tarafından dönüşümlü ve sıralı olarak atanan ve *malkus* olarak bilinen geleneksel otoritelerin bulunduğu *marka* düzeyinde çok daha yaygındır" diye vurgular.¹⁶ Bu aşağıdan yukarıya *ayllu* temelli "komünal bir toplum"¹⁷ inşa etmekle ilgilidir, ayrıca "geleneksel olarak atanmış liderler, *jilakatas* ve *mallkus*'un bu yeni toplumsal ve ekonomik modelin yetkilileri olduğu büyük Ekonomik ve Politik *Ayllus* ve Topluluklar Konfederasyonu oluşturmak" için ortaklaşa sahip olunan işler kurmasını da kapsar. Bu liderler kitlesel toplantılar ve kurullarla yönetir.

Bu yüzyılın başında bu fikirlerin bazıları çiftçi hareketinin güçlü seferberlik anlarında somutlaştı. 9 Nisan 2001'de, Altiplano Aymara topluluklarının hükümete karşı tam seferberliği sırasında, Aymara-Quichwa Ulusunu Yeniden Kurma Bildirgesi ile başlayan Achacachi Manifestosu yayınlandı. Altı ay önce, 6 Ekim 2000'de çetin bir Aymara seferberliği sırasında, eyaletlerin, merkezlerin ve alt merkezlerin Omasuyos işçi sendikası liderleri, Kuzey La Paz'ın altı vilayetinde bulunan örgütleri temsil eden ve eylem birliğini kabul eden Achacachi Bildirgesindeki kırktan fazla taahhüdü imzaladılar.

Bu belgeler, önergeler ve bildirgeler oldukça özel koşullar altında oluşturulmuştur: Merkez üssü tarihsel, ekonomik, politik ve kültürel bir Aymara merkezi olan Omasuyos ve Achacachi

14 İngilizce Çevirmenin Notu: *marka* bir grup *ayllu* ya da topluluk bölgesi anlamına gelmektedir.

15 Movimiento Katarista de Liberación, *Modelo social del ayllu. Pensamiento katarista* (La Paz: MKL, 1990), 6.

16 A.g.e., 8.

17 A.g.e., 28.

vilayetinde yirminci yüzyılda gerçekleşen ilk üç büyük Aymara isyanıdır. Nisan 2000'de, su yasasına karşı ilk büyük isyan gerçekleşmiştir ve büyük sokak barikatlarının kurulduğu bu isyan tam dokuz gün sürmüştür. İsyan, Omasuyos vilayetinde başlamıştır, ancak ülkenin tamamını etkisi altına almıştır. Bu büyüklükteki bir hareket, diktatörlüğe karşı mücadelenin verildiği 1979'dan beri görülmemiştir. Kuşatmanın sürdürülmesini sağlamak için, karar verme mekanizması olarak kitlesel toplantılar ve kurullarla (15.000'den fazla Aymara Achacachi'de toplanmıştır) görev dönüşümünün sağlandığı bir sistem kurulmuş ve büyük ölçüde kullanılmıştır. Hükümet sıkıyönetim ilan etmiştir, ancak polis bu karara uymadığı için bir isyana neden olmuştur. Şehri askerileştirmek ve toplulukları kuşatmak için Uçaksavar Topçusu Grubundan iki bin askerin yirmi kamyonla şehre varıp Achacachi'yi işgal etmesiyle birlikte 9 Nisan günü gerginlik iyice artmıştır. Ordu iki genci öldürmüş, halk da ordunun önünü kesip bir yüzbaşını öldürerek ve kaymakamlığı, karakolu ve cezaevini tahrip ederek ve mahkûmları serbest bırakarak buna yanıt vermiştir. "Bu Bolivya'da egemen neoliberal sistemin ilk önemli mağlubiyetiydi"¹⁸ ve Aymara'nın "bir mücadele stratejisi olarak *topluluk ruhunu* ortaya koyduğu"¹⁹ bir mücadele olan Cochabamba'daki "su savaşıyla" aynı zamanda gerçekleşmiştir.

Hemen sonra, Eylül ve Ekim 2000'de -ikinci- bir isyan baş göstermiş ve tüm Altiplana bölgesini ve La Paz'ın kuzey vadisini kaplamıştır. Bu on dokuz günlük ayaklanmanın en önemli başarısı, hareketin merkezi haline gelen "yerli genel Qalachaka karargâhlarını" kurması olmuştur. Burada 50.000 silahlı komün üyesi grubu aslında bir öz-yönetim uygulamaya koymuş-

18 Pablo Mamani Ramírez, *Geopolíticas Indígenas* (El Alto, Cades, 2005), 95.

19 Félix Patzi, "Rebelión indígena contra la colonialidad y la transnacionalización de la economía: triunfos y vicisitudes del movimiento indígena desde 2000 a 2003", *Ya es otro tiempo el presente* (La Paz: Muela del Diablo, 2003), 208 içinde.

tur. Hâlâ devam eden ve büyüyen bu hareket, yerli hareketinin biçimlerinde ve amaçlarında uzun vadeli bir değişimi temsil eder:

1979'da olanların aksine, bu hareketin amacı temsili demokrasiyi savunmak ya da sınırlı talepler elde etmek değildir. Aksine, ilk olarak temsili demokrasinin sonunun geldiğini ve 1985'ten itibaren uygulanmaya başlanan neoliberal ekonomik modelin çöktüğünü gösterir. Ve ikinci olarak, ilk ulus konfederasyonlarının politik öz-belirlenim projesinin meşrulaşmasının başlangıcıdır.²⁰

Achacachi Bildirgesi bu özel politik konjonktürde yayınlanmıştır. Belge altı maddeden oluşmaktadır: İlk olarak "bu cumhuriyetin ekonomik, politik ve ideolojik iktidarla kolonyalizmin bir mirası olarak tahakküm kurduğu yerli gücünün ve esas milletlerin yeniden diriltilmesi" için çağrı yapmaktadır. Üçüncü madde, yakın zamandaki Aymara mücadelelerinin tarihinde niteliksel bir sıçramayı temsil etmektedir: "Çiftçi hareketinin herhangi bir ortak eylemi, genel merkezler ve Yerli gücünün sermayesi Achacachi'de, Omasuyos vilayetinde ve La Paz bölgesinde olacak." Beşinci madde ise şu şekildedir: "Esas milletler silahları alarak çiftçilere karşı herhangi bir eyleme karşı yanıt verecektir." Ve altıncı madde şöyle der: "Sulh yargıcı veya polis yerine, yerli bölgelerde Komünal Adalet Konseyleri kurmak. Ayrıca, devletin, polisin ve ordunun baskıcı aygıtlarını defetmek."²¹

Üçüncü isyan Haziran ve Temmuz 2001'de gerçekleşti ve yaklaşık iki ay sürdü. Ve ayrıca Altiplano ve La Paz'ın kuzeyindeki vadilere de sıçradı. Bu hareket sırasında, Aymara bölgesini kontrol etmek için Qalachaka'nın "Genel karargâhı" boyunca, birkaç mikro merkez kuruldu ve mobil, dağınık ve yayılmış

20 A.g.e., 215.

21 *Declaración de Achacachi*, Achacachi, 6 Ekim 2000. Vurgu orijinal metinde de vardır.

olarak başka merkezler de kuruldu.²² "İç savaş" ve "Yerli sıkıyönetimi" ilan edildi. Bu toplumsal atmosferde, 7 Nisanın hemen öncesinde, önceki yılın olaylarının yıldönümü kutlanırken, Aymara-Quichwa Ulusunu Yeniden Kurma Bildirgesi yayınlandı. Belge, "Mallku Qhapaq ve Mama Ajlla çocukları" tarafından alındı ve Tupak Katari ve diğer tarihsel devrimci figürlerin anısına sunuldu. Belge, "Bolivya, binyıllık bir geçmişe sahip Qyullama veya Qullasuyu üzerine kurulmuştur" diye belirtir ve şöyle devam eder: "Gizli Aymara devleti, politik ve toplumsal kurumlarını muhafaza etmiştir." Metin daha da ileri gideyerek "otonom bir devletle tarihin yeni bir dönemine giriyoruz, çünkü kendimizi 2000 yılında karakoldan, polisten ve diğer baskı unsurlarından, hırsızlıktan ve Cumhuriyet devletinin diğer yozlaşmış kurumlarından kurtardık." Bildirge, "Omasuyos, Jacha'a Umasuyu" olarak bilinen politik ve yönetsel birimleri yeniden kurma çağrısı yapmaktadır. Bu birimler diğer benzer birimlerle "uyumlu olacaktır" ve "ayllu ekonomisi ve kurumları dahilinde olan otonom bir Aymara devletini" içerecektir. Belgenin ilk taslağı -her ne kadar belgenin son halinde olmasa da- devletin, "Ulaqa'da [Parlamento veya Meclis] buluşacak her bir vilayetten iki temsilci tarafından kurulacağını belirtmektedir".²³

Aynı gün açıklanan Achacachi Manifestosu, Aymara ve Quechua halkının sorunlarının ayrıntılı bir listesini ve bu halkların tarihini ve güncel önemli olayları içerse de daha ileri gitmez. "Bir ulus-devlet modeli olarak Qullasuyu'nun yeniden yapılanması", Aymara devletinin neye benzeyebileceğine ilişkin bu belgelerdeki tek referanstır. Üç ay sonra, 7 Temmuz 2001'de, bölge tamamen militarize olmuşken, Aymara Üst Konseyi, baskıyı ifşa eden ve Aymara'ya mücadeleyi genişletmesi

22 Pablo Mamani Ramírez, *Geopolíticas indígenas*, 97.

23 *Acta de reconstitución del Gobierno de la Nación Aymara-Quichwa*. Capital Achacachi del Milenario Umasuyu Achacachi, 9 Nisan 2001.

için çağrıda bulunan bir bildiri yayınlamıştır. Bildiri, "Bolivya sorunlarımıza bir çözüm değildir," diye belirtir. Omasuyos'taki ve La Paz'ın kuzeyindeki topluluklar giderek daha fazla Bolivya devletinin dışında düşünmeye başlamıştır.

Şu ana kadar, toplumsal hareketle ilgili belgeleri inceledik. Hiçbir maddede Aymara halkının bir devlet kurma fikrini savunduğu görülmemektedir, bunun nedeni belki de Patzi'nin belirttiği gibi "Yerlilerin ve işçilerin devletçi bir vizyona sahip olmamasıdır."²⁴ Achacachi Manifestosundaki kısa ve tam anlaşılmayan bir "ulus-devlet modeli" tabiri dışında, devlet mantığının tarihsel öğrenme süreçlerinin veya dünya görüşlerinin bir parçası olmadığı açıktır. *Ayllu* topluluğunun istenen bir toplumun temeli olacağına ve bir miktar -özellikle de son belgelerde *Jach'as* olarak anılan- bölgesel topluluk koordinasyonu olacağına dair güçlü bir fikir birliği vardır ve bu, çeşitli toplulukları bir araya getiren temel bölgesel birim gruplaşması olacaktır. Bu formülasyonun haricinde, hiçbir şey açık olarak belirtilmemiştir. Ancak Bolivya devletinin tamamen ortadan kalkmasına dair istek oldukça güçlüdür.

Aslında, genel Qalachaka merkezleri belki de Aymara halkının iktidar anlayışının -topluluktan kopmamış, devlet dışı bir iktidar- en açık göstergesidir.

Yayılmış İktidarlar; Merkezi İktidarlar

"Bana göre, devlet bir koordinasyon örneğidir," diye belirtir Patzi. Elbette, bunu söylerken Yerli devletinin nasıl olabileceğini kasteder. Ama hemen Aymara ve Bolivya ulusu arasında bir çelişki ortaya çıkar:

Ulussuz bir komünal sistem düşünmek imkânsızdır. Modern ulusal parçalanmalara katılmıyorum, ulusal yaratımları bir gerçeklik olarak ele almalıyız. Bolivya'da, bir Bolivya devrimi olacaktır. Ulusları tarihten silemezsiniz. Bu nedenden dolayı,

24 Félix Patzi, a.g.e., 222.

Qullasuyo fikrini eleştiriyorum. Bir hayal olarak güzel, ama gerçek değil. "Dünyanın bütün komün üyeleri, birleşin!" bu mümkün olabilir, ama sadece ulusal bir biçimde.²⁵

Gerçi, devleti bir "koordinatör" olarak görmekte ısrarcı olması, bir yasama aracı olarak meclisin kaybolması gerektiğini düşündüğünü gösterir, çünkü "topluluk yasa yapar" ve "müzakere eden ve karar alan liberal temsilci" ile "topluluk tarafından karar verilenleri açıklayan ve yürüten, bir iletici olarak" topluluk temsilcisi arasındaki farkı vurgular. Patzi'ye göre, "devlet, toplumun üstünde değil altında konumlanmalıdır, böylece kararlarını gerçekleştirir, çeşitli toplulukların fikirlerini tartışır ve toplulukların yerini almaz."

Bu koordinasyon teşkilatının nasıl adlandırılacağını belirlerken bir gerilim ortaya çıkar, çünkü "devlet" kelimesi toplumun üstünde açık bir şekilde ayrı bir gerçekliğe verilen addır. Buna rağmen, herhangi bir koordinasyon örneği toplumdan ayrı bir elit örgütlenmesine dönüşebilir. Patzi, "Dönüşüm sistemi bunu tamamen ortadan kaldırır," diye belirtir. "Elit bir sınıf yaratma tehlikesinin üstesinden devridaim sistemi ile gelinir." Başkanın dönüşümlü rolünü tahayyül eder: İlk olarak bir departman görevi üstlenir ve bu departmanda görevler dönüşümlü olarak gerçekleştirilir ve böylece aynı insanın asla birden fazla başkan olamayacağı ve kontrolün kolektif sağlanacağı düşünülür. Patzi, "Tıpkı toplulukta olduğu gibi. Herkes lider olma fırsatına sahip olacaktır," der. Bu yalnızca zaten bir topluluk düzeyinde var olanın geliştirilmesidir; sürecin farkında olunmasını sağlamak ve bunu yaygınlaştırmak için genel bir teori oluşturmak.

Bu kısımda, Pablo Mamani'ye göre "devlet" kavramı yalnızca "semantik bir ödünçtür", çünkü "devlet iktidarın merkezileşme mantığını temsil eder, devleti *ayllu* ve bölgesellik mantığında ve bürokratik olarak yoğunlaşmamış olarak düşünüyoruz,

devletin topluluklara, bölgelere ve topraklara göre sürekli dönüşümlü olarak kurulacağını söylüyoruz."²⁶ Mamami'ye göre, temel olan, merkezileşmenin üstesinden gelmek ve "bir tür çokluk mantığı" kurmaktır. "Çeşitlilik devlette bir araya gelir" diye belirtir, "bu nedenle devlet ve toplum artık ayrılamaz. Devlet toplumdur ve toplum devlettir." "Devlet" kelimesinin Aymara dilinde olmadığını, bunun yerine büyük bir politik ve bölgesel alan anlamına gelen *suyo* kelimesinin kullanıldığını unutmayalım.

Bir devrim zafer kazandığında, iktidar hâlâ vardır, ancak bu iktidar yayılmış, parçalanmış, uyumlu ve baskıcı olmayan bir iktidardır. Ordular yine gereklidir, ancak ortaya çıkan ve ardından kaybolan, belirli anlarda kurulan ve ardından çözülen, sonra başka koşullarda ve başka şekillerde yeniden kendini gösteren Qalachaka ordusu gibi bir ordu olacaktır. Ancak şu anda ordunun gerçek bir etkisi vardır, bu etki insanları itaat etmeye zorlamaktır. Devlet toplumdur ve toplum devlettir. Bu Weber ve Marx'ın politik felsefesinden tamamen farklıdır. Ancak bir devlete sahip olmazsak, herkes kendi mikro-devletine sahip olmak isteyecektir.²⁷

Hareketin bildirgeleri gibi, bu iki Aymara sosyoloğu da *ayllu*'yu başlangıç noktası olarak alıyorlar. Aslında, Nisan 2000'de başlayan Bolivya isyanları topluluk örgütlenmesi vurgulanmadan anlaşılamaz. Ayrıca, toplulukların ve içinde barındırdıkları toplumsal ilişkilerin yavaşça yükselmesinin de bir kısmını oluşturdular. *Ayllu* halkı "esas yapılara dayalı" seferberlik yapılarına ilham kaynağı oldu. Seferberlikler, geleneksel otoriteler -ya da başka şekilde ifade edecek olursak, *markas* ve *ayllus* devlet konseyleri- tarafından yönlendirildiler.²⁸ Topluluklar kendilerini yeniden yaratabildiler, çünkü uzun bir süre-

26 Pablo Mamani Ramfrez ile röportaj.

27 A.g.e.

28 Pablo Mamani Ramfrez, *El rugir de las multitudes*, (La Paz Yachaywasi, 2004), 73.

dir zaten çeşitli değişimlere uğruyorlardı, böylece kadınların, genel olarak gençliğin ve özellikle genç Aymara profesyonellerinin yeni rolü ön plana çıktı. Ancak tabanda, topluluklarda olduğu gibi mücadele verdiler, Ekim 2001 kuşatmalarında olduğu gibi yoğunlaşma/dağılma modelini birleştirdiler. Bu model sistematik bir şekilde ilk kez dönüşümlü olarak *parcialidades* tarafından kullanılmıştı:²⁹

Bu koşullar altında, *ayllu* sosyo-politik yapılarını harekete geçirdiler. Gece, *ayllu* stratejilerini netleştirmek amacıyla küçük toplantılar gerçekleştirmek için ev ev dolaştılar: Herkes evden dışarı çıkmalıydı ve kuşatma "hep birlikte" ama "dağınık" olarak yapılmalıydı. Aile üyelerinin bir kısmı çocukları ve hayvanları beslemek ve büyükbaş hayvanlara, koyunlara, lamalara ve alpakalara bakmak için evde kalmalıydı. Bu *ayllu* mantığı ile anlaşılabilir: Herkes "dağılır" ve *ayllu* güçlerini seferber etmek için "hep birlikte" sorumluluk alırlar. Bu, *ayllu* üyelerinin yarısının sokaklarda ve diğer yarısının yollardakiler için yiyecek ve içecek hazırladığı anlamına gelir.³⁰

Dolayısıyla, yoğunlaşma ve dağılma yöntemlerinin hem topluluk alanlarında hem de kuşatma için seçilen alanlarda bir araya getirilmesi ile hareket birleşme olmadan birlik sağlamıştır. Aynı şekilde, *ayllu* bilgisine ve topluluk sosyal ilişkilerine bağlı olarak, toplulukları bağlayan bir aygıtta başvurulmaksızın, geleneksel bir araya gelme anları ile seferberlik sırasında *marka*'lar arasında anlaşmalar yapılmıştır. Bu birlik meydana gelirken, "*ayllu* hareketinin dağılmasını önlemek için, farklı *markas* kuşatmalarından kadınlı erkekli gruplar *Wiphala* bayraklarıyla, koka yapraklarıyla ve *Tanrılarla koka çiğnemek için...* biraz alkolle bu alanlara geldiler."³¹ Kuşatmanın gücü, resmi

29 İngilizce Çevirmenin notu: her bir *ayllu* iki *parcialidades*'e sahiptir: *aran-saya* ve *urinsaya*, üst taraf ve alt taraf, bu And Medeniyeti dünya görüşünün derinlerine kök salmış bir kavramı temsil etmektedir.

30 Pablo Mamani Ramírez, *El rugir de las multitudes*, 80.

31 A.g.e., 89.

yapılar veya aygıtlar olmaksızın *ayllu* ve *marka* halklarının iç-kin birliğinin zaman-mekânını kurabilmiş olmasıdır.

Bunun bir benzeri, *mallkus y t'allas* (*marka* halkının erkek ve kadın yetkilileri) ve *jilakatas* (*ayllus* yetkilileri) ile olmuştur. Bu politik, sosyal, dini ve bölgesel yetkililer, çiftçilerin merkezi veya alt-merkezi sendikaları tarafından yalnızca resmi olarak toplantıya davet edilmiş olsalar bile, daha sonrasında seferberliğin liderleri haline geldiler. Mamani'nin de belirttiği gibi, bu gerçekleşen geriye dönüşün derinliğini gösteren yeni bir olgudur: "Kolonyal dönemde ve cumhuriyet dönemindeki büyük Yerli isyanları sırasında, Kataris-Amarus figürleri kutsadı; şimdi *Mallkus*, yerli otoritesinin ve gücünün sembollerinin soy-kütüğü olarak yeni bir referans şeklinde ortaya çıktı."³²

Belirleyici faktör, Aymara hareketinin muazzam potansiyelinin "toplumsal hayatın mikro-alanlarında" olduğudur: Bu toplumsal ilişkiler ağı topluluklarda, topluluklar arası bağlantılarda, olaylarda ve topluluk yetkililerinin oluşturduğu kurullarda kendisini ortaya koyar.³³ Özetleyecek olursak, bu hareket halindeki bir toplumdur, en sert çekirdeği hareket halindeki kapitalist olmayan toplumsal ilişkilerden oluşur, politik senaryolar, gündemler ve değişim stratejileri yaratmak için artık dışsal faktörlere bağlı değildir. Bunun yerine, bu koşullar kendi içsel zamanlarının olgunlaşması temelinde yaratılır ve çeşitli biçimlerde yayılır. Bu toplumun taban örgütlenmeleri gerektiğinde *markas*'tan daha büyük, devlet olmayan, başka bir şey olan bir çeşit devlet şeklinde bir eklemlenme türü yaratabilir ve bu *ayllu* ve *marka*'yı, başka bir şekilde ifade edecek olursak, topluluğun toplumsal ilişkilerini, yeniden yaratmaktan daha ötesi olmaz. Bu noktada Aymara mantığı, *ayllu*'yu biçimlendiren güçleri geçersiz kılmayan ya da bu güçlere zarar vermeyenler dışında herhangi bir eklemlenmeye gerek olmadığını

32 A.g.e., 106.

33 A.g.e., 183.

gösterir. Karşı-güçler, yalnızca kendilerinin karşı-güç olmasını sağlayan güçleri altüst ederek kendilerini iktidara dönüştürebilirler.

Bunlar yeni Aymara devleti sorusuna öncelik tanımasalar da, Silvia Rivera ve Esteban Ticona, 1980'lerden itibaren "*ayllu*'nun yeniden teşkilatlanması" ve sendika vesayetinden kurtulması -ya da daha iyi bir şekilde ifade edecek olursak devletten kurtulması- sürecine ilişkin benzersiz bir görüş sunuyor.³⁴ Ticona, son yıllarda oluşan El Alto yerel konseylerinin yaşadığı süreci bir şekilde yansıtan Jesús de Machaca hareketindeki "parçalanma" ve "hizipçilik" denilen o büyük kurnazlığı irdeliyor. 1952 devriminden 1980'lere kadar, taban örgütlenmeleri dahilinde nüfus artışından daha yüksek düzeyde parçalanma olduğunu ve her bir sendikanın ilk sendikalara ya da daha eski *ayllus*'a kıyasla daha az aile sayısına sahip olduğunu belirtiyor. Ve "bölücü güçler, birleştirici güçlerden daha etkili"³⁵ sonucuna varıyor.

Ancak, Ticona devletçi görüşü bir yana bırakıyor ve bölünme, içkin bir çatışmanın ürünü değilse ve "hizipçilik" olarak ortaya çıkmıyorsa ya da alt bölünme yalnızca eski kimliğin yeni bir bağlamda yeniden güçlenmesiyse, bu "bahsedilen alanda yaşayanlar ya da hareket edenler arasındaki karşılaşma ve mübadele fırsatlarını arttırır" diye belirtiyor. Aslında, topluluklar yüz yüze ilişkilerden, insanlar arasındaki akışkan ilişkilerden ve etkin katılımdan oluşur. Toplum veya grup belirli bir kitle eşiğini aştığında, bu özellikler ortadan kaybolmaya başlar ve bu nedenle "kurullarda fiili mutabakata dayalı karar alma süreci ve elbette *thaki* (atama şekli ve prestij), devridaim ve içsel karşılıklılık"³⁶ imkansız hale gelir.

34 María Eugenia Choque ve Carlos Mamani, "Reconstitución del Ayllu y derechos de los Pueblos Indígenas: El Movimiento Indio en los Andes de Bolivia." *Los Andes desde los Andes*, 147-170 içinde.

35 Esteban Ticona, *La lucha el poder comunal. Jesús de Machaca, la marka rebelde*, vol. 3 (La Paz: Cedoin-Cipca, 1997), 240.

36 A.g.e., 241.

Bu husus devlet sorunsalıyla yakından ilgilidir, çünkü "Aymara'da en değerli özelliğin teklik olduğu gibi bir fikir yoktur, Aymara halkına göre farklılıkta birlik vardır" bu da neden ikiliğin bu bütünleyiciliği ve dengeyi daha iyi açıkladığını gösterir. Yani, bölünme ve alt-bölünme süreçleri, bir diğer deyişle "parçalanma", kolonyal devlete karşı bir komünal direnç stratejisidir, mikro-devletle ve toplulukla ve yerel güçle bağlantılı otonomi arayan bir tür "yeniden komünleşmedir". Ticona, çeşitliliğe doğru bu eğilimin belirli bir düzen arama eğilimiyle paralel olduğunu belirtir, bu Aymara halkının birliğini dışarıda bırakmaz, aksine başka bir alanda Aymara birliğini destekler.³⁷ Tekrar kurulan bu başka yer, aynı topluluk değildir, eğitilmiş genç insanların, daha öncesinde yalnızca yaşlıların ve yetişkinlerin işgal ettiği alanları doldurduğu bir topluluktur. Başka bir deyişle, Aymara dünyası kendini yeniden komünleştiriyor ve dönüştürüyor, hatta kendisini yeniden demokratikleştirdiğini bile söyleyebiliriz, bu da daha önce karar alma sürecinin dışında tutulan kesimlerin katılımını mümkün kılıyor. Bu süreç, yalnızca Aymara dünyasının kendi kimliğini kaybetmeden yenilendiği bir alan olarak *ayllu* iktidarını güçlendirmez, aynı zamanda özgürlükçü değerlerini ve pratiklerini de derinleştirir.

Bu arada, Rivera bütünlüklü, iki yönlü bir bakış açısı sunar. Bir taraftan seferberliklerin öz belirlenim gücünün kurulardan ve tarım sendikalarından, kuşatma komitelerinden ve mahalle konseylerinden, loncalardan ve birliklerden oluşan iç içe geçmiş yerel iktidarların mikro-ağlarından kaynaklandığını ileri sürer. Bunlar, topluluk/haritanın (eril görüş) topluluk/dokuya (dişil görüş) bağlandığı ve yeni bir üretim praksi ve etik ve aynı zamanda örgütsel pratik ve üretken bilgi dolaşımını yarattığı bir alanda paylaşılan ideolojilerin ve sloganların yoğun bir ağı olarak ulusal bir mevcudiyete sahiptir.³⁸

37 A.g.e., 244-247.

38 Silvia Rivera Cusicanqui, *Oprimidos pero no vencidos* (La Paz: Aruwiayiri

Uzun bir bellekle ilişkili olan bu mikro bakış, kendi değişim görüşüyle tamamlanır (*Pachakutik*), Aymara toplumsal dünyasındaki bir değişim olarak anlaşılır, burada içkin mekân-zaman, (*manqapacha*) kadınların katılımıyla, demokrasinin yükselişiyle ve alttakilerin toplumsallaşmasıyla oluşur.³⁹ *Pachakutik* iktidarı almak değildir, iktidarın yıkılmasıdır - dünyanın altüst edilmesidir. İçeride olanların dışarı çıkması, dışarıda olanların içeri girmesidir. Kavramların tersine dönmesidir".⁴⁰ Bu, Rivera'ya göre dışarıdan (devlet, partiler) başlayarak değil, "bir insanın kendi kafasını sömürgecilikten kurtararak" iktidarı sömürgecilikten kurtarmanın, içkin bir yenilenme sürecinin bir yoludur.

Bu yenilenme sürecinin belki de çekirdeği olan -yani tüm yola içkin bir tutarlık sağlayan- en önemli kısmı, topluluk mantığının yirminci yüzyılın her yanına dağılarak ve saçılarak, alttan üste yayılma ve açılma ile genişlemesidir. "Toplumsal *ayllu* modeli"⁴¹ (ya da bölünmüş veya parçalanmış olarak değil, tüm toplumsal, ekonomik, kültürel ve siyasi öğelerini, bütünlüklü bir yaşam biçimi olarak birleştiren bir sistem olarak *ayllu*), halk sosyalleşmesinin tüm bileşkelerine nüfuz edinceye kadar And Medeniyeti toplumsal dokusunun tüm kılcal damarlarına yayılır. Bu uzun vadeli yenilenme süreci (başlangıç noktası büyük bir olasılıkla yirminci yüzyılın başlarında aşırı güçlü toprak ağalarına karşı verilen mücadeledir), eğitim, sağlık, din, arazi tahsisi, iktidarın yapılanması, zaman algısı vb. gibi And Medeniyeti toplumsal yaşamının tüm yüzeylerini kaplar. Etki, *ayllu* mantığının -*ayllu*'nun her yönü değil, Yerlilerin yirminci yüzyıl boyunca yeniden biçim kazandırdığı mantık- Aymara toplumu-

Yachaywasi, 2003), 27.

39 Silvia Rivera Cusicanqui, "Metáforas y retóricas del levantamiento de octubre," *Bolivian Studies Journal/Revista E*, vol. 4, Şubat 2004.

40 Silvia Rivera Cusicanqui ile röportaj.

41 Martín Castillo Collado, *Aprendiendo con el corazón. El tejido andino en la educación quechua* (La Paz: Pinseib, Proieb, Plural, 2005), 103.

nun tüm alanlarına dağılmış ve içeride bu toplumu baskıyla değil, kendiliğinden ve bilinçli bir şekilde gerçekleşen plansız ve doğal bir taşma ile yeniden şekillendirmiş olmasıdır. Bu uzun süreli değişim sürecinin, gerçeklikte, devletin ve eklemleyiciler ve elebaşları olarak siyasi partilerin rolünde gerçek bir devrim yapan değişimin, ne kadar küçük olduğuna, sanki hiç varolmamış gibi olduğuna dikkat edin.

Çokkültürlü bir Devlete mi Doğru?

2000 yılında Cochabamba su savaşıyla ve Altiplano'daki Aymara ayaklanmasıyla başlayan protestolar ve isyanlar dönemi bir paradoksla sona erdi: Kapitalist olmayan toplumsal ilişkiler ve harekette cesaret kazanan devlet-dışı güçler, devleti meşrulaştırmak ve kapitalizmi yaymak isteyen güçlerin daha da güçlenmesine neden olabilir. Böylesi bir şeyin gerçekleşmesi elbette ilk değildir. Tarihteki en büyük devrimlerin (Fransız, Rus ve Çin devrimleri) nedeni devletin krize girmesiydi ve hepsi de ulus-devletin daha da güçlenmesiyle sonuçlandı. Bazı durumlarda, devrimler devlet krizini çözmenin bir yoluydu. "Üç devrimin sonunda, devletler daha merkezi bir şekilde, daha bürokratikleşerek ve hem içsel hem de dışsal olarak daha da güçlenmiş bir şekilde yeniden ortaya çıktılar."⁴² Ayrıca, devrimlere alttan bakıldığında, işçilerin ve çiftçilerin "zafer kazanmasına yardımcı oldukları devrimlerden hemen sonra, devlet tarafından desteklenen ulus politikalarına ve projelerine daha fazla doğrudan katıldıkları"⁴³ sonucuna varılabilir.

Bolivya'nın en önemli entelektüellerinden ve politikacılarından birisi olan Alvaro García Linera (Evo Morales hüküme-

42 Theda Skocpol, *Los Estados y las revoluciones sociales* (México: FCE, 1984), 441.

43 A.g.e., 440. Bu anlamda, devrimler astronomi tarafından türetilen kavrama göre davranır, yani bir yıldız bir yörüngeyi, ortadan kaldırılan ya da zayıflatılan şeyin geri dönüşüne yardımcı olacak şekilde tamamlar, bu durumda geri dönen devlettir.

tinin başkan vekili), Bolivya devletinin "şimdiye kadar marjinalleştirilen kesimlerin (yerlilerin) dahil edileceği, topluluk örgütlenmesi biçimlerine saygı duyan çokkültürlü bir devlette olanak sağlaması gerektiğini, ülkedeki tüm ırklar ve kültürler için siyasal ve kültürel haklarda eşitlik sağlama amacı taşıması"⁴⁴ gerektiğinden söz eder. Daha sonra da göreceğimiz gibi, kıtadaki Yerli hareketinin, çokkültürlü devlet sorununu stratejilerinin merkezine almaları ilk değildir.

García Linera'nın tartışmasının çekirdeğinde Bolivya'daki dört temel uygarlık sistemi vardır: modern endüstriyel uygarlaşma, ev (kayıtdışı) ekonomi, ortaklaşmacılık ve Amazon uygarlığı. Ancak, devlet yalnızca modern endüstriyel uygarlaşmayı temsil etmektedir. Devlet, Bolivya'da bir arada bulunan çeşitli toplumsal güçleri ve örgütsel biçimleri birbirine eklemleme konusunda başarısız olmuştur, bu nedenle hedef, endüstriyel uygarlığın bu egemenliğini ortadan kaldırmaktır. Devlet tarafından dikkate alınmamış liberal olmayan demokratik uygulamalar olduğunun farkındadır ve "Kültürler ve kimlikler arasında kalıcı siyasi eşitlik sağlama, hükümetin her düzeyinde politika üretme yöntemlerinde bir eşitlik gerektirir," diye belirtir.

Ancak, devleti çeşitlendirmek hukuki alandaki farklılıkları eşitlemek için yeterli değildir: Bu aynı zamanda devlet aygıtındaki çeşitli uygulamaların da eşitlenmesini gerektirir. "Gelecekteki sistemlerin 'modern' sistemlerle bir arada varolduğu" çeşitli politik uygulamalar arasında "kısa süreli, dakik eşzamanlılık üzerine düşünmemizi" önerir. Diğer politik sistemlerin kurumsal olarak tanınması, otoritelerin oluşması ile birlikte ve hatta otoritelerin çok-medeniyetli bir devlette olacağı gibi sırayla başkanlık edeceği bir sistemin oluşmasıyla gerçekleşir.

44 Alvaro García Linera, "Democracia liberal vs. democracia comunitaria", *El Juguete Rabioso* (La Paz, 20 Ocak 2004) içinde.

Bolivya, çeşitli kültürleri ve medeniyetleri birleştiriyorsa, devlet de bir sentez olarak, kültürlerin ve dilsel kimliklerin orantılı varlığı tarafından oluşturulan politik bir mühendislik kurma becerisine sahip, ihtiyatlı, temsili ve genel olarak "ulusal" ölçekte kararlar alan, kurul-temelli, modern ve geleneksel kurumları birleştiren bir kurum olmalıdır.⁴⁵

Belirli bir düzeyde soyutlama içeren bu tasarı, modern ve geleneksel kurumları uyumlu hale getirmeyi öneriyor. Devlet aygıtının bağrında hem liberal hem de topluluk örgütlenmesinin uyguladığı karar alma yöntemleri bir arada var olacaktır. Bazı durumlarda, yetkililerin rotasyonla başkanlığa geçmesi yöntemi kullanılacaktır, büyük bir olasılıkla bunun devlette farklı demokratik uygulamalara bir alan açacağı düşünülmektedir.

García Linera'ya göre, Bolivya'da çok-uluslu ve çok-medeniyetli bir devlet yaratmak (etno-kültürel çeşitliliği, kurumsal çerçeveye ve iktidarların taksimine entegre etmek) "ülkede kalıcı bir devlet düzeni"⁴⁶ tesis edecektir. Açık bir şekilde ifade edilen nihai amaç, "devleti ve toplumu uzlaştırmak için" kültürel ve toplumsal dışlamanın üstesinden gelmektir. Bu, bu yaklaşımın altında yatan temel gerilimdir, çünkü García Linera, Kymlicka'yla aynı şekilde "Ulusal azınlıklar için öz-yönetimin tanınması, istikrara ve devletlerin birbiriyle kaynaşmasına katkıda bulunur,"⁴⁷ der.

Yeni devlet, çift yönlü ve eşzamanlı kolonyal devlet etnisi-tesinin egemenliğinin ortadan kaldırılması sürecinden doğacaktır ve "diğer boyunduruk altına alınmış ve dışlanmış etnisitelerin, toplumsal yapıları ve siyasi iktidarı paylaşımlarını"⁴⁸ sağlayacaktır. García Linera, bölgesel otonomiden başlayarak "farklı olan bir toplumun ortak politik alandaki çoklu-

45 A.g.e.

46 Alvaro García Linera, *Estado multinacional* (La Paz: Malatesta, 2005), 56.

47 A.g.e., 64.

48 A.g.e., 71.

ğa eklememesini" sağlamak için bir anlaşma ("sözleşmecilik iktidar kavramsallaştırması" olarak önerilir) önerir, çünkü öz-yönetim, her bir kültürün "mükâfatlandırabilen, kolektif kültürel uygulamalar üzerinde pozitif yaptırıma sahip olan bir politik kurumlar sistemi yapılandırmasını ve dilsel homojenliğe bağlı olarak bir idari, ekonomik ve kültürel yeterlilik alanı yaratmasını"⁴⁹ mümkün kılar. Özetle, önerilen çokkültürlü devletin en önemli noktası, şimdiye kadar yerli toplumların sahip olmadığı gereksinimleri "tamamlamakla" ilgilidir:

Çeşitli topluluklar arasında veya yüzlerce ve hatta binlerce topluluk veya büyük bir dilsel ve kültürel topluluk üyesi olan kent mahalleleri arasında olmayan şey, daha yüksek düzeydeki bir öz-yönetim yapısıdır. Bu nedenle, bu kültürel toplulukların üyeleri ayrı devlet yönetimleriyle (ekonomik, eğitim, idari, polis veya ordu) ilişkilendiğinde, bu ilişkilendirme kendi kültürel bilgilerinden (dilsel, sözel vb.) vazgeçerek yapılmalıdır ve devleti yöneten baskın kültürel kimlikten belirsiz bir şekilde öğrenilen dil, bilgi, alışkanlıklar kullanılmak zorundadır.⁵⁰

Kısaca Linera, özellikle de Aymara ulusunun eğitimden kamu yönetimine ve vergilerden zabıtaya ve çevresel kaynaklara kadar çok çeşitli hususlarda "tam politik yeterlilikle" kendi otonom devletini ve kendi meclisini kurma potansiyelini içeren otonom, bölgesel devletler ve otonom bölgeler oluşturma fikrini savunmaktadır.⁵¹ Yerli öz-yönetiminin, "üstün politik topluluk" olarak kalacak "Bolivya devletinden ayrılma eğilimlerine neden olacak merkezden uzak süreçler oluşturmayaacağı" özellikle vurgular. Devlet reformu, siyasi birimi demokratikleştirmeyi hedeflerken aynı zamanda "bölgesel politik-yerli toplulukların daha üst bir politik topluluğa entegrasyonu sayesinde" politik ve kültürel çeşitliliği korur, ayrıca burada iktidar "ulusal sorumlulukları bulunan genel devlet ile bölgesel veya

49 A.g.e., 72.

50 A.g.e., 73.

51 A.g.e., 80.

alt-ulusal sorumlulukları bulunan birkaç kurucu devlet arasında paylaşılır ve bölüşülür".⁵²

Son olarak, García Linera'ya göre etnik dışlamaya son vermenin -yani çokkültürlü bir devlet kurmanın- anahtarı, kamu yönetiminde dillerin ve kültürel pratiklerin eşitlenmesidir.⁵³ Bu, örneğin, tüm düzeylerdeki belediye pozisyonlarının büyük bir kısmının yerlilere verilmesi ve aynı zamanda meclislerin, bölgesel devletlerin ve ulusal devletin entegrasyonu anlamına gelir.

García Linera, bir yerlerde, bu öneriyi modern, endüstriyel ekonominin ve And Medeniyeti ve Amazon medeniyeti ekonomisinin "vahşi olmayan" (yani şiddet içermeyen) bir yorumu olan "And-Amazon kapitalizmi" kavramıyla savunduğu görüşü desteklemek için de sunar.⁵⁴ Modern veya endüstriyel ekonomi olarak adlandırdığı şeyin sınırlarını (ekolojik ve toplumsal) belirtmeksizin, komünal ekonominin Bolivya'nın gelişimi için belirgin sınırları olduğunu iddia eder. Bu argümanın merkezi öncülü, modern ve geleneksel arasındaki ilişkiye yönelik kendi özel görüşüdür, dördüncü bölümde de tartıştığımız gibi bu görüş, önerilen çokuluslu devletin kurulması için temeldir.⁵⁵

Bu sözde Marksist modernleşme görüşü (Marx ve Vera Zasúlich arasındaki o ünlü münakaşa sanki hiç gerçekleşmemiş gibi⁵⁶), 1952'den beri MNR deneyimini ve özellikle de elde edilen sonuçları, yani MNR'nin hareketi modernleştirme veya disipline etme konusundaki başarısızlığını⁵⁷ ve bunun dışın-

52 A.g.e., 85-86.

53 A.g.e., 98.

54 Miguel Lora Fuentes'in Alvaro García Linera ile yaptığı röportaj, bu röportaja www.bolpress.com adresinden ulaşılabilir.

55 Alvaro García Linera, Conferencia Internacional "Pensamiento y Movimientos sociales en América Latina." müdahalesi. (Niteroi: Universidad Federal Fluminense-MST, 16 Ekim 2005).

56 Karl Marx ve Federico Engels, *El porvenir de la comuna rural rusa* (México: Cuadernos de Pasado y Presente), 1980.

57 İngilizce çevirmenin notu: Devrimci Ulusal Hareket (MNR) 1952 Bolivya Ulusal Devriminin gerçekleşmesini sağlamıştır ve sonraki birkaç yıl

daki hareketlerle birlikte Aymara hareketinin temeli olan Kartarist akımın ortaya çıkışını yok sayıyor gibi görünüyor. Aynı şekilde, García Linera, temsili demokrasinin işlevini uygun şekilde yerine getirmesi için "kapitalist olmayan üretim yapılarının, ticari olmayan paylaşım biçimlerinin, siyaset de dahil olmak üzere kendi toplumsal davranışlarının rasyonel temeli olarak pazarı ele geçirme becerisine sahip eşit özneler inşa etme"⁵⁸ önünde engel olduğunu iddia ediyor. Marx, Rus kırsal komününün yeni komünizm dünyasının kurulması için bir zemin olabileceğini söylemişti, ancak García Linera'ya göre bu "geleneksel" dünya değişimin önündeki en büyük engeldir.

Zasúlich'e yanıtında⁵⁹ Marx, kapitalist sistemin temelde üreticiler ve üretim araçları arasındaki ayrım olduğunu ve bunun köylü sınıfının sömürsünü de içerdiğini vurgular. *Kapital*'de, Rus komününün yaşama gücünün neden zayıflatılamayacağını vurgular ve şöyle der: "Ayrıntılı bir çalışma, beni bu komünün Rusya'daki toplumsal yeniden üretimin temeli olduğuna ikna etti."⁶⁰ Açıkça görüldüğü gibi, Marx, kapitalist olmayan ilişkilerin -yeni dünyayı kurmak için bile- faydalı olduğunu düşünmektedir ve kapitalizmin (veya devletin ya da temsili demokrasinin) insanlık tarihinde bir ilerlemeyi temsil ettiğine dair tüm iddialardan uzak durmaktadır.

Tüm bu tartışmaların ötesinde, Bolivya'da önerilen çok-kuluslu devletin kurulmasını Chiapas'taki Zapatista hareketi ve Ekvador'daki yerli hareketi ışığında ele almak istiyorum.

boyunca yönetimi elinde tutmuştur. Ancak, MNR halkın beklentilerini karşılayamamıştır ve politikaları büyük ölçüde korporatist ve asimilasyoncu olmuştur.

58 Alvaro García Linera, *Estado multinacional*, 51.

59 Halkçı Rus Vera Zasúlich, 1881 yılında Marx'a -pek çok sosyal demok-ratın iddia ettiği gibi- Rus kırsal komününün kapitalist gelişim altında çözülmesi gerekip gerekmediğini ve "sosyalist bir yolda ilerleyip ilerleyemeyeceklerini" sormuştur. Karl Marx ve Federico Engels, *El porvenir de la comuna rural rusa*, 29-30.

60 A.g.e., 61.

rum. İlk hareket Yerli otonomisine, ikinci hareketse yeni bir devletin kurulmasına vurgu yapmaktadır. Yirmi yılı aşkın bir süredir, her iki hareket de ulus devlet, halk ve yerli uluslar arasındaki güç ilişkilerini ve güçlerin dağılımını değiştirmek istiyorlar.

1) Yerli hareketinin kendilerini CONAINE (Ekvador Yerli Ulusları Konfederasyonu) altında topladıkları ve çokuluslu devlet yaratmayı stratejik amaç olarak belirledikleri Ekvador'dan farklı olarak, *toplumsal hareketin dışında ortaya çıkan* bir öneriden söz ediyoruz. Bolivya'da, toplumsal hareket tarafından tanınan hiçbir örgüt bu bayrağı yükseltmedi, bunun nedeni belki de olayların farklı bir biçim alması, Yerli öz-yönetimin kurulmasına kaymış olmasıdır. Bunun aksine, Bolivya'da öneri MAS'la ilişkili entelektüeller tarafından yapılmıştır.

Gördüğümüz gibi, devlet kavramı Yerli tahayyülünün bir parçası değildir. Bolivya devletiyle ciddi çatışmaların olduğu zamanlarda, sıkı topluluk kontrolü altında devlet dışı güç merkezleri olan Qalachaka gibi kışlalar kurdular. García Linera'nın tezini savunmak için öne sürdüğü temel kanıt, Aymara'nın bir devlet kurmak için mücadele ettiğidir, bu kanıtı 2003 kuşatmaları sırasında Eugenio Rojas (Achacachi belediye başkanı) ile yapılan bir röportaja dayandırır. Burada bile, Aymara liderinin açıklamaları halihazırda var olana benzer bir devlet istemediklerini açıkça göstermektedir. "Devletimizi geri almak, toprağımızı ve hepsinden önemlisi gücümüzü, devletimizi kurtarmak ve Qullasuyu devleti olacak yeni bir devlet kurmak için. Ancak özel mülkiyet ya da siyaset yapma biçimi, onların demokrasi dediği şey açısından yeni özelliklere sahip bir devlet."⁶¹ Açıkça görüldüğü gibi, Rojas "devlet" kavramını kullandığında, tamamen farklı bir şeyden söz ediyor.

61 Alvaro García Linera, *Sociología de los movimientos sociales en Bolivia*, a.g.e., 194.

Aşağıdaki satırlarda, Achacachi belediye başkanı "komüniter bir toplum" kurmaktan bahsettiğini açıkça söylüyor, ayrıca komüniter toplumun "Atalarımızın sistemi altında yeni bir yapı kurmak için Bolivya devletini tamamen ortadan kaldıracaktır," diye de ekliyor. Kendisinin de belirttiği gibi:

Sistemin tamamı Yürütme Gücü, Yasama Gücü ve Yargı Gücü olmayacaktır. Başka tür bir devletten söz ediyoruz... çünkü ahlaki bir konu olan karşılıklılık, *Ayni* (karşılıklı yardım), bu kavramların hiçbirisi Bolivya devletinde söz konusu değildir. Tüm bu hususlar özel mülkiyet, sermaye birikimi kavramlarında kırılmaya uğrar... Qullasuyu'nda bu olmayacaktır, çünkü karşılıklılık, yeniden dağıtım, karşılıklı yardımlaşma gibi başka güçler -bu anlamda, mesela, ortak mülkiyet- devreye girecektir.⁶²

Ayni ve görevlerin dönüşümlü olarak gerçekleştirilmesi gibi topluluk pratikleri önerilen çokuluslu devlette kabul edilir, ancak topluluk bağlamında kabul edilemez: Bunun yerine bunlar bir devlet yapısı içine yerleştirilir. Karşılıklı yardım topluluktan ayrılarak devlet aygıtında nasıl kurumsallaştırılır? Bazı pratiklerin büyük ölçüde bozulmadan bağlamından koparılamayacağı açıktır. García Linera mekanizmaları tanımaya (bunu Yerli topluluklarda "politika üretme biçimleri" olarak adlandırır) ve bunları devlet mantığına entegre etmeye çalışıyor. Ancak süreç içinde, bu mekanizmalar doğdukları topraklardan kopuyor. "Geleneksel kurumsallaşmış sistemlerin" doğdukları ve anlam kazandıkları topraklar olmadan nasıl işlediğini anlamak mümkün müdür? García Linera, bu sistemlerin "modern" kavramı dahilinde ifade edilebileceğini iddia eder, ancak böylesi bir öneri uzun süredir var olan ve ortak aklın büyük bir kısmını oluşturan gelenekselin moderne tabi kılınmasına neden olmaz mı?

Başka bir örnek verecek olursak, yetkililerin dönüşümlü olarak görevi devralması, topluluğun kontrolünün ötesinde

62 A.g.e., 195.

ayrı, bürokratik bir bedenin oluşmasını engellemenin de bir yoludur. O zaman, bürokrasiyi ve bürokrasinin ve devlet aygıtının bağrındaki yolsuzluklara batmış devleti dağıtma pratiği haline nasıl gelir? Diğer taraftan, yeniden bölüşüm sisteminin topluluk içinde işlediği gibi, su kullanımını düzenlemekten kuşatmalara katılmaya kadar görevleri nöbetleşe ve dönüşümlü olarak gerçekleştirmenin birden fazla uygulaması vardır. Patzi'nin de vurguladığı gibi, birden fazla boyuta sahip ve çeşitli biçimler alan komünal bir sistemle karşı karşıyayız. Ancak, bu özelliklerden yalnızca bir tanesi alınıp başka bir bağlama nakledilemez, çünkü koparılan bu özellik varlığını artık devam ettiremez, sadece kolonyal bir devlette "çok ulusluluk" dekorasyonu haline gelir.

Eugenio Rojas da tam olarak bunu söylemektedir. İkisi arasında çok açık bir fark olduğuna dikkat edin: Bir yandan özel mülkiyetin ve sermaye birikiminin de dahil olduğu üç büyük güce sahip Bolivya devleti ve diğer yanda, komünal mülkiyete, yeniden bölüşüme, karşılıklılığa ve karşılıklı yardıma dayalı Qullasuyu "devleti". Bu noktada, komünal sisteme dayalı eklemelenmeyi adlandırmak için kullanılan "devlet" kavramının, Mamani'nin tanımladığı "semantik ödünç" olarak kullanıldığını ayrıca belirtmek gerekir. İktidarın tek elde toplanmasını önlemek için kurulan bir sistemin devlet tarafından, iktidarın tek elde toplandığı ve toplumdan ayrıştığı bir devlet tarafından göklere çıkarılması zaten akıl alır gibi değildir. Güzel ve çok net bir metinde, García Linera'nın kendisi devlet mantığının Aymara dünya görüşünün bir parçası olamayacağını doğruluyor:

Qalachaka kışlalarını örgütlediler: 40.000 Yerli bu tepede buluştu ve burayı işgal etti. Bolivya ordusu bir tarafta, Aymara diğer tarafta. "Önümüzü kesmek istiyorlarsa, biz de karşılılarına dikileceğiz, sonra La Paz'a gideceğiz ve hükümeti ele geçireceğiz," dediler. Hemen sonrasında şu söylendi: "Direnişçilerin devlet projesi"; devleti ele geçirmeyi planlıyorlar. Arzuları devleti ele geçirmek.

Ancak, projeleri devletçi bir proje mi? Askeri örgütlenmeleri dünyadaki en devletçilik karşıtı örgütlenmeydi. Hatta Zapata'lardan bile daha fazla devletçilik karşıtı bir askeri örgütlenmeleri vardı. Çünkü bugün toprakları işlemeye ve yarın savaşa gitmeye karar veren bir tür topluluk konfederasyonu halinde örgütlendiler. Ve erkekler, kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve evcil hayvanlar, hep birlikte geldiler. Savaşa giden bir topluluk olarak geldiler. Organize bir grup ya da topluluk içinde oluşturulmuş bir elit grup olarak gelmediler. Qalachaka kışlarında, yetmiş yaşındaki kadınlar sopalarla, on sekiz yaşındaki gençler FAL tüfekleriyle, yaşlı adamlar dinamitle silahlандılar ve çocuklar yiyecek taşıdılar. Qalachaka kışlarında bu şekilde örgütlendiler ve bunun devletle hiçbir ilgisi yok. Yukarıdan merkezi bir kontrol yoktu, işleri yürütmek için genel bir personel yoktu. Emir, geldikleri farklı topluluk kışlarına göre her gün üzerinde konuşulan bir şeydi. Lider yoktu, komutan yoktu. Bu oldukça devletçilik karşıtı bir mantık.⁶³

Bu García Linera'nın açıklaması. Ancak, aynı metinde birkaç satırı daha ayrıntılı olarak açıkladığında, García Linera Qalachaka kışlarının "gerçek bir devlet olmak isteyen devlet karşıtı bir oluşum" olduğunu söylüyor. Gerçek şu ki, bu toplumsal hareket çokuluslu bir devlet kurulmasını talep etmemiştir ve başkan yardımcısı tarafından da dile getirildiği gibi devletle ilgili her şey zaten muğlaktır. Ve karmaşıktır. Ancak, Aymara hareketinde devletle ilgili bu belirsizlik, gerçekte bir tür devlet yaratmak istedikleri sonucuna varılmasına da izin vermiyor. Bunu iddia etmek için, devletin Yerli dünya görüşünün dışında bir imge olduğuna dair hem kısa süreli hem de uzun süreli tarihi tamamen yok saymak gerekiyor.

2) Yerli otonomisinin uygulanması *bulunduğu durumu aşar ve daha büyük bir birimin inşası için ilgili koşulları yaratır*, bu çok etnik yapılı veya çok uluslu bir devlet olabilir, çünkü yeni be- den mevcut devletle süreklilik gösteremez, *yeni bir şeydir ya*

63 Colectivo Situaciones, *Mal de altura* (Buenos Aires: Tinta Limón, 2005, module 25)

da farklıdır, tabandan inşa edilmiştir. Hector Díaz-Polanco tarafından da vurgulandığı gibi, Latin Amerika yerli hareketinin siyasi gündeminin en sert çekirdeği otonomi talebidir, bu nedenle "çok etnik yapılı ve demokratik bir devlet kurma olasılığı ilgili ulusal çerçevelerde otonomi rejimlerinin kurulmasına [bağlıdır]."64

Bu nokta, özellikle García Linera'nın metninde (bu, gelecekteki gelişmelerin bu görüşü derinleştirmeyeceği anlamına gelmemektedir) belirsizdir. Otonomi, tek bir eylemin sonucu olamaz, uzun bir inşa süreci ile ortaya çıkar. Daha açık bir şekilde ifade edecek olursak, bir toplumsal mücadeleler sürecidir, dahası, "tek taraflı bir kararın veya özellikle de devlet tarafından bir dayatmanın ürünü olamaz."65 Benzer şekilde, her bir insanın bulunduğu koşullara ve gereksinimlerine bağlı olarak farklı biçimlerde şekillenen otonominin çekirdeğini oluşturan yetkilerin ve güçlerin yeniden bölüşümü hariç tek bir otonomi modeli olduğu da düşünülmemelidir.66 García Linera'nın önerisinde, otonomi sorunsalı çok "kapalıdır", çoktan tanımlanmış ve sınırları çizilmiştir, oysaki otonomi deneyimlemeye açık bir şey olarak düşünülmelidir. Ancak amaç, komünal, kentsel ve bölgesel olmak üzere çeşitli düzeylerdeki otonomi uygulamasına bağlı olarak devlet merkezîyetçiliğinden kopmaktır.

Otonomi, yerli halkların dışlanmasına ve marjinalleştirilmesine neden olan iktidar sorunsalını çözmek ister. Başka bir şekilde ifade edecek olursak, siyasi iktidarın uygulanması,

64 Héctor Díaz-Polanco, *La rebelión zapatista y la autoía* (México: Siglo XXI, 1997), 15.

65 A.g.e., 57.

66 EZLN ve Foro Nacional Indígena'ya göre, "otonomi, güçlerin devletin komünal, kentsel ve bölgesel düzeyler olmak üzere farklı alanlarına dağılmasıdır ve her bir halkın gereksinimlerine göre modellerde ve düzeylerde farklılık olarak algılanmalıdır -bölgesellik, öz-yönetim, ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişme olmak üzere yasal sistemlerimizin tam uygulanmasıdır; ve iç güvenliğimizin kontrolüdür." Héctor Díaz-Polanco, *Autonomía regional* (México: Siglo XXI, 1996), 239 ve devamı içinde.

Uluslararası Emek Örgütünün (ILO) 169 No'lu Anlaşmasında da belirtildiği gibi -kolektif haklar oluşturan- halkın kendi haklarını kullanmasına, kendi önceliklerini belirlemesine ve kendi gelişimlerini kontrol etmesine izin verir. Ancak, -Chiapas'taki Zapatista deneyiminin de gösterdiği gibi- komünal, kentsel ve bölgesel otonomi, yalnızca hiç yoktan iktidar ilişkilerini değiştirmeye çalışmaz, aynı zamanda Yerli halklarda da bazı şeyleri değiştirmeye çalışır. Bu nedenle, Zapatista kadınları otonomi konusunu toplumsal cinsiyet konusundan ayırmaz, çünkü otonomiye hem dışsal hem de içsel olarak hayatın tüm yönlerine dokunan yeni, bütüncü bir ilişki olarak algılandılar. Daha önce sorgulanmamış ya da kaçınılmaz olarak kabul edilmiş kültürel ve sosyo-ekonomik eşitsizlikler, "yerli aktivistler tarafından artık ayrımcılık ve dışlama olarak algılanmaya başlandı ve kendi statülerinin artık *politik azınlık* olduğunu biliyorlar."⁶⁷

Kısacası, otonomi yalnızca kurumsal bir mimari değil, birilerinin toplumda miras kalan konumuna meydan okuyan özgürleşme sürecinin bir parçasıdır. Tam da bu nedenden ötürü, García Linera'nın önerdiği gibi, dilleri ve kültürel pratikleri eşitleyerek dışlamaya son vermeye çalışmak kesinlikle yeterli değildir. Bu çok büyük bir öneme sahip olsa da, dışlamanın üstesinden gelmenin gerçek anahtarı olarak siyasi gücün -otonominin- rolünü ön plana çıkaramaz.

Hem Zapatista hem de Ekvador hareketi, mevcut devletin ve hatta kapitalizmin ötesine geçmeye çalışıyor. Ekvador yerli örgütlenmesi 1994 yılında CONAINE Politik Projesini oluşturduğunda, çokuluslu devlet görüşü belirgin bir anti-kapitalist profile sahipti: Bu profil, "tekuluslu, burjuva, beyaz-melez devleti"⁶⁸ reddeden ve bunun ötesine geçen bir formüldü. Ayrıca, eski devlet ve çokuluslu devlet arasında da açık bir ayrım

67 Héctor Díaz-Polanco, *México diverso* (México: Siglo XXI, 2002), 115.

68 Confederación de Nacionalidades Indígenas de Ecuador (CONAINE), *Proyecto Político*, 2001, www.conaine.org.

yapmıştır, çokuluslu devlet, "çeşitli halklar ve uluslar bir devlet ve kurum altında bir araya geldiğinde" ortaya çıkan "ülke halklarının ve uluslarının siyasi ve yasal örgütlenmesi"⁶⁹ olarak tanımlanmıştır.

Bu arada, Zapatistalar yeni çokuluslu devletin neye benzeceğini tanımlamaya çalışmadan otonominin inşa edilmesine odaklanmıştır. Otonomiye, devlete karşı tabandan inşa etmeyi tercih etmişlerdir, ancak alacağı biçimin sınırlarını belirlemekten özellikle kaçınmışlardır. Bu bir eksiklik değil, aksine bir vurgudur: Kurdukları şey ne olursa olsun, verdikleri söz, en sonunda tüm bileşenlerle yeni bir mutabakat sağlamak için diğer otonom bölgelerle ilişkilenecek gerçek otonomiler inşa etmektir. Sonuç, ulus devlet değil, otonomidir, yani yerli öz-yönetimidir.

3) Devlet *çeşitlilik ve çokluk içeremez*. CONAINE'nin önerdiği çokuluslu devlet değerlendirmesinde, Ekvador analizcileri çok ciddi bir çelişki görmüştü. "Devlet" kavramını sorguladılar, çünkü alternatif bir toplum yaratmayı sınırlandığı gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, devlet kavramı "çokkültürlü" kavramıyla çelişkili olacaktır: "Merkezi bir iktidar olarak 'devlet' kavramının çokkültürlü, adil, müşfik ve çeşitli Ekvador kültürlerinin en iyi geleneklerine dayanan bir toplum inşası ütopyasını engelleyeceğini ve sınırlandıracağını düşünüyorum."⁷⁰

Devlet mevcudiyetinin Bolivya'dan çok farklı olduğu, Yerlileri birleştirmek için ırkçı ve kolonyal devletin çok önceden geri çekilmeye mecbur bırakıldığı (1952 devrimi, Yerlileri birleştirmeye kesin karar vermiştir, ancak çiftçiler olarak) Ekvador gibi bir ülke de bile, kurumsal devlet, çeşitliliği ve farkı kendisine dahil edememektedir:

69 A.g.e.

70 Galo Ramón Valarezo, *El regreso de los runas* (Quito: Comunidec, 1993), 239-240.

Yerli alternatifi, çokkültürlü bir düşünme biçimi yaratmak olmalıdır; yani, çeşitli Yerli direnişi biçimlerini Yerli olmayan direniş biçimleriyle -ekolojistlerin ütöpik fikirleri, cinsiyet farklılıklarının ortadan kaldırılması, sınıfların yok edilmesi ve Hristiyan topluluklarının hümanizmi- birleştirecek bir köprüler serisi oluşturmalıdır... Elbette, sonuç tahayyül edilenin veya devletin çok ötesine geçecek, *merkezi iktidarın zincirlerinden* kurtulmuş bir toplumun öz-örgütlenmesine işaret edecektir: Bu nedenden ötürü, Yerli mücadelesi, gerekli bir görev olsa da, merkezi olarak devletin iyileştirilmesine yönlendirilmeyecektir, toplumu devlete karşı güçlendirmeye çalışacaktır.⁷¹

Yerlilerin projesi, bir ulus-devlet olma noktasında durmayarak devletin ötesine geçiyor. Doğayı, bütünlüklü düşünce sistemlerini ve zamanla ve mekânla parçalı değil, bütünlüşmüş farklı bir ilişkiyi içeren And Medeniyeti topluluk paradigmasından başlayarak özerk ve çok kültürlü bir toplumu dayanak noktası alarak, iktidarı farklı bir biçimde algılıyor. Özetle, bu Batı kapitalizminden farklı olan medeni bir projedir ve devlet iktidarı ekseninde dönmez.⁷²

Ekvador süreci üzerinde bir miktar daha durmakta yarar var, çünkü yirmi yıllık bir süreçte, Yerliler çokkültürlü bir devletin stratejik projesini oluşturmak için tüm ulusları içeren bir örgütlenme kurdular. Bir sürü isyan çıkardılar ve 2003 seçimlerinde Lucio Gutiérrez'in zafer kazanmasıyla, hükümetin bir kısmını aldılar. Bu uzun süreçte, Yerlilerin kolektif haklarının ve Ekvador'un çokuluslu bir devlet olduğunun kabul edilmesini sağlayan Kurucu Meclis'i bir araya getirmeyi başardılar. Bu sürecin değerlendirilmesi, varsayılan bir iktidar mantığı olduğunu gösteriyor, Yerli Hareketi bir krize girdi ve artık bu kriz çözülüyor.

Ocak 2005'te, başlığını Quechua lideri Luis Macas'ın koyduğu Bilimsel Yerli Kültürleri Enstitüsü (İspanyolca kısaltması

71 A.g.e., 240. Vurgu bana aittir.

72 A.g.e., 276-277.

ICCI) *Ary Rimay Bülteni*, Hareketin yakın tarihini değerlendiren uzun bir makale yayınladı (bu, CONAIE, başkan olarak Macas'ın seçildiği bir konferans düzenledikten ve Lucio Gutiérrez hükümetine felaketle sonuçlanan katılımının ardından yeniden yapılanma başlattıktan hemen sonradır). Bu makale, diğer toplumsal hareketlerle ittifak kurmanın, çokuluslu devlet projesinin, kültürlerarası bir toplum inşa etmenin, devlet kurumlarına katılmanın, on yıllık seferberliğin, seçimle yapılan müdahalenin ve Gutiérrez hükümetine kısa süreli katılımın -hareketin gücünü göstermesinin yanı sıra- "kendi politik projelerinin gerçek kapsamını zayıflattığını ve sınırlandırdığını"⁷³ iddia ediyordu.

Makale, analizini paradokslarda temellendirmektedir: İlerleme zayıflığı gösterir, kazanımlar hapisane haline gelir. Ancak çözüme kavuşmamış sorun arka plandadır: iktidar ve devlet sorunu. Ekvador politik sisteminin, toplumdaki iktidar ilişkilerini yoğunlaştıran, yapılandıran ve normalleştiren ve "politik bir muhatap olarak yerli hareketini yok etmek uğruna iktidar ilişkileri tarafından oluşturulan en güçlü engellerden biri haline geldiği" noktaya kadar "politik ve tarihsel bir özne olarak yerli hareketinin potansiyellerini engelleyen ve sınırlandıran stratejileri ve tedbirleri benimsemiş bir 'alan' olduğunu" iddia etmektedir. Bu nedenle, kazanımlar (Kurucu Meclis tarafından kolektif hakların benimsenmesi gibi) politik sistem elitlerinin kontrol altında tuttuğu demokratik alanları kapatarak, Yerli projesi için politik bir mağlubiyetin başlangıcı haline gelmiştir.

Seçimlere adaylığını koymak için, CONAIE 1995 yılında Pachakutik Hareketini kurmuştur. İlk olarak bir toplumsal hareket olmasından ve ikinci olarak siyasi bir toplumsal hareket olmasından kaynaklanan sorunların yanı sıra, makale bunun

73 "Los dilemas de la CONAIE," *Boletín Ary Rimay* (Quito: ICCI, No. 70, Ocak 2005).

ideolojik olmadığı, on yıllık bir deneyimin sonucu olduğu yargısına varır: "Devleti kendi kurumları içinden değiştirmek neredeyse imkânsızdır." Ve ardından şunu ekler: "Politik sistem, tıpkı ekonomik sistem gibi, yasal reformlarla değiştirilemez, yalnızca seferberliklerle, direnişle ve iktidara karşı mücadeleyle değiştirilebilir." Yani toplumsal hareketle. Ana makale, bu sorunların 1990'lı yıllar boyunca CONAIE için açık olduğu konusunda ısrarlıdır, ancak Pachakutik'in oluşturulması "toplumsal" ve "politik" arasındaki ilişkiyi değiştirmiştir, toplumsal olanı politik otonomi haline getirmiştir, başka şekilde ifade edecek olursak, seçim aygıtını ve liderleri "toplumsal" olan kısımdan ayırmıştır. Hareket kurumsal devlet için bir kriz yaratacak kıvama geldiğinde, hem Ekvador'da hem de Bolivya'da benzer bir şey olmuştur: "İktidarın cazibesi, hükümet olma ve iktidara sahip olma yalanına inanmanın ötesinde karşı koymak için çok güçlüydü."

Hükümetteki katılımın sonucu oldukça çarpıcıydı. Altı aydan daha kısa bir süre içinde, hareket "tarihsel projesinin yalnızca radikal bir duruş alırlarsa ve bir bütün olarak politik sisteme, yani tahakküm ve iktidar sistemine karşı çıkarlarsa geçerli olacağını" fark etti. Sonuç, herkesin de bildiği gibi, hareketin, zayıflayan ve aşınan meşruluğuyla hükümet deneyiminden ortaya çıktığı ve devletin bu hareketi parçalayamamış olmasıdır.

Diğer taraftan, 2000'in kritik politik senaryosunda, örgütün ekonomisti ve danışmanı Pablo Dávalos'a göre, CONAIE radikal bir değişiklik yaptı. 1980'lerdeki ve 1990'lardaki hareket, toprak mücadelesinden çokuluslu devlet mücadelesine geçti ve Ocak 2000 konjonktüründe "önceki taleplerde bir yarılma meydana geldi ve aynı zamanda örgütsel dinamiklerde, yani iktidarda, yeni bir boyutu tartışma zamanı geldi."⁷⁴ Kendisini

74 Pablo Dávalos, "Ecuador: las transformaciones políticas del movimiento indígena ecuatoriano" (Buenos Aires: OSAL No. 1, Clacso, Haziran 2000),

bir karşıt-güç olarak kuran yerli hareketi için, alternatif iktidar olarak yükselmek "toplumsal hareketin örgütsel birliğinin ve seferberliğinin ciddi bir şekilde zarar görmesi riskini de içeren bir dizi yarılma" anlamına geliyordu. Aynı anda hem güç (devlet) hem de karşıt-güç (devlet karşıtı seferberlik) olunamaz:

İktidar mantığının, karşıt-güç olarak kazanılan deneyimin yok olmasına neden olabileceği varsayılır. Demek istediğim, bu grevlerle, ulusal iş durdurmalarla, yerli devrimleriyle ve isyanlarla dolu tarih, kurumsal alanların ve politik toplumun idare edilmesinin, yönetilmesinin, pazarlığının yapılmasının ters etkilerini kanıtlayabilir... İktidar olmak için, toplumsal hareketin hükümete karşı oluşturdukları direnç biçimlerini ve karşıt-gücü kontrol etmeleri, dağıtmaları ve imha etmeleri gerekir.⁷⁵

Devlet, homojenleştirilmiş bir birim olarak birbirine eklemlenmediği takdirde, çeşitliliği ve çokluğu kapsayamaz. Benzer şekilde, karşıt-güçler kendi çok yönlü güçlerini feshetmeden bir güce dönüşemez. Merkezi devlet iktidarı, devlet içerisinde kendi çıkarlarını savunmaları için hareketi, bir avuç temsilci ve profesyonel görevlendirmeye zorlar. Böyle yapmakla, hareketi silahsızlandırır, hareketin gücünü zayıflatır; deneyimin yoğunluğu temsille etkisizleştirilir.

Kurumlar, toplumsal ilişkileri kodlar ve bu sürece karşı savaşmak için geriye kalan tek şey bireysel ve kolektif kaçıştır, çoklu bir firar - temsil edilemez bir eylemin yoğunluğudur.

4) Çokkültürlü bir devlet amacını izlemek ve böylece devlet iktidarı mantığını kabul etmek, *toplumsal hareketin birleşmesi ve merkezileşmesiyle, bu nedenden ötürü de dağıtma kapasitesinin ortadan kalkmasıyla* el ele gider. Merkezileştikten sonra, atama başlar. Tekrar belirtmekte yarar var, Ekvador örneği baktığı-

25.

75 A.g.e. 29.

mız bir aynadır. Bu durumda, "devlet iktidarına referans, merkezi politik uğrak olarak iş görür", ayrışmayı destekler ve bazı liderlerin mesuliyetlerini ortadan kaldırır.⁷⁶

CONAIE, "her bir eyaletin ve bölgenin tek bir örgütte birleştiği renkli ve çeşitli örgütsel süreci... merkezileştirme denemesi"⁷⁷ olarak yorumladığı kendi iç yapısını değiştirmek için çokuluslu bir devlet önerisinde bulunmuştur. Bu, neyse ki tamamlanmamış bir içsel homojenleşme sürecidir, ulusların ve halkların atanmış yetkililerine ortak bir alan bulmak için, bu süreçte devletle müzakere ederek ulusların yeniden kurulması, topluluklar-arası çatışmaların, taban örgütlenmelerinde ve federasyonlarında ve ardından ulusal örgütlerde çözülmeye zorlanması anlamına gelir. "Bir çeşit, tamamen devletin bünyesinde birleşme ve örgütlenme alanı"⁷⁸ oluşmasıyla sonuçlanan bu süreç, Ekim 2001'deki Birinci Halklar ve Uluslar Kongresinde doruk noktasına varmıştır.

İçsel farklılıklara rağmen örgütsel birliğin kurulduğu anlarda, kuruluşun Lucio Gutiérrez hükümetine katılması için ilk temel atılmıştır ve bu hamle bir yıl sonra iyice güçlenmiştir. 2001 kongresinin harekete geçirdiği bu süreçte, Pachakutik politik hareketi, "eski merkezsizleştirilmiş Yerli örgütlenme geleneğini"⁷⁹ savunanlara karşı "bağımsız ve merkezi olarak işleyen bir aygıt oluşturmak için güçlü bir eğilim" ortaya koymuştur.

Aynı sürecin bir parçası olarak, Yerli liderleri atanmıştır - ya da en azından, hareketi bir bütün olarak zayıflatmak için yeterli sayıda lider atanmıştır. 1990'larda Dünya Bankası tarafından finanse edilen Ekvador Kalkınma Projesi Yerli ve Siyahi Halkları (İspanyolca kısaltması PRODEPINE), hareketi tamamen etnik bir söyleme yönlendiren ve dolayısıyla etnik taleple-

76 Fernando Guerra ve Pablo Ospina, *El poder la comunidad*, ob. Cit., s. 230.

77 A.g.c., 189.

78 A.g.e.

79 A.g.e., 232.

re indirgeyen stratejileri önceliklendirmiştir. Bu "isyanlardan kaçınma karşılığında çalışmaları ve programları idare etme"⁸⁰ olarak özetlenebilir.

Benzer şekilde, hareketin kalkınma inisiyatiflerine katılımı ve sistemin kırsal alanlarda kendini geliştirmesi yönündeki değişimler, yerli toplumların çok yönlü olarak çeşitlenmesine neden olmuştur: Hâlihazırda mevcut yerel tarihsel farklılıklara yapısal ekonomik koşullardan kaynaklanan farklılıklar eklenmiştir. Ancak, genel olarak bu dış müdahaleler, Yerli liderlerin toplumsal yapılanmasındaki çeşitliliği artırmıştır ve bu dikkatli bir biçimde planlanan süreç, dünya kalkınma ajansları tarafından izlenmiştir:

Çiftçilik geçmişinden gelen liderlerin memurluklara ve orta ve yüksek düzeyli profesyonel mesleklere hassas transferi... Kalkınma projelerindeki öğretmenler, devlet memurları ve teknisyenler ön plana çıkmıştır. Ayrıca, yerli dünyasının çeşitli örgütsel ve politik söylemlerini de değiştirdiler. Açık kurullara güçlü bir şekilde kök salmış bir kaynaktan, özellikle derneklere, gençlik ve kadın gruplarına, ikinci derecedeki örgütlere, federasyonlara ve siyasi temsil yapılarına dağıldılar. Son olarak, yerli dünyasında bulunan kurumlar ve harici aktörler çeşitlenmiştir: Çok büyük bir kısmında, Kilise ve daha önce alanı dolduran solun politik aktivistleri, büyük zümreler ve siyasi vekiller tarafından yarı yolda bırakılmıştır, artık devletin ve özel şirketlerin kalkınma projelerinin yaygınlaştığını görüyoruz.⁸¹

Özetle, seferberliğin kazanımları yeni bir senaryo yarattı ve bu senaryo temel olarak hareketi zayıflatmak ve yok etmek için iktidarlar tarafından kullanıldı. Özellikle de bu tehlikeli yeni senaryolar, siyasi temsilin ve oluşturdukları bağların alanlarıdır. Harekete, büyümesinin "doğal" bir sonucu olarak giren iktidar ve devlet sorunu, ne yazık ki dışarıdan dayatılan derin bir sıkıntıdır. Yerli hareketlerini yok etmek isteyen küre-

80 A.g.e., 255.

81 A.g.e.

sel elitler için, kalkınma stratejisi ve iktidar ya da devlete katılım (bunlar aynı madalyonun iki yüzüdür), Yerlilere karşı bir çeşit "düşük yoğunluklu savaş" olarak yorumlanabilir.

Ekvador durumunda, alıntılanan iki analiz bir noktada birleşiyor: Bir tarafta devletin etnik taleplere "nüfus edebilirliği" "örgütün somut kazanımlara yönlendirilmesini teşvik ediyor ve kendilerini yaratan ya da yaratmaya çalışan aynı süreç tarafından seçilmiş yerli liderlerin çoğalmasını sağlıyor".⁸² Buna paralel olarak, kalkınma yanlısı stratejiler, "amacı yerli hareketinin politik projesini yok etmek olan bir Truva atı", çünkü hareketin ve toplulukların temellerinin altını oyuyor ve devletin en önemli parçası olan ve temsil mantığını varsayan seçimlere katılımı zorunlu hale getiriyor. Bu birbirini tamamlayan iki mantık, hareketi baltalamış ve en sonunda hükümette yer almanın "tarihsel projenin geçerli olması yalnızca bir bütün olarak politik sisteme radikal ve doğrudan karşı bir tutum alınması, *bir başka ifadeyle, tahakküm ve iktidar sistemine karşı olmayla geçerli olduğu*"⁸³ anlamına geldiğini anlamıştır. Diğer hareketler Ekvador deneyiminden bir şeyler öğrenmezse çok yazık olur.

5) Çokuluslu bir devlet kurmak için bile olsa, devlete katılmak eninde sonunda kolonyal devletten başlamayı gerektirir ve - tahakküm sistemi için yeni işlevsel bir elit oluşturan *kendi topluluklarından kopmuş Yerli memurlar arasında hizişleşmeye yol açar*. Bu noktada, çokuluslu devlet projesi ve kalkınma birbirine yaklaşır, çünkü her ikisi de, yalnızca, hareketi dışsal çıkarlara tabi kılan araçlara dönüşen bu Yerli elitinin oluşmasıyla mümkündür, bu da "kuşatma ve asimilasyon" stratejisini oluşturur. Hector Díaz-Polanco, bunu *etnofagia*, yani "etnik-yiyici"⁸⁴ olarak tanımlamıştır.

82 A.g.e., 256.

83 "Los dilemas de la CONAIE," *Boletín Ary Rimay*. Vurgu bana aittir.

84 Hector Díaz-Polanco *Autonomía regional*, 99.

Latin Amerika'da, dışlanmaya karşı yerli mücadelesine çeşitli devletler tarafından verilen yanıt, önceki dönemlerde olduğu gibi etnik kırımla değil, "farklı grupları etkilemek, yerinden etmek ve çözmek için ulus devlet ve hegemonya aygıtı tarafından harekete geçirilen sosyo-kültürel mıknatıslar"⁸⁵ olarak iş gören yeni yollarla olmuştur. Bu amaçla, devletler farklılığa karşı saygılı "varsayılmıştır", hatta bu Yerlilerin kendilerini entegrasyonun savunucuları haline getirerek (kendi liderleri ve entelektüelleri ile) Yerli kültürlerini "koruma" noktasına kadar varmıştır. Fakat bu asimilasyon politikasının istediği sonuçları elde etmesi için -ya da etnik kırım olmadan denetlenecek Yerli kültürlerin yok edilmesi için-, entegrasyonun aracı haline getirilecek, kendi topluluklarından ayrılmış bir grup liderler grubu yaratılmalıdır.

Burada, çokuluslu devlet politikası ve kalkınma politikası ve Sivil Toplum Örgütleri ile uluslararası kuruluşlar tarafından harekete geçirilen etnisite ortak bir manzaraya sahiptir. García Linera bu akımın sponsoru değil, ama önerisi bir sürecin tam ortasında yapılıyor, yazarın istencinin ötesinde, bu aynı akımın bir parçası olma eğilimi taşıyor. 1980'lerde Ekvador'da neler olup bittiğini unutmayın.

Chimborazo'nun bir yerli yerleşiminde yapılan kapsamlı bir araştırma "Sivil Toplum Örgütlerinin yaygınlaşması ile yerli/çiftçi dünyasındaki örgütsel yoğunluğun derecesi arasındaki bağlantıları"⁸⁶ açık bir şekilde gösteriyor. Araştırma, yerli nüfusunun büyüklüğü ile burada çalışan Sivil Toplum Örgütleri arasında yakın bir ilişki olduğunu vurguluyor ve Sivil Toplum Örgütlerinin yoğun mevcudiyetinin, ikinci derecedeki örgütlerin yaygınlaşmasını açıkladığı sonucuna varıyor. Araştırma, "Sivil Toplum Örgütleri ve yatırımcılar tarafından belirtilen

85 A.g.e., 97.

86 Victor Bretón Solo de Zalvidar, "Capital social, etnicidad y desarrollo: algunas consideraciones críticas desde los Andes ecuatorianos" (Quito: *Yachaikuna* No. 2, ICCI, Aralık 2001), 10.

muhatapları birleştirme isteği" müdahalelerin olası en büyük etkiyi yaratmasını sağlamak için imtiyaz sahiplerini ve sözcüleri temsil etmektedir" vurgusunu yapıyor.⁸⁷ İkinci derecedeki örgütlenmeler (federasyonlar, dernekler) kalkınma programlarıyla yakından ilişkili olarak ortaya çıkar ve dolayısıyla dış güçler tarafından yönlendirilirler. Burada, bu örgütlenmeler uluslararası işbirliği kaynaklarını yönetmek için oluşturulur ve "lider elitlerin oluşumu gerçekleşir". Bu elitlerin, kendi tabanlarıyla mesafesi giderek artar ve Sivil Toplum Kuruluşlarından daha fazla fayda sağlamak için birbirleriyle rekabet etmeye başlarlar, bu da örgütler arasında çatışma meydana getirir.

Yerli hareketi için, sorun çift yönlüdür: Elitler önceden hiç olmadıkları bir yerde ortaya çıkarlar ve önceden varolan hareket liderlerinden çok farklı özelliklere sahiptirler. Önceki liderler militan ve ideolojik bir karaktere ve politik-militan bir profile sahiptir, ama yeni lider, elit teknokrat bir karaktere sahip olacaktır, çünkü -"gelecekteki destek için mübadele sırasında sunulan iyiliklerin karmaşık ağının güçlendirilmesine son noktayı koyan"⁸⁸- dış temsilcilerle artık daha iyi etkileşim kurabileceklerdir. Bu elitler, harici kaynakların dikkatini çekebilme becerisi sayesinde göklere çıkarılırlar, antropolog Victor Breton'un da dediği gibi, bu elit "yeni moda klan şefidir". Bu politikaları tıpkı Díaz Polanco gibi *etnofagias* olarak tanımlar, çünkü küreselleşmenin taleplerine uygun bir şekilde etnisiteyi "politik olarak doğru" seviyesine yerleştirerek yerli hareketinin ehlileştirilmesini isterler: "Latin Amerika devletlerinin çok-kültürlülük, çokdillilik ve en iyi durumda, çokulusluluk açılımı neoliberal kapitalist birikim mantığına zıt değildir."⁸⁹

Aslında, yerli hareketi örgütlerini güçlendirmek için önerilen uluslararası işbirliği, 1980'lerde hareketi başlatmaktan so-

87 A.g.e., 11.

88 A.g.e., 12.

89 A.g.e., 13.

rumlu yerli aydınlarının büyük bir kısmında "kalkınmanın bürokratik ve idari makinesine yerleşerek yaşa ve çalış"⁹⁰ algısına neden olmuştur. Otuz kalkınma ajansının çalıştığı bir Chimbo-razo vilayeti olan Guamote'da, 28.000 taşra sakini için şu anda yirmi adet ikinci derecede ve 158 adet birinci derecede örgüt vardır; ancak ülkede hâlâ en yüksek evsiz oranının olduğu en fakir şehirlerden birisidir. Nihai sonuç oldukça çarpıcıdır:

Ekvador And Dağlarının deneyimi, [Sivil Toplum Kuruluşları'nın] kurumlar olarak fakirliği azaltmak için büyük sınırlılıkları olduğunu ve yerli hareketinin ara seviyelerini asimile etmek ve kapsamak konusunda muazzam bir işgüzarlık ortaya koyduğunu göstermektedir. Kim ne derse desin, esas öncelik [bu] ve mümkün her araçla gerekçelendiriliyor - artık *dar anlamda* üretken projeler değil, daha çok yerel elitleri ve öne çıkan Yerli entelektüelleri kalkınma yanlısı makineyle kuşatmak için bir çerçevedir.⁹¹

Politikalar tasarlayan şirketler tüm dünyada aynı şeyleri yaptığı için, bir benzeri Bolivya'da da gerçekleşiyor. Dünya Bankası ve Bolivya'da USAID. Tüm And'larda gerçekleştiği gibi, Tupac Amaru ve Tupac Katari isyanları bastırıldıktan ve Aymara ve Quechua aristokrasisinin başı uçurulduktan sonra, Yerliler kendilerini anlatma ve temsil etme becerilerini yitirmişti. Yerliler, eğitim mücadelesi, yeni yerli entelektüeller kuşağının ortaya çıkışı ve yeni Yerli hareketinin gelişimiyle kendilerini yeniden özneye dönüştürdüğünde, yani yirminci yüzyılın ikinci yarısında, toparlanma için yeni bir olasılık ortaya çıktı. Yeni politikalar, Yerli müdahalesine bir yanittir ve her şey Bolivya'nın Ekvador'da atılan adımları kendi durumuna uygun şekilde takip edeceğini gösteriyor.

Yanlış anlamaları önlemek için, Dünya Bankası gibi uluslararası işbirliği kuruluşları tarafından tasarlanan *etnofagia*

90 A.g.e.

91 A.g.e, 16.

politikasının gerekli tedbirler alınmazsa, önerilen çokuluslu devletin bir kısmını oluşturabileceğini açıkça belirtmek gerekir. Bu anlamda Zapatista deneyimi bir referans noktası olabilir, çünkü devlet "desteğini" ve uluslararası işbirliğini açıkça reddederek -ancak taban örgütlenmelerine ve (devlet karşıtı) küresel dayanışmaya açık olarak- tamamen kendi kaynaklarıyla kendi otonomilerini kurmaya karar vermişlerdir.

6) Aymara Topluluğu öznesi (Aymara dünyasında, topluluk çerçevesinin dışında toplumsal bir özne yoktur) kendisini otonom olarak kurar, bu onu diğer öznelerden ayıran şeydir. İşçi sınıfı burjuvazi olmadan, çiftçiler toprak sahipleri olmadan, kadınlar patriyarki olmadan, işsiz iş olmadan anlaşılamaz, ancak *Aymara hareketi başka bir jeneolojiye sahiptir; her zaman zorunlu olarak zalime işaret etmez, kendi tarihine ve kendi kısa ve uzun süreli belleğine işaret eder*. Her ne kadar kolonyalizm kendi ifade biçimini belirlese de, hem Aymara tarihi hem de uzun süreli bellek, kolonyal dönemin çok daha ötesine gider.

Tiwanaku Manifestosundan beri, mevcut Aymara hareketinin ana referansı devlet veya kolonyal toplum değil, uzak geçmiş, yani geleceğe ve hareketin amaçlarına birarada ilham veren dünya görüşü, And Medeniyeti dinleri ve topluluk sistemidir. Bir ayna veya yansıma olarak inşa edilmemiştir, Aymara halkına (ve belki de diğerleriyle birlikte Quechua ve Guarani halkına da) özerklik sağlayan şeydir. Bütüncül bir mantıktan başlar ve yalnızca bir sınıf olarak değil, bir halk ve ulus söylemi olduğunu varsayarak "kültürel" ve "politik" olanı ayıramaz bir bütünde birleştirir. Değişkenler, devletçiliğin önemli bir yer işgal etmeyeceği vurgusuyla ortaya konur.

Bu özelliğin, And Medeniyeti topluluklarının kapitalist olmayan doğasıyla, başka bir ekonomiyle, kendi politikasıyla, kendi öteki toplumuyla ve kültürüyle tamamen farklı bir dünyaya sahip olmasıyla ilişkili olduğunu ileri sürüyoruz. Toplu-

luklar için, partileri, devleti ve polisiyle siyasi sistem hâlâ yabancı bir durumdur.

Devlet ve kapitalizm birbirinden ayrılamaz. Ekonominin politikadan ayrılması, kapitalizmin öncüllerinden birisidir, sisteme içseldir ve üreticiler ve üretim araçları arasındaki ayrışmanın; toplum olarak adlandırılan şeyle toplum denilen şeyi bir araya getiren ve kalıcılaştıran şey arasındaki ayrışmanın bir parçasıdır.⁹²

Aymara gibi bir toplumda üreticiler ve ürün birbirinden ayrılmaz, üretim dışsal bir kontrol olmadan (patron veya ustabaşı) gerçekleştirilir; burada ilaç yoktur, çünkü topluluk iyileştirme gücüne sahiptir; okul da yoktur, çünkü bilgiye erişim kendisi dışında başka herhangi bir insanın aracılığını gerektirmez.⁹³ Burası kapitalizmin asla tutunamayacağı ve başarılı olamayacağı bir toplumdur. *Ayllu*'da kurulan bir toplum, tüm toplumsal, ekonomik, kültürel ve politik öğeleri birleştiren bir sistem ve samimiyet ve güven içinde yaşamının bir yolu olarak algılanır⁹⁴, özne-nesne ilişkisini bilmez ve kendi bağrında kapitalizmin ve devletin büyümesine asla izin vermez.

Benzer şekilde, toplum harekete geçtiğinde, kapitalist olmayan toplumsal ilişkilerini seferber ettiğinde, kendi zıttı olarak tanımlanmış bir ötekinde (patron, devlet) gösterilmesi veya yansıtılması gerekmez, ilhamını kendi dünya görüşünden alır ve bu şekilde seferberlik toplumun tüm boyutlarını bir araya getirir: Bayraklar ve tören düdükları, ritüeller ve otoriteler, protesto ve parti. Hiçbir ayırım yapılmaz, toplum seferber olduğunda bunu içsel bir şekilde yapar, dışarıda hiçbir şey bırakmaz. Bu nedenden ötürü siyasi partilere hiç yer yoktur, Aymara dünyasında siyasi partiler olmasına rağmen, her zaman parazitli bir ur gibidir.

92 John Holloway, *Cambiar el mundo sin tomar el poder* (Buenos Aires, Herramienta, 2002), 58-59.

93 Martín Castillo Collado, *Aprendiendo con el corazón. El tejido andino en la educación quechua* (La Paz: Pinseb-Proieb-Plural, 2005), 102.

94 A.g.e., 103.

Aymara'nın Belirsizlikleri

Bu tartışma ve etrafında dönen tüm tartışmalar boyunca, Yerli hareketi içinde oldukça güçlü bir belirsizlik olduğu dikkat çekiyor, ister devlet iktidarına karşı olsun, ister devlet iktidarı haline gelmek için olsun, ister devlet dahilindeki iktidardan az veya çok bağımsız alanlar oluşturmak için olsun - bu belirsizlik "kesişen, ayrışan ve çatallanan çeşitli seçenekler arasında geziniyor."⁹⁵

Temel olarak, bu belirsizlik ideolojik seçeneklerle ilgili değildir. Konu, elbette *ayllu* da dahil olmak üzere "Yerli toplumu-nun" gündelik hayatıyla ilgilidir ve bu seçeneklere nüfuz etmiş durumdadır, bazı zamanlarda kesişir, başka zamanlarda ayrışır ve ardından çatallanır, bu, ardışık durumların doğrusal bir süreci olarak değil, eşzamanlı bir şekilde gerçekleşir. *Ayllu* gündelik hayatta kendi otonomisini onaylamış bile olsa, *ayllu*'nun yetersiz kaldığı veya gözden kaçırmak istemediği gereksinimleri ve beklentileri karşılamak için öz-örgütlenme ve öz-yönetim kadar müşteri ilişkileri ve devlete veya liderlerine başvurma da aynı gündelik hayatın bir parçasıdır. Bu nedenden ötürü, Yerli gerçekliği salt bir devlet karşıtlığı olarak anlaşılamaz, ancak devlet olmak için zorunlu arzuları da içermek suretiyle devlet dahilinde otonom güç alanları oluşturmak olarak anlaşılabilir. Yerli seferberliklerini başlangıç noktası ve epistemolojik merkez olarak alan bu kitap, bu anlarda harekete geçirilen güçleri vurgulamıştır ve bunların yalnızca güç olduğunun, kazanılmış gerçeklikler olmadığının tamamen farkındadır.

Colectivo Situaciones'in de büyük bir incelikle belirttiği gibi, belirsizlik, güçlerin yayılmasıyla ve Aymara seferberliğiyle ilgilidir: "Belirsizlik, sabitlikler olmadan sunulan kuvvetler ve enerjiler dünyasını kurmanın bir yoludur"; "bu bir taraftan çözülme ve dağılma, diğer yandan birleşme ve kurma arasında sürekli bir salınım"⁹⁶ biçimini almaktadır.

95 Fernando Guerrero ve Pablo Ospina, *El poder la comunidad*, 233.

96 Colectivo Situaciones, *Mal de Altura* (Buenos Aires: Tinta Limon, 2005).

İstikrarsız bir dünya. Kesinlikle istikrarsız. Çünkü içsel olarak, herhangi bir lideri veya devleti yok ve -özne-nesne ilişkisine sabitlenmemiş-, akışa açık, bir seçenek olarak değil, bu dünyaya içkin bir özellik olarak. Dış dünyayla ilişkisinde, kolonyal dönem ve onun Cumhuriyet biçimindeki devamı, Yerli hareketlerini hareketsiz bir yolculukta derin göçebe bir varoluşa zorladı, aynının tıpatıp bir kopyası olmamaya çalışırken, dışarıdan gelen baskıcı unsura karşı sürekli olarak yapıbozuma uğradılar ve dağıldılar.

Yerli toplumunun kendi çelişkili tarihinden kültürel çeşitliliğine ve toplumsal çaresizliklerine kadar çok çeşitli faktörlerle ilişkili bu radikal belirsizlik, yalnızca mevcut seçeneklerin birisi ışığında ele alınamaz ya da ele alınmamalıdır. Ancak, etik ve özgürlükçü bakış açısından bakıldığında, seçeneklerden hiçbirisi benzer değildir. Çünkü özgürleşme, geniş anlamıyla, kendi geleneklerimizin ve pratiklerimizin baskıcı yönlerinden kurtulmak, özgürlüğü ve otonomiye güçlendirenleri ise devam ettirmektir. Bu nedenle, özgürleşme ve itaat arasında hayatta kalan insanın radikal belirsizliğine içkin bu Yerli belirsizliği, en uç momentlerinden birisi kaldırılarak çözülemez. Ancak hayatın akışı, özgürleşmeye doğru akan oluğa ya da devlet karışıklığına yönlendirilmelidir ve hayat-seyrinin durağanlığının -belki de kaçınılmaz bir şekilde- bizi kurumlar, devlet ve baskı araçları kurmaya doğru yönlendireceği her zaman akılda tutulmalıdır.

SONSÖZ: "TOPLULUK" KAVRAMINA İLİŞKİN NOTLAR

İktidarı Dağıtmak: Devlet Karşıtı Kuvvetler Olarak Toplumsal Hareketler Hakkında

1. *İktidarı Dağıtmak: Devlet Karşıtı Kuvvetler Olarak Toplumsal Hareketler* adlı kitabı okumayı yeni bitirdik. Mevcut "Bolivya momenti"nin potansiyeli kitapta oldukça anlaşılır bir şekilde açıklanıyor. Başlığın kendisinden de anlaşılacağı gibi, hipotez bizi doğrudan güncel siyasi talebin tam önüne yerleştiriyor: Mücadelelerin ve altında yatan direniş tarzlarının bakış açısı dahilinde kalmak. Bu, bugün küresel ölçekte görünür durumda olan sömürgeci kapitalist iktidarın merkezi ve yayılmacı aşamasının uzun süreli çözülüşünü sağlamak için gerçek bir silah ve bu süreci harekete geçirici bir motor.

Raquel Gutiérrez Aguilar'ın da önsözünde [Tinta Limón baskısı, 2006] belirttiği gibi, Bolivya durumunda temel bir birleşme var: Ya yaşam kaynaklarının ve yaratımın demokratik yeniden temellük akışını derinleştiren politik, örgütsel ve yorumlayıcı biçimler bulunur ya da hareketin istikrarsızlaşma

safhası başlar ve sözde değişimi aşama aşama gerçekleştirme adına sürecin potansiyelleri kısıtlanır.

Bu çerçevede, sürecin benzersiz ve anlık özelliği olarak "hareket halindeki topluluk" hipotezi bizi doğrudan olası yönetimlere veya öngörülebilir dönüşümlere yönlendirmiyor, aksine bu hayati öneme sahip akışı temsil ettiğimiz tarafa yönlendiriyor. Direncin bu inatçı çekirdeği hem iktidarı altüst etmek (dağıtmak) hem de eşzamanlı olarak yeni olanaklar ve toplumsal tahayyüller yaratmak açısından oldukça etkili.

Bu nedenden ötürü topluluk kavramı bizi ilgilendiriyor. Spekülatif olarak değil de daha somut bir şekilde; tıpkı olagelen süreçlerin özgürleştirici boyutuyla ilgilendiğimizde karşılaştığımız gibi.

Bu notlar, Raúl Zibechi'nin kitabının bir özeti değil, daha çok ortak olan ve komüniter kavramlarının anlaşılma biçimlerine yönelik hâlâ devam etmekte olan tartışmaları bir anlamda genişletmek için yapılmış bir ek.

2. *Topluluk* kavramı, tamamen, *İktidarı Dağıtmak* kitabı tarafından ortaya konan savlara dayanmaktadır ve kitabın topluluğun genel bir kategori haline gelmesini önlemeye çalıştığı andan itibaren, tartışmalı stratejilerin her birisini yönetmeye başlar. *Topluluk* kavramı sonsuz sayıda farklı nesneyi adlandırmak için kullanılabilir ancak daha çok tarihsel, toplumsal dönüşüm için özel bir kavramdır: Topluluk, tek bir toplumsal teknoloji olarak belirlenen örgütsel ve politik bir kodun adıdır. Çok özel bir eğilimi birleştirir: Başka zamanların imgeleriyle -ve zamanın kendisini başka şekilde imgeleyerek- ve hayata geçirilmiş kolektif enerjilerin imgeleriyle ortaya çıkma. Bu nedenle, hareket halinde olan, kendisi hareket olan topluluk, alternatif bir etki geliştirir, burada ilişkiler aracılığıyla sıra dışı bir memnuniyet olduğunu hissederiz. Bu şekilde, topluluk her zaman bir tetikte olma durumunu belirtir ve her zaman ortak

olanlara doğru cömert bir yönelimdir. Hiç kuşkusuz, bu topluluk biçimini bu şekilde algılamak, burada pozitif sınırıyla ele alınmıştır. Modernleştirici anakronizasyonuna karşı acilen bir mücadele geliştirmek ve hayata dair diğer güncel yaklaşımların aksine, harekete geçirici duyarlı ve politik güçlerin varlığını ortaya çıkarmak için metin, *topluluk* kavramının özelliklerini, özgürleştirici potansiyelini aşırılıklarıyla ele almıştır. Bu metinde topluluk, kolektif eylem biçimlerini adlandırma işlevi görmektedir ve bunu katı olan her şeyin buharlaştığını düşünenler için fani duygusallık damarına karşı gelmek amacıyla yapmaktadır.

3. Bu nedenle, her ne kadar hayati öneme sahip olduğu için duygu karmaşalarıyla muğlaklaşmış bile olsa, topluluk, ölüme karşı direnen geçmişin eksantrikliği olarak değil, ortak üretim ve yüksek ölçüde politikayla ilgisi olduğu için ortak işbirliği yapma dinamiği olarak yeni bir ilgiyi hak etmektedir. Topluluk hakkında düşünmek, onun gerçek dinamiğini anlamak demektir: Açık bir şekilde devingen, ama aynı zamanda oyalayıcı ve bulaşıcıdır (tıpkı Alex de la Inglesia'nın *Comunidad* filminin ve Bolivya fikirlerinin bize hatırlattığı gibi, tıpkı Mario Galindo'nun "yerli öz-olumlaması bizi yol boyunca yozlaştırırsa ne olur" sorusu gibi"). Bu, apriorizm veya folklorizm (bunlar *komüniter* kavramının yeniden icat edileceği biçimleri kavrayışımızı engeller) olmadan algılanan ve hepsinden öte toplumsal işbirliğinin diğer kısımlarından ayrılarak sorunsallaştırılmış bir bütünlüğüne indirgenmeyen bir topluluk olmalıdır (aksi halde, sonu sınırlamalarla, tözcülüklerle biter).

Bunun aksine, dinamiğiyle ve potansiyeliyle topluluk hakkında düşünmek, daha sonrasında kendisini başka mekânlarda (köyden şehre), başka zamanlarda (Fordizmin çevresel krizinden neoliberal krize), başka imgelerde (*halktan* mahalle konseyine) yeniden biçimlendirecek olan *ortak olan* kavramının baş-

ka çatışmalarla yüzleşirken başka olasılıklar içerdiği benzersiz yolları anlamak için, sabit dağılma süreçlerini gözlemlemeyi ima eder. Belirli Latin Amerika bölgelerinin tarihinde sürekli bir zincir veya zamanda kalıcı bir özne olarak düşünüldüğünde, topluluk anlaşılamaz, bunun yerine -genellikle uygunsuz bir biçimde- *komünü* belirgin kılan özelliklerin bir birleşimi olarak yorumlanan bir koşula doğru meyleder.

4. *Topluluk, ortak olan*'ın belirli, tarihsel bir biçimidir. Kalp gibi atan ve kurgulanan bir virtüellik olarak ortak olan, kendisini toplulukta ortaya koyar, fakat topluluk içinde sonuna kadar yaşamaz. Yabancılaşmış ve yeniden yaratılmış bölgeleriyle, bir çekişme alanı ve komünist ruh anlayışı olarak topluluk. Daha çok bir gen veya duygusuz bir kalıtım gibi, değişimlerin kırık hatlarında ortaya çıkan ve gelişen önceden belirlenmiş yöntemlerin bir toplamı olarak topluluk. Bu nedenle, belleğin ve bilginin taşıyıcısı, imgelerin deposu ve bağ ile varoluş arasında bir birleştirici olarak topluluk, kendi eylemsizliklerinin aksine mevcut mücadelelerin bir söylemler ve sloganlar fabrikasına benzemektedir. Bu nedenle, topluluk, ortak olanı bugüne taşımak için çaba harcadığı müddetçe hareket halindedir ve ortak olan her zaman mutlak bir şekilde gerçekleştirilemez olandır, açık bir evrenselliştir, bütünselliği içinde kavranamaz. Topluluk bu nedenden ötürü, her zaman bir niyettir, bir adım ilerisidir. Şu andan itibaren ve kapanmaları ve engelleri ortak olandan uzakta tutar ya da ortak olanı asgari seviyeye indirir ve "ortak olan'sız bir toplumun" ana hatlarını çizer.

Bolivya'yı *ortak olan* anlayışıyla yeniden değerlendirmek, *komüniter* bir toplumsal makinenin (şu formülle ortaya çıkmış ve gelişmiştir: otonomi + işbirliği) laboratuvarını eylem halinde anlamaya çalışmak anlamına gelmektedir. Kaynakların basit bir seferberliğinden çok daha fazlası olan ve eski mantığın tamamen ötesine geçen bu "işlevde" her zaman bir

üretimin (komüniter biçim altında ortak olanın üretimi) ve bir çoğalmanın (toplulukların kendi resmi sınırlarının ötesinde ortak olanın çoğalması) önceden var olduğunu görmemek mümkün değildir. Ayrıca, bu toplumsal icadı tüm karmaşıklığıyla birlikte olumlamamak da mümkün değildir: Ortak olan kavramının idealleştirilmesi, kalıcı ortak olan inşası sürecinden uzaklaşma, etrafını kuşatan (engellerle ve kapatmalarla) baskıcı ve hiyerarşik mantığın anlaşılması açısından bir bahane ve yeni formülasyonlarının önünün temelli olarak kesilmesi anlamına gelmektedir.

Böylece topluluk, *ortak olanın* özel ve tarihsel yapılanmasının bir alanı olarak gelişir ve *ortak olan* tıpkı bir kalp gibi atan ve toplulukta hayata geçirilen virtüel bir şeydir, ama toplum içinde tam anlamıyla gerçekleşmiş olarak yaşanmaz.

5. *Lo común, komüniter* dürtü ve kolonyal, ırkçı ve kapitalist devlet arasındaki ilişkide tamamen tüketilmiştir. Ancak, bu ilişki modern bir hüsrana nedeniyle çağdışına bir geri dönüşü tasarlamamaktadır. Aksine, *komüniter* görev ile içsel çelişkiye ve kararsızlıklara olan açıklığı, diğer işbirliği ve toplumsal örgütlenme biçimleri açısından topluluğun radikal çağdaşlığı konusunda bizi bilgilendirmektedir. En kötü içsel hiyerarşileri oluşturmaya ek olarak kolonyal-kapitalist devlet, yeni öznel ve politik güçlerin gelişiminde oldukça sert bir fren haline de gelmiştir. Bu nedenle, Bolivya toplumsal hareketleri, şimdiye kadar hasırlı edilişen yeni modernitenin taşıyıcısıdır.

6. O halde, *komüniter*, ekonomik ve öznel üretim dinamiğidir. Çatlaksız, bütünlüklü bir birlik sağlamak için bir model olmanın ötesinde, kalıcı bir farklılığı etkinleştirmenin bir yoludur. Topluluk kimyasal olarak kendi moleküllerini (toplumsal işbirliği ve otonomi) yeniden üretme, yoğunlaşmadan kaçınma ve gelişim sürecinin dayattığı merkezileştirici durumlara, ya-

pılara ve yöntemlere saldırma (dağıtma) eğilimindedir. Genel olarak düşünülenin aksine topluluk, dağılma üretir. Değerlendirmede çok daha paradoksal olan dağılma, kendi akışkanlığının olasılığını meydana getirir: inisiyatiflerin kristalleşmesini ve grupların kurumsal ve devlet biçimleri alarak donup kalmasını önler ve aynı zamanda halkın enerjisini harekete geçirir. Ortak olana geri dönmenin bir yolu olarak dağılma, kolektif olanın saf topluluklara dönüşerek kapanması da dahil olmak üzere sabit ve kapalı yapılar kurma eğilimiyle, yani kendi yabancılaşmasıyla mücadele etme konusunda karardır. En iyi şekilde gezgin mutasyonlar olarak tanımlanan topluluk (göçler, yeniden yerelleştirmeler vb.), dağılmayı kendi ortak gücü haline getiren bu sabit harekete bir alan açar.

Dağılmanın kendisi birikime ve yoğunlaşmaya karşıttır, aynı zamanda kendisini sabitleyen ve biçimlendiren öğeleri de dağıtır. İktidarın dağıtılması, devlete karşı savaş. Merkezileşmenin dağıtılması.

Ancak, bu dağıtıcı mantığı bir tür tecritle veya ilişkilerin yokluğuyla tanımlamak çok büyük bir hata olur. Çünkü dağıtma bunun tam tersidir: çapraz bağlanma olarak, işbirliğinde bir artış olarak dağıtma. Topluluk özneliği, işbirliğine dair, iktidarın dağıtılmasının temeline dair tüm disiplinler kurallarının bozulması olarak ortaya çıkar.

7. Bizim önerdiğimiz otonomi, entelektüel ve ahlaki bağımsızlığını teyit etmiş liberal rasyonel özne idealini yeniden üretmek dışında hiçbir işe yaramayan çeşitli koşulları ve etkileri barındıran sınırlayıcı bir kendi kendine yeterlilik durumu olarak kesinlikle düşünülemez. Bunun aksine, işbirliğinin politik bir niteliği olarak otonomi, her türden pek çok aktörle ve güçle bağlantılı küresel bir etkileşim arama eylemiyle birlikte düşünülmelidir. Bu tutulmaya rağmen, otonomi politik bir nitelik olarak pek çok deneyimle birlikte yeniden talep edilebili-

yorsa, otonominin iktidarların kendilerinden başlayan somut gelişmelere doğru bir yöneliş olduğu ve temel amacının tüm üretimlerini, gaspın araçları devlet ve sermaye olmadan dairesel bir şekilde yapmak olduğu da söylenebilir. "İçkin zamanlar" ve "eksiltme kapasitesi", otonominin tüm deneyimleriyle ilgilidir, fakat bunlar da donup sabitlenirse, kendi perspektifini tümüyle tüketen birer dogmaya dönüşebilir. Bu açıdan bakıldığında, otonomi tümleyiciliğe (bir açma hareketi olarak) karşı değildir, "verili bir tümleyiciliğe" (bir kapatma ve kapanma hareketi olarak) karşıdır, daha açık bir şekilde belirtecek olursak, hiçbir politik durumun ortaya çıkamayacağı tümleyiciliğe karşıdır. Bu daha çok ortaya çıktıkları ortak olanın üretimine ait otonom bir hareketinin başlangıcıdır, bu hareket yarılmaya ve kutuplaşmaya neden olur, durumun sınırlarını yerinden etmeyi amaçlar ya da yerinden edilmiş bir sınır üzerinden işbirliği ile karakterize edilen bir değişime zorlar. Bu toplumsal zamansallığı geciktirmekten daha büyük politik anakronizm olamaz.

8. Bu noktada, toplumsal hareketlerin meydana getirdiği dağılmayı, pazar ve devlet tarafından yüceltilen parçalamadan ayırmak gerekiyor. Gerçekten de bu ikisi arasında hiçbir suretle kafa karışıklığının olmaması çok önemli: Dağılma, merkezileşmeden kaçınıp işbirliği akışını desteklerken, parçalama merkezileşmeyi sermaye mantığında sabitleştirir ve ona tabi hale getirir. Dağılma birleştirirken, neoliberal parçalanma hiyerarşiler oluşturur ve yukarıdan itibaren yoğunlaşır. Mevcut kafa karışıklığı, dağılma eğiliminin kendisinin egemen kapitalist parçalanma içinde örüldüğü gerçeğini unutmadan her iki dinamik arasında bir ayırım yapılmasını gerektirmektedir. Parçalanma açısından dilin neden olduğu karmaşa yalnızca bunu aktif olarak teşvik edenlerden (Sivil Toplum Kuruluşları ve uluslararası finans örgütleri) kaynaklanmıyor, aynı zamanda çapraz ilişkilerin inşasını parçalanmaya karşı tek mücadele

biçimi olmak yerine, tepeden (devlet) bir birliğe bağımlı hale getirenlerden kaynaklanıyor. Bolivya, mevcut harekette *komüniter* dinamik -yıkıcı dağıtma ve kurucu işbirliği olmak üzere çift yönlü hareket- ve krizdeki kolonyal devlet dinamiği arasındaki çatışmayı göstermektedir. Bu açık durum, toplumsal hareketlerin devlet üzerindeki demokratikleştirici etkisinin derinliğini oyuna sokmasını sağlar ve ayrıca kurumsal süreklilik ve yönelim durumunu başkalaşım geçirmeye zorlar.

9. Neoliberalizmde ortak olanların parçalanması, özelleştirilmesi ve sömürülmesi süreçleri kaynaklara el koyar ve aynı zamanda *ortak olanın* yeniden düzenlendiği yeni mücadelelere zorlayan *komüniter* ağları açığa çıkarır. Ancak, bu kurucu moment yeni bir alanda fark edilir, eski ulus devlet topluluğunu alt eder ve yalnızca ırkçılığa ve kolonyalizme karşı mücadelede yer alıncaya kadar değil, aynı zamanda doğal kaynaklar, kamu hizmetleri ve sembolik *komüniter* konum politik hayatta yeniden temellük edilinceye kadar *ortak olanın* üretimi sırasında oyuna katılan boyutları çoğaltır. Bu mantığa göre, Bolivya kent yerli örgütlenmesinde suyun kamusal yönetimi ve gazın millileştirilmesi için verilen mücadele bunu gözler önüne sermiştir. *Komüniter* hakkında düşünürken yaşanan bu zorluk, bu yeni *ortak olan* bileşiminden kaynaklanmaktadır ve dinamikleri, doğal kaynakların yeniden temellük edilmesini ve bu mücadelelerde ortaya çıkan toplumsal ilişkilerin öz yönetimini içermektedir. Kıtanın ortaya çıkan yönetselliğinin en yeni özellikleri arasında, bu eğilimlerin kabul edilmesi (kısmi olmasına rağmen ya da temsil aracılığıyla ortaya konmasına rağmen, etkilidir) yer almaktadır, burada en belirgin tehlike elbette ki hareketlerin sokak kuvvetini kontrol etmeye ve belirli bir istikrara kavuşturmaya çalışmaktır. Bu açıdan bakıldığında, mevcut *ortak olan* biçimlerini ulus-devletin kalkınmacı modellerine veya topluluk üzerinde içeriden büyüyen bir kapanmaya indirgemek

için harcanan herhangi bir çabada, yerli-geleneksel olan, ya doğal ve samimi ya da doğrudan tepkisel bir hale gelir.

10. Devlet karşıtı topluluk, üretken akışlar ve bu enerjilerin baskıcı yönetimi arasında bir karşıtlık olduğunu varsayar. Neoliberalizm bu kutupsal ilişkiyi çoktan çözmüştür, herhangi bir aracı olmadan toplulukları kapitalist pazara bağlar. El Alto ve yeni dirençler, bu açık çelişkili dinamikte ortaya çıkar (ve kurulur). Bolivya'da tahakküm aygıtının mevcut krizi, devlet ve toplum arasında, devlet ve topluluk arasında genel bir yenisinden düzenlemeyi ima eder. Bu, *komüniter* mücadele dinamiğinin tanınmasına dayanan (yeni) bir devlet hünerinin yeniden bileşimi midir? Bolivya'da ortaya çıkan bu apaçık yeni durumu nasıl değerlendirebiliriz? Bu yeni kutupsallık ne dereceye kadar gelişir? *Komüniter* dinamiğin ve onun dağıtıcı güçlerinin tam olarak tanınmasından yeni bir politik devlet düzeni ortaya çıkar mı ya da bu dinamiği devlete tabi kılmak için yeni bir çaba olur mu? Her iki şekilde de, Bolivya'nın şu an içinde bulunduğu dönüm noktalarının dağıtıcı *komüniter* gücün tanınması ile belirlendiği, bunun yanı sıra yeni bir ölçekte daha kapsamlı işbirliği biçimleri geliştirmek ve aynı zamanda kendi eğilimlerini devletçi-kapitalist güçlere karşı kurmak ve her türlü kapatma müdahalesine karşı savaşması gerektiği açıktır. *Komüniter* dinamiğin tanınmasına dayalı yeni güçlerin gelişimi (itaat ederek yönet), Bolivya'daki yeni politik oluşumun temeli gibi görünmektedir.

11. Böylece, iktidarı dağıtmak artı toplumsal işbirliği olmak üzere yeni bir formüle varıyoruz. *Komüniter* dağıtma, öznel parçalanma mekanizmalarına ve kapitalist-devlet merkeziliğine karşı koymayı öğrenmiştir ve artık dağılma mantığına göre kolektif düzen araçlarını yapılandırma, umma ve devlet merkeziliğinin yok edilmesi biçiminde çift yönlü bir güçlkle

karşı karşıyadır. Pozitif üretken bir kuvvet ve negatif dağıtıcı bir kuvvet. İlki işbirliğini açık bir şekilde ortaya koyabilecek daha kapsamlı biçimler gerektirir, ikincisi ise Clastres'in de belirttiği gibi, "emir vermeyen patronlarla" birlikte fethedilir.

12. Kıtanın tamamında, hareketler gelişim, öz-referans becerisi ve mücadele (yalnızca büyük toplumsal örgütler değil, aynı zamanda kolektif eylem dinamikleri) açısından büyük farklılıklar gösterse de, yine aynı soru baş gösterir: Devletle ne yapmalı? Son on yılda sahnenin istikrarını bozan hareketler bağlamında, kimin yönettiği ve nasıl yönettiği sorusunun sorulması artık oldukça acildir. Kapitalist devletlerin heterojen gelişiminin katılaşması hareketler lehine nasıl çevrilebilir? Devlet dışı güçler geliştirebilir mi? Hareketler, kendi adlarına yöneten hükümetlere karşı yeni gelişmiş bir dinamik mi denemelidir? İktidarın devlet kurumlarına karşı, iktidar karşıtı devlet dışı kurumlar inşa ederek çift yönlü mücadele ve bir arada yaşama hareketi birleştirilebilir mi? Her durumda, iktidarı dağıtma ve kapsamlı işbirliği biçimleri icat etme -çift yönlü-perspektifi, "Bolivya momentinde" rol oynayan etkin prensibin formülü gibi görünüyor.

Raúl Zibechi'nin bizi Bolivya sokaklarında uzun bir gezintiye çıkaran bu kitabı, Bolivya sınırlarını aşan sorular sorar. Dünyayı nasıl değiştirebiliriz ve nasıl farklı bir dünya yaratabiliriz? Kapitalizmden nasıl kurtulabiliriz? Onurlu bir toplumu nasıl kurabiliriz? Devletin rolü nedir ve toplumu devlet karşıtı hareketlerle değiştirmenin olasılıkları nelerdir? Devlet karşıtı hareket ne demektir? Peki, zaman içinde kurumsallaşmadan varlığını sürdürebilir mi? Bir şehirde topluluk temelli bir hareketi nasıl tasavvur edebiliriz? Şehirde otonom, anti-kapitalist, devlet karşıtı alanlar veya dinamikler nasıl yaratabiliriz? Zibechi, bu soruları alır ve 21. yüzyılın ilk beş yılında toplumsal isyanların merkezi olan El Alto deneyimini inceleyerek hayata taşır. Adalet, özgürlük, devrim, örgütlenme gibi kavramlar, El Alto mahalle sakinlerinin sokakları, evleri, kurdukları ilişkiler haline gelir.

Özgürlük umudunu bedeninin her zerresinde taşıyan bizler için bu kitabın gündelik hayatlarımızı ve ilişkilerimizi her daim özgür, devletsiz, itaatsiz bir dünya olarak inşa etmemize yardımcı olacak neşeli bir yoldaş, umutsuzluğa ve karamsarlığa kapıldığımızda ise devletlerin ve iktidarların hayatlarımızı felç eden kâbuslarından bizi uyandıracak bir kahkaha olmasını umuyoruz... *İktidarı Dağıtmak*, onurlu bir dünyanın parıltılarını, önerilerini, beklentilerini, parçacıklarını şu anda hayata geçirmeye çalışan bizlerin bazen sırt çantasında bazen yastığının altında, satırlarımızda ve satır aralarımızda zamansız ve mekânsız bir yere sahip olacak...

www.otonomyayincilik.com
iletisim@otonomyayincilik.com

